

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

ПОЛІТИКУС

Науковий журнал

Випуск 4-2,
присвячений євроінтеграційній тематиці

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Члени редакційної колегії:

Музиченко Г. В. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Маслов Ю. К. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри філософії, історії та політології, Одеський національний економічний університет

Польовий М. А. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління, Донецький національний університет імені Василя Стуса

Рудольф Кухарчик – декан факультету міжнародних відносин, Економічний університет в Братиславі
Ондрей Філіпець – Університет Палацького, Оломоуц (Чеська Республіка)

Долженков О. О. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Ростецька С. І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Гедікова Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Дунаєва Л. М. – доктор політичних наук, професор, декан факультету психології та соціальної роботи, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Проноза І. І. – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політичних наук і права, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського

Щедрова Г. П. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та міжнародних відносин, Університет імені Альфреда Нобеля

Монолатій І. С. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Арабаджисв Д. Ю. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри загальноправових дисциплін, Національний університет «Запорізька політехніка»

Аміран Хевцуріані – PhD у сфері міжнародних відносин, професор факультету права та міжнародних відносин, Грузинський технічний університет (Грузія)

Еліот Долан Еванс – доктор філософії, Університет Монаша (Австралія)

Науковий журнал «Politicus» внесений до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б») з політичних наук (спеціальність: 052. Політологія) відповідно до Наказу МОН України від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)

**Журнал включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)**

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського, протокол № 3 від 29 вересня 2022 р.**

Офіційний сайт видання: www.politicus.od.ua

Науковий журнал «Політикус» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 21499-11299P від 18.08.2015 р.)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl

ЗМІСТ

Березовська-Чміль Олена Борисівна, Кобець Юлія Василівна, Міщук Мар'яна Богданівна Національна безпека України в контексті інтеграції до Європейського Союзу: політико-правовий аспект (2014–2019 рр.).....	7
Брусиловська Ольга Іллівна Російсько-українська війна: попередні уроки для ЄС та сценарії майбутнього.....	15
Віннічук Ольга Василівна, Маркітантов Вадим Юрійович, Чабанов Василь Григорович Російська агресія як чинник європейської інтеграції України.....	23
Войтенко Юрій Миколайович Європейська практика боротьби з корупцією: досвід для України в рамках євроінтеграційних процесів.....	29
Вонсович Сергій Геннадійович Концепт «євроінтеграція»: історико-політологічний дискурс.....	34
Гірман Алла Павлівна Європейська інтеграція: ретроспективний погляд.....	40
Горюнова Євгенія Олександрівна Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014–2022 рр.).....	45
Костюк Тетяна Олександрівна 2022 р.: перспективи партнерства Україна – Європейський Союз крізь призму методу оцінки можливостей та оцінки намірів	52
Лемко Юлія Романівна Соціокультурний аспект відносин асоціації України та ЄС.....	58
Маруховський Олег Олександрович Вступ України до НАТО як основа формування європейської системи колективної безпеки.....	65
Музиченко Ганна В'ячеславівна, Коляда Тетяна Анатоліївна Зростання ролі держави в регулюванні темпів соціально-економічного розвитку як індикатор інтеграції України в європейський простір.....	72
Науменко Ольга Михайлівна Європейський шлях рекрутування політичної еліти: досвід та перспективи для України.....	79
Naumkina Svitlana Mykhailivna, Kamenchuk Tetiana Olehivna Changes priorities in the concepts of regional policy and tools for its implementation on the path to European integration.....	85
Ростецька Світлана Іванівна, Проноза Інна Іванівна Загальноєвропейська/національна/регіональна ідентичності в політичних процесах сучасної Європи.....	90
Руднєва Анна Олегівна, Мальована Юлія Геннадіївна Трансформація іміджу України в умовах євроінтеграційних процесів на тлі військового конфлікту з Російською Федерацією.....	100
Хорішко Лілія Сергіївна Стратегічні комунікації України в контексті євроінтеграції	106

Худавердієва Вікторія Анатоліївна

Аспекти європейської ідентичності держави у контексті зовнішньополітичного вибору України та євроінтеграційних процесів.....112

Шаповалова Алла Миколаївна

Процес реформування владних структур України відповідно до стандартів ЄС..... 121

Шелемба Михайло Михайлович, Шелемба Марта Михайлівна

Перспективи членства України в ЄС: громадська думка країн Вишеградської групи.....127

Шмаленко Юлія Іванівна, Матвієнків Світлана Миколаївна

Законодавче врегулювання медійної сфери в Україні як важливий крок країни до вступу в ЄС..... 136

Явір Віра Анатоліївна

Удосконалення політико-правового забезпечення захисту прав національних меншин як вимога євроінтеграції України.....143

CONTENTS

Berezovska-Chmil Olena Borysivna, Kobets Yuliia Vasylivna, Mishchuk Mariana Bohdanivna The national security of Ukraine in context of integration into the European Union: political and legal aspect (2014–2019).....	7
Brusylovska Olga Illivna Russian-Ukrainian war: preliminary lessons for the EU and scenarios for future.....	15
Vinnichuk Olga Vasylivna, Markitantov Vadym Yuriyovych, Chabanov Vasyl Grygorovych Russian aggression as a factor of European integration of Ukraine.....	23
Voitenko Yurii Mykolaiovych European practice of combating corruption: experience for Ukraine within the framework of European integration processes.....	29
Vonsovych Sergiy Gennadiiovych The concept “European integration”: historical and political discourse.....	34
Girman Alla Pavlivna European integration: a retrospective view.....	40
Horiunova Yevheniia Oleksandrivna EU Foreign Policy on the Russia-Ukraine War (2014–2022).....	45
Kostiuk Tetiana Oleksandrivna 2022: perspectives of the Ukraine – European Union partnership through the prism of the method of assessment of possibilities and assessment of intentions.....	52
Lemko Yuliya Romanivna The socio-cultural aspect of relations between the association of Ukraine and the EU.....	58
Marukhovskiy Oleg Oleksandrovykh Ukraine’s entry into NATO as a basis for formation European system of collective security.....	65
Muzychenko Ganna Viacheslavivna, Kolyada Tetyana Anatoliivna The growth of the state’s role in regulating the rate of socio-economic development as an indicator of Ukraine’s integration into the European area.....	72
Naumenko Olha Mykhaylivna The European way of recruiting the political elite: experience and prospects for Ukraine.....	79
Naumkina Svitlana Mykhailivna, Kamenchuk Tetiana Olehivna Changes priorities in the concepts of regional policy and tools for its implementation on the path to European integration.....	85
Rostecka Svitlana Ivanivna, Pronoza Inna Ivanivna Pan-European/national/regional identities in the political processes of modern Europe.....	90
Rudnieva Anna Olehivna, Malovana Yuliia Hennadiivna Transformation of the image of Ukraine in the conditions of European integration processes against the background of the military conflict with the Russian Federation.....	100
Khorishko Liliia Serhiivna Strategic communications of Ukraine in the context of European integration.....	106

Khudaverdiyeva Viktoriya Anatoliyivna

Aspects of the European identity of the state in the context of Ukraine's foreign policy choices and European integration processes.....112

Shapovalova Alla Mykolaivna

The process of reforming the power structures of Ukraine in accordance with EU standards.....121

Shelemba Mykhailo Mykhailovych, Shelemba Marta Mykhailivna

Prospects for Ukraine's membership to the EU: public opinion of the Visegrad Group.....127

Shmalenko Iuliia Ivanivna, Matviienkiv Svitlana Mykolaivna

Legislative regulation of the media sphere in Ukraine as important step for Ukraine to join the EU.....136

Yavir Vera Anatoliivna

The improvement of political and legal protection of the national minorities' rights as a requirement of the European integration of Ukraine.....143

Березовська-Чміль Олена Борисівна
Кобець Юлія Василівна
Міщук Мар'яна Богданівна

Національна безпека України в контексті інтеграції до Європейського Союзу: політико-правовий аспект (2014–2019 рр.)

УДК 327.7
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.1>

Березовська-Чміль Олена Борисівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів
та процесів Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківськ, Україна

Кобець Юлія Василівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів
та процесів Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківськ, Україна

Міщук Мар'яна Богданівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних інститутів
та процесів Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківськ, Україна

Мета і завдання – проаналізувати безпековий вимір інтеграції України у структури Європейського Союзу, дослідити основні напрями європейського співтовариства щодо створення власної Європейської безпекової та оборонної політики.

Методи дослідження. Для аналізу генези відносин Україна–ЄС використані історичний та діалектичний методи. Герменевтичний метод використовувався для аналізу договорів, а структурний метод дав змогу прослідкувати місця міжнародних договорів у політико-правовій системі України.

Вступ. Проголошення незалежності України, закріплене підсумками всенародного референдуму, створило нову суспільно-політичну реальність у нашій державі. Першочергово постала потреба творення нової політичної системи, яка б базувалася на демократичних морально-етичних засадах розвитку, враховуючи насамперед національні інтереси та усвідомлюючи потребу їх захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз. Існування України як суверенної та стабільної дер-

Статтю присвячено дослідженню безпекового виміру інтеграції України в Європейський Союз. На підставі проведеного дослідження авторами з'ясовано змістове наповнення категорій «інтеграція», «державна безпека», «національна безпека», «національні інтереси». Констатовано, що створення ефективної системи забезпечення національної безпеки України, її модернізація відповідно до сучасних вимог є на сьогодні центральною із стратегічно важливих для подальшого розвитку держави. Розглянуто етапи інституційного розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, формування, розбудови та вдосконалення оборонної політики Європейського Союзу, основні напрями європейського співтовариства щодо створення власної Європейської безпекової та оборонної політики в контексті нових загроз у сфері міжнародної політики. Основними практичними механізмами здійснення політики у сфері безпеки в рамках ЄС є: Спільна європейська політика безпеки та оборони, Європейська безпекова та оборонна політика. У разі реформування безпекової сфери України варто враховувати генезу спільної безпекової політики Європейського Союзу. Цінним для нашої держави має стати й досвід окремих, провідних країн-членів ЄС, які є активними суб'єктами міжнародних відносин та представниками так званого активного підходу до розуміння національної безпеки, який передбачає передусім реалізацію національних інтересів, а не лише їх захист, а ключовим завданням визначає не стільки реагування на загрози, як їх попередження. Аргументовано, що дипломатія залишається основою взаємної зовнішньої політики та політики безпеки в ЄС. Проаналізовано потребу реформування національної безпеки України, що особливо актуальним є на сучасному етапі державотворення в умовах російської агресії. Висвітлено процес переговорів та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, розкрито її значення. Досліджено вплив європейської інтеграції на процес соціально-економічних перетворень та стан української економіки загалом.

Ключові слова: Європейський Союз, Україна, Угода про асоціацію, переговори, оборонна політика, спільна зовнішня і безпекова політика, мілітаризація, інтеграція, зовнішня діяльність.

жави тісно пов'язане із проблемою національної безпеки, що особливо актуальним є на сучасному етапі державотворення в умовах російської агресії.

Проблеми національної безпеки належать до найважливіших та найскладніших явищ суспільно-політичного життя, а одним з пріоритетних напрямів співробітництва є, власне, політичний і безпековий складники.

Національна безпека України у новому геополітичному середовищі все більше залежить від гостроти інформаційно-психологічного протистояння, здатності держави виявляти та нейтралізувати нові виклики та загрози у інформаційній сфері. В основі змісту інформаційно-психологічного протистояння нині перебуває намагання суперника підмінити історичну спадщину, переформатувати ідеологічні установки та цінності у суспільстві. Докорінні зміни у світі призводять до болісних процесів пошуку або перегляду державами внутрішньо- та зовнішньополітичної ідентичності, доцільності участі та свого місця в міжнародних

інтеграційних об'єднаннях. У деяких регіонах, зокрема в Євразійському, спостерігається змагання інтеграційних проєктів, у центрі якого опинилася Україна. Ці процеси зумовлюють складні зміни в міжнародних об'єднаннях: ослаблення або розпад старих альянсів, намагання посилити наявні або створити нові.

«Гібридна війна» в Україні в 2014–2019 рр. поєднує у собі методи інформаційної, психологічної, економічної воєн та культурної експансії. Якщо в класичних війнах боротьба велася за ресурси та територію, то у некласичних «гібридних війнах» ворог ставить за мету підкорити суспільну свідомість громадян певної країни, перекодувати ціннісно-культурні основи населення, спотворити його історичну пам'ять. Особливого значення це питання набуває під час довготривалої збройної агресії російської федерації проти України, що є антиправовою, антиукраїнською, злочинною, спрямованою на поступове руйнування економічної та соціальної структури суспільства, матеріально-технічної інфраструктури Української держави.

Результати дослідження. В результаті збройної військової агресії РФ було анексовано АР Крим та окуповано частину Донецької та Луганської областей. У березні 2017 р. через насильницьке захоплення українських підприємств на непідконтрольній території Донбасу було прийняте рішення РНБО припинити переміщення вантажів через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей. Попри розрив торговельно-економічних зв'язків, гібридна війна активно тривала в інформаційній сфері. Вона завдала Україні неправих людських та тяжких матеріальних втрат. Станом на середину 2018 р. загинуло або травмовано 15,5 тис. військовослужбовців Збройних сил та Національної гвардії України [1].

Розглядаючи економіку як простір дії гібридної війни, слід враховувати її тісні взаємозв'язки з іншими сферами життєдіяльності суспільства в Україні і в Росії. Так, економічний складник гібридної війни найтіснішим чином пов'язаний з її соціально-політичним компонентом, оскільки саме соціально-політична дестабілізація в державі-об'єкті агресії дає змогу державі-суб'єкту агресії досягти мети розпочатої ним гібридної війни. Тому економічні заходи, до яких вдавалася Росія в гібридній війні проти України, прямо чи опосередковано зорієнтовані були на відповідну ланцюгову реакцію з дестабілізації соціальної сфери з подальшою орієнтацією на політичну дестабілізацію в Україні [3, с. 137].

Полеми гібридної війни між Росією і Україною цілком закономірно став реальний (тобто виробничий) сектор національних економік обох держав. Хоча перебіг подій у цій сфері був більш інертний, порівняно з фінансовим сектором, саме через характер технологічних процесів матеріаль-

ного виробництва. Гібридна війна загострила давні економічні суперечності між Україною і Росією та урізноманітнила їх. Так, однією з традиційно конфліктогенних зон українсько-російських економічних відносин стала газова сфера. Зокрема, НАК «Нафтогаз України» протягом доволі короткого періоду повністю відмовився купувати природний газ у російського «Газпрому» і закуповував його через реверсні поставки у європейських компаній, що, своєю чергою, послабило та нівелювало роль поставок газу як важеля російського економіко-політичного впливу на Україну.

Економіка держав-учасниць гібридної війни в цьому випадку виступала, по суті, вагомим засобом впливу на їх соціально-політичну сферу. І російсько-українська гібридна війна не була винятком із цього правила. При цьому слід брати до уваги, що взаємозв'язок економічної та соціально-політичної сфери суспільства має не лише безпосередній характер, а й дуже часто опосередковується потужною дією інформаційного фактора. Тобто взаємодія зазначених сфер суспільства може бути посилена чи послаблена завдяки формуванню відповідної змістовної структури повідомлень в інформаційному просторі тієї чи тієї держави. Причому у разі визначення напрямів і характеру впливу інформаційного чинника на трансмісію відомостей про стан національної економіки на розвиток соціально-політичної ситуації в конкретній державі слід зважати на різницю в характері політичних систем України (демократичної за своєю природою) і Росії (тоталітарної).

Нові геополітичні виклики, які постали перед нашою державою в умовах гібридної війни, яка була ініційована та велася Росією федерацією всупереч будь-яким нормам міжнародного права, вимагали активізації власне євроінтеграційного вектора зовнішньополітичних пріоритетів держави, формування виважених підходів до форм і методів їх реалізації.

Усе це зумовлює потребу ґрунтовного аналізу безпекового виміру інтеграції України в Європейський Союз (далі – ЄС), співпрацю з яким Україна завжди розглядала як один з основних можливих перспективних напрямів.

Інтеграція є своєрідним процесом, який має мету та завдання, форми і принципи, які регулюються спеціальними законами або ж морально-етичними нормами. Подібні трактування у певній модифікації використовуються і у сучасній науковій літературі. Тлумачний словник Оксфордського університету розглядає інтеграцію як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [18].

В історичній та політико-інституційній площинах європейська інтеграція постає як процес поступового делегування національних повноважень на загальноєвропейський рівень, що зумо-

вило становлення його самобутньої політичної системи [2].

Уже у Постанові Верховної Ради ще Української РСР «Про реалізацію Декларації про державний суверенітет України у сфері зовнішніх зносин» (від 25 грудня 1990 р.) одним із головних векторів зовнішньої політики держави було визначено процес європейської інтеграції через безпосередню участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах. Інтеграція в європейські структури була визнана одним із пріоритетів зовнішньополітичної діяльності нашої держави і Постановою Верховної Ради України «Про основні напрями зовнішньої політики України» (1993 р.), яка задекларувала позаблоковий статус держави [6].

Багатовекторна зовнішня політика України, позаблоковий статус, відмова від ядерної зброї в обмін на повагу до суверенітету України створювали, як зазначають Валерій Садовський, Андрій Дацюк, Рена Марутян, Роман Ніцович, «ілюзію гарантії безпеки нашої держави у майбутньому», а «політика національної безпеки формувалась у відриві від реального стану справ у державі, внутрішніх та зовнішніх викликів і загроз» [10]. Тому в 2014 р., коли виникла реальна загроза втрати державного суверенітету, на порядок денний постала потреба негайного удосконалення безпекової політики. Лише через рік після анексії території Автономної Республіки Крим та розв'язання воєнних дій на Сході України у травні 2015 р. була затверджена нова Стратегія національної безпеки України – документ, що визначав актуальні на той момент загрози національній безпеці України та відповідні цілі, завдання, механізми захисту національних інтересів України та служив основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки, домінуючим видом якої було визнано воєнний складник.

Європейська інтеграція України означає включення її у світовий простір безпеки з країнами, з якими вона поділяє спільні цінності та принципи, а загальний процес інтеграції до ЄС передбачає здійснення відповідних змін у всіх напрямках та сферах, включаючи безпекову (як на теоретичному, так і на практичному рівні).

Усі роки незалежності зовнішню політику України зумовлювала традиційна безпекова дилема, що визначала орієнтири для пошуку своєї моделі безпеки, і сконцентрована в питанні, як інтегруватися до структур європейської безпеки, водночас зберігаючи позитивні відносини з росією. Ця безпекова дилема, по суті, відображається в усіх українських зовнішньополітичних альтернативах: політиці багатовекторності, нейтралітету та позаблоковості, європейської та євроатлантичної інтеграції, євразійського вектора як інструментів забезпечення національної безпеки. Наявність безпекової дилеми

України пояснюється її геополітичним положенням, силовими характеристиками дотичних центрів сили та низкою інших факторів. Україна через свій статус держави середнього рівня, через історичну спадщину, внутрішньополітичні та економічні проблеми, певну ресурсну обмеженість, які у сукупності становлять міжнародний потенціал держави, не могла на той момент здійснювати відчутний вплив на міжнародну безпеку. Проте сама Україна відчувала дефіцит безпеки.

Слабкі, як на той період, євроінтеграційні позиції України та її невідповідність політичним та економічним критеріям для вступу до ЄС стали закономірним результатом непослідовності та зволікання у здійсненні реформ. Роки стагнації залишили Україну позаду тих країн Центральної та Східної Європи, які наполегливо здійснювали складні ринкові перетворення. Домінування «декларативної» та брак «імплементаційної» культури в органах виконавчої влади, слабка інституційна та функціональна закріпленість політики європейської інтеграції у повсякденній діяльності українського уряду, неефективні механізми міжвідомчої координації та моніторингу ухвалених рішень, низький рівень фахової підготовки державних службовців і знань того, що стосується європейської інтеграції, негативно впливали на реалізацію Угоди про партнерство та співробітництво та Стратегії інтеграції до ЄС.

З початком російської агресії проти України стало очевидним, що безпекова ситуація кардинально змінилася і не відповідає визначенням у Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003 р.) загрозам. Саме тому 21 червня 2018 р. Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2469-19 «Про національну безпеку України», який визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [5]. Відповідно до закону констатується, що державна безпека – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від реальних і потенційних загроз невоєнного характеру (п. 4 статті 1), а національна безпека України – захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз (п. 9 статті 1).

Прописано в Законі й поняття «національні інтереси України» (п. 10 стаття 1), які визначаються як «життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян». Власне,

одним із фундаментальних національних інтересів України (п. 3, стаття 3, Розділ II Закону) проголошено інтеграцію України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних взаємовигідних відносин з іншими державами.

Європейський Союз досить тривалий період розробляв механізми для формування спільної позиції щодо зовнішньої і безпекової політики. Два основних фундаментальних документи – Договір про функціонування Європейського Союзу (підписаний у Римі в 1958 р. як Договір про створення Європейського економічного співтовариства) і Договір про Європейський Союз (підписаний у Маастрихті в 1992 р.) та низка взаємопов'язаних з ними договорів відображають принципи функціонування ЄС. У Маастрихтському договорі 1992 р. уперше з'явилися положення щодо розвитку Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП) – Common foreign and security policy (CFSP), яке декларує збереження миру і зміцнення міжнародної безпеки відповідно до принципів Статуту ООН, так само як і принципів Гельсінського Заключного акта, і цілей Паризької хартії (Ради Європи) та передбачає визначення загальних рис спільної оборонної політики. Її головним завданням є створення сил та засобів для подальшого розширення можливостей Євросоюзу щодо участі у врегулюванні регіональних та локальних конфліктів [9]. У 1993 р. питання спільної зовнішньої і безпекової політики було узгоджено і втілювалося у другому «стовпі» архітектури ЄС. Наступний договір було підписано в Амстердамі 2 жовтня 1997 року, а чинності він набув 1 травня 1999 року (повна назва: Амстердамський договір про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, що засновували Європейські Співтовариства, і низки пов'язаних з ними актів). За договором передбачалося творення Спільної Європейської політики безпеки та оборони – Common Security and Defence Policy (CSDP) (далі – СЄПБО).

Наприкінці ХХ було вирішено «мілітаризувати» зовнішню політику через слабкі позиції країн ЄС під час війни у Косово 1999 р., грузинсько-російської війни 2008 р. та агресії росії проти України, розпочатої 2014 р. Процес «мілітаризації» було закладено у Ніццькому договорі – міжнародно-правовому документі, прийнятому главами держав та урядів Австрії, Бельгії, Великобританії, Греції, Данії, Ірландії, Іспанії, Італії, Люксембургу, Нідерландів, Німеччини, Португалії, Фінляндії, Франції, Швеції на Міжурядовій конференції у м. Ніцці (Франція) 26.ІІ 2001. Щодо безпеки, то в договорі вказувалось таке положення: «Спільна зовнішня політика та політика безпеки включає всі питання, що стосуються безпеки Союзу, в тому числі пропре-

сивне утворення спільної оборонної політики, яка може перетворитися на спільну оборону в разі прийняття такого рішення Європейською Радою. У такому разі Рада рекомендує Державам-членам прийняти таке рішення відповідно до їх конституційних процедур. Політика Союзу відповідно до цієї статті не повинна завдавати шкоди особливому характеру політики безпеки та оборони певних Держав-членів і має поважати зобов'язання певних Держав-членів, які вбачають втілення їх спільної оборонної політики в Організації Північно-Атлантичного Договору (НАТО) відповідно до Північно-Атлантичного Договору, та повинна бути сумісною з політикою спільної безпеки та оборони, встановленої в рамках такого Договору [4]. Втілення спільної оборонної політики за договором мало б здійснюватися шляхом співробітництва у сфері озброєнь, надання гуманітарної допомоги, проведення рятувальних робіт, здійснення миротворчої місії, залучення збройних формувань до розв'язання кризових конфліктних ситуацій.

Із набуттям чинності 1 грудня 2009 р. Лісабонського договору (13 грудня 2007 р.) ключовим положенням Лісабонської угоди є пункт про взаємну оборону, який зобов'язує надати допомогу і підтримку у разі, коли «територія країни-члена ЄС стане жертвою військової агресії». Це зобов'язання про колективну оборону у випадку воєнного нападу на будь-яку з країн-членів, а також положення про зобов'язання взаємного захисту країн-членів ЄС у разі терористичної атаки, стихійних або техногенних катастроф. Розпочався новий етап розвитку Спільної політики безпеки та оборони ЄС. Агресія російської федерації проти України актуалізувала співробітництво між країнами ЄС саме в безпековій сфері.

Лісабонським договором було введено нову посаду в Європейському Союзі – Верховного представника ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки, що призначається кваліфікованою більшістю від складу Європейської Ради за погодженням з Президентом Європейської Комісії та Європейським парламентом. Відповідно до статей 18 і 27 Договору про Європейський Союз Верховний представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки: проводить спільну зовнішню політику Євросоюзу і політику безпеки; вносить пропозиції щодо її розвитку; головує в Раді закордонних справ; представляє Союз з питань, що належать до спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Верховний представник Європейського Союзу із питань закордонних справ (з 1 листопада 2014 по 1 грудня 2019) Федеріка Могеріні констатувала, що від успішного врегулювання конфлікту на Донбасі та проведення необхідних реформ в Україні залежить ефективність зовнішньої і безпекової політики Євросоюзу, а підтримка, яку Європейський Союз повинен надавати Україні для проведення українських внутрішніх реформ,

є вагомою частиною успіху європейської зовнішньої і безпекової політики.

28 червня 2016 р. Верховний представник ЄС з питань закордонних справ і політики безпеки представила Глобальну стратегію Європейського Союзу щодо зовнішньої політики і політики безпеки «Спільне бачення, єдиний підхід: сильна Європа» [15].

У Стратегії наголошувалося на тому, що у сучасному світі однієї «м'якої» сили не досить, необхідно підвищувати ефективність ЄС у сфері безпеки і оборони. Цей документ не передбачав створення колективної оборони ЄС, а мав на меті мобілізацію всіх можливостей, які закладені в установчих договорах ЄС (положення про взаємну підтримку і солідарність), заради ефективного співробітництва в оборонній сфері. Основними безпековими пріоритетами було визначено: оборону, боротьбу з тероризмом, кібербезпеку, енергетику та стратегічні комунікації. Наступним заходом щодо реалізації положень Глобальної стратегії став План дій у сфері європейської оборони, який був затверджений Європейською Комісією 30 листопада 2016 р., та передбачав конкретні дії, покликані сприяти країнам-членам в активізації досліджень і більш ефективному витрачанні коштів на спільну оборону, більш тісне співробітництво в оборонній сфері через: започаткування Європейського оборонного фонду, стимулювання інвестицій у ланцюзі оборонних постачань, зміцнення внутрішнього оборонного ринку [17].

Важливим елементом нової європейської оборонної стратегії стало зміцнення співробітництва Європейського Союзу з НАТО. Консультації між ЄС і НАТО завершилися ухваленням Декларації ЄС–НАТО про європейську політику безпеки і оборони (1999 р.), яка затвердила стратегічне партнерство між цими організаціями, та ухваленням документа «Берлін-плюс» (2002 р.) (ЄС під час проведення своїх операцій може користуватись ресурсами і засобами НАТО).

Україна посідала помітне місце у процесі реалізації СЗБП, свідченням чому є вироблення спільної стратегії ЄС щодо України (1999 р.) (на Близькому та Середньому Сході, в Африці та інших регіонах світу).

Поглиблення партнерства України з ЄС у рамках Спільної європейської політики безпеки і оборони є важливим напрямом міжнародних заходів із забезпечення національної безпеки.

Досить тривалий період основним напрямом реалізації європейської інтеграції для нашої держави (в контексті Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р.) було виконання так званого «Плану дій Україна–ЄС» (21 лютого 2005 р.), який був двосторонньою угодою між Україною та Європейським

Союзом. Ця угода визначала програму політичних і економічних реформ з коротко- та довготерміновими пріоритетами [13].

24 листопада 2009 року на заміну «Плану дій Україна–ЄС» та з метою підготовки до впровадження майбутньої Угоди про асоціацію Україна–ЄС набув чинності Порядок денний асоціації Україна – ЄС.

Головним результатом реалізації євроінтеграційної стратегії України, засади якої було закладено протягом перших років незалежності, стало підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Політичну частину угоди було підписано 21 березня 2014 р., економічну частину – 27 червня 2014 р., а 16 вересня 2014 р. Угоду ратифікував Європейський парламент (535 депутатів проголосували «за»). Угода про асоціацію Україна – ЄС – це документ обсягом понад 1000 сторінок, який структурно складається з преамбули, 7 частин, 43 додатків і 3 протоколів. За своїм обсягом і тематичним охопленням угода є найбільшим міжнародно-правовим документом, який укладала у своїй історії Україна [7]. Для ЄС вона стала найглибшим міжнародним договором, що він мав будь-коли з країною, яка не є кандидатом на вступ.

Угода не визначала конкретно перспективи членства, але стала важливим кроком у реалізації законодавчо визначеного курсу України на вступ до ЄС.

Аналіз цілей політичного діалогу, зазначених в Угоді, свідчив про необхідність визначення подальших кроків державної влади, насамперед у напрямі поглиблення політичної асоціації, сприяння міжнародній стабільності й безпеці, посилення співробітництва з питань міжнародної безпеки та антикризового управління, досягнення миру і стабільності на Європейському континенті, зміцнення поваги до верховенства права, демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод, консолідації внутрішніх політичних реформ [12].

Рішенням Європейської Ради (від 15 грудня 2016 р.) зазначалося, що Угода підтверджує співпрацю з Україною у сфері безпеки, зокрема в галузі запобігання конфліктам, поширенню зброї масового знищення, регулювання криз, але не містить зобов'язань щодо гарантій колективної безпеки або іншої військової допомоги чи підтримки України [16].

Що стосується ставлення самого населення до європейської інтеграції в досліджуваній період, то можемо навести дослідження, яке провели Фонд «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічна служба Центру Разумкова з 17 по 22 травня 2013 року. Опитано

2010 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України. Теоретична похибка вибірки – 2,3%. Найбільше невизначених із відповіддю – на Сході України – 15,5% [11].

За словами Андрія Орлова, дослідження щодо ЄС свідчить, що більша частина українців підтримує приєднання до Європейського Союзу (67%) та висловлює високий рівень довіри Європейському Союзу як стратегічному партнерові України (63%). Спостерігається позитивна динаміка показників підтримки приєднання України до ЄС у часі – з 2013 року кількість українців, які виступають за ЄС, збільшилась на 21%. Загалом українці очікують від інтеграції до ЄС розширення власних можливостей та розвитку України відповідно до сучасних світових тенденцій. Згідно з опитуванням, більшість українців (78%) вважають себе добре обізнаними щодо Європейського Союзу і неодноразово натрапляли на публікації та інформаційні матеріали щодо ЄС (62%). Третина українців (31%) помітила цілеспрямовані інформаційні кампанії, зокрема, кампанію «Євроінтеграція: сила можливостей». 72% опитаних з усіх регіонів вважають за необхідне отримувати більше інформації про ЄС та євроінтеграцію [8].

Висновки. З часу проголошення незалежності України розпочався новий етап держави – формування стратегії розвитку на майбутнє та пошук партнерів, однодумців, гарантів миру і безпеки. Відтоді започатковані нові відносини з Європейським Союзом та країнами-сусідами. Хронологія подій характеризує плавний перехід від політичних декларацій, надання технічної, економічної і фінансової допомоги до динамічної співпраці у всіх сферах буття. Ці відносини поступово переросли в узгоджені наміри урядів і громадськості на перспективу та розуміння спільного майбутнього, побудову прозорих кордонів, системи безпеки технічної, військової, економічної тощо.

Зважаючи на те, що основою спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС залишається дипломатія (це, на жаль, доводив і так званий Нормандський формат Німеччина–Франція–Україна–росія), а також переважно попередження конфліктів і постконфліктна відбудова, Європейський Союз активно працює над посиленням власного військового потенціалу. Україні потрібно враховувати власне цей аспект та поглиблювати співпрацю з Консультативною Місією ЄС та міжнародними безпековими інституціями в межах СЄПБО. Подальший розвиток і рух України в напрямі європейської інтеграції сприятиме реформуванню безпекової політики нашої держави, що особливо актуальним є у сучасних умовах російсько-української війни.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Касперович Ю. Методичні підходи до оцінки фіскальних втрат України внаслідок гібридної війни

рф. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/4.pdf (дата звернення: 30.01.2020).

2. Козловець М. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgrvzdia_2008_35_16 (дата звернення: 30.01.2020).

3. Кулицький С. Аналіз економіко-інформаційних аспектів гібридної війни *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського*. 2018. Вип. 49, с. 133–145.

4. Ніцький договір про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, договорів про заснування Європейських співтовариств та деяких пов'язаних з ним актів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261(дата звернення: 30.01.2020).

5. Про національну безпеку України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 30.01.2020).

6. Про Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 лип. 1993 р. № 3360-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> (дата звернення: 30.01.2020).

7. Ратушний С.М. Угода про асоціацію Україна–ЄС як джерело права Європейського Союзу. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2015_15_25 (дата звернення: 30.01.2020).

8. Результати всеукраїнських соціологічних досліджень щодо ставлення громадськості до інтеграції України до ЄС. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/72-ukrayinciv-potrebuyut-bilshe-informaciyi-pro-yes-ta-yevrointegraciyu-52-pro-nato> (дата звернення: 30.01.2020).

9. Рябоштан Є. Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу після Лісабонської угоди. Політико-інституційний аспект. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/59308?show=full> (дата звернення: 30.01.2020).

10. Садовський В., Дацюк А. Як визначити пріоритети державної безпекової політики? URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28991.pdf> (дата звернення: 30.01.2020).

11. Ставлення громадськості до європейської інтеграції України. URL: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini> (дата звернення: 30.01.2020).

12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011(дата звернення: 30.01.2020).

13. Угода про партнерство і співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 (дата звернення: 30.01.2020).

14. Філософія політики: Короткий енцикл. словник / Авт.-упоряд.: Андрущенко В.П. та ін. Київ : Знання України, 2002. 670 с.

15. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. URL: https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/regions/files/eugs_review_web.pdf.7 (дата звернення: 30.01.2020).

16. European Council conclusions on Ukraine. URL: <http://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/15-euco-conclusions-ukraine> (дата звернення: 30.01.2020).

17. European Defence Action Plan. URL: <http://ec.europa.eu/Docs-Room/documents/20372> (дата звернення: 30.01.2020).

18. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Sixth edition. / ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press, 2000. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/integration?q=integration> (дата звернення: 30.01.2020).

REFERENCES:

1. Kasperovich, Y. (2018). Metodichni pidkhody do otsinky fiskalnykh vtrat Ukrainy vnaslidok hibrydnoi viiny rf [Methodical approaches to estimation of fiscal losses of Ukraine due to the hybrid war of the Russian Federation]. Retrieved from: https://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/4.pdf.

2. Kozlovets, M. (2008). Yevropeiska intehratsiia i natsionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [European Integration and National Identity: The Ukrainian Context]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2008_35_16.

3. Kulitsky, S. (2018). Analiz ekonomiko-informatsiinykh aspektiv hibrydnoi viiny [Analysis of economic and informational aspects of hybrid war]. *Scientific Works of the Vernadsky National Library of Ukraine*, 49, 133–145.

4. Nitstskyi dohovir pro vnesennia zmin ta dopovnen do Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz, dohovoriv pro zasnuvannia Yevropeyskykh spivtovarystv ta deiakykh poviazanykh z nym aktiv (2001) [Treaty of Nice on amendments and additions to the Treaty on European Union, the treaties establishing the European communities and certain related acts]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_261 [in Ukrainian].

5. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy: Zakon Ukrainy (2018) [National Security of Ukraine: Law of Ukraine adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine No. 2469-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> [in Ukrainian].

6. Pro Osnovni napriamy zovnishnoi polityky Ukrainy: Postanova Verhovnoi Rady Ukrainy (1993) [The Main Directions of Foreign Policy of Ukraine: resolution of Verkhovna Rada of Ukraine, No. 3360-XII]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> [in Ukrainian].

7. Ratushny, S. (2015). Uhoda pro asotsiatsiiu Ukraina–YeS yak dzherelo prava Yevropeiskoho Soiuzu [The EU–Ukraine Association Agreement as a Source of European Union Law]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pre_2015_15_25.

8. Rezultaty vseukrainskykh sotsiologichnykh doslidzhen shchodo stavlennia hromadskosti do intehratsii Ukrainy do YeS. The results of nationwide sociological research on public attitudes to the integration

of Ukraine into the EU. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/72-ukrayinciv-potrebuyut-bilshe-informaciyi-pro-yes-ta-yevrointegraciyu-52-pro-nato>

9. Ryaboshan, E. (2012). Spilna zovnishnia ta bezpekova polityka Yevropeiskoho Soiuzu pislia Lisabonskohoi uhody. Polityko-institutsiinyi aspekt [Common foreign and security policy of the European Union after the Lisbon Treaty. Political-Institutional Aspect]. Retrieved from: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/handle/123456789/59308?show=full>

10. Sadovsky, V., Datsyuk, A. (2016). Yak vyznachyty priorityty derzhavnoi bezpekovoï polityky? [How to identify public policy priorities?]. Retrieved from: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28991.pdf>

11. Stavlennia hromadskosti do yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [Public Attitude Towards European Integration of Ukraine]. Retrieved from: <https://dif.org.ua/article/stavlennya-gromadskosti-do-evropeyskoi-integratsii-ukraini>

12. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniei storony, ta Yevropeyskym Soiuzom, Yevropeyskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnyim derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Mizhnarodnyi dokument vid 27 cherv. 2014 r. [Association Agreement between Ukraine, at one side, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other side: International document of 27 June 2014 r.]. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].

13. Uhoda pro partnerstvo i spivrobitnytstvo mizh Ukrainoiu ta Yevropeyskymy Spivtovarystvamy ta yikh derzhavamy-chlenamy vid 16 chervnia 1994 r. [Agreement on partnership and cooperation between Ukraine and European Communities and their member of 16 June 1994]. Retrieved from: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_012 [in Ukrainian].

14. Intehratsiia (2002). [Integration]. *Philosophy of Politics; A Short Encyclical Dictionary*. Kyiv : Znannia Ukrainy, p. 256.

15. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy: Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. Retrieved from: <https://library.euneighbours.eu/content/eu-global-strategy-shared-vision-common-action-stronger-europe> [in English].

16. European Council conclusions on Ukraine (2016). Retrieved from: <http://consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/12/15-euco-conclusions-ukraine> [in English].

17. European Defense Action Plan (2016). Retrieved from: <http://ec.europa.eu/Docs-Room/documents/20372> [in English].

18. Sally Wehmeier. (ed.) (2000). Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Sixth Edition. Oxford: University Press. Retrieved from: <https://oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/integration?q=integration> [in English].

The national security of Ukraine in context of integration into the European Union: political and legal aspect (2014–2019)

Berezovska-Chmil Olena Borysivna

Ph.D. of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Institutions and Processes
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
Shevchenko str., 57,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Kobets Yuliia Vasyliivna

Ph.D. of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Institutions and Processes
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
Shevchenko str., 57,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Mishchuk Mariana Bohdanivna

Ph.D. of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Institutions and Processes
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
Shevchenko str., 57,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

The article is devoted to the study of the security element of Ukraine's integration into the European Union. On the basis of the conducted research, the authors found out a meaningful content of the categories "integration", "state security", "national security", "national interests". It was noted that the creation of an effective system of ensuring Ukraine's national security, its modernization in accordance with modern requirements, is currently central to the strategic importance for the further development of the state. The following stages are taken into consideration – the institutional development of the common foreign and security policy of the EU, the formation, development and improvement of the European Union defence policy, the main directions of the European community to create its own European security and defence policy in the context of new threats in the field of international policy.

The main practical mechanisms for implementing security policy within the EU are: the Common European Security and Defence Policy, the European Security and Defence Policy.

When reforming the security sphere of Ukraine, it is worth considering the genesis of the common security policy of the European Union. The experience of individual, leading EU member states, which are active subjects of international relations and representatives of the so-called active approach to understanding national security, which involves primarily the realization of national interests, and not only their protection, but the key task is determined not so much by responding to threats as by preventing them. As stated, diplomacy remains to be the basis of mutual foreign and security policy in the EU. The need to reform the national security of Ukraine is analyzed, that is especially relevant at the current stage of state formation with the conditions of Russian aggression. The process of negotiation and signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU is covered, its significance is revealed. The influence of European integration on the process of socio-economic transformation and the state of the Ukrainian economy as a whole is investigated.

Key words: *European Union, Ukraine, Association Agreement, negotiations, defence policy, common foreign and security policy, militarization, integration, external activity.*

Брусилівська Ольга Іллівна

Російсько-українська війна: попередні уроки для ЄС та сценарії майбутнього

УДК 327:341.32((470+591)+(477))+
327.8:341.58(4-67ЄС)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.2>

Брусилівська Ольга Іллівна
доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних
відносин Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова
вул. Дворянська, 2,
Одеса, Україна

Київ закликав західних партнерів запровадити санкції, вважаючи, що вони стримають російську агресію. Однак у підсумку прохання України про санкції на той момент не було підтримано союзниками. Для введення санкцій потрібна була одностайність, якої не було у двох критичних сферах: відключення Росії від інформаційної системи міжнародних фінансових операцій (SWIFT) і санкції в енергетичному секторі. 24 лютого 2022 р. Росія почала широкомасштабне військове вторгнення в Україну. Західні політики обговорювали в цей момент, що Захід міг би зробити для України, не погіршуючи свої стосунки з РФ. Це призводить до висновку, що в ЄС та світі загалом ще чимало прихильників компромісу та поступок Москві. Уряд і народ України звернулися до світової спільноти з двома проханнями: «закрити небо», щоб захистити мирне населення від бомбардувань, і вплинути на Росію шляхом застосування більш жорстких санкцій, аніж це було раніше. Перший запит було відхилено як такий, що загрожує Третьою світовою війною; санкції ж швидко продовжили. Але на сьогодні тільки окремі європейські країни (Польща, країни Балтії) вже оголосили повну чи часткову відмову від продовження самовбивчої енергетичної політики, яка була притаманна ЄС раніше. Виникає питання, що сьогодні треба робити, аби уникнути негативних сценаріїв найближчого майбутнього. По-перше, ЄС і НАТО мають вивчити можливість пакета безпекових гарантій для України. По-друге, Європарламент прийняв резолюцію, яка закликала інституції ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ, а тим часом продовжувати працювати над інтеграцією до єдиного ринку ЄС. Отже, і в умовах війни пріоритетом України залишається європейська інтеграція.

Ключові слова: російсько-українська війна, ЄС, сценарії майбутнього.

Вступ. Росія показала широту своїх геополітичних амбіцій і має намір діяти з позиції «російської цивілізації» проти Заходу. В. Путін пояснив походження російсько-українського конфлікту поспішністю, з якою США сприяли розширенню демократії, а ЄС прагнув асоціації з Україною: це було сприйнято Росією як вторгнення Заходу на територію, яка вважалася простором її життєвих інтересів. Росія прагне отримати неофіційне право вето, щоб не допустити подальшого розширення НАТО та ЄС на Схід. Отже, у війні 2022 р. перше завдання Путіна – повалити уряд України та зробити країну васальною державою, як Білорусь. По-друге, сигналізувати світові, що будь-яке подальше розширення НАТО на Схід РФ не буде терпіти. Нейтралітет, нав'язаний Україні на міжнародному рівні, передусім означав би здатність Росії впливати на ситуацію в Україні набагато більше, ніж ЄС. Статус буферної держави став би чинником, який утверджував би неспокійну ситуацію не лише в Україні, а й у всьому регіоні. Перший урок був швидко засвоєний: кінцева гра Путіна виходить за рамки окупації східних регіонів України. Кінцевими цілями президента Росії не є навіть делегітимізація Президента В. Зеленського та уряду в Києві, окупація всієї України та насадження уряду, який підтримує Москву. Сучасні вимоги Росії показують, що Путін має намір загалом переглянути історію та змінити порядок безпеки в Європі після 1989 р. Напад на Україну, ймовірно, заспокоює його «Его» від визнання, що Росія є державою, що занепадає. З одного боку, Путін хоче відновити поняття імперії та не визнає легітимності колишніх радянських респу-

блік. Водночас військова агресія проти вигаданих ворогів є способом відволікти невдоволення вдома та зберегти свою владу. С. Девід-Вілп, заступник директора Берлінського офісу Німецького фонду Маршалла, сказала, що «Путін прагне значного розширення російської території в регіоні; посилення російського впливу в усьому світі; вираження військової сили Росії щодо її сусідів (у тому числі як у фізичній, так і в кіберсфері), а також і, можливо, найважливіше для Путіна – ще раз продемонструвати безсилля Заходу перед обличчям російської агресії» [13]. Після 2013 р. Київ шукав конкретних пропозицій від Заходу і водночас сам розробив нові ідеї у сфері безпеки. Так, на Мюнхенській конференції з безпеки в лютому 2022 р. В. Зеленський стверджував, що, оскільки Росія не виконала положення Будапештського меморандуму 1994 р., в результаті якого Україна була позбавлена ядерного потенціалу в обмін на гарантії безпеки, ця домовленість може бути скасована. Цим українські чиновники заявили про серйозний інтерес до розвитку ядерного потенціалу, щоб перешкоджати военній агресії Росії. Водночас західні столиці, щоб не допустити погіршення ситуації, почали думати над тим, щоб знайти альтернативи, які б служили безпеці України і водночас зменшували джерела російської агресії. Вже після початку російської агресії було запроваджено Європейський механізм цивільного захисту [11]. П'ять країн ЄС одразу виявили бажання доставити медичні вироби (антибіотики, дезінфікуючі засоби тощо) та корисне обладнання для догляду за внутрішньо переміщеними особами (електрогенератори, намети тощо).

Хоча ця допомога виражала солідарність з Україною, вона була спрямована на симптоми, а не на джерело проблеми, яка полягає в російській агресії [2]. Тому про світову реакцію на російську агресію можна говорити як про все ще неадекватну, а проблема наукового осмислення, які ж ще уроки війни не засвоєні нашими союзниками, потребує нагального вирішення.

Метою поданої статті є виявлення невіршених проблем у відносинах України та її стратегічного союзника – ЄС, які з'явилися з початком російської агресії в Україну 2022 р. У завдання статті входить з'ясування цілей РФ та ЄС в Україні, причин, з яких основні прохання України під час нападу РФ не були почуті в ЄС, еволюції позицій європейських країн протягом російської агресії, виявлення сценаріїв майбутнього розвитку, які впливатимуть на політику ЄС.

Методи дослідження. Застосований у статті системний підхід дозволив представити комплексне бачення середовища, в якому відбувається реалізація зовнішньої політики держав, та визначити співвідношення впливу на них глобалізаційних чинників, до яких належить і вплив ЄС. Додатково для аналізу було використано: антропологічний метод, що базується на постійності родових якостей людини як розумної істоти, бачить у людській природі причину війни та миру, що пояснює логіку розвитку всієї світової історії; формально-юридичний метод – для аналізу законодавчих актів та інших нормативно-правових документів; нормативно-ціннісний підхід, що з'ясовує значення політичних явищ для суспільств; та дискурс-аналіз, що встановлює контекст промов політиків та наукових статей західних експертів.

17 грудня 2021 р. Кремль висунув Заходу два ультиматуми з вимогою «письмових гарантій безпеки». Тон ультиматумів показав, що Кремль не розглядає можливість компромісу, але натомість у січні 2022 р. російські вимоги були відкинуті без вагань. Тоді ж пройшли останні спроби врегулювання дипломатичним шляхом на зустрічах представників США та Росії (Женева), НАТО та Росії (Брюссель) та ОБСЄ (Відень). У лютому президент Франції Е. Макрон, британські міністерка закордонних справ Е. Трасс і міністр оборони Б. Уоллес востаннє відвідали Росію. 15 лютого найостаннішим у Москві був німецький канцлер О. Шольц.

Державний міністр Великої Британії у справах Європи Джеймс Клеверлі передбачив 11 лютого, що ширша війна в Україні «буде трясовиною» для Росії. У раціональному аналізі витрат і вигод ціна повномасштабної війни в Україні була дуже високою для Кремля і призвела б до значного кровопролиття. Сполучені Штати оцінювали жертви серед цивільного населення до 50 тисяч осіб. Разом із підривом підтримки Путіна серед російської еліти, яка особисто постраждала б від напруженості

з Європою, війна могла би поставити під загрозу економіку Росії та відштовхнути громадськість. Водночас це могло наблизити війська НАТО до російських кордонів, залишивши Росію боротися з українським опором на довгі роки. Згідно з цією точкою зору, Л. Фікс та М. Кіммідж пророкували, що «Росія опиниться в пастці катастрофи, яку вона створила сама» [4].

Київ закликав західних партнерів запровадити санкції, не чекаючи реалізації негативних сценаріїв, вважаючи, що санкції стримають російську агресію. Українська сторона не бачила сенсу у санкціях постфактум, оскільки західні партнери мали докази загрози війни. В. Зеленський також натякнув, що якщо санкції не будуть застосовані превентивно, то їх потрібно хоча би опублікувати, щоб посилити тиск на Росію. Санкційний список був узгоджений між США та ЄС разом із деякими державами G7 [12]. Велика Британія оприлюднила переглянуте законодавство про санкції [10], яке розширило категорії російських акторів, включаючи олігархічні еліти, та вказало стратегічні сфери (банківську систему, експорт технологій, видобуток нафти та газу тощо). Окрім економічної вартості санкцій, Захід попереджав про серйозний удар по престижу РФ на міжнародній арені, який може перетворити її на «світового ізгоя» [2].

Однак у підсумку прохання України про санкції на той момент не було підтримано союзниками. На Заході вважали, що вияв політичної волі запровадити санкції – це вже тиск. Для введення санкцій також потрібна була одностайність, яка не була однозначною у двох критичних сферах: відключення Росії від інформаційної системи міжнародних фінансових операцій (SWIFT) і санкції в енергетичному секторі. Це сталося через відкритість європейського фінансового сектору, головним чином Австрії, Італії, Франції та Нідерландів, які на той момент кредитували російську економіку на десятки мільярдів євро. Ситуація в енергетичному секторі також вимагала уваги з боку ЄС. Важку залежність від російського газу (40% імпорту ЄС) можна було вирішити лише в довгостроковій перспективі [9], а країни ЄС, такі як Італія, виступили проти енергетичних санкцій. Цю опозицію підігрівала також криза ринку газу. Секторами, де Захід мав згуртованість, були банківський сектор і експорт технологій. У сфері доступу до західних технологій російська влада на початку лютого оголосила про диверсифікацію та заміщення імпорту технологічної продукції для промислового та цивільного споживання. Однак експерти відзначали, що жодна країна світу не здатна виробляти сучасну мікроелектроніку без міжнародної кооперації. Таким чином, для Росії існував високий ризик втрати поставок чіпів, вироблених на Тайвані, і фотолітографічних установок (обладнання для виробництва чіпів на кремнієвих пластинах),

що використовуються в обладнанні нідерландської ASML і американської Applied Materials, без яких неможливо налагодити самостійне виробництво сучасних напівпровідників [1].

Але попри всі очевидні втрати, що несло розширення бойових дій на всю територію України, Путін реалізував найгірший і найменш логічно обґрунтований для всіх сторін сценарій: 24 лютого 2022 р. Росія почала широкомасштабне військове вторгнення в Україну. Декілька офіційних осіб та аналітиків негайно назвали вторгнення найбільшим військовим нападом у Європі з часів Другої світової війни. Крім того, російські окупаційні війська використовують методи, які порушують всі правила ведення війни. Вони атакують об'єкти цивільної інфраструктури, що спричиняє загибель і поранення мирних жителів, у тому числі дітей, і має регіональні і глобальні наслідки.

Однак тим часом західні аналітики, як і політики, насамперед обговорювали, що Захід міг би зробити для України, не погіршуючи свої стосунки з РФ. Одним з перших і найбільш показових прикладів стала публічна дискусія між знаними науковцями Л.А. Гікою та А. Багдонасом. Гіка виходила з того, що «ми всі повинні розуміти, що на поточний момент немає правових підстав для військового втручання для підтримки України. Будь-яка реакція без правових підстав є такою ж нелегітимною та руйнівною для міжнародної правової системи, як і російське вторгнення. Без правової основи пряма військова підтримка з боку члена НАТО фактично означає пряму війну в Європі між Росією та НАТО. З Росією, яка має ядерний потенціал і безсоромного лідера, який більше навіть мінімально не прикидається, що поважає правила. Ні Україна, ні НАТО не хочуть опинитися в тій ситуації, в якій Україна фактично найбільше постраждає. Публічно не було чіткого заклик до відправлення військ, і це все одно не могло бути зроблено, оскільки це означало б пряму конфронтацію між НАТО та Росією, якої ніхто не хоче, і дало б Росії вагоміші виправдання для втручання. У ООН ще є маса варіантів для забезпечення миру. З юридичної точки зору, безпосереднього нападу зазнала лише Україна, тому не можна посилатися на колективну самооборону без політичної інтерпретації. Рада безпеки відкидає будь-які дії, оскільки Росія є не лише постійним членом, а й головою РБ ООН у лютому 2022 р. Тепер ми маємо спиратися на механізми Генеральної асамблеї та регіональних організацій. Нам потрібно зупинити кровопролиття, а не розпалювати порочне коло насильства. Покарання для режиму Путіна з часом прийде, але воно має бути через справедливість, а не через насильство, інакше ми всі приречені на безперервний шлях самознищення. І нам потрібно покарати винних – режим Путіна та його поплічників, а не російське населення загалом. Ми повинні підтри-

мувати і Україну, і всіх росіян, які борються за свободу, демократію, верховенство права та проти режиму Путіна. Російське населення також має бути захищене якомога більше – без внутрішньої підтримки змін буде дуже важко справді здійснити зміни, які дійсно мають довгострокове значення для миру та безпеки». Багдонас, навпаки, виходив з того, що «якщо це неспровокована агресія (а це так), то кожна країна зобов'язана допомогти Україні, якщо вона просить допомоги. Відповідно до Хартії ООН Україна та її союзники можуть захищатися, доки Рада Безпеки не вживе заходів. Діючи в порядку самооборони, Україна має право проводити військові дії на території Росії та Білорусі, якщо це необхідно. Закон простий – війна у сучасному світі оголошена поза законом, за винятком двох випадків – санкції РБ або самозахисту. Повномасштабне вторгнення в Україну не є жодним чином виправданим. Юридично кажучи, виходячи з принципів і духу міжнародного права, в момент вторгнення Росії в Україну вона стала ізгоєм, втративши всі свої права та привілеї, включаючи місце в РБ ООН. Як ізгой, вона не застрахована від вторгнення інших держав, бажано з дозволу РБ, але це можливо навіть за його відсутності. НАТО може і має надати Україні засоби самооборони» [3]. З моменту лютневої дискусії їхні аргументи десятки разів повторювалися. Що означає: урок не був засвоєний, у ЄС та світі загалом ще чимало прихильників компромісу та поступок Москві.

З початку російського вторгнення в Україну уряд і народ України звернулися до світової спільноти з двома проханнями: «закрити небо», щоб захистити мирне населення від бомбардувань, і вплинути на Росію шляхом застосування більш жорстких санкцій, аніж це було раніше. Перший запит було відхилено: це неможливо, оскільки загрожує Третьою світовою війною. Санкції ж швидко продовжили. Залишається побачити, як ефективно і швидко вони можуть подіяти.

Санкції є ключовим інструментом політики. Але їхню відносну важливість можна точно оцінити лише в контексті інших вимірів політики. І їхній ефект, навіть якщо вони реалізовані досконало, обмежений трьома факторами: межами, накладеними поточним рівнем енергетичної залежності, часовим проміжком від впровадження до максимального збитку та політичними межами економічного примусу. По-перше, валовий внутрішній продукт Росії становить близько 1,5 трильйона доларів. По-друге, Росія інтегрована у світову економіку, особливо з ЄС. По-третє, Росія є одним із провідних світових виробників як нафти, так і газу. Росія видобуває понад 10 мільйонів барелів на добу. Таким чином, санкційна кампанія проти «Роснефти» та експорту російської нафти може мати глобальні економічні наслідки. З природним газом

ситуація ще гостріша. Європа отримує 40% природного газу з Росії і не має можливості замінити більшу частину цього газу в короткостроковій перспективі. ЄС продовжує платити «Газпрому». З цих причин санкції США та ЄС проти Росії у відповідь на вторгнення в Україну не будуть такими далекосяжними, як ті, що спрямовані проти Ірану. У випадку санкцій проти Ірану, які посилювалися в 2011 р., привели Іран до столу переговорів у 2013 р. та забезпечили багатосторонню угоду про згортання його ядерної програми в 2015 р., успіх зайняв п'ять років. А Росія здатна довше протистояти економічним стражданням, маючи більші резерви іноземної валюти та принаймні кілька регіональних союзників. Тим не менш санкції можна посилити, якщо і США, і ЄС обмежать інвестиції та бізнес із ключовими секторами російської економіки (такими як енергетика, гірничодобувна промисловість та оборона), заборонять передачу передових технологій, а також припинять роботу основних фінансових установ. США та ЄС повинні також досліджувати креативні способи виштовхнути багатства російських еліт із західної фінансової системи, не обов'язково заморожуючи активи в усіх випадках. Нові санкції будуть обмежені реальністю енергетичної та економічної взаємозалежності, і потрібен час, щоб повністю відчувати економічну шкоду, але вони матимуть потужний ефект. На думку Д. Кіршенбаума, «не тільки російські солдати втратять життя, атакуючи країну, яка не становила для них загрози, але й російські цивільні страждатимуть від позбавлень і обмежених можливостей протягом багатьох років, не кажучи вже про політичну і навіть культурну ізоляцію. Канал передачі цього економічного ефекту є ключовою змінною. Передбачається, що наслідком економічної шкоди стане зміна російської політики, в ідеалі вихід з України, повага до суверенітету України, припинення втручання та підтримки повстанців, дотримання мирної угоди» [6]. Звичайно, більш імовірно, що санкції дадуть бажаний результат, якщо інші типи тиску вплинуть на розрахунки цільового уряду. Фантазії про чарівну паличку санкцій неконструктивні. В Україні немає часу чекати, коли/чи санкції подіють. На сьогодні виглядає так, що цей урок засвоєний тільки окремими європейськими країнами, які вже оголосили повну чи часткову відмову від продовження самовбивчої енергетичної політики ЄС (Польща, країни Балтії).

Переходячи до сценаріїв, важливих не тільки для України та Росії, але для Великої Європи, почнемо з майбутнього Росії. Росія має рацію, вважаючи, що врегулювання після «холодної війни» було незбалансованим, навіть несправедливим. Але це було не через якесь умисне приниження чи зраду. Це був неминучий результат вирішальної перемоги Заходу в змаганні з Радянським Союзом. У багатовимірному глобальному суперництві

(політичному, економічному, культурному, технологічному та військовому) Радянський Союз програв за всіма напрямками. Якби російські еліти змогли переосмислити своє відчуття винятковості та відкинути ідею конкуренції із Заходом, вони могли б спрямувати свою країну на більш перспективний курс. Російські уряди коливалися між прагненням тісніших зв'язків із Заходом і гнівом від уявної образи. Те, що завадило пострадянській Росії приєднатися до Європи як ще однієї країни (чи сформувати нерівноправне партнерство зі Сполученими Штатами) – це незмінна великодержавна гордість та відчуття особливої місії. До тих пір, поки Росія не приведе свої прагнення у відповідність до своїх реальних можливостей, вона не може стати «нормальною» країною, яким би не було зростання ВВП на душу населення чи інших кількісних показників. Питання, чи навіть трансформована Росія буде прийнята в Європу і зіллється з нею, залишається відкритим. У Росії нічого немає (високого ВВП, рейтингових університетів, фінансової потужності, глобальної мови). Вона дійсно має постійне право вето в Раді Безпеки ООН, а також один з двох найбільших ядерних арсеналів світу та можливості ведення кібервійни. Це, а також її унікальне географічне розташування надають їй певного глобального виміру. І все ж Росія є живим доказом того, що «тверда сила» крихка без інших вимірів статусу великої держави. Як би Росія не наполягала на тому, щоб її визнали рівною з Європейським Союзом чи навіть Китаєм, це не так, і вона не стане нею у середньостроковій перспективі. Які конкретні альтернативи російській реструктуризації та орієнтації в європейському стилі? Вона має дуже довгу історію перебування на Тихому океані і не змогла стати азійською державою. На що вона може претендувати, так це на перевагу у своєму регіоні: її звичайні війська не зрівняні з іншими державами-спадкоємцями Радянського Союзу, і останні (за винятком країн Балтії) також більше чи менше економічно залежать від Росії. Але Путін не зміг зробити Євразійський економічний союз успішним, і навіть якби всі потенційні члени об'єдналися та працювали разом, їхні сукупні економічні можливості все одно були би відносно невеликими. Росія є великим ринком, і це може бути привабливим, але сусідні країни бачать ризики у двосторонній торгівлі з нею. Естонія, Грузія та Україна, наприклад, були готові вести справи з Росією, але за умови, що РФ визнає їхню прозахідну орієнтацію. «Причина, чому більшість східноєвропейських держав не бажають приєднатися до Росії, полягає не в тому, що західні держави прагнуть підірвати геополітичне становище Росії, а в тому, що союз із Заходом дає більше надії на кращий спосіб життя, ніж союз із Росією з її високим рівнем корупції та поганим наданням ключових послуг. Тісний зв'язок із Росією мало що може

запропонувати простим людям у сусідніх державах», підсумовує Л. О'Ші [8]. У Москві напружені стосунки майже з кожним із її сусідів і навіть з найбільшими торговельними партнерами, включаючи Туреччину та Німеччину. На переконання С. Коткіна, «екзистенційну загрозу для Росії становить не Захід, а власний режим Росії. Путін допоміг врятувати російську державу, але повернув її на траєкторію стагнації та навіть можливого кінцевого провалу» [7].

«Україна – це країна, глибоко розділена між східними та західними регіонами, між Росією та Європою, між спільною історією з Москвою та обіцянкою колись бути частиною Заходу» – це роками був популярний наратив, однак якщо хтось і покінчив із цим розколом, то це Володимир Путін: російський президент підштовхнув Україну до єдності та невідомого раніше патріотизму. Якщо Путін хотів знову наблизити Україну до Росії, він домігся прямо протилежного. За мовою, національною символікою, патріотичною риторикою, самоповагою Україна ніколи не була такою українською, як зараз. Отже, М. Зейнер робить висновок: «Можливо, його радники сказали Путіну, що якщо Київ продовжуватиме йти цим шляхом, то Україна буде втрачена назавжди. Таке міркування легко може стояти за агресією Москви проти України, агресією, яка на перший погляд виглядає абсолютно нелогічною. Але в глибині душі Путін, мабуть, усвідомлював, що його політичний курс щодо Києва мав жахливі негативні наслідки» [14].

Якщо Росія військовим шляхом досягне своїх політичних цілей в Україні, Європа не буде такою, якою була до війни. Будь-яке відчуття того, що Європейський Союз чи НАТО можуть забезпечити мир на континенті, буде артефактом втраченої епохи. Натомість безпеку в Європі доведеться звести до захисту основних членів ЄС і НАТО. Усі поза «клубом» виступатимуть окремо, за винятком Фінляндії та Швеції. Це не обов'язково може бути свідоме рішення припинити політику розширення чи асоціації; але це буде де-факто політика. Перебуваючи в облозі з боку Росії, ЄС і НАТО більше не матимуть можливості проводити амбітну політику за межами своїх кордонів. НАТО залежатиме від підтримки США, як і країни сходу Європи, прифронтові країни, розташовані вздовж великої та невизначеної лінії зіткнення з Росією, включаючи Білорусь та контрольовані Росією частини України. Східні країни-члени, включаючи Естонію, Латвію, Литву, Польщу та Румунію, ймовірно, матимуть значну кількість військ НАТО, які постійно дислокуються на своїй території. Прохання Фінляндії та Швеції отримати зобов'язання за статтею 5 і приєднатися до НАТО було неможливо відхилити.

Російський суверенітет над Україною відкрив би широку зону дестабілізації та небезпеки від Естонії до Польщі та Румунії, Туреччини. Поки це трива-

тиме, присутність Росії в Україні сприйматиметься сусідами України як провокація та неприйнятність, а для деяких – як загроза власній безпеці. Серед цієї мінливої динаміки порядок у Європі потрібно буде розглядати передусім у військових термінах, що, оскільки Росія має сильнішу руку у військовій, ніж в економічній сфері, буде в інтересах Кремля – відкидаючи невійськові інституції таких як Європейський Союз. Росія має найбільшу в Європі звичайну армію, яку вона готова використовувати. Оборонна політика ЄС, на відміну від НАТО, далека від того, щоб забезпечити безпеку для своїх членів. Відповіді на реваншистську Росію санкціями та риторичним проголошенням заснованого на правилах міжнародного порядку буде не досить.

У разі перемоги Росії в Україні позиції Німеччини в Європі будуть серйозно підірвані. Німеччина є маргінальною військовою державою, яка заснувала свою післявоєнну політичну ідентичність на неприйнятті війни. Кільце друзів, якими вона себе оточила, особливо на сході з Польщею та країнами Балтії, ризикує бути дестабілізованим Росією. Франція та Сполучене Королівство візьмуть на себе провідні ролі в європейських справах завдяки своїм порівняно сильним військам і давній традиції військового втручання. Але ключовим фактором у Європі залишатимуться США.

Сполучені Штати та Європа перебуватимуть у стані перманентної економічної війни з Росією. Захід намагатиметься запровадити широкі санкції, які Росія, ймовірно, парируватиме кіберзаходами та енергетичним шантажем, враховуючи економічну асиметрію. Росія обмежить доступ до критично важливих товарів, таких як титан, адже Росія була другим за величиною експортером у світі. Ця війна на виснаження випробує обидві сторони. Росія буде безжально намагатися змусити одну або кілька європейських держав відступити від економічного конфлікту, пов'язуючи послаблення напруженості з власними інтересами цих країн, підриваючи таким чином консенсус у ЄС і НАТО. Сильною стороною Європи є її економічний вплив. Активом Росії буде будь-яке джерело внутрішнього розколу чи зриву в Європі чи трансатлантичних партнерах Європи. Якщо з'являється проросійський рух чи кандидат, то цього кандидата можна заохочувати прямо чи опосередковано. Якщо економічна чи політична болюча проблема зменшує ефективність зовнішньої політики Сполучених Штатів та їхніх союзників, це стане зброєю для зусиль російської пропаганди та російського шпигунства. Внутрішня політика в європейських країнах нагадуватиме велику гру XXI ст., у якій за допомогою нечесних методів Росія скористається будь-якою можливістю, щоб вплинути на громадську думку та вибори в європейських країнах. Росія буде за лаштунками кожного випадку європейської

політичної нестабільності. Потоки біженців, які прибувають до Європи, посилять невіршену політику ЄС щодо біженців і створять сприятливий ґрунт для популістів.

Негативні наслідки для ЄС відбиватимуться безпосередньо на Сполучених Штатах, які мають дуже великі комерційні акції в Європі. Європейський Союз і Сполучені Штати є найбільшими торговельними та інвестиційними партнерами один одного, обсяг торгівлі товарами та послугами у 2019 р. становив 1,1 трильйона доларів США. Добре функціонуюча, мирна Європа посилює американську зовнішню політику – щодо зміни клімату, нерозповсюдження, глобальної громадської охорони здоров'я та врегулювання напруженості з Китаєм чи Росією. Якщо Європа буде дестабілізована, то Сполучені Штати будуть набагато більш самотніми у світі [4].

Виникає питання, що сьогодні треба робити, і чи це робиться, аби уникнути найбільш негативних сценаріїв найближчого майбутнього.

По-перше, ЄС і НАТО мають вивчити можливість пакета безпекових гарантій для України. І Україна, і її західні партнери могли б вивчити прецедент, створений «Шушською декларацією» (17 червня 2021 р.) між Туреччиною (держава НАТО з 1952 р.) та Азербайджаном. У документі проголошується: «Якщо, на думку однієї зі сторін, існує загроза або акт агресії з боку третьої держави або держав проти їх незалежності, суверенітету, територіальної цілісності, недоторканності або безпеки їх міжнародно визнаних кордонів, сторони будуть проводити спільні консультації та з метою усунення цієї загрози або актів агресії здійснювати ініціативи відповідно до цілей і принципів Статуту ООН і надавати одна одній необхідну допомогу відповідно до Статуту ООН. Після невідкладного визначення обсягу та форми такої можливої допомоги буде прийнято рішення щодо забезпечення потреб оборони для вжиття спільних заходів та організовано скоординовану діяльність силових і управлінських органів Збройних сил» [5]. Цей документ ілюструє своєрідну військову угоду, яка передбачає взаємну допомогу перед обличчям агресії з боку третіх країн, яка загрожує їхньому суверенітету чи територіальній цілісності. Можна знайти відповідні механізми для надання своєчасної допомоги Україні у сфері захисту критичної інфраструктури, посилення спроможності транспортувати вантажі та людей до східних регіонів країни, стратегічної комунікації тощо [2].

По-друге, найважливішим пріоритетом України залишається європейська інтеграція. Після вторгнення Росії декілька країн ЄС висловилися за надання Україні перспективи членства, а Словаччина запропонувала створити особливу процедуру вступу України до ЄС. 28 лютого 2022 р. президенти восьми країн ЄС – Балтії, Польщі, Чехії, Словач-

чини, Болгарії та Словенії – підписали відкритий лист із закликом негайно надати Україні перспективу членства в ЄС і почати переговори про вступ. 28 лютого В. Зеленський підписав заявку про вступ України до ЄС і вона була зареєстрована. 1 березня Європарламент прийняв резолюцію, яка закликала інституції ЄС працювати над наданням Україні статусу кандидата на вступ, а тим часом продовжувати працювати над інтеграцією до єдиного ринку ЄС. У ЄС вважають, що процедура розгляду заявки України може бути важливою для українського Президента з урахуваннями того, що це питання потенційно може бути використане в переговорах з Російською Федерацією, оскільки Європейський Союз – це проект, заснований на мирі та вирішенні конфліктів шляхом діалогу.

Висновки. У раціональному аналізі витрат і вигод ціна повномасштабної війни в Україні була дуже високою для Кремля і мала призвести до кровопролиття. Київ закликав західних партнерів запровадити санкції, вважаючи, що вони стримають російську агресію. Українська сторона не бачила сенсу у санкціях постфактум, оскільки західні партнери мали докази загрози війни. Однак у підсумку прохання України про санкції на той момент не було підтримане союзниками. Для введення санкцій потрібна була одностайність, якої не було у двох критичних сферах: відключення Росії від інформаційної системи міжнародних фінансових операцій (SWIFT) і санкції в енергетичному секторі. Попри всі очевидні втрати, що несло розширення бойових дій на всю територію України, Путін реалізував найгірший і найменш логічно обґрунтований для всіх сторін сценарій: 24 лютого 2022 р. Росія почала широкомасштабне військове вторгнення в Україну. Західні політики обговорювали в цей момент, що Захід міг би зробити для України, не погіршуючи свої стосунки з РФ. Це призводить до висновку, що в ЄС та світі загалом це чимало прихильників компромісу та поступок Москві. Уряд і народ України звернулися до світової спільноти з двома проханнями: «закрити небо», щоб захистити мирне населення від бомбардувань, і вплинути на Росію шляхом застосування більш жорстких санкцій, аніж це було раніше. Перший запит було відхилено як такий, що загрожує Третьою світовою війною; санкції ж швидко продовжили. Але на сьогодні тільки окремі європейські країни (Польща, країни Балтії) вже оголосили повну чи часткову відмову від продовження самовбивчої енергетичної політики, яка була притаманна ЄС раніше. Виникає питання, що сьогодні треба робити, аби уникнути негативних сценаріїв найближчого майбутнього. По-перше, ЄС і НАТО мають вивчити можливість пакета безпекових гарантій для України. По-друге, Європарламент прийняв резолюцію, яка закликала інституції ЄС працювати над наданням Україні статусу канди-

дата на вступ, а тим часом продовжувати працювати над інтеграцією до єдиного ринку ЄС. Отже, і в умовах війни пріоритетом України залишається європейська інтеграція.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безчиповщина. 11.02.2022. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/5207727>
2. Cenuşa D. Russian crisis 2.0: Ukraine's demands towards the West in the face of new scenarios in Moscow. 2022. URL: https://www.ipn.md/en/russian-crisis-20-ukraines-requests-to-the-west-7978_1087988.html#ixzz7LokzKKxv
3. Ghica L.A. February 25, 2022. URL: [https://www.facebook.com/luciana.alexandra.ghica?__cft__\[0\]=AZUcH-RSv20HbSO7q8eACBAMPOq4bk4k9TBAQVXyhm9u2-JAcLzhNWiTZZjYr3sirrXe8JCpF_IOMvE1Wp2EvRDbxskJoiJgvwTBdSy2o-M7ZsX0rGHY_ZGu6REivgWK7LQ&__tn__=R\]-R](https://www.facebook.com/luciana.alexandra.ghica?__cft__[0]=AZUcH-RSv20HbSO7q8eACBAMPOq4bk4k9TBAQVXyhm9u2-JAcLzhNWiTZZjYr3sirrXe8JCpF_IOMvE1Wp2EvRDbxskJoiJgvwTBdSy2o-M7ZsX0rGHY_ZGu6REivgWK7LQ&__tn__=R]-R)
4. Fix L., Kimmage M. What if Russia Wins? A Kremlin-Controlled Ukraine Would Transform Europe. 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-18/what-if-russia-wins#author-info>
5. Full text of Shusha Declaration between Azerbaijan and Turkey. Published June 17, 2021. URL: <https://news.az/news/full-text-of-shusha-declaration-between-azerbaijan-turkey-published>.
6. Kirschenbaum J. Sanctions Are a Tool, Not a Magic Wand. 2022. URL: <https://securingdemocracy.gmfus.org/russia-ukraine-sanctions-are-a-tool-not-a-magic-wand/>
7. Kotkin S. Russia's Perpetual Geopolitics. Putin Returns to the Historical Pattern. 2016. URL: https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics?utm_medium=promo_email&utm_source=special_send&utm_campaign=ukraine_russia_022422&utm_content=20220224&utm_term=all-special-send#author-info
8. O'Shea L. What does Russia offer Ukraine and its neighbours? 2022. URL: <https://medium.com/international-affairs-blog/what-does-russia-offer-ukraine-and-its-neighbours-13b2f7de9dcd>
9. Speech by President von der Leyen at the Munich Security Conference 2022. An official website of the European Union. February 19, 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1221
10. The Russia (Sanctions) (EU Exit) (Amendment) Regulations 2022. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2022/123/regulation/3/made>
11. Ukraine: EU delivers emergency civil protection assistance. February 19, 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1222
12. U.S. Details Costs of a Russian Invasion of Ukraine. 2022. URL: <https://www.nytimes.com/2022/01/08/us/politics/us-sanctions-russia-ukraine.html>
13. Ward M. Why Putin chose war, "POLITICO Nightly". February 24, 2022. URL: <https://www.politico.com/newsletters/politico-nightly/2022/02/24/why-putin-chose-war-00011491>.
14. Ziener M. Ukraine in 2022: Putin, the Great Unifier, "GMF". 2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/ukraine-2022-putin-great-unifier>

REFERENCES:

1. Bezchipovshchina [Chiplessness] (11.02.2022). Retrieved from: <https://www.kommersant.ru/doc/5207727> [in Russian].
2. Cenuşa, D. (2022). Russian crisis 2.0: Ukraine's demands towards the West in the face of new scenarios in Moscow. Retrieved from: https://www.ipn.md/en/russian-crisis-20-ukraines-requests-to-the-west-7978_1087988.html#ixzz7LokzKKxv
3. Ghica, L.A. (February 25, 2022). Retrieved from: [https://www.facebook.com/luciana.alexandra.ghica?__cft__\[0\]=AZUcH-RSv20HbSO7q8eACBAMPOq4bk4k9TBAQVXyhm9u2-JAcLzhNWiTZZjYr3sirrXe8JCpF_IOMvE1Wp2EvRDbxskJoiJgvwTBdSy2o-M7ZsX0rGHY_ZGu6REivgWK7LQ&__tn__=R\]-R](https://www.facebook.com/luciana.alexandra.ghica?__cft__[0]=AZUcH-RSv20HbSO7q8eACBAMPOq4bk4k9TBAQVXyhm9u2-JAcLzhNWiTZZjYr3sirrXe8JCpF_IOMvE1Wp2EvRDbxskJoiJgvwTBdSy2o-M7ZsX0rGHY_ZGu6REivgWK7LQ&__tn__=R]-R)
4. Fix, L., Kimmage, M. (2022). What if Russia Wins? A Kremlin-Controlled Ukraine Would Transform Europe. Retrieved from: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-02-18/what-if-russia-wins#author-info>
5. Full text of Shusha Declaration between Azerbaijan and Turkey. Published June 17, 2021 (2021). Retrieved from: <https://news.az/news/full-text-of-shusha-declaration-between-azerbaijan-turkey-published>.
6. Kirschenbaum, J. (2022). Sanctions Are a Tool, Not a Magic Wand. Retrieved from: <https://securingdemocracy.gmfus.org/russia-ukraine-sanctions-are-a-tool-not-a-magic-wand/>.
7. Kotkin, S. (2016). Russia's Perpetual Geopolitics. Putin Returns to the Historical Pattern. Retrieved from: https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2016-04-18/russias-perpetual-geopolitics?utm_medium=promo_email&utm_source=special_send&utm_campaign=ukraine_russia_022422&utm_content=20220224&utm_term=all-special-send#author-info
8. O'Shea, L. (2022). What does Russia offer Ukraine and its neighbours? Retrieved from: <https://medium.com/international-affairs-blog/what-does-russia-offer-ukraine-and-its-neighbours-13b2f7de9dcd>
9. Speech by President von der Leyen at the Munich Security Conference 2022, An official website of the European Union (February 19, 2022). Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1221
10. The Russia (Sanctions) (EU Exit) (Amendment) Regulations 2022 (2022). Retrieved from: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2022/123/regulation/3/made>
11. Ukraine: EU delivers emergency civil protection assistance (February 19, 2022). Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1222
12. U.S. Details Costs of a Russian Invasion of Ukraine (2022). Retrieved from: <https://www.nytimes.com/2022/01/08/us/politics/us-sanctions-russia-ukraine.html>
13. Ward, M. (February 24, 2022). Why Putin chose war, "POLITICO Nightly". Retrieved from: <https://www.politico.com/newsletters/politico-nightly/2022/02/24/why-putin-chose-war-00011491>
14. Ziener, M. (2022). Ukraine in 2022: Putin, the Great Unifier, "GMF". Retrieved from: <https://www.gmfus.org/news/ukraine-2022-putin-great-unifier>

Russian-Ukrainian war: preliminary lessons for the EU and scenarios for future

Brusylovska Olga Illivna

Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of International
Relations
Odesa I. I. Mechnikov National University
Dvorianska str., 2,
Odesa, Ukraine

Kyiv called on its Western partners to introduce sanctions, believing that they would deter Russian aggression. Ukraine's request for sanctions was not supported by the allies at that time. The imposition of sanctions required unanimity which was lacking in two critical areas: the disconnection of Russia from SWIFT and sanctions in the energy sector. On February 24, 2022, Russia launched a large-scale military invasion of Ukraine. Western politicians discussed at the moment what the West could do for Ukraine without worsening its relations with the Russian Federation. This leads to the conclusion that there are still many supporters of compromise and concessions to Moscow in the EU and the world as a whole. The government and people of Ukraine appealed to the world community with two requests: to "close the sky" to protect the civilian population from bombings, and to influence Russia by applying tougher sanctions than before. The first request was rejected as threatening World War III; and sanctions were quickly extended. But today, only some European countries (Poland, the Baltic states) have already announced a complete or partial rejection of the continuation of the suicidal energy policy that was characteristic of the EU before. The question arises, what should be done today to avoid negative scenarios in the near future. First, the EU and NATO should explore the possibility of a package of security guarantees for Ukraine. Secondly, the European Parliament adopted a resolution calling on the EU institutions to work on granting Ukraine the status of a candidate for accession, and in the meantime to continue working on integration into EU's single market. Therefore, even in wartime, Ukraine's priority remains European integration.

Key words: Russian-Ukrainian war, EU, scenarios for future.

Віннічук Ольга Василівна
Маркітантов Вадим Юрійович
Чабанов Василь Григорович

Російська агресія як чинник європейської інтеграції України

УДК 327(477):061.1ЄС]:355.48(470:477)“2014/...“
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.3>

Віннічук Ольга Василівна
кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри політології
та філософії

Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна

Маркітантов Вадим Юрійович
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
та філософії

Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна

Чабанов Василь Григорович
кандидат філософських наук,
старший викладач кафедри політології
та філософії

Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна

Вступ. Інтеграція України у європейський простір тривалий час залишається ключовим вектором розвитку нашої держави. Історія її розвитку засвідчує прагнення зберігати та розвивати не лише добросусідські взаємини з Європою, а і стати її рівноправною частиною.

З 2014 російська агресія проти України загрожує не лише державному суверенітету, існуванню української держави, а й зміні міжнародного порядку шляхом втрати контролю у системі міжнародної безпеки. У межах зазначених тенденцій РФ дотримується стратегії повного знищення України, застосовуючи інформаційний, пропагандистський, військовий та інші інструменти й технології.

Основні меседжі з боку агресора базуються на тому, що в Україні немає власної історії, а єдність з Росією – єдиний шанс для виживання слов'янських народів, подальше існування Європи неможливе через політкоректність, толерантність, поширення ЛГБТ тощо, а сучасна українська політична нація заражена західними спецслужбами

У статті аналізується євроінтеграційний процес сучасної України, подається його загальна характеристика. Визначено, що, попри те, що інтеграція у європейський простір залишалася ключовим вектором розвитку української держави, євроінтеграційний процес України характеризувався циклічністю, невизначеністю, уповільненими темпами розвитку, конфліктними ситуаціями та нестабільністю. Серед основних причин відзначаємо обережну позицію Європейського Союзу щодо України та активне застосування різноманітного інструментарію щодо стримування цього процесу з боку Російської Федерації.

Метою статті визначено аналіз впливу російської збройної агресії на євроінтеграційні процеси України. Реалізація мети потребувала виконання таких завдань, як: загальна характеристика євроінтеграційного процесу сучасної України; висвітлення впливу збройної агресії Російської Федерації на покращення євроінтеграційних позицій України. Визначена мета передбачає застосування таких методів, як історичний, аналізу та синтезу.

Висвітлено вплив збройної агресії Російської Федерації на покращення євроінтеграційних позицій України. Саме російська агресія 2014 року, захоплення територій та застосування методів гібридної війни підштовхнули Україну до безальтернативного вибору європейського простору та призвели до підписання Угоди про Асоціацію. А ухвалення змін до Конституції України 2019 року підтвердило європейську ідентичність Українського народу та незворотність європейського та євроатлантичного курсу України.

Відзначається, що, попри задекларовані прагнення, динаміка виконання Угоди про асоціацію була не надто оптимістичною через обсяги і терміни завдань, масштаб запланованих реформ та їх темпи реалізації.

Наголошено на тому, що значним поштовхом у поживленні євроінтеграційних процесів України стала повномасштабна російсько-українська війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Будучи «останнім» аргументом у прагненнях Російської Федерації стримати Україну, вона натомість значно пришвидшила процес отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу. З огляду на певні складності, це стало додатковим морально-психологічним стимулом у боротьбі українського народу за своє європейське майбутнє.

Ключові слова: європейська інтеграція, російсько-українська війна, гібридна агресія, держава-агресор.

та вірусом націоналізму. Таким чином, проєкт «Україна» необхідно рятувати.

Зазначені меседжі стали однією з причин повномасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року. Проте, як не дивно, саме нестримна агресія сусіда стала й локомотивом підвищення рівня прагнень українського соціуму щодо поглиблення курсу на інтеграцію Української держави в ЄС.

Мета та завдання. Мета роботи полягає в аналізі впливу російської збройної агресії на євроінтеграційні процеси України. Визначена мета зумовила такі завдання: 1) дати загальну характеристику євроінтеграційному процесу України; 2) висвітлити вплив збройної агресії Російської Федерації на покращення євроінтеграційних позицій України.

Методи дослідження. У ході дослідження нами було застосовано такі методи: історичний, який дозволив простежити динаміку євроінтеграційного розвитку сучасної України; аналізу та синтезу, на підставі яких було розглянуто та визначено

вплив російської збройної агресії проти України на її євроінтеграційні процеси.

Результати. Проголошення незалежності України 1991 року великою мірою актуалізувало питання співпраці на європейському просторі. Першочерговою проблемою для західних партнерів стало вирішення ядерного питання. Адже, успадкувавши ядерний арсенал, Українська держава заявила про свою значущість на європейському просторі, ставши третьою ядерною державою після Росії та США.

Загалом, учені акцентують увагу на тому, що ставлення Європи щодо України з 1991 до 1993 року характеризувалося позицією «байдужості та спостереження». До того ж Європа тривалий час розглядала Україну як винуватицю поширення ядерної зброї і як перешкоду в процесі роззброєння. Втім уже у січні 1992 року Україна вступила до НБСЄ, а у червні 1992 року підписала договір СТАРТ-1 і Лісабонський протокол, погодившись ліквідувати у найкоротший термін свої стратегічні озброєння далекої дії. Ці обставини похвалили відносини з ЄС.

Так, у вересні 1992 р. відбулася перша зустріч Україна–ЄС на найвищому рівні між Президентом України Л. Кравчуком та Головою Єврокомісії Ж. Делором. Досягнуті домовленості посприяли укладанню угоди і відкриттю представництва Комісії Європейських Співтовариств в Україні.

Однією з актуальних подій у налагодженні співпраці України з ЄС стало підписання 14 червня 1994 року в Люксембурзі Угоди про партнерство і співробітництво (УПС), яка посилила двостороннє співробітництво в різних галузях.

Важливою подією для нашої держави став Перший Саміт Україна–ЄС, який відбувся 5 вересня 1997 року у Києві. Захід посприяв посиленню співпраці з європейським регіоном та ратифікації УПС між Україною та ЄС (1998 р).

Важливість європейського вектора розвитку засвідчила підписана 1998 року Стратегія інтеграції України до ЄС. У контексті ратифікованої угоди актуальною була співпраця у сфері зовнішньої політики і політики безпеки.

Та, незважаючи на намагання української сторони посилити співпрацю, ЄС ставився до нового партнера з великою обережністю. До того ж у практичному вимірі будь-яке рішення, прийняте у межах політики зближення із Заходом, необхідно було узгоджувати з принциповою позицією РФ, яка активно застосовувала інструменти стримування та протидії щодо розвитку цього вектора.

Посилення ініціативності зі сторони України відбулося вже в 2002 році під час подання щорічного звернення Президента України від 31 травня 2002 року до парламенту «Про внутрішнє і зовнішнє становище України» під назвою «Європейський вибір».

І саме в 2002 році Україна вперше звернулася до ЄС з проханням надати їй статус асоційованого

члена. Натомість отримала статус «сусіда ЄС». Таким чином, наступних декілька років взаємини з Європою розвивалися в межах укладання «сусідських угод» та концепції «розширена Європа».

Події 2004–2005 рр. на теренах України, що спровокували Помаранчеву революцію, підсилили індекс поваги до української нації та гідного захисту демократичного майбутнього. Таким чином, у наступні роки співпраця з Європейським співтовариством активізується.

Революційні події, внаслідок яких відбулася зміна політичних режимів у Грузії, Киргизстані, Україні 2003–2005 рр. змусила Кремль мобілізувати свої зусилля з метою протидії наслідкам Помаранчевої революції, побоюючись поширення революційної хвилі демократичних настроїв серед громадян РФ.

Період президентства В. Януковича став критичним у співпраці з ЄС, завершившись відмовою у підписанні Асоціації, масовим протестом – Революцією Гідності.

Таким чином, євроінтеграційний процес України з 1992 року по 2014 рік характеризувався циклічністю, невизначеністю щодо вектора розвитку, уповільненими темпами розвитку, конфліктними ситуаціями, нестабільністю тощо.

Революційні події 2013–2014 рр. стають переломним моментом в історії відносин України з її ключовими закордонними партнерами. РФ, яка раніше застосовувала до офіційного Києва переважно м'які інструменти примусу, у 2014 вдається до військової агресії, яка супроводжувалась анексією Автономної Республіки Крим, задіянням засобів гібридної війни, розгортанням військової операції на Сході України [9].

Серед основних аспектів несприйняття західного вектора РФ необхідно виокремити:

- безпековий: порушення безпекового простору РФ у разі інтеграції України до НАТО;
- економічний: дисбаланс, пов'язаний з обмеженнями в торговельній політиці, та витіснення російського виробника з українського ринку товарів та послуг;
- політичний: побоювання щодо поширення на території РФ демократичних трансформаційних процесів, формування моделі ринкової демократії та прищеплення європейських цінностей широким верствам населення;
- геополітичний: вестернізація – це «зло».

У 2014 році Кремль приймає рішення змінити статус України як «непокірного сусіда» на статус «залежного васала», вдаючись до військової агресії. Проте зазначена тактика Кремля підштовхнула Українську державу до безальтернативного вибору європейського простору, ставши своєрідним драйвером європеїзації.

Ключовими подіями у розвитку подальших етапів співпраці з ЄС стали підписані у 2014 році

Угоди про Асоціацію (політичну та економічну) та підтвердження готовності України до безвізового режиму з ЄС (з грудня 2016 року).

В умовах протидії російській агресії, розгортання АТО (згодом ООС) українська провладна еліта розпочинає низку реформ, серед яких чільне місце посіла реформа децентралізації (одна з найспішніших урядових реформ завершена у 2019 році), енергетична реформа (2019 р. укладання нового контракту на транспортування газу, проте не повна відмова від російського блакитного палива).

У рамках проведеного дослідження Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва з ініціативи Центру «Нова Європа» українцям було запропоновано відповісти на запитання: «Чи важливо Україні продовжувати проєвропейські реформи, навіть якщо Європейський Союз не надаватиме державі перспективу членства?». Згідно з оприлюдненими результатами у серпні 2018 р. 40% опитаних вважають, що так, бо ці реформи потрібні насамперед Україні; 21% також вважають, що проєвропейські реформи важливі, бо в Україні немає іншого вибору, як рухатися в напрямі європейської інтеграції, незалежно від членства [9]. Тобто необхідно усвідомити, що російська гібридна агресія стосовно України зумовила нагальну потребу у європейському векторі як єдино можливу для демократичного майбутнього України.

Вже 7 лютого 2019 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», в межах якого було підтверджено європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, визначено засади внутрішньої і зовнішньої політики, реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, визначено Президента України гарантом стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору тощо [7].

Необхідно відзначити, що уповільнення темпів євроінтеграційного руху у 2019 р. пов'язане з президентською та парламентською виборчими кампаніями в Україні. В оновленому складі гілки влади почали активно співпрацювати з вересня 2019 р.

В урядовому Звіті про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 р. віцепрем'єрміністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Д. Кулеба зазначив: «... уперше Уряд, визначаючи євроінтеграцію наскрізним завданням реформування країни... поставив собі за мету досягнути Копенгагенських критеріїв членства у ЄС» [1].

В ієрархії пріоритетів провладної еліти, зважаючи на тривалу російську агресію, євроінтеграційні процеси посідали безумовно першочергове місце. Всі зусилля української влади були зосереджені на поглибленні та розвитку партнерських відносин з ЄС, реалізації завдань, визначених в Угоді про асоціацію. Проте рух в ЄС гальмувався через низку зовнішніх та внутрішніх чинників, таких як: російська гібридна агресія, нерегульований конфлікт на Донбасі, анексований Крим, а також внутрішньополітичні конфлікти, неналежна система державного управління тощо [8, с. 5].

РФ використовувала завжди (та продовжує це робити) всі можливі інструменти і засоби з арсеналу «гібридної війни» для того, щоб, з одного боку, блокувати та унеможливити рух Києва до європейської спільноти, а з іншого – послабити та дезінтегрувати ЄС з метою переформатування геополітичного устрою на європейському континенті на умовах РФ. Серед основних засобів Кремля для блокування української євроінтеграції слід відзначити:

- силовий – гібридна агресія проти України, зокрема, анексія Криму, окупація Донбасу;
- дестабілізація внутрішньої ситуації в Україні, у т.ч. за допомогою «агентів впливу», проросійських політичних сил;
- політико-економічний тиск, торговельна, газова блокада, витискування України з ринків третіх країн;
- інформаційно-пропагандистська експансія в українському медіапросторі з метою компрометації ідеї євроінтеграції;
- політико-економічний тиск Кремля на окремі країни ЄС, здійснення пропагандистської кампанії на теренах Євросоюзу для дискредитації України, її євроінтеграційного курсу [3].

Угода про асоціацію є дороговказом і програмою українських реформ у різних секторах і галузях, а рівень її імплементації – індикатором ефективності євроінтеграційного курсу української влади. Загалом динаміка виконання Угоди була не надто оптимістичною. Це пояснюється обсягом і термінами завдань, масштабом запланованих реформ. Станом на грудень 2020 р. найбільш проблемними виглядали такі сфери, як: транспорт, фінансовий сектор, соціальна політика, громадське здоров'я, сільське господарство, митні питання тощо [2; 3].

Неодноразово представники ЄС (Президент Єврокомісії Жозе Мануель Баррозу, Комісар ЄС з питань розширення Штефан Фюле) заявляли про те, що вірять у майбутнє членство України в ЄС. Задля цього необхідно лише подолати бар'єри, які стосуються виконання Копенгагенських критеріїв (політичних, економічних та незалежних критеріїв).

Аналізуючи результати дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 24 листопада по 1 грудня 2021 року методом інтерв'ю «обличчям до обличчя» за місцем

проживання респондентів (у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької, Луганської областей), необхідно відзначити, що ставлення громадян України до вступу до Європейського Союзу та НАТО є цілком позитивним. Адже інтеграцію до ЄС підтримало 56% усіх опитаних, проти вступу виступили 26%.

Якщо ж дивитись у регіональному розрізі, то за вступ до ЄС мали намір голосувати 79,5% жителів Заходу країни (10% проти в цьому ж регіоні), 59,5% жителів Центрального регіону (20% проти в цьому ж регіоні), 41% жителів Півдня (проти – 36%) і 35% Сходу (проти – 46%). Частка тих, хто мав намір голосувати за вступ до ЄС, зростає від 40% серед тих, кому 60 і більше років, до 73% серед тих, кому менше 30 років [5].

Загалом, вступ до ЄС відбувається в кілька етапів: підписання Угоди про асоціацію; включення в офіційну програму розширення ЄС; подача заявки на вступ; переговорний етап та отримання статусу кандидата в члени ЄС; вступ до ЄС [4].

28 лютого 2022 року Київ подав заявку на вступ до Євросоюзу. 1 березня Європарламент підтримав надання Україні статусу кандидата. А вже 9 травня Єврокомісія отримала другу частину заповненого «опитувальника» ЄС. В червні на саміті ЄС було ухвалено рішення стосовно надання Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу.

Отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС є поштовхом до внутрішнього реформування судової, соціально-економічної системи, сприятиме залученню спеціальних фінансових інструментів ЄС з підготовки до вступу та виступає потужним морально-психологічним стимулом для громадян України, які воюють за своє європейське майбутнє.

Важливість вступу є актуальною деякою мірою для Європи з міркувань утримання безпекового простору, оскільки Україна захищає східний фланг ЄС від російської агресії, забезпечуючи таким чином подальше існування формату ЄС [6].

Проте ілюзорне очікування офіційного Києва на швидке просування перемовин з Брюсселем заперечує позицію когорти членів ЄС (Австрії, Нідерландів, Франції, Німеччини, Угорщини), які люблять для України, Молдови та Грузії формат нової європейської політичної спільноти (як незавершений проєкт Східної Європи).

Висновки. Інтеграція у європейський простір залишається ключовим вектором розвитку української держави. Проте, незважаючи на прагнення посилити співпрацю, ЄС тривалий час ставився до України з великою обережністю. До того ж Російська Федерація активно застосовувала різноманітний інструментарій стримувань та противаг щодо євроінтеграційного вектора розвитку України. Відповідно, євроінтеграційний процес України з 1992 по 2014 рік характеризу-

вався циклічністю, невизначеністю, уповільненими темпами розвитку, конфліктними ситуаціями та нестабільністю.

Військова агресія РФ 2014 року, захоплення територій та застосування методів гібридної війни підштовхнули Українську державу до безальтернативного вибору європейського простору, ставши своєрідним драйвером європеїзації, що призвів до підписання Угоди про Асоціацію. Ухвалення ж змін до Конституції України 2019 року підтвердило європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. І хоча динаміка виконання Угоди про асоціацію була не надто оптимістичною через обсяги і терміни завдань та масштаб запланованих реформ, представники ЄС неодноразово заявляли про підтримку щодо майбутнього членства України.

Потужним каталізатором євроінтеграційних процесів України стала повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року і яка, власне, й була спрямована на те, щоб унеможливити їх. Натомість Україна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, що стало додатковим морально-психологічним стимулом у боротьбі українського народу за своє європейське майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік: результати та плани / Офіс віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, Урядовий офіс координації європейської і євроатлантичної інтеграції. 72 с. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_implementation-2019-4.pdf
2. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Сайт Кабінету Міністрів України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu>
3. Європейська інтеграція України: російський фактор. *Національна безпека і оборона*. 2020. № 1–2 (181–182). URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf
4. Ківа І. Україна завершила опитувальник на вступ до ЄС. *Заборона*. 10.05.2022. URL: <https://zaborona.com/ukrayina-zavershylo-opytuvalnyk-na-vstup-do-yes-shho-dali/>
5. Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до Європейського Союзу та НАТО (листопад–грудень 2021 р.) URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protseviv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-eyevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r>
6. Пашков М. «Ерзац-ЄС» для України: чому нам так важко дається статус кандидата на вступ до Євросоюзу. 28.05.2022. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/erzatsyes-dlia-ukrainy-chomu-nam-tak-vazhko->

daietsia-status-kandydata-na-vstup-do-yevrosoiuzu

7. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

8. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики / Центр Разумкова. Київ, 2020. 100 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf

9. Солодкий С. Інтеграція України до ЄС: російський чинник. *Центр «Нова Європа»*. 24.04.2020. URL: <http://neweurope.org.ua/media-post/integratsiya-ukrayiny-do-yes-rosijskyj-chynnyk/>

REFERENCES:

1. Zvit pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu ta YES za 2019 rik: rezul'taty ta plany [Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU for 2019: results and plans] / Ofis vitse-prem'yer-ministra z pytan' yevropeys'koyi ta yevroatlantychnoyi intehratsiyi, Uryadovyyu ofis koordynatsiyi yevropeys'koyi i yevroatlantychnoyi intehratsiyi. 72 s. Retrieved from: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_implementation-2019-4.pdf [in Ukrainian].

2. Zvity pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrainoyu ta Yevropeys'kym Soyuzom [Reports on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union]. Sayt Kabinetu Ministriv Ukrainy. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> [in Ukrainian].

3. Yevropeys'ka intehratsiya Ukrainy: rosiys'kyy faktor [European integration of Ukraine: the Russian factor] (2020). *Natsional'na bezpeka i oborona*. № 1–2 (181–182). Retrieved from: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf [in Ukrainian].

4. Kiva, I. (2022). Ukrayina zavershyla opytuval'nyk na vstup do Yes [Ukraine completed the questionnaire for joining the EU]. *Zaborona*. Retrieved from:

<https://zaborona.com/ukrayina-zavershyla-opytuvalnyk-na-vstup-do-yes-shho-dali/> [in Ukrainian].

5. Otsinka hromadyanamy situatsiyi ta protsesiv, shcho vidbuvayut'sya v krayini. Stavlennya do vstupu do Yevropeys'koho soyuzu ta NATO (lystopad–hruden' 2021 r.) [Citizens' assessment of the situation and processes taking place in the country. Attitudes towards joining the European Union and NATO]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protsesiv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-natolystopad-gruden-2021r> [in Ukrainian].

6. Pashkov, M. (2022). «Erzats-Yes» dlya Ukrainy: chomu nam tak vazhko dayet'sya status kandydata na vstup do Yevrosoyuzu [«Ersats-EU» for Ukraine: why is it so difficult for us to be given the status of a candidate for joining the European Union]. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/statti/erzatsyes-dlia-ukrainy-chomu-nam-tak-vazhko-daietsia-status-kandydata-na-vstup-do-yevrosoiuzu> [in Ukrainian].

7. Pro vnesennya zmin do Konstytutsiyi Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttya povnopravnoho chlenstva Ukrainy v Yevropeys'komu Soyuzi ta v Orhanizatsiyi Pivnichnoatlantynohoho dohovoru): Zakon Ukrainy [On amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the strategic course of the state to acquire full membership of Ukraine in the European Union and in the North Atlantic Treaty Organization): Law of Ukraine] vid 07.02.2019 r. № 2680-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> [in Ukrainian].

8. Sektoral'na intehratsiya Ukrainy do Yes: peredumovy, perspektyvy, vyklyky [Sectoral integration of Ukraine into the EU: prerequisites, prospects, challenges] (2020) / Tsentri Razumkova. Kyiv. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf [in Ukrainian].

9. Solodkyy, S. (2020). Intehratsiya Ukrainy do Yes: rosiys'kyy chynnyk [Integration of Ukraine into the EU: the Russian factor]. *Tsentri «Nova Yevropa»*. Retrieved from: <http://neweurope.org.ua/media-post/integratsiya-ukrayiny-do-yes-rosijskyj-chynnyk/> [in Ukrainian].

Russian aggression as a factor of European integration of Ukraine

Vinnichuk Olga Vasylivna

Candidate of Political Science, Associate Professor,
Head of the Department of Political Science and Philosophy
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Ohienko str., 61, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine

Markitantov Vadym Yuriyovych

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Political Sciences and Philosophy
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Ohienko str., 61, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine

Chabanov Vasyl Grygorovych

Candidate of Philosophical Sciences, Senior Lecturer at the Department of Political Science and Philosophy
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University
Ohienko str., 61, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine

The article analyzes the European integration process of modern Ukraine, presents its general characteristics. It was determined that despite the fact that integration into the European space remained a key vector of the development of the Ukrainian state, the European integration process of Ukraine was characterized by cyclicity, uncertainty, slow development rates, conflict situations and instability. Among the main reasons, we note the cautious position of the European Union towards Ukraine and the active use of various tools to curb this process by the Russian Federation.

The purpose of the article is to analyze the impact of Russian armed aggression on the European integration processes of Ukraine. The realization of the goal required the following tasks: general characteristics of the European integration process of modern Ukraine; coverage of the impact of the armed aggression of the Russian Federation on the improvement of Ukraine's European integration positions. The definite goal involves the use of such methods as historical, analysis and synthesis.

The impact of the armed aggression of the Russian Federation on the improvement of Ukraine's European integration positions is highlighted. It was the Russian aggression of 2014, the seizure of territories and the use of hybrid warfare methods that pushed Ukraine to the choice of the European space without alternative and led to the signing of the Association Agreement. And the adoption of amendments to the Constitution of Ukraine in 2019 confirmed the European identity of the Ukrainian people and the irreversibility of Ukraine's European and Euro-Atlantic course. It is noted that despite the declared aspirations, the dynamics of the implementation of the Association Agreement was not too optimistic due to the scope and terms of the tasks, the scale of the planned reforms and their pace of implementation.

It is emphasized that the full-scale Russian-Ukrainian war, which began on February 24, 2022, became a significant impetus for revitalizing Ukraine's European integration processes. Being the "last" argument in the aspirations of the Russian Federation to restrain Ukraine, it instead significantly accelerated the process of obtaining the status of a candidate for joining the European Union. Despite certain difficulties, this became an additional moral and psychological stimulus in the struggle of the Ukrainian people for their European future.

Key words: European integration, Russian-Ukrainian war, hybrid aggression, aggressor state.

Войтенко Юрій Миколайович

Європейська практика боротьби з корупцією: досвід для України в рамках євроінтеграційних процесів

УДК 323:22
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-спец.4>

Войтенко Юрій Миколайович
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав, Київська область, Україна

У цій статті здійснюється огляд різних практик країн Європи щодо боротьби з корупцією. Зокрема, у статті порівнюються особливості низки країн ЄС у питанні подолання або зменшення корупційних дій з боку посадових осіб. Окрім цього, публікація відображає деякі різновиди покарання корупціонерів за зловживання своїм службовим становищем. Зазначається, що Україні для ефективної боротьби з корупцією необхідно вивчити та використати досвід багатьох країн ЄС. Це значно сприятиме прискоренню євроінтеграції країни до Європейського Союзу, оскільки вирішення цієї проблеми є однією умов вступу України до цього співтовариства. Окремо варто виділити практику щодо суттєвого подолання корупції у країнах Балтії, оскільки ці країни, як і Україна, є пострадянськими. З огляду на те, що більшість пострадянських країн перебувають у другій сотні списку «Індексу сприйняття корупції», то досвід країн Балтії для нас є досить важливим.

Метою статті є дослідження практики боротьби з корупцією у країнах Європи для запозичення її в українські реалії на шляху до євроінтеграції.

Під час написання статті використовувалися методи: компаративний, зокрема щодо порівняння особливостей у боротьбі з корупцією у різних країнах; інституційний щодо виокремлення антикорупційних органів у низці країн світу; функціональний щодо дослідження особливостей функціонування антикорупційних органів у практиці багатьох країн.

Головним результатом статті є аналіз різноманітних форм, методів та засобів боротьби з корупцією у Європі з можливим використанням їх в Україні на її євроінтеграційному шляху. Зокрема, корисним для нас є: використання досвіду Нідерландів щодо виявлення потенційних корупційоногенних сфер у взаємодії між державою та громадянином; декларування доходів високопосадовців та моніторинг їх з боку правоохоронних органів, як у Німеччині, Латвії, Литві та Болгарії; впровадження програми захисту свідків, яку використовують Румунія та Словенія.

Ключові слова: корупція, євроінтеграція, влада, посадовці, антикорупційні органи, відповідальність.

Вступ. Євроінтеграція передбачає ефективну взаємодію держави та суспільства, у якій може повноцінно реалізовуватись кожна людина, яка визнається найвищою соціальною цінністю, а також вона вимагає відкритості та прозорості в ухваленні рішень від посадовців різних рівнів. Це все можливо лише у тому разі, коли країна має значний поступ та ефективність у боротьбі з корупцією, яка в Україні має місце як на рівні органів державної влади, так і місцевого самоврядування. Проте наша країна не є винятком у такому стані речей, адже більшість країн на шляху до демократії проходять етап у боротьбі з корупцією і стають повноцінними учасниками європейського співтовариства.

Україна як країна з поки що неусталеною демократією намагається довести, що ми гідні бути у сім'ї цивілізованих, демократичних європейських народів. На цьому євроінтеграційному шляху є низка бар'єрів, які країна має подолати. Одним з таких вагомих бар'єрів для України є ефективна боротьба з корупцією всередині країни.

На цьому шляху країна перебуває понад десять років, проте хоч і маємо деякий поступ у вирішенні цієї проблеми, але останні п'ять з них ми знаходимося у сталих межах 30–32 бали зі 100 [12].

Запровадження нових інститутів у боротьбі з корупцією, а також створення окремої та цілісної антикорупційної інфраструктури (САП, НАБУ, НАЗК тощо) хоч і має певний позитивний ефект, проте це не суттєво відображається на динаміці рейтингу країни у цій сфері. При цьому запровадження таких інститутів заохочують і підтримують у європейському співтоваристві на шляху до євроінтеграції України.

З огляду на той факт, що країни здійснюють поступ у боротьбі з корупцією, проте не лише ми знаходимося на цьому шляху. Тому для ефективної боротьби з корупцією нам варто було б вивчити досвід країн Європи у подоланні цього явища.

Метою статті є дослідження практики боротьби з корупцією у країнах Європи для запозичення її в українські реалії на шляху до євроінтеграції. **Завданнями** є аналіз ключових аспектів досвіду у боротьбі з корупцією низки успішних країн Європи; виявлення тих форм і методів у боротьбі з корупцією за кордоном, котрі Україна могла б використати у своїй країні.

Під час написання статті використовувалися **методи:** компаративний, зокрема щодо порівняння особливостей у боротьбі з корупцією

у різних країнах; інституційний щодо виокремлення антикорупційних органів у низці країн світу; функціональний щодо дослідження особливостей функціонування антикорупційних органів у практиці багатьох країн.

Результати. Однією з успішних країн, котрі виробили вдалий механізм у боротьбі з корупцією, який може бути цікавим Україні, є Естонія. Притому, що ця країна не створювала окрему антикорупційну інфраструктуру, боротьба з корупцією була досить успішною. Одним з ключових факторів такого успіху було бажання політичної еліти та суспільства подолати це явище через відкриті та прозорі механізми функціонування державного апарату. Окрім того, успіху естонської моделі сприяло запровадження своєї мови на державних посадах, як наслідок, колишні радянські працівники позбулись своїх посад разом з їх корумпованими схемами, а на їхнє місце прийшли молоді, некорумповані естонці. У Естонії було запроваджено окрему програму «Відверта держава», яка охоплювала декілька міністерств у питанні ефективної взаємодії з громадськістю. Підняття ж естонської економіки дало можливість збільшити видатки на державний апарат і, відповідно, збільшити зарплатню державним службовцям, що сприяло їх некорумпованості. Тобто естонський досвід свідчить про те, що не обов'язково мати окрему спеціальну антикорупційну інфраструктуру для подолання корупції в країні, досить мати зорієнтовану на подолання цього явища еліту, ефективну роботу діючих правоохоронних органів та активне громадянське суспільство [8].

Досвід Литви, навпаки, показує, що доцільно створювати окремі антикорупційні органи. Так, у цій країні було створено Спеціальну службу розслідувань, котра створюється президентом у взаємодії з парламентом, а також відповідальна перед цими органами. Така взаємна підзвітність зазначеної Служби перед найвищими виборними інституціями має на меті унеможливити вплив на неї з боку будь-якого посадовця, а також свідчить про те, що важливість боротьби з корупцією має найвищий державний рівень.

Досить успішною у подоланні та превенції щодо корупції є Фінляндія. На відміну від деяких країн ЄС, Фінляндія не створювала окремих антикорупційних органів, а делегувала повноваження з моніторингу та боротьби з корупцією двом посадовцям – Канцлеру юстиції та Парламентському омбудсмену [2, с. 358].

З огляду на той факт, що для запровадження та ефективного розслідування справ, пов'язаних з корупцією в органах державної влади та місцевого самоврядування, є саме повідомлення громадян, тому кожна країна створює та впроваджує власну програму захисту свідків.

Найбільш ефективні програми захисту свідків, внаслідок повідомлення громадян про коруп-

ційні дії посадовців, є у Румунії, Словенії та Люксембургу. Наприклад, у Румунії не розголошують особу, яка повідомила про корупційні дії того чи іншого посадовця до правоохоронних органів. Це закріплено на законодавчому рівні, щоб не відбувалася помста з боку посадовця щодо викривача. Окрім того, у Румунії існує Національний антикорупційний директорат, на якому здійснюють відбір і призначення незалежних Головного прокурора і слідчих [11].

Вагомим чинником у розслідуванні корупційних дій посадовців є дослідження їх декларацій про активи та борги. Наприклад, у Латвії вивченням активів займається такий спеціальний державний орган, як Бюро попередження та боротьби за корупцією. У Болгарії таку функцію виконує Офіс аудиту, котрий зберігає такі декларації посадовців. У Литві існує Комісія з етики, до якої посадовці подають свої декларації [2].

Для того щоб не перевантажувати відповідальний орган другорядними справами, лише декларації посадовців найвищого рівня, а також тих, де ризик корумпованих дій є найвищим, перебувають на розгляді у відповідних Комісіях, Бюро, Офісах. У всіх інших, менш вагомим і більш чисельних випадках, такого роду справи перебувають на розгляді у поліції.

У багатьох країнах окремий орган здійснює обвинувачення підозрюваної особи у корупції. Це не завжди антикорупційна прокуратура. Так, у Хорватії є окремий орган, а саме Офіс протидії корупції та організованій злочинності, котрий наділений окремими повноваженнями і займається обвинуваченням посадовців у корупції. З 2015 року у боротьбі з корупцією до цього Офісу доєдналися представники з Міністерства юстиції, європейських та закордонних справ, економіки та державного управління, Верховного суду та інших неурядових установ та організацій [2]. При цьому відповідальність за корупційні правопорушення належить у Хорватії до тяжких злочинів.

Якщо уповноважена особа, котра обіймає ту чи іншу посаду, має недоторканність, то у такому випадку вона може її позбутися, якщо це підтримає парламент за поданням відповідного антикорупційного органу.

Окрім слідчих дій у боротьбі з корупцією, досить важливо її упереджувати та проводити профілактику, починаючи з виховання молодого покоління. Так, у Литві існує Спеціальна служба розслідування, котра створює навчальні матеріали для закладів освіти з міркувань попередження корупційних дій у майбутньому. Крім того, у Литві створені внутрішні відділи для профілактики корупційних правопорушень на рівні органів державної влади та місцевого самоврядування.

У країнах Балтії, зокрема у Литві та Латвії, антикорупційні органи мають право на висунення про-

позицій щодо перегляду законів, котрі стосуються їхньої діяльності.

Для якісної роботи антикорупційних органів необхідним є залучення різного роду ресурсів задля ефективного їх функціонування. Так, окрім необхідних фінансових видатків на антикорупційну інфраструктуру, потрібно залучати фахівців не лише з правоохоронної сфери, а різного роду спеціалістів (програмістів, фінансових та економічних експертів тощо).

Окрему увагу варто приділити інституції, яка встановлює остаточне рішення у змагальному процесі щодо (не)вини підозрюваної у корупційних діях посадової особи – суду. Так, деякі країни створюють окремий антикорупційний суд для подібних справ, проте більшість країн посилює прозорість чинної судової системи. Наприклад, окремий антикорупційний суд має Словаччина, котра наділила цей інститут необхідними повноваженнями та ресурсами. Це все дозволяє словацькому антикорупційному суду досить швидко та ефективно ухвалювати вирoki стосовно підозрюваних у корупції посадовців [8].

Окремі антикорупційні суди існують зі спеціальними повноваженнями у Франції. Так, зазначені суди здійснюють як слідчу функцію, так і безпосередньо судову. Вони взаємодіють з різними інституціями (митними, податковими, фінансовими тощо) як у межах своєї країни, так і з іншими [8].

Оскільки правоохоронці керуються у діяльності виключно чинним законодавством своєї країни, тому для розуміння практики у боротьбі з корупцією варто розуміти особливості правової сфери тієї чи іншої країни та міжнародного співтовариства загалом.

Так, найбільш відомим і найвагомим договором щодо запобігання корупції є Конвенція ООН щодо корупції (31 жовтня 2003 року). Відповідно до неї держави-учасники цієї Конвенції мають адаптувати своє національне законодавство до її положень.

Однією з найбільш успішних європейських країн щодо подолання корупції є Данія. Маючи прозорість у діях державних органів, свободу ЗМІ та активне громадянське суспільство тощо, це все спричинює позитивний досвід у боротьбі та профілактиці корупції та високі показники в антикорупційному рейтингу [3].

Ще одним з успішних прикладів у боротьбі з корупцією є Франція. Значну роль французи приділяють превентивному складнику щодо унеможливлення корумпованих дій з боку посадовців. Окрім того, законодавство Франції досить чітко визначає учасників виборчого процесу та їх роль у ньому, що сприяє зменшенню рівня корупції на політичному полі. Проте французька модель спирається більше на адміністративне, ніж на кримінальне законодавство щодо покарання за корупційні правопорушення, оскільки акцент державної

політики полягає більше у недопущенні, ніж у покаранні [2].

Досить успішний поступ у боротьбі з корупцією відбувся у Словаччині. Так, у цій країні було запроваджено: оприлюднення інформації про наявність власності серед посадовців; санкції за порушення фінансового закону щодо політичних партій; прозорість фінансування політичних партій; доступність для громадськості регулярних звітів про фінансове становище політичних партій; інформацію про причини зловживання владою політиками або представниками державної влади [2].

Окремо можна виділити Закон «Про боротьбу з хабарництвом» (UK Bribery Act/УКВА) у Великій Британії, що набрав чинності 1 липня 2011 року, котрий має досить широку сферу застосування. У цьому законі йдеться про підкуп іноземних посадових осіб, якими визнаються як власне іноземні посадові особи, так і працівники іноземних органів державної влади, публічні міжнародні організації або їх представники. Саме у зв'язку з набранням чинності УКВА компаніям, у тому числі й українським, необхідно приділяти особливу увагу способам мінімізації корупційних ризиків. Під дію УКВА підпадають усі компанії, зареєстровані всередині країни, а також ті, які повністю або частково ведуть свій бізнес на її території. Що мається на увазі під «частковим веденням бізнесу» є питанням досить дискусійним. Більшість експертів стверджують, що наявність представництв, філій або інших відокремлених підрозділів на території Великобританії є достатнім для поширення юрисдикції УКВА на таку компанію. Отже, якщо українська компанія здійснює свою діяльність хоча б частково на цій території, то на неї поширюється дія положень УКВА, а отже, й відповідальність за вчинення правопорушень, передбачених цим законом [9].

Досить цікавим та ефективним є досвід у боротьбі з корупцією у Нідерландах. Так, у цій країні почали вивчати та стежити за тими сферами відносин між громадянином та державою, де може бути корупційний складник. Для цього створюється окрема група експертів, аналітиків, науковців тощо, котрі збирають та аналізують дані, а також стежать за тією сферою, яка потенційно є корупціогенною, і встановлюють над нею контроль. У разі якщо чиновника спіймано на хабарі, то його позбавляють посади, всіх соціальних пільг, а також можливості працювати надалі в усіх державних органах [15].

Вагомим у сфері превенції корупції є моніторинг фінансових операцій серед чиновників Німеччини. Особливістю цієї країни є те, що вона створює реєстр корумпованих фірм, котрі не можуть далі виконувати будь-які державні замовлення, а також стають під пильний нагляд правоохоронних органів. Також у Німеччині банки зобов'язані правоохоронцям надавати інформацію про

операцію з грошима у сумі понад 20 тис. марок та пред'являти посвідчення особи у разі внеску у банк суми понад 50 тис. марок [4].

Висновки. Таким чином, досвід низки країн у боротьбі з корупцією свідчить про те, що вони використовують як власну практику, так і впроваджують кращі зразки інших країн. Процес вдосконалення боротьби з корупцією постійно перебуває у динаміці. Україна не є винятком у цьому процесі. Хоча наша країна вже зробила певний поступ у боротьбі з корупцією, проте для нас може бути цікавим використання досвіду низки успішних країн: Нідерландів щодо виявлення потенційних корупціогенних сфер у взаємодії між державою та громадянином; Німеччини, Латвії та Болгарії, зокрема у аспекті декларування доходів та їх витрат серед високопосадовців, а також їх моніторинг з боку правоохоронних органів; Румунії та Словенії щодо впровадження програми захисту свідків; Литви, зокрема в аспекті реалізації політики профілактики хабарництва, починаючи виховувати молоде покоління у закладах освіти в дусі порядності та відкритості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Боротьба з корупцією в різних країнах. URL: <https://jak.koshachek.com/articles/borotba-z-korupcieju-v-riznih-krainah.html>
2. Буряк К. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право*. № 2. 2020. С. 356–360.
3. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період : монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
4. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. URL: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>
5. Задирака Н., Кабанець Р. Світовий досвід запобігання та протидії корупції: до питання про інтеграцію законодавства України до права Європейського Союзу. *Віче*. 2014. Вип. 10. С. 27–29.
6. Копистира А.М. Причини корупції в країнах Європейського союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2014. Вип. 119. Ч. 1. С. 118–123.
7. Ларс Йохансен, Карін Хілмер Педерсен. Задля суспільного блага: боротьба з корупцією у нових державах-членах ЄС. URL: www.eurointegration.com.ua/articles
8. Мініч Р. Боротьба з корупцією: чого вчить досвід ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>
9. Оберкович С., Кальницька І. Застосування антикорупційного законодавства США та Великобританії до українських компаній. *Юридична Газета*. 08 (402). 2014. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciji/zastosuvannya-antikoruptionsnogo-zakonodavstva-sshata-velikobritanii-do-ukrayinskih-kompaniy.html>
10. Романюк Б.В. Світовий досвід створення та функціонування інституцій з попередження та боротьби з корупцією. *Науково-практичний журнал*. 2009. № 21. С. 9–16.
11. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей (організація економічного співробітництва і розвитку; мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії). URL: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/51/39972270.pdf>
12. Сприйняття корупції. URL: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi/
13. Тіньков А.Л. Особливості протидії політичній корупції в ЄС. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>
14. Трепак В.М. Міжнародний досвід запровадження системи заходів антикорупційної спрямованості. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 2. С. 233–246.
15. Як борються з корупцією в різних країнах світу. URL: <https://antikor.com.ua/articles/76912-jak-borjutsja-z-koruptsijeju-v-riznih-krainah-svitu>

REFERENCES:

1. Borotba z koruptsiieiu v riznykh krainakh [Fighting corruption in different countries]. Retrieved from: <https://jak.koshachek.com/articles/borotba-z-korupcieju-v-riznih-krainah.html>
2. Buriak, K. (2020). Osoblyvosti antykoruptsiinoho zakonodavstva v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Peculiarities of anti-corruption legislation in the countries of the European Union]. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2. S. 356–360.
3. Busol, O. (2014). Protydiia koruptsiinii zlochynnosti v Ukraini u suchasnyi period: monohrafiia [Anti-corruption crime in Ukraine in the modern period: monograph]. Kyiv: In Yure. 564 s.
4. Dosvid zarubizhnykh krain u borotbi z koruptsiieiu [Experience of foreign countries in the fight against corruption]. Retrieved from: <http://uspishnaukraina.com.ua/strategy/69/244.html>
5. Zadyraka, N., Kabanets, R. (2014). Svitovyi dosvid zapobihannia ta protydii koruptsii: do pytannia pro intehratsiiu zakonodavstva Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu [World experience of preventing and countering corruption: on the issue of integration of the legislation of Ukraine into the law of the European Union]. *Viche*. 10. S. 27–29.
6. Kopystyra, A.M. (2014). Prychyny koruptsii v krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Causes of corruption in the countries of the European Union]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. 119. Ch. 1. S. 118–123.
7. Lars Yokhansen, Karin Khilmer Pedersen. Zadlia suspilnoho blaha: borotba z koruptsiieiu u novykh derzhavakh-chlenakh YeS [For the public good: fighting corruption in the new EU member states]. Retrieved from: www.eurointegration.com.ua/articles
8. Minich, R. Borotba z koruptsiieiu: choho vchyt dosvid YeS [Fighting corruption: what the EU experience teaches]. Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/07/3/7083870/>
9. Oberkovych, S., Kalnytska, I. (2014). Zastosuvannia antykoruptsiinoho zakonodavstva SShA ta Velykobrytanii do ukrainskykh kompanii [Application of anti-corruption legislation of the USA and Great Britain to Ukrainian companies]. *Yurydychna Hazeta*. 08 (402). Retrieved from: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciji/>

zastosuvannya-antikorupciynogo-zakonodavstva-ssha-ta-velikobritaniyi-do-ukrayinskih-kompaniy.html

10. Romaniuk, B.V. (2009). Svitovyi dosvid stvorennia ta funkcionuvannia instytutsii z poperedzhennia ta borotby z koruptsiieiu [World experience in the creation and operation of institutions for the prevention and fight against corruption]. *Naukovo-praktychnyi zhurnal*. № 21. S. 9–16.

11. Spetsializovani instytutsii z borotby proty koruptsii: ohliad modelei (orhanizatsiia ekonomichnoho spivrobotnytstva i rozvytku; merezha borotby proty koruptsii dlia krain Skhidnoi Yevropy i Tsentralnoi Azii) [Specialized institutions for the fight against corruption: an overview of models (Organization of Economic Cooperation and Development; anti-corruption network for the countries of Eastern Europe and Central Asia)]. Retrieved from: <http://www.oecd.org/dataoecd/7/51/39972270.pdf>

12. Spryiniattia koruptsii [Perception of corruption]. Retrieved from: https://ti-ukraine.org/ti_format/doslidzhennya/cpi/

13. Tinkov, A.L. Osoblyvosti protydii politychnii koruptsii v YeS [Peculiarities of combating political corruption in the EU]. Retrieved from: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Tinkov.pdf>

14. Trepak, V.M. (2015). Mizhnarodnyi dosvid zaprovadzhennia systemy zakhodiv antykoruptsiinoi spriamovanosti [International experience of introducing a system of anti-corruption measures]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. 2. S. 233–246.

15. Iak boriutsia z koruptsiieiu v riznykh krainakh svitu [How they fight corruption in different countries of the world]. Retrieved from: https://antikor.com.ua/articles/76912-jak_borjutjsja_z_koruptsiieju_v_riznih_krajinah_svitu

European practice of combating corruption: experience for Ukraine within the framework of European integration processes

Voitenko Yurii Mykolaiovych

PhD in History, Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Political Science
Hryhorii Skovoroda University in
Pereiaslav
Sukhomlinskoho str., 30, Pereiaslav,
Kyiv region, Ukraine

This article provides an overview of various practices of European countries in the fight against corruption. In particular, the article compares the peculiarities of a number of EU countries in the issue of overcoming or reducing corruption by officials. In addition, the publication reflects some types of punishment of corrupt officials for abusing their official position. It is noted that Ukraine needs to study and use the experience of many EU countries in order to fight corruption effectively. This will significantly contribute to the acceleration of the European integration of the country into the European Union, since the solution of this problem is one of the conditions for Ukraine's entry into this community. Separately, it is worth highlighting the practice of significantly overcoming corruption in the Baltic countries, since these countries, like Ukraine, are post-Soviet. Considering the fact that most of the post-Soviet countries are in the second hundred of the "Corruption Perception Index", the experience of the Baltic countries is quite important for us.

The purpose of the article is to study the practice of fighting corruption in European countries in order to borrow it from Ukrainian realities on the way to European integration. During the writing of the article, the following methods were used: comparative, in particular, regarding the comparison of features in the fight against corruption in different countries; institutional, regarding the separation of anti-corruption bodies in a number of countries of the world; functional, regarding the study of the peculiarities of the functioning of anti-corruption bodies in the practice of many countries.

The main result of the article is the analysis of various forms, methods and means of fighting corruption in Europe with their possible use in Ukraine on its European integration path. In particular, it is useful for us to: use the experience of the Netherlands in identifying potential areas of corruption in the interaction between the state and the citizen; declaration of incomes of high-ranking officials and their monitoring by law enforcement agencies, as in Germany, Latvia, Lithuania and Bulgaria; implementation of the witness protection program used by Romania and Slovenia.

Key words: corruption, European integration, power, officials, anti-corruption bodies, responsibility.

Вонсович Сергій Геннадійович

Концепт «євроінтеграція»: історико-політологічний дискурс

УДК 327.502:477
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.5>

Вонсович Сергій Геннадійович
доктор політичних наук,
професор кафедри політології
та філософії
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка
вул. Огієнка, 61,
м. Кам'янець-Подільський,
Хмельницька область, Україна

Статтю присвячено концептуальному аналізу поняття «євроінтеграція» з метою виокремлення як актуальності, так і важливості зазначених напрямів і підходів до розуміння темпоральної змінюваності змісту й цілей у політиці. З'ясовано чинники зародження та розвитку концепту, ідейно-теоретичне обґрунтування мети, цілей і напрямів політики євроінтеграції, що сформували сутність концепту «євроінтеграція»; проаналізовано форми й підходи різних теоретичних напрямів формування європейської інтеграції. Доведено, що в основі об'єднаної після Другої світової війни Європи ХХ ст. міститься теза про спільну загальноєвропейську ідентичність та значний економічний потенціал для інтеграції європейських держав. Європейська культура, ідентичність, цінності, спадок завжди є пріоритетом у публічних дискусіях як аргумент на користь беззастережної єдності Європи. Проаналізовано різний спектр теорій європейської інтеграції, які є важливими в умовах сучасних європейських практик, зокрема федералізм і неофедералізм, функціоналізм та неофункціоналізм, інституціоналізм, міжурядовість (інтердержавний інтеграціалізм). На основі проаналізованих фактів та теоретичного базису зроблено висновок про навздогінний характер концептуалізації євроінтеграційних процесів. Попри те, що наукове обґрунтування європейської інтеграції спирається на теорії міжнародних відносин та інтеграції, концептуальні сценарії і підходи до визначення стану й перспектив розбудови Європейського Союзу виходять із практики розвитку наднаціональної спільноти, стосунків між країнами-членами, запиту нерезидентів щодо розширення меж Європейського Союзу. Підкреслено, що описані теоретичні моделі, які формують концепт, об'єднують пріоритетність економічного складника, позаяк саме економічні рушії, утілені в ідеї спільного ринку та інших пріоритетів для держав – членів Європейського Союзу, мотивували учасників спільноти консолідувати зусилля задля укріплення позиції Європейського Союзу, його розвитку, а часом і простого збереження. З'ясовано, що головним констатуючим висновком є зміна євроінтеграційної сутності саме в контексті трансформації принципу цілепокладання: від об'єднання заради монопольного панування через ідею миру, прагнення економічної самодостатності та конкурентоспроможності до пошуку шляхів збереження цілісності Європейського Союзу і маркерів його ідентичності.

Ключові слова: концепт, теорія політики, теорії міжнародних відносин, євроінтеграція, історико-політологічний дискурс, методологія політичної науки.

Вступ. Ідея європейської інтеграції не є новою. Протоєвроінтеграційні (силові) практики спостерігалися в політиці імперського Риму; відверто силовими були спроби об'єднання Європи Наполеоном Бонапартом, В. Леніним, А. Гітлером, Й. Сталінін. До ідеї об'єднання Європи зверталися мислителі Ж.-Ж. Руссо, І. Кант та інші. Проте об'єднання Європейського континенту, яке привело до створення Європейського Союзу (далі – ЄС) у сучасному форматі, можна назвати найбільш успішною та найбільш досліджуваною спробою європейської інтеграції. Тому вивчення євроінтеграційних процесів є перспективним напрямом розвитку наукової дискусії як на світовому, так і на регіональному рівнях та має спиратися на потужну теоретико-методологічну базу.

Проблеми європейської інтеграції знайшли відображення в роботах таких зарубіжних науковців минулого й сучасності, як Е. Балладюр, Б. Блоед, Ш. Браун Уеллс, Х. Валлас, М. Гілберт, Д. Дайнен, Р. Дарендорф, Т. Джудт, К. Дойч, У. Лак'єр, Л. Ліндберг, Д. МакКормік, Д. Маркуан, А. Мілвард, Д. Мітрані, Ж. Моне, А. Моравчік, Д. Най, Дж. Піндер, Б. Росамонд, А. Спінеллі, А. Стааб, П. Тейлор, Е. Хаас, Ю. Хабермас, С. Хікс, У. Хічкок, С. Хофф-

ман, С. Шайнгольд, Ф. Шіммельфеніг, Ф. Шміттер, Х. Шульц та інші. Водночас теоретико-методологічні аспекти дослідження набули свого відображення у працях українських політологів, істориків, економістів, з-поміж яких – М. Басараб, А. Береза, Н. Буренко, Н. Гордіюк, В. Дем'янець, Д. Дубов, В. Дуткевич, Л. Кіцила, І. Коваль, О. Ковальова, С. Кондратюк, В. Копійка, А. Костенко, Ю. Палагнюк, В. Панова, О. Полтораков, О. Семенюк, О. Снігір, Р. Філоненко, О. Яніна, Л. Ярова, М. Багмет, І. Березовська, Т. Герасимчук, С. Євагелос, В. Завадський, Є. Кіш, О. Лященко, А. Мартинов, І. Тодоров та інші.

Отже, концепт «євроінтеграція» є багатоаспектним із позицій політологічного дискурсу, при цьому він залишається предметом та об'єктом постійних наукових досліджень. Водночас є необхідність продовження наукових розробок із зазначеної наукової проблеми. Відтак **метою статті** є аналіз ретро-політологічного дискурсу змісту, специфіки та перспектив концепту «євроінтеграція».

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких взаємопов'язаних **завдань**: з'ясувати чинники зародження й розвитку ідейно-теоретичного обґрунтування мети, цілей і напрямів політики

євроінтеграції, що сформували сутність концепту «євроінтеграція»; проаналізувати форми та підходи різних теоретичних напрямів формування європейської інтеграції.

Методи дослідження. Методологічна рамка дослідження спирається на застосування синергетичного методу, а ретроспективно-політологічний аналіз застосовано для розкриття змісту ключових періодів науково-теоретичного осмислення проблематики євроінтеграції.

Результати. Вважається, що приблизно з XIV ст. бере початок історія формування європейських проєктів, які орієнтувалися, зокрема, на посилення національної державності, вирішення суперечки між світською і духовною владою, пошук союзників та односторонців у досить закритому ще просторі міждержавних відносин. Так, проєкт французького правника П. Дюбуа (початок XIV ст.) полягав у формуванні «собору» за участю світської знаті та католицьких князів для недопущення конфліктних ситуацій і спільного арбітражу для вирішення вже існуючих суперечок. Мета об'єднання французьких феодалів міститься в назві трактату П. Дюбуа «Припинення війн та суперечок у королівстві Франції» [4]. Схожі ідеї об'єднання виникали в італійських мислителів Д. Аліг'єрі та Е. Пікколаміні (кінець XIV–XV ст.), а також у чеського державника І. Подебрада, який у праці «Трактат про встановлення миру у світі християнському» [2, с. 107] структурував та описав увесь план об'єднання Європи, виділивши статут організації європейських держав, яка в перспективі могла трансформуватися у всесвітнє об'єднання. Французький герцог М. Сюллі у трактаті «Великий проєкт» (початок XVII ст.) передбачав створення європейської конфедерації у складі 15 рівнозначних держав, якими керували би шість регіональних рад із центрами в найбільших містах «союзних територій». Ієрархічно над радами мала розміститися «Всехристиянська рада» із 40 представників від кожної держави-учасниці [5, с. 48]. Така тенденція знайшла віддзеркалення у працях мислителів XVII–XIX ст. (Ш. Сен-П'єра, В. Пенна, І. Канта). У праці «До вічного миру» І. Кант висловив думку про необхідність створення інституту громадянства об'єднаних держав у форматі федерації. Саме така конфігурація міждержавних відносин дасть змогу уникнути збройних конфліктів. Із цього постає продовження традиції вбачати в об'єднанні країн миротворчу мету. У XIX ст. французький мислитель А. де Сен-Сімон доповнив політичне підґрунтя федералізму виміром індустріального розвитку Європи [5, с. 50–51].

В основі об'єднаної після Другої світової війни Європи XX ст. міститься теза про спільну загальноєвропейську ідентичність та значний економічний потенціал для інтеграції європейських держав. Європейська культура, ідентичність, цінності, спадок

завжди є пріоритетом у публічних дискусіях як аргумент на користь безапеляційної єдності Європи.

Р. Шуман, один з ідеологів об'єднаної Європи, писав про загальноєвропейські ментальні зміни, які відбулися після Другої світової війни. Зокрема, він зазначав: «Щаслива або нещасна доля одного народу вже не може лишити всі інші народи байдужими. Думаючий європеєць уже позбавлений макіавеллістської радості з приводу негараздів сусіда: у нас спільна доля, тому удачі й негаразди сусідів тепер стосуються кожного... Кожна європейська країна на рівні інстинктів має відчувати свою включеність у спільні зв'язки та залежності, адже тільки так Європа здатна відстоювати свої інтереси перед ворожими коаліціями, які загрожують усій цивілізації» [16, с. 64–65]. Пріоритетність об'єднання Європи автор також аргументував зневірою в ефективності Організації Об'єднаних Націй у протистоянні глобальним загрозам.

Із числа теорій європейської інтеграції, які є важливими в умовах сучасних європейських практик, можна виокремити федералізм і неофедералізм, функціоналізм та неофункціоналізм, комунікативізм, інституціоналізм, міжурядовість (інтерговернменталізм) тощо.

Теорія федералізму й неофедералізму (її прибічниками є П. Дюкло, Д. Елезер, А. Етціоні, Ж. Монне, Ч. Пентланд, Д. Сіджанські, А. Спінеллі, Е. Уїстріч, К. Фрідріх) найчастіше знаходила відгуки в дослідників і розробників ідей євроінтеграції. Хоча офіційно Європейський Союз не був та не є федерацією, однак спільнота дотримується ключових принципів федералізму: дуалізму суверенітетів, автономії держав-членів та їх участі в ухваленні загальних рішень. Ще низку принципів було закріплено Маастрихтським договором, зокрема щодо відсутності внутрішніх кордонів, обігу спільної валюти, принцип субсидіарності тощо [19]. Сутність федералізму як течії зумовлює уявлення про його мету в контексті європейської інтеграції, а саме формування сталої структури та системи взаємодії держав на засадах взаємної вигоди і відповідальності з урахуванням певної автономії членів організації. На думку федералістів Ж. Монне та П. Дюкло, метою інтеграції є створення союзу людей у межах однієї політичної площини, натомість Д. Елезер, А. Спінеллі та К. Фрідріх припускали розвиток національної держави до масштабу наднаціональної [11; 17]. Американський політолог Ч. Пентланд називає кінцевою метою федералістів створення на засадах централізації та передачі політичних повноважень на найвищий рівень наднаціонального суб'єкта міжнародних відносин. При цьому науковець розкриває змістовні маркери федералістського підходу, а саме: соціологічний, що зумовлений соціальною активністю людей, та конституційний як засіб пом'якшення централізованих дій держави [13, с. 146–150].

Теорія функціоналізму та неофункціоналізму (її прибічниками є Р. Вульф, Р. Кеохейн, Л. Ліндберг, Д. Мітрані, Д. Най, П. Тейлор, Е. Хаас, С. Шайнгольд, Ф. Шміттер) інтерпретує міжнародну інтеграцію як процес поступового переходу від традиційної міждержавної системи відносин до функціональної спільноти з перерозподілом владних повноважень, їх делегуванням від держави до наддержавної деполітизованої структури з високим рівнем функціональної ефективності [10]. Таке світоглядне бачення інтеграційних процесів виключає деполітизованість взаємодій і не може бути обмежене співпрацею виключно експертів без політиків. Також Д. Мітрані доводив недоцільність федеративного устрою чи континентального управління, оскільки вважав федерацію статичним, штучним і територіально обмеженим утворенням, натомість акцентував на актуальних нині впливах міжнародних організацій, мережі яких у наш час здійснюють динамічну трансформацію міжнародних відносин. Неофункціоналізм як відповідь на прогалини у класичній федералістській концепції та на претензії до функціоналістської течії передбачає низку концептуальних змін: осмислення держави як арени, що слугує діяльності соціальних суб'єктів у реалізації власних інтересів; міжнародні відносини розглядаються як взаємодія соціальних акторів, а не як міждержавні ігри; виникнення регіональної інтеграції розглядається як наслідок перспективності наднаціональних інституцій проти національних.

У контексті концепції «переливів» Е. Хааса прогрес інтеграції можуть представляти три елементи: «технічний/функціональний перелив» як процес, за допомогою якого співробітництво в одній сфері буде вимагати подальшого співробітництва в іншій сфері; «політичний перелив» як зміна в очікуваннях і діях суспільства через нову політику на європейському рівні; «географічний перелив» як прояв впливу ЄС на країни, що не є членами спільноти, наприклад прагнення інтегруватися як спосіб наблизитися до показників економічно спроможних держав – членів ЄС [8, с. 170].

Проведений аналіз дає змогу зробити висновок, що метою євроінтеграції в контексті теорії неоекціоналізму є створення такої системи взаємодій і зв'язків між суб'єктами євроінтеграції, яка сприятиме розширенню її меж, поглибленню галузевого співробітництва та включенню до процесу нових еліт із наділенням їх відповідальністю за наслідки й ефективність інтеграційного поступу.

Представники інтерговернменталізму підкреслювали інтеграційну роль національної держави та стверджували, що вона не втрачає актуальності через євроінтеграцію. Зокрема, британський історик А. Мілвард наголошував на тому, що саме національні держави були провідними акторами європейської інтеграції, а делегування частини суверенітету ніяк їх не ослабило. Більше того,

на думку вченого, у деяких сферах політики держави – члени ЄС зацікавлені в об'єднанні суверенітетів [9].

Міжурядовий підхід розкриває зміст періодів радикальних змін у ЄС: збіг інтересів урядів країн-членів зумовлює прогрес, конфлікт цих інтересів уповільнює інтеграційні процеси. Відтак міжурядова комунікація, переговори та інституціональні взаємодії поліпшують стан розвитку всієї спільноти.

Саме міжурядовий підхід підводить нас до важливого маркера цілепокладання євроінтеграційних процесів – прагнення консолідації цілей членів спільноти. Згідно з ним метою євроінтеграції є консолідація цілей усіх її учасників. Як результат – більша сталість організації, менші ризики конфліктності, прогрес у провадженні спільної політики.

Теорія ліберального міжурядового підходу Е. Моравчика визначає процес європейської інтеграції як «дворівневу гру», учений робить висновок щодо політичної та економічної конвергенції трьох потужних і впливових держав – членів ЄС, а саме Німеччини, Франції і Великої Британії, реалізація інтересів яких є ключовим чинником євроінтеграції [12, с. 482–498]. Водночас автор наголошує на пріоритеті у формуванні загальних інтересів держав – членів ЄС за внутрішньополітичними процесами, а не наднаціональними інститутами.

Теоретики інституціоналізму та неоекціоналізму (К. Армстронг, С. Балмер, Р. Коен, П. Пірсон) наголошують на важливості ролі інститутів у здійсненні політики євроінтеграції. Вони вважають, що інституціональний вибір, зроблений у минулому, може зберігатися або бути заблокованим, визначати поведінку акторів у майбутньому. Інститути своєю чергою здатні чинити спротив змінам [15, с. 437–438]. Це зумовлено частковою автономією наднаціональних інститутів, обмеженістю часового горизонту політичних лідерів, а ще ефектом «непередбачених наслідків» інтеграційних рішень як результату складних взаємодій у межах ЄС. Як вважає П. Пірсон, такі чинники сприяють ситуації, коли створені інститути лише частково підпорядковуються національній еліті країн – членів ЄС, а їх розвиток часто залежить від взаємодії всередині наднаціональної бюрократії [14, с. 123–163].

Загалом можна виокремити два умовні підходи до євроінтеграції: «мінімалістський» і «максималістський». Для першого характерне прагнення утворення федералістського устрою за прикладом США, а другий вважає пріоритетним співробітництво держав Європи у форматі економічного союзу [18].

Змінюваність процесів, які відбуваються в політичному ландшафті Європи та світу, зумовлює появу нових концептуальних напрямів, а також розширює межі інтересів та організаційних взаємо-

дій уже існуючих. Серед концепцій, які дають можливість виокремити змістовну інтерпретацію цілей європейської інтеграції, варті уваги концепція «гнучкої євроінтеграції» та похідні від неї (В. Брант, Р. Дарендорф, Дж. Мейджер, Л. Тіндеманд), концепції «Європи концентричних кіл» та «змінної геометрії» (Е. Балладюр, Ж. Делор, А. Жюппе, Ж. Ширак), концепція «Великої Європи» (М. Емерсон, Х. Солана, Д. Тренін), концепція «європейської конфедерації» (Ф. Міттеран) тощо. До змісту «гнучкої євроінтеграції» входять концепції «Європи різних швидкостей» та «Європи à la carte» («Європа на свій розсуд») тощо [1, с. 104–109]. Гнучка інтеграція засновується на динамічних внутрішніх і зовнішніх нюансах, які корелюють аспекти права, свободи, волі, вибору, спроможності й можливості. Концепт «Європи різних швидкостей» дав початок сучасному сценарію євроінтеграції – «консолідації ЄС», який так само передбачає оптимізацію діючих процесів і повноважень, зокрема, у напрямі подолання криз та запобігання можливій їх появі. Проте час не просто виявив закономірність слабких місць об'єднаної Європи, а довів, що різні швидкості – це не лише про нових членів ЄС, які тільки-но досягли відповідності критеріям вступу, а й про «стару» Європу, котра потребує модернізації і переосмислення цілей ЄС та свого місця в ньому.

Інший напрям – концепції «Європа змінної геометрії» та «сходинової інтеграції» (Ж. Делор, Е. Балладюр) – запропонований наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Зокрема, Е. Балладюр характеризував організаційну структуру ЄС як нестабільне об'єднання національних інтересів і наднаціональних органів, у зв'язку із чим пропонував перегрупувати країни за такими показниками: а) політичні та правові інтереси всіх членів; б) відсталі за соціально-економічним розвитком країни; в) чинники співробітництва та взаємодії сусідніх країн [3, с. 40–45]. Е. Балладюр наполягав на утворенні навколо консолідованого «ядра» Європейського Союзу різних зон співробітництва, глибина інтеграції яких послідовно зменшується.

Головним змістом концепції «Велика Європа» є актуалізація питання європейської ідентичності, спільного культурного простору, який буде розширений шляхом так званої європеїзації та не ототожнюватиметься із суто Європейським континентом. Саме європеїзація є своєрідною альтернативою євроінтеграції: метою першої є процес політичних, економічних і соціальних перетворень, а другої – вступ до ЄС. Поняття «Велика Європа» вже у ХХІ ст. було введено в науковий обіг англійським науковцем М. Емерсоном, який залучив до неї всі країни Європи та Азії в межах євразійського суперконтиненту, оскільки переконаний у спільності для них питань стратегічної безпеки, політичних ідеологій, соціально-економічних проблем і культурних цінностей [6]. Таке непросте геополітичне утворення

автор пропонував упорядкувати в межах чотирьох моделей: 1) системи «центр – промені», яка передбачає двосторонні відносини між лідером та іншими державами; 2) системи «павутини», яку утворюють послідовні концентричні кола держав, що оточують лідера, а багатосторонні відносини здійснюються в межах кожного кола; 3) системи «матриця», для якої характерні роз'єднані відносини між лідером та комплексним регіоном, що залежать від сфери політики держави; 4) системи «кубик Рубіка», яка тотожна попередній, однак передбачає більше ніж одного лідера. Навіть у межах визначених моделей роль центру переважно належить Європейському Союзу, а що ж до Близького Сходу, то тут перспективою може стати або модель «кубика Рубіка» з провідною роллю США/ЄС/Росії, або формування другорядного чи символічного впливу більш слабких центрів [7].

Зрозуміло, що для реалізації ідей, викладених у цих концепціях, необхідне правове та структурно-функціональне забезпечення стратегії розвитку ЄС. Констатуючи свій погляд на євроінтеграцію, американський політолог Ф. Шміттер прогнозував, що чинна європейська система буде замінена федеративним або частково конфедеративним устроєм.

Отже, цілі й напрями концепту «євроінтеграція» можна звести до таких показників:

1) щодо можливості та доцільності централізувати чи децентралізувати ЄС. Ідеться про чітке структурування ЄС із виокремленням «ядра», або «центру», який би визнавався всіма учасниками спільноти та мав відповідний управлінський потенціал, високі показники розвитку й перспективи стабільного функціонування;

2) щодо впровадження системи міждержавних відносин, глибокої інтеграції політичного та економічного управління задля підвищення рівня автономії ЄС на світовій арені. І тут автономія зумовлюється федералізацією спільноти, формуванням єдиного організму – учасника геополітичних і торговельно-економічних процесів;

3) щодо європейської ідентичності, зокрема культурно-цивілізаційної, пошук та спільне визнання якої і є запорукою об'єднання Європи. Тут успішність організаційної структури, компромісність у співвідношенні національного й наднаціонального визначалася саме культурним штамом, а відтак і історичною традицією інституціонального виміру управління.

Такий напрям визначення цілей євроінтеграції разом із перспективністю має й ризики: з одного боку, об'єднана Європа володіє потенціалом до розширення кордонів, які відчутно переважають над межами сучасного ЄС, а з іншого – така перспектива включає також ті країни, які або не відповідають чинним критеріям вступу до ЄС, або тривалий час із різних причин взагалі були

дистанційованими та навіть ворожими до цього наднаціонального утворення.

Висновки. Унаслідок проведеного дослідження вважаємо за доцільне надати декілька важливих висновків, які концептуалізують цілі й напрями європейської інтеграції:

1) концептуалізація євроінтеграційних процесів має навздогінний характер. Попри те, що наукове обґрунтування європейської інтеграції спирається на теорії міжнародних відносин та інтеграції, концептуальні сценарії і підходи до визначення стану й перспектив розбудови ЄС виходять із практики розвитку наднаціональної спільноти, відносин між країнами-членами, запиту нерезидентів щодо розширення меж ЄС;

2) ключовим елементом і змістовною цінністю поняття «європейська інтеграція» є саме інтеграційний компонент, який уособлює як процес, так і формат відносин;

3) європейськість інтеграції означає територіальні межі та кінцеву мету з прив'язкою до конкретного наднаціонального утворення. Водночас варто зважати на те, що проаналізовані теорії можуть бути застосовані також для інкорпорації до інших міждержавних об'єднань, галузевих союзів тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудкевич В. Євроінтеграційний дискурс політологічних досліджень в Україні. *Регіональні студії*. 2021. № 25. С. 104–109.
2. Подебрад І. Трактат про встановлення миру у світі християнському. Чернівці : Десна Поліграф, 2016. 28 с.
3. Balladur E. *L'Europe autrement*. Paris : FAYARD, 2006. 207 p.
4. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/integration> (дата звернення: 21.07.2021).
5. Cartou L. *Communautés européennes*. Paris : Dalloz, 1992. 542 p.
6. Emerson M. Towards a Greater Eurasia: Who, Why, What, and How? *Global Journal of Emerging Market Economies*. 2014. № 6. URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/towards-greater-eurasia-who-why-what-and-how/> (дата звернення: 04.04.2021).
7. Emerson M., Tocci N. The Rubik Cube of the Wider Middle East. Brussels : CEPS, 2003. 219 p. URL: <http://aei.pitt.edu/32576/> (дата звернення: 20.05.2021).
8. Haas E. Turbulent Fields and the Study of Regional Integration. *International Organization*. 1976. № 30. P. 169–199.
9. Hatton L. Theories of European Integration. *Civitas: Institute for the Study of Civil Society*. 2015. URL: <https://www.civitas.org.uk/content/files/OS.16-Theories.pdf> (дата звернення: 22.04.2021).
10. Mitrany D. *Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*. Chicago : Quadrangle Books, 1966. 221 p.
11. Monnet J. *A grand design for Europe*. Luxembourg : Office for Official Publications of the European Communities, 1988. 57 p. URL: <http://aei.pitt.edu/4561/1/4561.pdf> (дата звернення: 24.05.2021).

12. Moravcsik A. Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993. № 31/4. P. 482–498.

13. Pentland Ch. *International Theory and European Integration*. London : Faber and Faber, 1973. 283 p.

14. Pierson P. The Path to European Integration: A Historical Institutionalist Analysis. *Comparative Political Studies*. 1996. № 29. P. 123–163.

15. Pollack M. The New Institutionalisms and European Integration. *Webpapers on Constitutionalism & Governance beyond the State*. 2008. № 1. URL: <https://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/sowi/politik/governance/.pdf> (дата звернення: 14.03.2021).

16. Schuman R. *Pour l'Europe*. 5e éd. Genève : Les Editions Nagel S.A., 2010. 165 p.

17. Sengoku M. Emerging Eastern European Welfare States: A Variant of the “European” Welfare Model? 2003. URL: https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no2_ses/3-2_Sengoku.pdf (дата звернення: 18.01.2022).

18. Staab A. *The European Union explained: institutions, actors, global impact*. Bloomington : Indiana University Press, 2011. 211 p.

19. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. *Official Journal of the European Union*. 2007. URL: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/en/> (дата звернення: 23.10.2021).

REFERENCES:

1. Dudkevych, V. (2021). Yevrointehratsiyni diskurs politolohichnykh doslidzhen v Ukraini [European integration discourse of political science studies in Ukraine]. *Rehionalni studii – Regional studies*, no. 25, pp. 104–109 [in Ukrainian].
2. Podebrad, I. (2016). *Traktat pro vstanovlennia myru u sviti khrystyianskomu* [Treatise on establishing peace in the Christian world]. Chernihiv : Desna Polihraf, 28 p. [in Ukrainian].
3. Balladur, E. (2006). *L'Europe autrement* [Europe differently]. Paris: FAYARD, 207 p. [in French].
4. n/a (2021). Cambridge Dictionary. Retrieved from: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/integration> [in English].
5. Cartou, L. (1992). *Communautés européennes* [European Communities]. Paris: Dalloz, 542 p. [in French].
6. Emerson, M. (2014). Towards a Greater Eurasia: Who, Why, What, and How? *Global Journal of Emerging Market Economies*, no. 6. Retrieved from: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/towards-greater-eurasia-who-why-what-and-how/> [in English].
7. Emerson, M., Tocci, N. (2003). *The Rubik Cube of the Wider Middle East*. Brussels: CEPS, 219 p. Retrieved from: <http://aei.pitt.edu/32576/> [in English].
8. Haas, E. (1976). Turbulent Fields and the Study of Regional Integration. *International Organization*, no. 30, pp. 169–199 [in English].
9. Hatton, L. (2015). Theories of European Integration. *Civitas: Institute for the Study of Civil Society*. Retrieved from: <https://www.civitas.org.uk/content/files/OS.16-Theories.pdf> [in English].

10. Mitrany, D. (1966). *Working Peace System: An Argument for the Functional Development of International Organization*. Chicago: Quadrangle Books, 221 p. [in English].
11. Monnet, J. (1988). *A grand design for Europe*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 57 p. Retrieved from: <http://aei.pitt.edu/4561/1/4561.pdf> [in English].
12. Moravcsik, A. (1993). Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*, no. 31/4, pp. 482–498 [in English].
13. Pentland, Ch. (1973). *International Theory and European Integration*. London: Faber and Faber, 283 p. [in English].
14. Pierson, P. (1996). The Path to European Integration: A Historical Institutional Analysis. *Comparative Political Studies*, no. 29, pp. 123–163 [in English].
15. Pollack, M. (2008). The New Institutionalisms and European Integration. *Webpapers on Constitution-alism & Governance beyond the State*, no. 1. Retrieved from: <https://www.wiso.uni-hamburg.de/fileadmin/sowi/politik/governance/.pdf> [in English].
16. Schuman, R. (2010). *Pour l'Europe [For Europe]*. 5th ed. Geneva: Les Editions Nagel S.A., 165 p. [in French].
17. Sengoku, M. (2003). Emerging Eastern European Welfare States: A Variant of the “European” Welfare Model? Retrieved from: https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no2_ses/3-2_Sengoku.pdf [in English].
18. Staab, A. (2011). *The European Union explained: institutions, actors, global impact*. Bloomington: Indiana University Press, 211 p. [in English].
19. n/a (2007). Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community. *Official Journal of the European Union*. Retrieved from: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/en/> [in English].

The concept “European integration”: historical and political discourse

Vonsovych Sergiy Gennadiiovych

Doctor of Political Science,
Professor at the Department of Political
Science and Philosophy
Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko
National University
Ohienko str., 61, Kamianets-Podilskyi,
Khmelnitskyi region, Ukraine

The article is devoted to the conceptual analysis of the concept of “European integration” with the purpose to highlight both the relevance and importance of the specified directions and approaches for understanding the temporal variability of the content and goals in politics. It looks at the emergence and development of the concept, the ideological and theoretical justification of the purpose, goals and directions of the European integration policy, which formed the essence of the concept “European integration”; it analyzes the forms and approaches of various theoretical directions of the formation of European integration. It is proved that the basis of the united Europe of the 20th century after the Second World War contains the thesis of a common European identity and a significant economic potential for the integration of European countries. European culture, identity, values, heritage are always a priority in public discussions as an argument in favor of the unquestionable unity of Europe. Different spectrum of theories of European integration, which are important in the conditions of modern European practices, are under analysis, in particular, federalism and neo-federalism, functionalism and neo-functionalism, institutionalism, intergovernmentalism (intergovernmentalism). On the basis of the analyzed facts and the theoretical basis, a conclusion is made about the catch-all nature of the conceptualization of European integration processes. Despite the fact that the scientific justification of European integration is based on the theory of international relations and integration, the conceptual scenarios and approaches to determining the state and prospects of the development of the EU come from the practice of the development of a supranational community, relations between member countries, and the request of non-residents regarding the expansion of the borders of the European Union. It is emphasized that the described theoretical models that form the concept unite the priority of the economic component as economic drivers, embodied in the idea of a common market and other preferences for the EU member states, that motivated the members of the community to consolidate efforts to strengthen the position of the European Union, its development, and sometimes simple preservation. It was found that the main ascertaining conclusion is the change of the essence of European integration precisely in the context of the transformation of the principle of goal setting: from unification for the sake of monopolistic domination through the idea of peace, striving for economic self-sufficiency and competitiveness to finding ways to preserve the integrity of the European Union and markers of its identity.

Key words: concept, theory of politics, theories of international relations, European integration, historical and political discourse, methodology of political science.

Гірман Алла Павлівна

Європейська інтеграція: ретроспективний погляд

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.6>

Гірман Алла Павлівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
економічних відносин та регіональних
студій Університету митної справи
та фінансів
вул. Володимира Вернадського, 2/4,
Дніпро, Україна

Статтю присвячено процесам європейської інтеграції. Метою було дослідження феномену гнучкої інтеграції в Європейському Союзі, зокрема шляхом зіставлення теоретичної і законодавчої бази з практикою її імплементації. Завданням статті було здійснення аналізу світового досвіду формування й реалізації інтеграційної державної політики. У статті використано філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові підходи й методи.

Автором запропоновано ретроспективний погляд на події та процеси, які супроводжували об'єднання європейських держав у єдину могутню структуру сучасного типу.

Розглянуто початкові етапи інтеграції в економічній сфері зі створення надкартелю у виробничих галузях та поширення цього процесу на інші галузі, насамперед атомну. Також акцентовано на створенні митного союзу та спільного ринку, формуванні об'єднаної валютної бази і, як наслідок, укладенні Шенгенської угоди, яка ліквідувала прикордонний контроль на внутрішніх кордонах об'єднання. Особливу увагу приділено процесам інституалізації об'єднаних зусиль країн – учасниць Європейського Союзу та розширенню співпраці на нові сфери: зовнішню політику й оборону, внутрішню політику та правосуддя.

Автор також аналізує включення проблематики прав і свобод у нормативну базу та практичну діяльність Європейського Союзу, що було зафіксовано в Маастрихтському договорі.

Для країн, які залишалися поза Європейським Союзом, він ставав центром сильного тяжіння. Вступ до нього приваблював очевидними вигодами й перевагами, перебування за його межами загрожувало цілком відчутними матеріальними та політичними втратами, не кажучи вже про втрачені можливості.

Європейський Союз перетворився на наднаціональне утворення, яке володіє єдиною територією із загальним кордоном, владними та керуючими органами.

У статті зазначено, що аналіз світового і європейського досвіду з питань реалізації інтеграційної державної політики є важливим для використання в українській державно-управлінській практиці. Йдеться про механізми формування та реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції, зокрема політичний, фінансово-економічний, організаційно-адміністративний, інституційно-правовий, інформаційно-комунікаційний, які повинні функціонувати не розрізнено, а системно, доповнюючи та координуючи один одного.

Ключові слова: співпраця, інтеграція, Європейський Союз, інтеграційна державна політика, об'єднання, імплементація.

Вступ. Коли У. Черчілль у вересні 1946 р., виступаючи в Цюрихському університеті, зауважив: «Ми повинні створити щось на зразок Сполучених Штатів Європи», – мало хто з тих, хто слухав його, уявляв, чи буде ця не вперше висловлена ідея цього разу втілена, а якщо й так, то коли, як і ким. З того часу європейська інтеграція пройшла шлях від міждержавної картельної угоди через низку проміжних ступенів до певної подоби конфедерації національних держав, від об'єднання 6 країн (3 великих, 2 малих та 1 мікроскопічної) до конгломерату 27 держав, що об'єднав майже всю територію Західної, Центральної, Східної Європи та навіть деякі республіки колишнього СРСР.

Варто зазначити, що питання європейської інтеграції приваблювало увагу багатьох науковців і налічує значну кількість публікацій. Зокрема, варто згадати напрацювання Е. Гідденса, Ф. Тоді, С. Хантінгтона, Д. Хубера, Б. Розамонд, Д. Сіджанського [1–6] та інших авторів.

Мета статті – дослідити феномен гнучкої інтеграції в Європейському Союзі (далі – ЄС), зокрема шляхом зіставлення теоретичної і законодавчої бази з практикою її імплементації. Своєю чер-

гою завданням було здійснення аналізу світового досвіду формування й реалізації інтеграційної державної політики.

Методи дослідження. У статті використано філософські, загальнонаукові та спеціально-наукові підходи й методи, а саме: метод аналізу документів, структурно-функціональний аналіз – під час дослідження сутності, основних принципів і категорій євроінтеграційної політики, порівняльний аналіз – у процесі визначення та зіставлення прогресивних світових тенденцій формування й реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції.

Також застосовувався історичний підхід, що є загальним методом дослідження, який виходить з історичної парадигми та чинників (політичних, економічних, соціальних, культурних тощо), що впливають на суспільний розвиток, і допомагає відстежувати такий вплив у часовому просторі, передбачати й аналізувати його еволюцію.

Результати. Європейська інтеграція просувалася не за дорожньою картою. Її протагоністи приймали рішення, які, як їм здавалося, відповідали вимогам моменту. Іноді їх доводилося коригувати.

Не дарма інтеграційний процес розтягнувся на цілу епоху, і перед ним, імовірно, ще не менш тривалий історичний шлях. Позначимо основні напрями та віхи інтеграційного процесу.

Він почався (і згодом найбільше просунувся) в економічній сфері зі створення надкартелю у виробничих галузях, базових у тій індустріальній системі, яка була успадкована після закінчення війни. У 1952 р. набрав чинності Паризький договір шести країн (Франції, Західної Німеччини, Італії та країн Бенілюксу) про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі (далі – ЄОВС). Досвід виявився економічно ефективним і спонукав до поширення інтеграції на інші галузі, насамперед атомну, значення якої швидко усвідомлювалося, а створення почалося з нуля. У 1957 р. тією самою шісткою держав було укладено Римські договори, що засновували Європейське економічне співтовариство (далі – ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (далі – Євроатом). Так було дано старт руху до митного союзу та спільного ринку – вільного переміщення в межах союзу товарів і послуг, капіталів та громадян.

Творці об'єднаної Європи йшли неходженими шляхами. І не дивно, що до конструкцій небаченого утворення підходили спочатку повільно, домовляючись про цілі та вибираючи засоби їх досягнення, освоюючись на кожному досягнутому рубежі. При цьому майже кожен крок на шляху інтеграції виявлявся недостатнім для вирішення проблем, що виникали, і потрібно було йти далі, інколи змінюючи напрям.

Щоб просунути процес економічної інтеграції, необхідно було полегшити переміщення людей через кордони та створити об'єднану валютну базу. У результаті до кінця 1980-х – початку 1990-х рр. завершилося створення Митного союзу та об'єднаного ринку. У липні 1995 р. набула чинності Шенгенська угода, яка ліквідувала прикордонний контроль на внутрішніх кордонах об'єднання. Першими її учасниками стали сім держав, до яких згодом приєдналася більшість європейських країн. Економічне об'єднання набуло й валютного складника. Випробувавши низку проміжних рішень, перейшли до єдиної валюти – євро. Курси національних валют були жорстко зафіксовані до євро (та один до одного). Функції валютного регулювання від центральних банків країн, що увійшли до зони євро, перейшли до Європейського центрального банку. З 2002 р. єдиною валютою в готівковому обігу більшості країн Європейського Союзу став євро. Ніщо інше не могло так сприяти становленню європейської ідентичності у свідомості громадян країн, що об'єднуються, як право безвізового перетину кордонів та загальна валюта.

Логіка інтеграційного процесу вимагала певного обмеження державного суверенітету на користь наднаціональних інститутів та відповідного розви-

тку інституційної структури об'єднання. Спочатку інтеграція розгорталася переважно у сфері економіки та на основі міжурядових угод. Однак уже в перших інтеграційних об'єднаннях – ЄОВС, ЄЕС, Євроатом – було закладено в ембріональному виді наддержавні інституції. У 1974 р. до структури ЄЕС введено найвищий постійно діючий орган – Європейську раду. Вищі керівники держав-членів на своїх самітах і раніше ухвалювали стратегічні рішення, що визначали розвиток союзу. Згодом такі зустрічі стали регулярними та були інституціалізовані. У 1979 р. відбулися також перші прямі вибори до Європейського парламенту, які підвищили його статус (до того депутати Парламентської асамблеї делегувалися національними парламентами).

«Зоряним часом» європейської інтеграції стали 1990-ті рр. Укладений у 1992 р. Маастрихтський договір підняв європейську інтеграцію на більш високий щабель. Усі інститути трьох Співтовариств, започаткованих у 1950-х рр., були злиті в єдину – в економічній і валютний союз, при цьому їхні повноваження розширилися. Об'єднання отримало нову назву – Європейський Союз, а його громадяни, окрім свого національного, також загальноєвропейське громадянство. Відповідальність союзу було поширено договором на дві нові сфери – зовнішню політику й оборону, внутрішню політику та правосуддя. До реформування ЄС у цих сферах підійшли обережно. У договорі було передбачене «можливе оформлення надалі загальної оборонної політики, яка могла би привести із часом до створення спільних сил оборони».

Конструкт європейської інтеграції продовжував добуватися в Амстердамі (1997 р.) та Ніцці (2000 р.). Амстердамський договір відніс до компетенції Європейської ради основні напрями спільної зовнішньої політики та політики оборони й безпеки. Принципові рішення могли прийматися лише на основі консенсусу. Однак якщо такі рішення прийняті, їх конкретизація та способи реалізації можуть бути віддані на розгляд кваліфікованої більшості [4]. Розроблення та реалізація спільної зовнішньої політики у структурах ЄС надалі набули значного розвитку. Що ж до спільної оборони, то вона й досі забезпечується переважно силами Організації Північноатлантичного договору (НАТО).

Винятково важливим критерієм для допуску в ЄС нових членів та в його відносинах із державами, що розвиваються, і країнами пострадянського простору є проблема прав людини та фундаментальних свобод. У цій сфері ЄС діяв разом із Радою Європи, заснованою в 1949 р. Затверджена Радою Європи в 1950 р. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ), у якій було зафіксовано 18 основних свобод, була своєрідним орієнтиром під час вирішення практичних питань формування й розвитку ЄС.

Включення проблематики прав і свобод у нормативну базу та практичну діяльність ЄС було зафіксоване в Маастрихтському договорі 1992 р. Із цього часу положення про обов'язкове дотримання прав людини почало входити до всіх торгово-економічних угод ЄС із третіми країнами.

У 1993 р. на Копенгагенському саміті ЄС були сформульовані критерії-умови щодо дотримання прав і свобод, на відповідність яким повинні були перевірятися країни, що бажають вступити до ЄС. У 1997 р. в Амстердамському договорі вперше з'явилася норма, відповідно до якої держава, яка порушує права й свободи, рішенням кваліфікованої більшості може бути позбавлена права голосу в ЄС. У 2000 р. було затверджено Хартію, де правові позиції ЄС викладалися в розгорнутому вигляді. До неї були внесені всі основні індивідуальні, громадянські, політичні, соціальні та економічні права, почерпнуті з документів Ради Європи та інших джерел. Еталонні норми про права й свободи ЄС наполегливо запроваджує в усі угоди про торгівлю та розвиток із країнами, що розвиваються [5]. У такий спосіб реалізується цивілізаційний вплив ЄС на інших континентах.

Критики Європейського Союзу зазвичай зосереджують увагу на відхиленнях реального суспільного життя в європейських країнах від принципів, декларованих у його основоположних документах. Звичайно, не тільки у країнах з іншими соціокультурними стереотипами, а й у самому ЄС та навіть у головних його центрах є розрив між законодавчо закріпленими передовими нормами та повсякденною практичною діяльністю. Однак варто зазначити, що права людини, які спочатку стояли начебто за кадром основних документів ЄС, унаслідок тривалого процесу вдосконалення нормативної бази перетворилися на одну з основних конструкцій політико-правової системи ЄС. Намаганнями ЄС більшою мірою, ніж будь-якої іншої організації, у міжнародному праві недотримання фундаментальних прав і свобод не може бути захищене дотриманням національно-державного суверенітету. Тим країнам, які вступали до ЄС, пред'являли жорсткі вимоги щодо дотримання прав і свобод.

Паралельно з поглибленням європейської інтеграції та розвитком наддержавних інститутів відбувався процес територіального розширення ЄС. Для країн, які залишалися поза ЄС, він ставав центром сильного тяжіння. Вступ до нього приваблював очевидними вигодами й перевагами, перебування за його межами загрожувало цілком відчутними матеріальними та політичними втратами, не кажучи вже про втрачені можливості.

У 1973 р. до ЄЕС вступили Великобританія та Данія, які належали з 1960 р. до конкуруючого об'єднання семи європейських держав, а також Ірландія, яка до того не входила в жодне

з об'єднань. Тодішні британські політики, які ревно оберігали суверенітет своєї країни, раціонально оцінивши переваги й недоліки приєднання до інтеграційного угруповання, що лідирувало в Європі, вважали, що ЄС беззаперечно сприяє економічному розвитку країни та краще забезпечує її національні інтереси. У європейському інтеграційному процесі це була переломна подія: стало очевидно, що віднині територіальне розширення ЄС – питання часу.

Розширенню ЄС сприяли політичні зміни в Європі, наприклад крах диктатур. До 2005 р. кількість країн – членів ЄС збільшилася до 28. У результаті ЄС прийняв майже всі європейські країни на захід від кордонів колишнього СРСР (а в Балтії навіть перевершив їх). Він став також сильним центром тяжіння для багатьох неєвропейських країн, з якими були укладені угоди про допомогу та асоційовані зв'язки. Вступ до ЄС обіцяв і країнам, які належали до ядра інтеграції, і новоприбульцям не лише економічний, а й політичний вигреш.

У ЄС загалом обачно підійшли до адаптації нових країн до членства в союзі. Особлива увага була приділена допомозі у пристосуванні національного законодавства вступників до законів ЄС, а через Європейський банк реконструкції та розвитку фінансувалися інвестиційні проекти у країнах-претендентах. Проте країни, що вступають, перш ніж стати повноправними членами об'єднання, мали пройти своєрідний випробувальний термін. З ними укладалися угоди про асоціацію, щоб підготувати їх відповідність сформульованим у 1993 р. Копенгагенським критеріям (наявність стабільних інститутів, які гарантують демократію та правовий порядок, існування конкурентної ринкової економіки тощо) і критеріям, що містилися в Маастрихтському договорі (бюджетний дефіцит не більше ніж 3%, державний борг не більше ніж 60% ВВП тощо).

Хоча інтеграція в політичній і правовій сферах відставала від того, що досягнуто в економіці, ЄС перетворювався на наднаціональне утворення, яке володіє єдиною територією із загальним кордоном, владними та керуючими органами. У структурах ЄС приймалися стратегічні рішення щодо широкого кола питань, які стосуються спільних цінностей та інтересів європейських народів. На подальший рух працювали накопичений досвід, зближення народів і сама інерція руху. На передній план висувалося закріплення структур ЄС на конституційному рівні. Однак розроблення та просування до прийняття Європейської Конституції не мало успіху.

Проте цілісний конституційний текст, у якому оновлена структура об'єднання була представлена в системному вигляді, замінили серією різноманітних поправок до установчих договорів колишнього союзу. Скоригований Лісабонський договір просунув ЄС до конституціоналізації, позначив

перспективу виходу до власне європейського права та перетворення союзу держав на наддержавне утворення, що включає елементи конфедерації або навіть федерації.

До найважливіших досягнень Лісабонського договору варто віднести наділення ЄС власною правосуб'єктністю, удосконалення системи органів союзу, які мають владні повноваження, та збагачення правової основи ЄС фіксацією цінностей, які притаманні європейській цивілізації. До них віднесено людську гідність, свободу, демократію, рівність, правову державу та права людини (включно з правами меншин). Порушення цих принципів будь-яким членом ЄС може спричинити застосування санкцій.

У наявних оцінках ЄС як політичного союзу та його політики помітні позитивні й негативні аспекти. Так, на думку Д. Сіджанські, європейська інтеграція – це «мирна революція», яка «докорінно змінила хід історії»; на переконання Е. Гідденса, це «наступальна операція», метою якої є «розширення національних горизонтів і підвищення продуктивності без втрати політичної легітимності» [1].

Варто зауважити, що початкові проінтеграційні фактори, що рухають загальноєвропейський процес, зазнали серйозної еволюції. Вагоме значення зберігають геополітичний і гео економічний параметри, проте їх наповнення, просторова локалізація та масштаби суттєво змінилися. У постбіполярний період Європейським Союзом спробували заповнити геополітичний вакуум, що утворився в Центральній і Східній Європі після розпаду радянської блокової системи, – такою мотивацією багато в чому зумовлювалося радикальне розширення. Також виявилось прагнення ЄС брати участь у світовій політиці як єдиний актор із власними цілями та інтересами.

У постбіполярний період зник як такий ідеологічний виклик – один із ключових стимуляторів європейської інтеграції в західній інтерпретації. Водночас «радянська загроза», яка багато в чому уособлювалася з ним, трансформувалася в політичних колах Європи в геополітичну загрозу з боку Росії, на сферу впливу якої ЄС почав рішучий наступ.

Європейська інтеграція зберігає потенціал поступального розвитку, проте багато буде залежати й від розбудови геополітичної стратегії ЄС.

Висновки. Підсумовуючи, можна стверджувати, що аналіз світового та європейського досвіду з питань реалізації інтеграційної державної політики є важливим для використання в українській державно-управлінській практиці. Ідеться про механізми формування й реалізації державної політики у сфері європейської інтеграції (політичний, фінансово-економічний, організаційно-адміністративний, інституційно-правовий, інформа-

ційно-комунікаційний), які мають функціонувати не розрізнено, а системно, доповнюючи та координуючи один одного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гідденс Е. Майбутнє європейської соціальної моделі. Київ : Заповіт, 2006. 56 с. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/06827.pdf>.
2. Тоді Ф. Нарис історії Європейського Союзу / пер. з англ. М. Марченко. Київ : К.І.С., 2001. 142 с.
3. Huntington S. *The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order*. London : Touchstone, 1998. 367 p.
4. Huber D. *A decade which made history: The Council of Europe 1989–1990*. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1999. 286 p.
5. Rosamond B. *Theories of European Integration*. Basingstoke : Macmillan Press Ltd., 2000. 232 p.
6. Sidjansky D. *L'avenir fédéraliste de l'Europe: La Communauté européenne, des origines au Traité de Maastricht*. Paris : Presses universitaires de France, 1992. 474 p.
7. Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (October 2, 1997). *Official Journal of the European Communities*. 1997. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997M/TXT&rid=1>

REFERENCES:

1. Hiddens, E. (2006). *Maibutnie yevropeiskoi sotsialnoi modeli [The future of the European social model]*. Kyiv: Zapovit, 56 p. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/06827.pdf> [in Ukrainian].
2. Todi, F. (2001). *Narys istorii Yevropeiskoho Soiuzu [Essay on the history of the European Union]*, transl. from English M. Marchenko. Kyiv: K.I.S., 142 p. [in Ukrainian].
3. Huntington, S. (1998). *The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order*. London: Touchstone, 367 p. [in English].
4. Huber, D. (1999). *A decade which made history: The Council of Europe 1989–1990*. Strasbourg: Council of Europe Publishing, 286 p. [in English].
5. Rosamond, B. (2000). *Theories of European Integration*. Basingstoke: Macmillan Press Ltd., 232 p. [in English].
6. Sidjansky, D. (1992). *L'avenir fédéraliste de l'Europe: La Communauté européenne, des origines au Traité de Maastricht [The federalist future of Europe: The European Community, from its origins to the Treaty of Maastricht]*. Paris: Presses universitaires de France, 474 p. [in French].
7. n/a (1997). Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (October 2, 1997). *Official Journal of the European Communities*. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:11997M/TXT&rid=1> [in English].

European integration: a retrospective view

Girman Alla Pavlivna

PhD in Political Science, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Labor Economics and Social Relations
University of Customs and Finance
Volodymyr Vernadsky str., 2/4,
Dnipro, Ukraine

The article is devoted to the processes of European integration. The goal was to study the phenomenon of flexible integration in the European Union, including by comparing the theoretical and legislative framework with the practice of its implementation. The task of the article was to analyze the world experience of the formation and implementation of integration state policy. Philosophical, general scientific and special scientific approaches and methods are used in the article.

The author offers a retrospective view of the events and processes that accompanied the unification of European states into a single powerful structure of the modern type.

The initial stages of integration in the economic sphere with the creation of a supercartel in the production industries and the spread of this process to other industries, first of all to the nuclear industry, are considered. Attention is also focused on the creation of a customs union and a common market, on the formation of a unified currency base and, as a result, on the conclusion of the Schengen Agreement, which eliminated border controls on the internal borders of the union. Particular attention is paid to the processes of institutionalization of the unifying efforts of EU member states and the expansion of cooperation to new areas: foreign policy and defense, internal policy and justice.

The author also analyzes the inclusion of the issue of rights and freedoms in the regulatory framework and practical activities of the European Union, which was recorded in the Maastricht Treaty.

For the countries that remained outside the Union, the European Union became a center of strong attraction. Access to it was attractive with obvious benefits and advantages, staying on its board threatened quite tangible material and political losses, not to mention lost opportunities.

The European Union has turned into a supranational entity, possessing a single territory with a common border, with power and governing bodies.

The article states that the analysis of world and European experience in the implementation of integration state policy is important for use in Ukrainian state management practice. It is about the mechanisms of formation and implementation of state policy in the field of European integration: political, financial-economic, organizational-administrative, institutional-legal, informational-communication, which should not function separately, but systematically, complementing and coordinating each other.

Key words: cooperation, integration, European Union, integration state policy, unification, implementation.

Горюнова Євгенія Олександрівна

Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014–2022 рр.)

УДК 327.7(ЄС):327.82
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.7>

Горюнова Євгенія Олександрівна
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії
Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського
вул. Дж. Маккейна, 33,
Київ, Україна

Розв'язана Росією війна проти України в 2014 р. стала серйозним викликом для безпеки та стабільності Європи, а також для спільної зовнішньої політики Європейського Союзу. Головне завдання ЄС – не допустити ескалації конфлікту. Але повномасштабне російське вторгнення у лютому 2022 р. радикально змусило європейців змінити свої зовнішньополітичні підходи.

Мета статті – проаналізувати еволюцію спільної зовнішньої політики ЄС щодо російсько-української війни протягом 2014–2022 рр.

Методологічною основою дослідження є поєднання трьох основних підходів до вивчення міжнародних відносин: реалізму, лібералізму та конструктивізму. Вони пояснюють специфіку формування та реалізації спільної зовнішньої політики ЄС у контексті дій наднаціональних інституцій та держав-членів.

Реакція ЄС на російську агресію проти України протягом 2014–2021 рр. була зосереджена на підтримці територіальної цілісності України та впровадженні низки антиросійських персональних та секторальних санкцій у галузі оборони, енергетики та фінансів. Однак економічний ефект цих обмежень був не таким серйозним, щоб завадити Кремлю продовжувати свою імперську політику, що й призвело до повномасштабної агресії проти України в лютому 2022 р. Російське вторгнення розвіяло багато ілюзій європейських політиків та змусило консолідувати зусилля задля здійснення політико-дипломатичної підтримки (статус кандидата в члени), впровадження вагомих санкцій та здійснення військової підтримки України. Під нові санкції ЄС потрапляє майже увесь оборонний сектор РФ та підприємства та установи, що співпрацюють з ним. Російські державні банки відключають від міжнародної системи платежів SWIFT. Але найбільш потужним ударом стає поступова відмова ЄС від російських енергоресурсів, прибутки від продажу яких становлять основу російського бюджету. Ці заходи разом з військовою підтримкою України як з боку ЄС, так і по лінії держав-членів мають на меті послабити Росію та змусити її припинити війну проти України. Однак такий ефект можливий тільки у випадку максимальної консолідації держав-членів та їх готовності витримати російський енергетичний шантаж.

Ключові слова: спільна зовнішня політика, Європейський Союз, Україна, Російська Федерація, санкції.

Вступ. Європейський Союз є унікальним міжнародним актором, який через об'єднання зусиль держав-членів реалізує спільну зовнішню політику.

Російська агресія проти України, що розпочалася у лютому 2014 року з окупації Криму, стала серйозним викликом для спільної зовнішньої політики ЄС. Анексія Криму Росією відкрила «скриньку Пандори», запустивши процес руйнації європейського порядку з переглядом наявних кордонів. Російське вторгнення на український Донбас та загроза українській державності активізували зовнішньополітичні зусилля як ЄС, так і його окремих членів. Спроби зупинити ескалацію дипломатичними зусиллями мали тимчасовий ефект, бо не змогли зупинити повномасштабного російського наступу на Україну в лютому 2022 р. В Євросоюзі зрозуміли реальність загроз з боку Росії для геополітичної стабільності та безпеки континенту, що вимагало більш жорстких заходів. Відповідно, спільна зовнішня політика ЄС нині проходить певний стрес-тест, який вимагає більшої консолідації зусиль задля адекватної протидії російським загрозам.

Мета статті. Мета дослідження – проаналізувати еволюцію спільної зовнішньої політики ЄС щодо російсько-української війни XXI ст.

Методологія дослідження. Основними методологічними засадами дослідження стало поєднання кількох ключових підходів до аналізу зовнішньої політики Євросоюзу. Безумовно, що важливу роль у формуванні ЄС та його політик грає лібералізм, який визначає, що ключовими гравцями на світовій арені виступають не тільки держави, але й міжнародні організації, які регулюють відносини між державами (Е. Моравчик, Д. Най, Р. Когейн). Відповідно, за допомогою цих структур можна зменшити значення військової сили та підвищити рівень економічного чинника, який буде сприяти розвитку партнерства та співробітництва («торгувати краще ніж воювати»).

У межах цього підходу впроваджується концепт «європейської цивільної сили», запропонований Ф. Дюшеном на початку 1970-х рр. Він вважав, що саме цивільна сила відкриє можливості для реалізації зовнішніх цілей Спільноти за допомогою економічних та дипломатичних засобів [1, с. 35].

У контексті конструктивізму І. Маннерс пропонує концепт «нормативної сили» – можливості ЄС впливати на інші країни своїм позитивним досвідом (бути прикладом для інших) [2, с. 252].

Тоді як реалізм займає протилежну позицію та наголошує на тому, що головним актором на

міжнародній арені залишається держава, яка діє на основі національних інтересів. Відповідно, міжнародні відносини визначає ієрархія держав, які у своїх стосунках керуються принципом сили – військовими засобами (Г. Моргентау, К. Волтц, Д. Маршаймер, А. Гайд-Прайс).

Важливим аспектом нашого дослідження є операціоналізація понять. Ми використовуємо два основних терміни: «війна» та «конфлікт», які притаманні, відповідно, українському та європейському науковому дискурсу. В Україні дії Росії, починаючи з окупації Криму в лютому 2014 р., визнають війною або проявом гібридної війни, яка об'єднує конвенційні та неконвенційні засоби. В ЄС на офіційному рівні та в науковому дискурсі до 2022 року використовується термін «конфлікт» у контексті міжнародно-правового підходу. Однак після лютого 2022 р. в європейському дискурсі також починає домінувати термін «війна».

Результати. Згідно з Договором про Європейський Союз, питання спільної зовнішньої політики віднесено до компетенції трьох головних інституцій: Європейської Ради, Ради Міністрів ЄС та Високого представника ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки, який очолює Європейську службу зовнішніх дій [3].

Європейська Рада, що складається з голів держав та урядів, визначає стратегічні напрями зовнішньої політики ЄС. Рамкові рішення, необхідні для виконання спільної зовнішньої політики, згідно зі стратегічними імперативами Європейської Ради, приймає Рада Міністрів ЄС. Безпосередньо реалізацією прийнятих рішень займається Високий представник ЄС, якому підпорядкована дипломатична служба Євросоюзу, та держави-члени, які погодилися на формування другої опори європейської інтеграції – Спільної зовнішньої політики та політики безпеки.

У процесі підготовки міжнародних рішень також задіяна Єврокомісія, яка готує необхідні законопроекти. Високий представник є також її віце-президентом.

Важливу роль у формуванні зовнішньополітичних наративів грає Європарламент, який певною мірою позбавлений впливу інтересів національних держав, тому у своїх заявах дуже часто йде на крок попереду інших інституцій ЄС. Але його міжнародні резолюції мають рекомендаційний характер [4, с. 461].

Таким чином, зовнішньополітична сфера є предметом співпраці ключових наднаціональних інституцій та держав-членів. Тому політичні трансформації в державах-членах можуть впливати на прийняття спільних зовнішньополітичних рішень на наднаціональному рівні.

Зовнішню політику ЄС щодо російсько-української війни XXI ст. можна розділити на два важливі етапи. Перший: з лютого 2014 р. до 24 лютого

2022 р. Та другий, відповідно, з 24 лютого – до сьогодні.

Кожен з цих етапів характеризується різним рівнем взаємодії. Якщо на першому етапі Україна та ЄС співпрацюють більшою мірою в межах ініціативи «Східного партнерства» («СхП»), яке не має безпекового складника, то у 2022 р. військова допомога разом з політико-дипломатичною та фінансовою підтримкою стає частиною зовнішньої політики Брюсселя.

Євросоюз активно включається в розв'язання «української кризи» з перших днів російської окупації Криму в 2014 р. Уже 3 березня Рада Міністрів ЄС засудила дії Кремля та вимагала негайного виводу російських військ з українського півострова [5].

6 березня відбулося позачергове засідання Європейської Ради, де виникла серйозна дискусія щодо дії ЄС у відповідь на майбутню анексію частини території суверенної України. «Деякі країни – Польща, країни Балтії, Британія та Швеція – хотіли суворо вдарити по агресору. Інші – більшість країн Південної, Центральної та Східної Європи плюс Бенілюкс – жадали уникнути конфронтації, захистити торговельні інтереси. Німеччина та Франція трималися посередині», – зазначає Л. ван Мідделаар [6, с. 120].

Тому Рада прийняла компромісний варіант: призупинити переговори з Росією щодо лібералізації режиму та підписання нової угоди, а також визнати незаконним проведення «кримського референдуму» [7]. Лідери держав-членів ЄС домовилися про застосування санкцій проти фізичних осіб Росії, причетних до окупації та подальшої незаконної анексії Криму. Більш серйозні економічні обмеження планували ввести тільки у випадку подальшої «дестабілізації» ситуації в Україні з боку Росії.

На засіданні Європейської Ради 21–22 березня 2014 р. було зазначено, що ЄС підтримає територіальну цілісність та суверенітет України та засуджує «незаконну анексію Криму та Севастополя» [8].

Подальша російська агресія на українському Донбасі змушує ЄС долучитися до Женевського переговорного формату щодо врегулювання конфлікту між Росією та Україною разом зі США. Але у травні 2014 р. цей формат змінює Нормандський, куди входять уже тільки дві держави ЄС – Франція та Німеччина разом з Україною та РФ. Відповідно, на цьому етапі ЄС передає ініціативу у розв'язанні кризи ключовим європейським державам, що є доволі традиційною практикою у врегулюванні конфліктів. Однак за Євросоюзом залишаються ключові напрями зовнішньої політики – політико-дипломатична підтримка України, надання фінансової допомоги та санкційна політика проти РФ. Водночас ЄС на вимоги РФ відкладає впровадження Зони вільної торгівлі з Україною, що знову свідчить про небажання псувати відносини з вели-

ким торговельним партнером, незважаючи на його агресивну політику щодо сусідньої держави.

Найбільшим «камнем спотикання» для держав ЄС стає розширення санкцій проти РФ, яке було обіцяне у разі «подальшої дестабілізації ситуації» в Україні. Більшість європейських країн була проти через економічні втрати. Однак збиття цивільного літака над Східною Україною поклато край коливанням. «Навіть німецький бізнес і голландське газове лобі розуміли, що геополітична стабільність є передумовою торгівлі» [6, с. 121]. Тому питання введення секторальних економічних санкцій проти Росії було швидко вирішене в телефонному режимі.

Політична підтримка України на рівні ЄС була реалізована в підписанні Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі в червні 2014 р. Однак ці дії ЄС лише завершили довгий процес, фінал якого мав би відбутися восени 2013 р., але тодішня українська влада на чолі з В. Януковичем вирішила призупинити європейський курс країни.

Політико-дипломатичні зусилля щодо врегулювання «російсько-українського конфлікту» 2014–15 рр. було зосереджено в руках Франції та Німеччини. Французький президент Ф. Олланд намагався використати святкування висадки десанту в Нормандії під час Другої світової війни як майданчик для зустрічі між новообраним українським Президентом П. Порошенком та головою Росії В. Путіним. Однак ця зустріч не припинила військових дій – влітку 2014 р. у бій вступили вже регулярні російські війська.

Активні зусилля європейців у межах Нормандського формату дозволили призупинити військові дії та просування російської армії на Сході України восени 2014 р. завдяки підписанню «Мінських протоколів», які були спрямовані на розв'язання конфлікту шляхом політичного компромісу.

Однак уже у січні 2015 р. війна сполохнула з новою силою, що лякало ЄС суттєвим розширенням театру воєнних дій та можливим втручанням США через постачання зброї для України. Тому німецька канцлерка А. Меркель намагалася вирішити всі питання політико-дипломатичним шляхом. Вона прямо зазначила, що не вірить у перемогу України: «Я не можу уявити жодної ситуації, в якій покращене озброєння української армії приведе до ситуації, коли Путін буде настільки вражений, що програє у військовому плані» [9]. Аналогічна лінія домінувала в ЄС протягом наступних років: Європа була категорично проти постачання летальної зброї Україні через «різне співвідношення сил». Зміна позиції Брюсселю відбувалась тільки на тлі успіхів Збройних сил України під час повномасштабного вторгнення Росії в 2022 р.

Для зупинення ескалації в лютому 2015 р. А. Меркель протягом одного тижня відвідала Москву, Київ, Мюнхен, Вашингтон та Мінськ,

намагаючись домогтися згоди сторін на політичне врегулювання. 11 лютого під час зустрічі «нормандської четвірки» в Мінську були підписані нові документи щодо припинення вогню («Мінськ-2»).

Однак дипломатичні зусилля не дозволили розв'язати конфлікт, який з новою силою розгортається в 2022 р., що вимагає від ЄС більш рішучих дій.

На екстреному саміті 24 лютого 2022 р. Євросоюз традиційно засуджує агресію Росії та вимагає вивести війська, підтримує територіальну цілісність, обіцяє фінансово-економічну підтримку та санкції проти Росії [10]. Але у здатність України вистояти проти Росії в ЄС не вірили, тому не поспішали вдаватися до більш серйозних дій.

Українська дипломатія у той час робить важливий крок, подаючи 28 лютого заявку на вступ до ЄС, що вимагає від Брюсселю швидких та радикальних рішень. Ця заявка стає викликом для європейських лідерів, бо відмова Україні мала б означати «здачу» країни РФ.

1 березня Європарламент рекомендує надати Україні статус кандидата. 11 березня на позачерговому засіданні Європейської Ради після п'ятигодинної дискусії лідери європейських країн погодились запустити процес європейської інтеграції України. Однак це рішення було досягнуто шляхом багатьох компромісів, бо напередодні саміту Франція та Нідерланди були проти «швидких рішень» [11].

17 червня Єврокомісія рекомендувала надати статус кандидата Україні, визначивши декілька ключових умов: завершення судової реформи, боротьбу з корупцією (призначення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури) та олігархами.

23 червня на засіданні Європейської Ради було прийняте рішення про надання Україні статусу кандидата в члени з умовами, визначеними Єврокомісією [12].

Важливим кроком для економічної підтримки України стає рішення Ради Міністрів про тимчасову лібералізацію торгівлі з Україною шляхом скасування на один рік мит на український експорт.

З березня 2022 р. ЄС починає виділяти Україні кошти на придбання зброї в межах Європейського інструменту підтримки миру. До травня ЄС виділив вже 2 млрд євро в межах чотирьох траншів, де лівова частина коштів (понад 90%) спрямована на закупівлю летальної зброї. Крім того, багато держав-членів надають військову допомогу без компенсації з боку ЄС.

Макрофінансова допомога також залишається необхідним інструментом підтримки України: згідно з рішенням Європейської Ради Київ має отримати 9 млрд фінансової допомоги від ЄС.

Окрім політико-дипломатичної та економічної підтримки важливим напрямом зовнішньої політики ЄС стає санкційна політика проти Росії, яка починає впроваджуватися ще в 2014 р.

Першими були введені персональні санкції ЄС проти кримських колаборантів та росіян, причетних до анексії Криму (віце-спікера Держдуми С. Железняка, голови комітету Держдуми у справах СНД Л. Слуцького, командувача Чорноморського флоту РФ О. Вітко тощо). Далі цей список постійно розширювався та зараз нараховує вже понад 1200 осіб.

Протягом 2014 р. ЄС також вводить проти РФ економічні санкції «за анексію Криму», дія яких розповсюджується на півострів та стосується тих російських компаній, які вирішили співпрацювати з Кримом у підсанкційних напрямках (енергетика, транспорт, телекомунікації). Було введено обмеження на експорт та імпорт з Криму, заборонено інвестувати в економіку півострова та здійснювати туристичні послуги. Крім того, під європейські санкції потрапила низка кримських підприємств, що були «націоналізовані» окупаційною владою («Чорноморнафтогаз», кримські порти, виноробні підприємства «Масандра» та «Новий світ») [14, с. 404]. Протягом 2014–21 рр. цей перелік доповнили російські компанії та банки, які зайшли в Крим (ВТБ, РНКБ, ОАО «Стройгазмонтаж», ОАО «СТМ-Мост» тощо). Однак загалом ці санкції не несли суттєвих загроз для Росії, хоча негативно вплинули на економіку тимчасово окупованого Криму.

Влітку 2014 р., після збиття проросійськими бойовиками Боїнгу МН17, ЄС впроваджує більш вагомий секторальні санкції, які включали чотири сегменти: 1) експортно-імпортне ембарго на торгівлю зброєю; 2) обмеження щодо експорту в Росію товарів подвійного значення; 3) обмеження доступу Росії до технологій стратегічного значення у сфері видобутку нафти (в Арктиці, на глибинному шельфі та сланцевої нафти); 4) заборона довгострокових позик та кредитів для п'яти великих банків («Сбербанк Росії», ВТБ, «Внешэкономбанк», «Россельхозбанк» та «Газпромбанк»).

Протягом 2014–2021 рр. санкційні списки розширювалися та пролонгувалися, але в основному за рахунок кримських, донецьких та луганських колаборантів, російських політиків, чиновників та силовиків, що працювали на тимчасово окупованих українських територіях, та підприємств, які заходили на ці території.

Але загалом ці санкції не завдали серйозного удару російській економіці – російська влада та бізнес навчилися обходити обмеження в різні способи. Так, незважаючи на заборону постачання європейського енергетичного обладнання до Криму, турбіни концерну Siemens були завезені та встановлені на півострові. Аналогічним чином у Росію завозили комплектуючі для високоточної зброї, яку нині російські війська використовують в Україні.

Секторальні санкції ЄС мали діяти до виконання Росією «Мінських угод» з врегулювання

воєнного конфлікту на Сході України. Однак Кремль порушує ці домовленості, коли 22 лютого 2022 р. визнав «незалежність ЛНР та ДНР», на що ЄС миттєво відреагував новими персональними санкціями –

проти депутатів Держдуми, що голосували за відповідне рішення, низки російських чиновників та медійників (М. Захарова, В. Соловойов). ЄС також забороняє фінансування російського Центробанку та уряду, розширює перелік підсанкційних російських банків (ВЕБ, «Росія»).

Нові санкції ЄС вводить уже на тлі повномасштабного вторгнення Росії 24 лютого. Вони приймаються в декілька етапів (пакетів) протягом березня–червня. Персональні санкції були впроваджені проти перших осіб РФ – російського президента В. Путіна та прем'єр-міністра М. Мішустина, міністра зовнішніх справ С. Лаврова та міністра оборони С. Шойгу. Під санкції ЄС також потрапили російські державні інституції: Міноборони, Служба зовнішньої розвідки та Адміністрація Президента РФ.

Секторальні санкції значно розширилися та охопили російський ОПК, транспорт та енергетику. По-перше, обмеження введено майже проти російського оборонного комплексу та підприємств та установ, що співпрацюють з ним (КАМАЗ, Ульяновський автомобільний завод, науково-дослідні інститути та конструкторські бюро). ЄС вводить нові заборони та підсилює контроль за продажем до Росії товарів подвійного призначення (дронів, хімічних речовин, програмного забезпечення тощо), забороняє експорт до Росії комп'ютерів та високотехнологічних напівпровідників.

Фінансові санкції стосуються вже не просто заборони кредитування, а спрямовані на відключення ключових банків Росії (зокрема, і «Сбербанку») від системи платежів SWIFT, що суттєво ускладнило роботу фінансової системи та російського бізнесу. ЄС також заморожує активи Центробанку РФ.

Транспортний сегмент санкцій включає декілька напрямів: Євросоюз закриває свій повітряний простір для російських літаків, а морські порти для російських суден. Також забороняється продавати або передавати в лізинг до РФ літаки, ремонтувати та обслуговувати російський авіапарк.

Нарешті, європейські санкції поширюються на російський інформаційні ресурси: поетапно припиняється мовлення російських пропагандистських каналів RT та Sputnik, а також державних мовників – Росія РТР/РТР Планета, Росія 24 та Центр International. Крім того, санкції вводяться проти російських установ, що намагалися за допомогою «м'якої сили» просувати ідеї «русского мира» (фонд «Русский мир», Фонд підтримки культурної дипломатії ім. Горчакова).

Загалом за декілька місяців 2022 р. до санкційного списку потрапляє понад 200 російських під-

приємств та установ (у 6 разів більше ніж за весь час дії антиросійських санкцій).

Однак найбільші дискусії в ЄС виникають на тлі впровадження енергетичного ембарго для РФ, оскільки її частка на ринку нафти та газу становить близько 40%, а вугілля – 25%. Відповідно, відмова ЄС від російських енергоресурсів має позбавити Росію великих прибутків, необхідних для продовження війни проти України. З іншого боку, ЄС має швидко знайти заміну російській нафті та газу для того, щоб не допустити соціально-економічної кризи. Саме тому прийняття «енергетичного» пакета санкцій затягнулось та впроваджується поступово.

Найлегше ЄС зміг відмовитися від імпорту російського вугілля, який приносив 8 млрд євро прибутків РФ. Більш складним чином ухвалювалось рішення про нафтове ембарго, яке через протидію Угорщині вимушені були замінити частковим (дозволити імпорт трубопроводами) та відтермінувати заборону до кінця 2022 р. [15]. Користуючись відтермінуванням нафтових санкцій, держави Південної Європи збільшили імпорт російської нафти [16].

Але найбільший удар російській економіці має нанести газове ембарго, яке викликає найбільш жорсткі дискусії в ЄС. Це пов'язане з високим рівнем залежності низки європейських країн від російського «блакитного палива», що ускладнює консенсус на цьому етапі.

Росія намагається використовувати газ як зброю та шантажує ЄС, знижуючи обсяги постачання під різними привидами. На тлі таких загроз Польща, Болгарія, Литва відмовились від імпорту російської сировини. Інші держави також вимушені шукати альтернативні джерела та скорочувати споживання. Загальна європейська лінія поведінки, висловлена на рівні Єврокомісії, спрямована на поступову відмову від російського газу та встановлення обмежень на його ціну в найближчій перспективі.

Таким чином, російська агресія проти України стала серйозним викликом для спільної зовнішньої політики ЄС та змусила держави-члени шукати компроміси в тих галузях, де вони не готові були цього робити раніш.

За кілька місяців повномасштабної війни Росії проти України Євросоюз прийняв декілька пакетів потужних санкцій, які мають негативно вплинути на економіку Росії. Але, як зазначив Високий представник ЄС Ж. Боррель, «санкції потребують стратегічного терпіння, оскільки може знадобитися багато часу для того, щоб вони створили бажаний ефект» [17].

Висновки. Спільна зовнішня політика ЄС на тлі російсько-української війни еволюціонувала від концептів «цивільної сили» та «нормативної сили» до впровадження багатьох аспектів реалістичної

парадигми з акцентом на силовий вимір та підвищила роль держав у формуванні та прийнятті зовнішньополітичних рішень. Російська агресія значно розширила «коло друзів» України та консолидувала ЄС заради підтримки Києва.

Протягом 2014–2022 р. спостерігається радикальна трансформація політики ЄС: від обережних дій проти Росії та продовження співпраці по важливих напрямках (насамперед, енергетика) до введення жорстких санкцій, які охоплюють найбільш прибуткові галузі російської економіки (ОПК, транспорт, енергетика), а також суттєво ускладнюють доступ до міжнародних фінансів.

Сучасна спільна зовнішня політика ЄС щодо підтримки України у війні з Росією є продуктом складних рішень на міждержавному та наднаціональному рівнях, яка потребує серйозного консенсусу. Національні держави через процедуру одноголосного голосування за зовнішньополітичні рішення можуть блокувати їх прийняття. Так діє Угорщина, лідер якої В. Орбан не приховує свого позитивного ставлення до В. Путіна. Розв'язати цю проблему можна шляхом зміни процедури голосування, про що вже говорять європейські лідери. Але цей крок дуже довгий та складний, бо зачіпає найбільш чуттєву для національних держав сферу національних інтересів.

Тому Кремль намагається використовувати національний чинник у боротьбі проти спільної лінії наднаціональних інституцій. Не без опосередкованого російського втручання у відставку змушені були піти італійський прем'єр М. Драгі та його болгарський колега К. Петков. Нові вибори в цих країнах можуть принести перемогу проросійським чи нейтральним до Росії силам, що ще більш ускладнить прийняття проукраїнських рішень в ЄС.

Однак кризи, як правило, зміцнюють ЄС та виводять його на новий рівень співпраці. На думку Голови Європейської Ради Ж. Борреля, Європа не може дозволити Росії перемогти Україну, бо це «означало б дозволити їй знищити наші демократії та саму основу світового порядку, заснованого на міжнародних правилах» [17].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Duchene F. Die Rolle Europas im Weltsystem: Von der regionalen zur planetarischen Interdependenz. *Zivilmacht Europa – Supermacht oder Partner?* Frankfurt am Main : Suhrkamp. 1973.
2. Manners Ian. Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? Copenhagen : Copenhagen. Peace Research Institute. 2000. URL: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/38395695/Ian_Manners_Normative_Power_Europe_A_Contradiction_in_Terms_COPRI_38_2000.pdf.
3. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>

4. Thym Daniel. The Intergovernmental Constitution of the EU's Foreign, Security & Defence Executive. *European Constitutional Law Review*. 2011. Vol. 7. Issue 3. P. 453–480.

5. EU condemns Russia's actions in Ukraine, calls for dialogue and remains ready for further measures. 2014. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/03/>

6. Луук ван Мідделаар. Нова політика Європи: десять років політичних криз / пер. з англ. О. Паніча. Київ : ДУХ І ЛУТЕРА. 2021. 408 с.

7. Extraordinary meeting of EU Heads of State or Government on Ukraine. 2014. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/06/>

8. Conclusions European Council. 2014. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2014-REV-1/en/pdf>

9. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz. 2015. URL: <https://www.bundeskanzler.de/bk-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-angela-merkel-anlaesslich-der-51-muenchner-sicherheitskonferenz-397814>

10. European Council conclusions on Russia's unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-council-conclusions-24-february-2022/>

11. Statement of the heads of state or government, meeting in Versailles, on the Russian military aggression against Ukraine. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/statement-of-the-heads-of-state-or-government-on-the-russian-aggression-against-ukraine-10-03-2022/>

12. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>

13. Ukraine: Council adopts temporary trade liberalization with Ukraine. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/24/ukraine-council-adopts-temporary-trade-liberalisation-with-ukraine/>

14. Горюнова Є.О. Кримський аспект антиросійських санкцій Європейського Союзу. «Гілея: науковий вісник»: збірка наукових праць. 2018. № 135. С. 403–407.

15. Russia's aggression against Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions. 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>

16. Mediterranean Buyers Return to the Market for Russian Crude. 2022. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-08-08/mediterranean-buyers-return-to-the-market-for-russian-crude>

17. The sanctions against Russia are working. 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/sanctions-against-russia-are-working_en?s=232

REFERENCES:

1. Duchene, F. (1973). Die Rolle Europas im Weltsystem: Von der regionalen zur planetarischen Interdependenz. *Zivilmacht Europa – Supermacht oder Partner?* Frankfurt am Main: Suhrkamp.

2. Manners, Ian (2000). *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?* Copenhagen: Copenhagen. Peace Research Institute. Retrieved from: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/38395695/Ian_Manners_Normative_Power_Europe_A_Contradiction_in_Terms_COPRI_38_2000.pdf

3. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union (2012). Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT>

4. Thym, Daniel (2011). The Intergovernmental Constitution of the EU's Foreign, Security & Defence Executive. *European Constitutional Law Review*. Vol. 7. Issue 3. P. 453–480.

5. EU condemns Russia's actions in Ukraine, calls for dialogue and remains ready for further measures (2014). Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2014/03/03/>

6. Luuk van Middelaar (2021). *Nova polityka Yevropy: desiat rokov politychnykh kryz* [New politics of Europe: ten fateful political crises]. Kyiv: DUKh I LUTERA. 408 s.

7. Extraordinary meeting of EU Heads of State or Government on Ukraine (2014). Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2014/03/06/>

8. Conclusions European Council (2014). Retrieved from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7-2014-REV-1/en/pdf>

9. Rede von Bundeskanzlerin Angela Merkel anlässlich der 51. Münchner Sicherheitskonferenz (2015). Retrieved from: <https://www.bundeskanzler.de/bk-de/aktuelles/rede-von-bundeskanzlerin-angela-merkel-anlaesslich-der-51-muenchner-sicherheitskonferenz-397814>

10. European Council conclusions on Russia's unprovoked and unjustified military aggression against Ukraine (2022). Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/24/european-council-conclusions-24-february-2022/>

11. Statement of the heads of state or government, meeting in Versailles, on the Russian military aggression against Ukraine (2022). Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/03/11/statement-of-the-heads-of-state-or-government-on-the-russian-aggression-against-ukraine-10-03-2022/>

12. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations (2022). Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>

13. Ukraine: Council adopts temporary trade liberalisation with Ukraine (2022). Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/05/24/ukraine-council-adopts-temporary-trade-liberalisation-with-ukraine/>

releases/2022/05/24/ukraine-council-adopts-temporary-trade-liberalisation-with-ukraine/

14. Horiunova, Ye.O. (2018). Krymskyi aspekt antyrosiiskykh sanktsii Yevropeiskoho Soiuzu [The Crimean aspect of the anti-Russian sanctions of the European Union]. *Hileia: naukovyi visnyk: zbirka naukovykh prats* ["Gilea: scientific bulletin": Collection of scientific papers]. № 135. S. 403–407.

15. Russia's aggression against Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions (2022). Retrieved

from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>

16. Mediterranean Buyers Return to the Market for Russian Crude (2022). URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-08-08/mediterranean-buyers-return-to-the-market-for-russian-crude>

17. The sanctions against Russia are working (2022). URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/sanctions-against-russia-are-working_en?s=232

EU Foreign Policy on the Russia-Ukraine War (2014–2022)

Horiunova Yevheniia Oleksandrivna

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy and History
V. I. Vernadsky Taurida National University
John McCain str., 33, Kyiv, Ukraine

The article deals with theoretical concepts of the political representation of ethnic minorities. The author analyzes four theoretical models, which in particular present the problems of the political representation of minority ethnic groups: the concept of consociational democracy, the integration model, the ethnocentric theory and the concept of multiculturalism. Based on the study of the works by Arend Lijphart, Donald L. Horowitz, Zhan Toshchenko, Sammy Smooha, Will Kymlicka and Chandran Kukathas, the author's analysis, synthesis and comparison in the perspective of the basic models of political representation of ethnic minorities was made.

It was found that in the works of Arend Lijphart and Donald L. Horowitz, opposite methods of solving both inter-ethnic contradictions and the problem of politicization of ethnicity, representation of minorities in power and their participation in politics are laid down. Arend Lijphart concept of consociational democracy gives greater importance to the autonomy of ethnic groups in a multicultural environment. On the other hand, conflict expert Donald L. Horowitz focuses on the control of the particularistic tendencies of certain ethnic groups by the state.

In the context of Zhan Toshchenko's ethnocentric concept, the issue of political representation is considered indirectly within the framework of such ethno-social phenomena as racism, fascism, nazism and chauvinism (misanthropic type of ethnocracy); nationalism, separatism and fundamentalism (transformed types of ethnocracy); ethnisism, ethnonihilism, «national spasm» and ethnoisolationism (latent types of ethnocracy). The political representation of minority ethnic communities acquires the greatest potential under the conditions of separatism.

The theory of multiculturalism offers minorities the most optimal way to political representation through the protection of their ethno-cultural identity. According to Will Kymlicka, national (ethnic) minorities and indigenous peoples, unlike groups of immigrants and «meteks», have a right to collective self-government, including the acquisition of the territorial autonomy status. Distinguishing two versions of multiculturalism («soft» and «hard»), Chandran Kukathas proposes to apply in practice a set of measures to include minority ethnic groups in civil society. At the same time, in the geopolitical conditions of the beginning of XXI century the policy of multiculturalism has experienced a crisis and needs to be adjusted both within the framework of the theoretical concept and in political and legal discourse as well.

Key words: political representation, ethnic minority, ethnic group, consociational democracy, integration model, ethnocracy, multiculturalism.

Костюк Тетяна Олександрівна

2022 р.: перспективи партнерства Україна – Європейський Союз крізь призму методу оцінки можливостей та оцінки намірів

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.8>

Костюк Тетяна Олександрівна
доктор наук з державного управління,
доцент, професор кафедри політології
та соціології факультету суспільно-
гуманітарних наук,
старший науковий співробітник
Науково-дослідної лабораторії
інтернаціоналізації вищої освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2,
Київ, Україна

Серед проблематики сучасних наукових досліджень аспект, пов'язаний із європейськими інтеграційними процесами, є одним із найактуальніших. І хоча його аналізу присвячені численні наукові праці та урядові програми, питання провідних принципів та ідейних засад досі залишається найбільш дискусійним. Особливо актуальною ця проблематика постає в реаліях зовнішніх і внутрішніх викликів сьогодення, перед якими постали як Україна, так і Європейський Союз.

Європейський Союз розробив низку вимог і базових критеріїв, яким повинні відповідати кандидати на вступ (Копенгагенські критерії), їх виконання відстежується Європейською комісією через щорічний звіт країн-претендентів, а прогрес визначається шляхом порівняння звітів за різні роки. Невідповідність цим вимогам та критеріям є підставою для відтермінування початку процесу надання бажаного статусу, і приклад Туреччини показує, що це може тривати десятиліття.

Власне, Україна оголосила про намір приєднатися до Європейського Союзу більше двох десятиліть тому, проте олігархізація політикуму, декларативність гасел та імітація реформ стали причиною відсутності прогресу в євроінтеграційних процесах. Наразі Україна вже отримала згоду на приєднання до Європейського Союзу, й амбівалентність ситуації створює потребу в додатковому її висвітленні та становить мету публікації.

Методологічним інструментарієм дослідження є принцип історизму, який дає змогу розглядати процеси в їх розвитку у просторі та часі. За допомогою методу аналізу ситуацій вдалося уникнути розриву між теорією та практикою. Крім того, у статті застосовано метод зіставлення оцінки можливостей та оцінки намірів України і Європейського Союзу для побудови сценарію можливого розвитку подій. Також міститься дослідницький аналітичний огляд корпусу наукової літератури, спрямований на окреслення парадигмальних рамок сучасного етапу партнерства України з Європейським Союзом.

У процесі дослідження було виявлено, що цей етап характеризується як надзвичайний через низку об'єктивних і суб'єктивних зовнішніх чинників, а його результат залежить від заходів найвищого рівня з боку України та реального цілепокладання обох учасників процесу.

У статті можуть міститися дискусійні твердження та положення. Однак вона дає можливість вийти за межі традиційного дискурсу євроінтеграційного руху України, проковує вихід наукових досліджень на якісно новий рівень рефлексії та ситуативного аналізу відносно України – Європейський Союз.

Ключові слова: Європейський Союз, Україна, євроінтеграційний процес, глобальні виклики, війна в Україні 2022 р.

Вступ. Сьогодні Європейський Союз (далі – ЄС) надійно утримує статус беззаперечного конгломерату, що є фундаментом для європейської цивілізації та двигуном її подальшого розвитку, який характеризується сталим розвитком регіонального співробітництва і формотворчим впливом на глобальний світовий порядок. Соціетальні цінності ЄС є універсальними та лежать в основі традиційно високих стандартів демократії у країнах-членах, а економічні регулятори й рейтинги – стабільними, надійними та прогнозованими, що сукупно формує імідж ЄС як привабливого інтеграційного центру для держав – не членів регіону та потужного актора міжнародних відносин для інших їх суб'єктів. Кількість населення, яке входить до ЄС, налічує 500 млн осіб із 27 країн Європи. Для того щоб стати членом ЄС, найперше країна повинна мати стійкий демократичний лад, який діє на забезпечення національних інтересів, гарантує верховенство законів, забез-

печує дотримання рівних прав для представників титульної нації і національних меншин, гарантування основних свобод, соціального захисту та прагне сталого розвитку для держави. Крім того, велика увага повинна приділятися розвитку ринкової економіки, досягненню європейських стандартів і гармонізації галузевих політик. Варто зауважити, що відповідні органи ЄС надають широку фінансову й консультативну підтримку країнам – претендентам на вступ.

Для утримання свого сталого розвитку, статусу та економічного рівня ЄС тривалий час розробляв політичні, економічні, правові, соціальні та інші вимоги, яким мають відповідати країни – кандидати на вступ, викладені й затверджені в редакції 1993 р. на засіданні Європейської Ради в Копенгагені. З-поміж багатьох інших виокремлюються такі вимоги:

– стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав

людини, повагу й захист національних меншин (політичні критерії);

– наявність дієвої ринкової економіки та здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

– здатність узяти на себе зобов'язання, що постають із членства в ЄС, включно із суворим дотриманням цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії) [1].

Згідно з рішенням Європейської Ради, прийнятим у Люксембурзі в 1997 р., Європейською комісією було запропоновано подавати щорічні звіти про досягнутий прогрес країн-кандидатів у процесі приєднання для формування відповідних висновків, у яких Європейська комісія аналізує відповідність реформ, що проводяться у країнах-кандидатах з 1997 р., Копенгагенським критеріям. При цьому Європейська комісія бере до уваги лише вжиті заходи, а не ті, що готуються. Це є універсальним методом, який дає можливість на основі об'єктивного підходу порівняти та оцінити реальний прогрес країн на шляху вступу до ЄС [1].

Оцінка реального прогресу проводиться на підставі різних джерел інформації, зокрема:

– інформації, наданої країнами-кандидатами з метою внесення корективів до висновків Європейської комісії;

– інформації, отриманої під час зустрічей у межах Європейських угод і перевірки адаптації законодавства;

– звітів Європейського парламенту, оцінок держав-членів, роботи міжнародних організацій, зокрема Ради Європи та Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), міжнародних фінансових інститутів і неурядових організацій [3].

Україна, попри тривале декларування своїх євроінтеграційних прагнень, за оцінками результатів квазіреформ, через відставання економічного розвитку, надмірну корупцію та недієві закони впродовж десятиліть не визнавалася моніторинговими органами ЄС як готова й гідна членства в цій організації.

Ще на початку 2022 р. зберігався статус-кво, а вже за чотири місяці, 23 червня 2022 р., Україна отримала омріяний статус кандидата на членство в ЄС за прискореною процедурою, і це в умовах повномасштабної війни на її території, а отже, у серці Європи.

Мета та завдання. Нагальний і форс-мажорний характер відносин України та ЄС із лютого 2022 р. вимагає докладного аналізу та прогнозування можливих наслідків для обох учасників процесу із застосуванням загальнонаукових, загальнологічних і спеціальних методів дослідження, що й становить основну мету роботи. Для досягнення поставленої мети розроблено низку заходів, серед яких першочерговими визначено виділення завдань першого рівня для

прискорення адаптації відповідних органів ЄС та України до початку практичної реалізації євроінтеграційного плану, щоб за допомогою методу оцінки можливостей та оцінки намірів сформулювати сценарій подальшого співіснування досліджуваних акторів міжнародних відносин.

Методи дослідження. Для перевірки гіпотези про те, що в умовах нової глобальної реальності процедурні зміни в різних сферах та інституціях відіграють детермінуючу роль у реалізації усталених процесів, однак через форс-мажор можуть не прорахувати всі перешкоди галузевого зближення між Україною та ЄС, ми використали метод історизму, який дав змогу розглянути ретроспективу динаміки змін процесу набуття Україною членства в ЄС.

За допомогою методу конкретних випадків ми прагнули уникнути розриву між теорією та практикою і зменшити ризик абстрактного викладу матеріалу, що до певної міри убезпечило автора статті від хибного тлумачення сучасного характеру українсько-європейського партнерства.

Крім того, у статті застосовано метод зіставлення оцінки можливостей та оцінки намірів України та ЄС для усвідомлення рушійних сил і намірів з обох сторін, адекватного на них реагування та побудови сценарію можливого розвитку подій.

Результати дослідження. Важливо зауважити, що в Україні думка громадськості щодо європейського вектору розвитку відображається в опитуваннях та здебільшого є позитивною. З 2002 р. (початок проведення соціологічних досліджень Центру Разумкова із цієї тематики – Т. К.) кількість прихильників євроінтеграції постійно переважала над її противниками, навіть за часів відверто проросійських президентів і політичної невизначеності [2].

Україна та ЄС наразі проходять кризу одночасну турбулентність внутрішніх трансформацій, що є відповіддю на зовнішні виклики. Прикметно те, що, на відміну від багатьох наднаціональних органів, які виявилися неспроможними змінювати свої процедурні та установчі принципи, ЄС хоч і спостерігав довго, як і всі демократії, за подіями з пересторогою, проте не зрадив пріоритетності ціннісних критеріїв та процедурі ратифікації питання розширення всіма країнами-членами і за чотири місяці ухвалив новий прискорений порядок надання членства Україні. Чи зможе це відбутися? Оцінюючи *можливості ЄС* прийняти до складу не просто державу, а державу, яка веде повномасштабну війну з подальшими тривалими наслідками для інфраструктури, економічної, соціальної, енергетичної та інших галузей, військовими та оборонними потребами, маємо всі підстави відповісти ствердно, адже Європа вже впродовж багатьох місяців робить це, надаючи Україні військову, гуманітарну, технічну, економічну, правову допомогу. Оцінюючи *наміри Європи*, можемо констатувати,

що в будь-якому стратегічному плануванні домінують власні інтереси, а з-поміж них – безпековий і (без перебільшення) ресурсний. Україна є третьою за площею та восьмою за чисельністю населення країною Старого Світу, її людський та інтелектуальний потенціал – один із найвищих у світі; Україна – важлива аграрна країна, через війну на її території, розкрадання росією, блокування та знищення запасів зерна у 2022 р. майже весь світ постав перед загрозою голоду та/або нестачі їжі. Не менш важливим прагненням для ЄС має стати утримання у своїх лавах держави з проєвропейськими поглядами, щоб уникнути навіть теоретично ідеологічної переорієнтації такої значної частини населення регіону.

У процесі аналізу *можливостей України* вимагуються також виключно позитивні сценарії щодо вступу за прискореною процедурою, адже вже понад 200 діб війни Україна демонструє повагу до положень міжнародно-правових актів і конвенцій щодо правил ведення війни та ставлення до військовополонених, прихильність традиціям ЄС стосовно найвищої цінності – життя людей, цивільних і військових, удосконалює національну правову базу, а відповідній робочій групі навіть у таких тяжких умовах вдалося в чітко відведений час підготувати всі необхідні документи (зауважимо: без попереднього досвіду – Т. К.). Україна має давню спільну з ЄС історію, досвід співпраці, вона близька ментально та ідеологічно до родини цивілізованих європейських народів. Що ж до *намірів України*, то вони ідентичні європейським: пріоритетність національних інтересів та прагнення унеможливити нову агресію проти себе в майбутньому.

Крім того, Україні важливо отримати компенсацію за недотримання державами – підписантами Будапештського меморандуму взятих на себе зобов'язань, через що, зокрема, і сталася більшість гуманітарних трагедій війни 2022 р. на території України. Для України тепер важливо укласти нову безпекову угоду. Можливо, з новими союзниками. Очевидно, що навколо України формується альянс демократичних сил Європи у складі Польщі, Великої Британії та країн Балтії, який придатний для заснування нового безпекового союзу разом із трансатлантичними партнерами: США, Канадою та Японією.

Більше того, очевидно є потреба в контролі за виробництвом і накопиченням достатньої кількості зброї, яка буде вважатися оптимальною для оборони кожної держави-члена та ЄС загалом, а також для виконання зобов'язань у межах Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Це обопільно необхідно й вигідно як Україні, так і ЄС. До того ж Швеція та Фінляндія як нові країни – члени НАТО нададуть додаткову підтримку й допомогу Україні та колективній безпеці в регіоні [4]. З огляду на те, що головними впливовими

особами в Європі будуть нові союзники України, а саме Велика Британія, Польща, країни Балтії, які відволікають увагу від традиційно визнаних центрів сили – Франції та Німеччини, які не змогли продемонструвати сильну й рішучу позицію щодо поставок зброї, ЄС може вийти на шлях не бачених досі реформ зі зміною центрів сили, лідерів думок і впливовості у прийнятті рішень.

Багатоох українців також приваблює можливість безперешкодної мобільності в бізнесовій, освітній і туристичній сферах завдяки паспорту громадянина ЄС. Оцінки *можливостей України* в такому разі очевидні: можливості українців зростають від вільного руху людей до вільного руху товарів і капіталу, що несе в собі бонуси у вигляді уніфікації діловодства та стандартизації, спрощення процедури визнання документів тощо. *Оцінка намірів України* в цьому питанні співпадає із зиском в організації перелічених вище питань. Також хотілося би порадити органам державного управління звернути увагу саме на цей аспект приєднання до ЄС та надмірно його популяризувати, адже він може бути використаний як ефективний інструмент боротьби з відтоком мізків і робочої сили з України.

Також важливим елементом європейських інтеграційних устремлень України є Шенгенський механізм. За умовами Амстердамського договору (1997 р.) Шенгенська угода про кордони є обов'язковим елементом для держав, які є членами Європейського Союзу. Що ж до *оцінки можливостей ЄС*, то підписання Амстердамського договору надає гарантії того, що розширення не послабить захищеність ЄС від імпорту товарів за демпінговими цінами, нелегальної міграції та організованої злочинності та буде сприяти вільному пересуванню громадян у межах Шенгенської зони.

Забігаючи далеко наперед, можна припустити, що, окрім привабливості шенгенської зони з туристичної та економічної позицій, її можна використовувати як плацдарм розбудови нового співробітництва. Шенгенська зона включає в себе п'ятнадцять європейських держав: Австрію, Бельгію, Німеччину, Грецію, Іспанію, Італію, Люксембург, Нідерланди, Португалію, Францію, Данію, Ісландію, Норвегію, Фінляндію та Швецію, проте до її складу входять також дві країни, що не є членами ЄС, – Ісландія та Норвегія. Шенгенська віза, видана однією з учасниць угоди, дійсна на території всіх країн-учасниць. Відповідно, українці отримують можливість будувати бізнес, планувати навчання та спільні проєкти із цими державами саме через приєднання до ЄС і Шенгенської зони.

Як ми неодноразово зазначали в попередніх публікаціях, однією з головних проблем для Європи та України зараз і в найближчому майбутньому є міграційне питання [5; 6]. Дослідницька компанія «Градус» (Україна) провела 2 етапи

дослідження «Міграційні та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України» у травні й червні 2022 р. [7; 8]. Встановлено, що 37% аудиторії змінили своє місце проживання, з них 12% респондентів уже повернулися додому. Найчастіше респонденти виїжджали в інший регіон України (56%) або за кордон (26%), менше чверті (18%) опитаних мігрували в межах своєї країни, області [7].

Міжнародна організація з міграції (МОМ) також провела опитування у квітні 2022 р. серед тих, хто перетнув кордон із Польщею. 37% респондентів відповіли, що залишилися би в Польщі. Решта респондентів планували виїхати в інші країни. Найчастіше вони вибирають Естонію (27,3%), Німеччину (23,6%) та Чехію (14,5%) [5]. Найбільшу частку за віком становили вікові групи 18–29 та 50–59 років.

Згідно з даними другої хвилі опитування компанії «Градус» (за червень 2022 р.) у разі погіршення ситуації 21% українців хочуть виїхати за кордон. Серед тих, хто виїхав за кордон і ще не повернувся в Україну, 65% прагнуть повернутися за першої ж можливості.

Основні потреби іммігрантів: гроші (54%), доступ до роботи (40%), житло та доступ до ліків і медичних послуг (по 19%) [8].

Результати опитування свідчать про те, що певний відсоток українців, які ситуативно опинилися за кордоном, а надто ті, хто втратив і житло, і роботу, вибирають європейські держави для проживання. Статистика свідчить, що країни призначення, куди вони прямують, вибираються навмання, адже більшість біженців від війни не знають місцевої мови, законів, звичаїв. Це свідчить про несвідому еміграцію, вибрану за принципом «не важливо, де і як, аби в Європі». *Можливості ЄС* вичерпні, і привілеї будуть імперативно згорнутися. Попри це одним із *намірів ЄС* у питанні людського потенціалу може бути отримання дешевшої робочої сили на територіях інших своїх членів (з мотивацією цього, наприклад, неволодінням місцевою мовою чи невідповідністю документів перший час). Для України вступ до ЄС, напрацювання певних здобутків у сфері соціального захисту громадян примножить *можливості* збереження кваліфікованої робочої сили та обдарованої молоді в державі, а *наміром* повинне стати підвищення престижності вітчизняного ринку праці, зрівняння українців у правах та ставках оплати за працю з європейцями, щоб не було потреби виїздити з держави в пошуках кращих заробітків. За таким самим принципом повинна відбуватися освітня інтеграція: людський ресурс треба зберегти в Україні, надавши людям усі можливості, які є в ЄС.

Долати економічні, енергетичні та бюрократичні пережитки, корупцію та абсентеїзм, боротися з культурними викликами Україні доведеться вже у процесі приєднання до ЄС. *Оцінка можливос-*

тей для цього передбачає покладання на зрілість та усвідомлення місця держави самими українцями. *Оцінка намірів* повинна лежати у площині устремління народонаселення нашої держави до цивілізованої правової держави й розбудови демократичного суспільства. Для ЄС *оцінка можливостей* буде викладена у вимогах до України, а розуміння його *намірів* дає змогу припустити прямий зиск в економічній, енергетичній та інших галузях із паритетним, зрозумілим і надійним партнером.

Висновки. Прихильники євроінтеграції бачать у Європейському Союзі гарант соціальної та економічної стабільності, захист і розвиток малого бізнесу, дотримання прав людини, протидію корупції та свавілля державних службовців, забезпечення гарного майбутнього для наступних поколінь. Противники євроінтеграції розвивають тези щодо соціальних проблем країн Європи (наприклад, міграції чи різноманітних сексуальних меншин), до яких українці ментально ще не готові та через пришвидшену процедуру й різницю в морально-релігійному вихованні швидко не асимілюються.

Вагомим фактором також є підвищення цін до європейських та відтік кадрів у більш розвинені країни, оскільки євроскептики не впевнені в динамічному розвитку України. Значним негативним чинником, який реально може зіграти свою роль, є перехід на європейський рівень цін та європейський рівень стандартів. Ключовим питанням може бути рівень готовності мешканців України до цих завдань в умовах виснажливої війни 2022 р. та повоєнного періоду. Проте допомога ЄС та інших держав світу залишає підстави для оптимізму щодо майбутнього України.

Україні під час вступу до ЄС насамперед варто акцентувати на соціальних чинниках, наприклад освіті, медицині, можливості повноцінного життя для вразливих категорій населення (пенсіонерів, людей з обмеженими можливостями, соціально вразливих верств населення). Важливо також приділити увагу встановленню історичної правди та навчанню навичок критичного мислення.

Не останнє місце повинна посідати й культурна сфера, яка найбільше залежить від виховання людей, їхнього сприйняття дійсності.

Що ж до політичної сфери, то її роль переглядатиметься, адже її ефективність буде тепер оцінюватися з позиції доданої вартості для ЄС. Більша увага приділятиметься виборчим технологіям та іміджу, оскільки саме політики є провідними лідерами думок і гарантами сталого розвитку держави, а отже, і європейського регіону.

Інтеграція до Європейського Союзу є шансом для України остаточно перетворитися на стабільну державу, яка володіє безліччю перспектив. Співробітництво України з ЄС сприятиме досягненню нею високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя та добробуту населення.

Аналіз можливих позитивних і негативних наслідків вступу України до ЄС показав, що він є логічним прагненням продовження свого існування як цивілізованої правової держави та розбудови демократичного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сорока С. Основні засади правової системи Європейського Союзу. *Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції»*. 2020. URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/miltymediinyi-posibnyk/модуль-2-розділ-1-основні-засади-правової/>

2. Оцінка громадянами ситуації та процесів, що відбуваються в країні. Ставлення до вступу до Європейського союзу та НАТО (листопад – грудень 2021 р.) / Український центр економічних та політичних досліджень імені О. Разумкова. *Центр Разумкова* : офіційний вебсайт. 2021. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protsesiv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r>.

3. Law. *European Union* : official web-site. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law_en

4. Germany approves Finland and Sweden NATO membership bid. *Deutsche Welle*. 2022. URL: <https://www.dw.com/en/germany-approves-finland-and-sweden-nato-membership-bid/a-62403489>

5. Kostyuk T., Voroniatnikov O. Review of Russia's failures in policymaking, decision-making and the 2022 war planning and their consequence. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : scientific monograph. Riga : Publishing House "Baltija Publishing", 2022. P. 967–972. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-119>.

6. Kostyuk T. 2022: state in transitional era in transitional area. *Cxiδ*. 2022. Т. 3. Вип. 2. С. 27–31. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(2\).262533](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(2).262533)

7. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – перша хвиля дослідження : аналітичний звіт. Травень 2022 р. / Gradus Research Company. URL: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_wave1_UA_hSorts5.pdf

8. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни Росії проти України – друга хвиля дослідження : аналітичний звіт. Червень 2022 р. / Gradus Research Company. URL: https://gradus.app/documents/258/GradusEU_publicztion_wave2_UA_MW7vld.pdf

REFERENCES:

1. Soroka, S. (2020). *Osnovni zasady pravovoi systemy Yevropeiskoho Soiuzu* [Basic principles of the

legal system of the European Union]. *Multymediinyi pidruchnyk "Upravlinnia v YeS ta polityka yevropeiskoi intehratsii"* [Multimedia textbook "Governance in the EU and European integration policy"]. Retrieved from: <https://eugov.chmnu.edu.ua/miltymediinyi-posibnyk/модуль-2-розділ-1-основні-засади-правової/> [in Ukrainian].

2. O. Razumkov Ukrainian Center for Economic and Political Studies (2021). *Otsinka hromadianamy sytuatsii ta protsesiv, shcho vidbuvaiutsia v kraini. Stavlennia do vstupu do Yevropeiskoho soiuzu ta NATO (lystopad – hruden 2021 r.)* [Citizens' assessment of the situation and processes taking place in the country. Attitudes towards joining the European Union and NATO (November – December 2021)]. *Tsentr Razumkova: ofitsiinyi vebсайт – Razumkov Center: official website*. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-ta-protsesiv-shcho-vidbuvaiutsia-v-kraini-stavlennia-do-vstupu-do-yevropeiskogo-soiuzu-ta-nato-lystopad-gruden-2021r> [in Ukrainian].

3. Law. *European Union: official web-site*. Retrieved from: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/law_en [in English].

4. n/a (2022). Germany approves Finland and Sweden NATO membership bid. *Deutsche Welle*. Retrieved from: <https://www.dw.com/en/germany-approves-finland-and-sweden-nato-membership-bid/a-62403489> [in English].

5. Kostyuk, T., Voroniatnikov, O. (2022). Review of Russia's failures in policymaking, decision-making and the 2022 war planning and their consequence. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: scientific monograph*. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", pp. 967–972. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-119> [in English].

6. Kostyuk, T. (2022). 2022: state in transitional era in transitional area. *Skhid – East*, vol. 3, iss. 2, pp. 27–31. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3\(2\).262533](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2022.3(2).262533) [in English].

7. Gradus Research Company (2022a). *Mihratsiia ta sotsialno-politychni nastroi pid chas povnomasshtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy – persha khvylya doslidzhennia: analitychnyi zvit. Traven 2022 r.* [Migration and socio-political attitudes during Russia's full-scale war against Ukraine – the first wave of research: analytical report. May 2022]. Retrieved from: https://gradus.app/documents/256/GradusEU_survey_wave1_UA_hSorts5.pdf [in Ukrainian].

8. Gradus Research Company (2022b). *Mihratsiia ta sotsialno-politychni nastroi pid chas povnomasshtabnoi viiny Rosii proty Ukrainy – druha khvylya doslidzhennia: analitychnyi zvit. Cherven 2022 r.* [Migration and socio-political attitudes during Russia's full-scale war against Ukraine – the second wave of research: analytical report. June 2022]. Retrieved from: https://gradus.app/documents/258/GradusEU_publicztion_wave2_UA_MW7vld.pdf [in Ukrainian].

2022: perspectives of the Ukraine – European Union partnership through the prism of the method of assessment of possibilities and assessment of intentions

Kostiuk Tetiana Oleksandrivna

Doctor of Science in Public Administration,
Associate Professor,
Professor at the Department of Political
Science and Sociology of the Faculty
of Social Sciences and Humanities,
Senior Research Fellow
at the Scientific Research Laboratory
of Internationalisation of Higher Education
Borys Grinchenko Kyiv University
Bulvarno-Kudriavska str., 18/2,
Kyiv, Ukraine

Among the problems of modern scientific research, the aspect related to European integration is one of the most relevant, and although numerous scientific works and government programs are devoted to its analysis, the issue of leading principles and ideological foundations still remains the most debatable. This problem is especially relevant in current realities of external and internal challenges which both Ukraine and the European Union have faced.

The European Union has developed a number of requirements and criteria the candidates for admission must meet (Copenhagen criteria), their implementation is monitored by the European Commission through the annual report of candidate countries, and progress is determined by comparing reports of different years. Non-compliance with these requirements and criteria is the reason to postpone granting of the membership, and the example of Turkey shows that this can take decades.

As a matter of fact, Ukraine announced its intention to join the European Union more than two decades ago, but the political oligarchization, the declarativeness of slogans and the imitation of reforms became the reasons for the lack of progress in European integration intentions. Currently, Ukraine has already received consent to join the European Union and, in fact, the ambivalence of the situation creates the need for its additional coverage and is the goal of the publication.

The principle of historicism, which allows considering the processes from the point of view of their development in space and time, makes a methodological tool of the research. The method of situation analysis made it possible to avoid the gap between theory and practice. In addition, the article uses the method of comparing the assessment of possibilities and the assessment of the intentions of Ukraine and the European Union to build a scenario of the possible development of events. It also contains a research and analytical review of the scientific literature aimed at outlining the paradigmatic framework of the modern stage of Ukraine's partnership with the European Union.

In the course of the research, it was found that this stage is characterized as extraordinary due to a number of objective and subjective external factors, and its outcome depends on the highest-level measures on the part of Ukraine and the real goal-setting of both participants in the process.

The article may contain controversial statements and provisions. Nevertheless, it allows to go beyond the traditional discourse of the European integration movement of Ukraine, provoking the emergence of scientific research to a qualitatively new level of reflection and situational analysis of Ukraine – European Union relations.

Key words: European Union, Ukraine, European integration, global challenges, war in Ukraine 2022.

Лемко Юлія Романівна

Соціокультурний аспект відносин асоціації України та ЄС

УДК 35:061

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.9>

Лемко Юлія Романівна
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політології
та міжнародних відносин
Національного університету
«Львівська політехніка»
вул. Степана Бандери, 12,
Львів, Україна

У цій статті досліджено роль євроінтеграції у зовнішній політиці України та одну з найбільш важливих функцій, яка на неї покладається, а саме йдеться про ідентифікаційну: Україна прагне офіційного визнання своєї європейської ідентичності, найбільш важливу демонстрацією якої є визнання перспективи членства в ЄС – права стати членом цього євроінтеграційного об'єднання. В результаті проаналізовано та узагальнено основні проблеми у соціокультурному аспекті асоціативних відносин України та Європейського Союзу, що їх розглянуто в загальному контексті формування європейської ідентичності (узгодження цивілізаційної, мовної, етнічної ідентичностей). У роботі підкреслюється, що підписання угоди «Про асоціацію» є лише інструментом і творить сукупність можливостей, які варто реалізувати та наповнювати конкретними результатами реформування політичної системи України. Актуальність такої теми зумовлена перетвореннями, що відбуваються в нашій державі, на «європейську» державу, самоусвідомлення кожного її громадянина як «європейця». Українці повинні усвідомити себе європейцями, ідентифікувати себе з ними, і саме в такий спосіб почати свій шлях до перетворень, адже будь-яке зовнішнє перетворення починається із внутрішньої трансформації. Демократичне європейське суспільство кожну людину розглядає як найвищу соціальну цінність, закладаючи міцні підвалини європейської ідентичності. Європейська інтеграція має сприяти внутрішньому розвитку суспільства держави, поліпшенню якості життя «пересічної» людини в Україні. Вона спрямована гарантувати: добробут усього суспільства, а не лише окремих наділених у ньому владою осіб чи близьких до них корпорацій, рівність усіх перед законом, незалежно від їхньої посади і матеріального забезпечення; турботу держави про довкілля та нагляд за якістю харчів; ощадливіше використання бюджетних коштів та в інтересах суспільства. Мета роботи – дослідити європейський вибір України, що визначає не лише «вектори» її зовнішньої політики, але й обґрунтовує для неї потребу у внутрішніх соціокультурних трансформаціях. Адже від політичної ситуації в українському суспільстві та вказівок євроструктур, а також від усвідомлення її населення власного соціокультурного вибору залежить, чи досягне наша держава мети євроінтеграції.

Ключові слова: ідентичність, асоціація, Європейський Союз, асоційоване членство, європейська ідентичність.

Феномени інтеграції та асоціації об'єктивно потребують комплексного дослідження як з позиції аналізу їх складників, так і з позицій аналізу їх характеристик. Погоджуємося з думкою дослідника С. Бахіна, який зазначає, що у сучасних умовах інтеграцію потрібно розглядати як об'єднання матеріальних, організаційних, правових, фінансових, трудових, інтелектуальних ресурсів окремих держав для спільного вирішення ними проблем, пов'язаних з їх функціонуванням та розвитком [1]. Оскільки на сьогодні Україна перебуває на шляху інтеграційного процесу до Європейського Союзу, мета цієї роботи – дослідити феномен європейської ідентичності в контексті української інтеграції до ЄС.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- дослідити основні підходи до трактування поняття інтеграції;
- визначити поняття ідентичності;
- розкрити соціокультурний аспект відносин асоціації України та ЄС.

Методологічну основу роботи становить сукупність основоположних підходів та принципів, ефективних у процесі пізнання політичної сфери. Це, зокрема, такі принципи: системності – застосовано

під час розгляду структури й основних елементів інтеграційних процесів історизму – для з'ясування основних етапів формування ідентичності; міждисциплінарного підходу – використано як спосіб комплексного аналізу відносин асоціації ЄС з іншими державами, зокрема з Україною.

Розглядаючи процеси внутрішньополітичної трансформації політичної системи України, слід розуміти її у більш широкому зрізі посткомуністичних перетворень держав Центрально-Східної Європи. У цих державах вплив ЄС мав саме демократичну ідентифікаційну зумовленість. Йдеться про те, що зовнішні стимули ЄС пов'язані із фундаментальними політичними принципами, такими як права людини, ліберальна демократія, інститути ринкової економіки тощо. Ці норми є базовими не лише для ЄС, а й для всієї західної спільноти держав. Вплив ЄС, таким чином, поєднується із зусиллями інших організацій і спільнот (НАТО, ОБСЄ, ОЕСР, РЄ) для підтримки демократизації і демократичної консолідації перехідних держав [16].

Розглядаючи місце євроінтеграції у зовнішній політиці України, найбільш важливою функцією, яка на неї покладається, називають ідентифікаційну: Україна прагне офіційного визнання своєї європейської ідентичності, найбільш важливою

демонстрацією якої є визнання перспективи членства в ЄС – права стати членом цього євроінтеграційного об'єднання. Після відновлення незалежності перед Україною постала проблема визначення основних векторів власної зовнішньої політики, її «напрямів руху». Україна вирішила цю проблему, зробивши вибір на користь Європи. Він є вирішальним для сучасної української історії, окреслюючи її майбутній шлях. Тому основні зусилля державних структур та «перелічених» громадян мають бути спрямовані на те, аби забезпечити європейський рівень життя в Україні та набути статусу повноцінної частини Європейського простору.

Інтеграційні рухи у своєму розвитку, як зазначає К. Дойч, проходять три етапи:

- «інтелектуалів», на якому його очолюють і підтримують лише окремі представники інтелігенції;
- «великих політиків», на якому до нього приєднуються ширші політичні кола, за участю яких відбуваються пошуки політичних компромісів;
- «масового руху та/чи широкомасштабної елітної політики».

На думку цього вченого, широка народна підтримка є одним із основних методів забезпечення успіху інтеграційних процесів [5].

Представництво Європейської Комісії в Україні було відкрито в Києві у вересні 1993 р., лише на рік пізніше після підписання договору «Про утворення Європейського Союзу» (в лютому 1992 р. у м. Маастрихт (Нідерланди)). Ця дипломатична місія (одна з понад 130 представництв Єврокомісії) відстежує, окрім іншого, впровадження двосторонньої Угоди «Про партнерство та співробітництво» між Україною та ЄС, Порядку денного асоціації Україна–ЄС. Своєю чергою представництво України при Європейському Союзі було створене в Брюсселі 1996 р., 12 дипломатів працюють над підтримкою розвитку відносин України з інститутами ЄС.

Неодноразово наголошувалось, що правовою основою відносин між цими політичними суб'єктами є Угода «Про партнерство та співробітництво» від 16 червня 1994 р., яка набула чинності 1 березня 1998 р. Сучасний розвиток відносин відбувається у рамках європейської політики сусідства та реалізації Порядку денного асоціації Україна–ЄС.

Відносини асоціації України та ЄС регулюють такі нормативні акти: Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу (затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 р.) [9], Програма інтеграції України до Європейського Союзу (затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2000 р.) [10] тощо.

Ці та інші нормативно-правові акти зобов'язують до такого: пристосовувати чинне законодавство до європейських стандартів; сформувати економічні передумови для набуття Україною повноправного членства в ЄС, долучатися до тво-

рення загальноєвропейської безпеки, зміцнювати демократію, досягати загальноєвропейського рівня соціального забезпечення і захисту населення, забезпечувати двосторонню культурно-освітню, науково-технічну, регіональну та галузеву співпрацю. Україна активно співпрацює з ЄС у сферах боротьби з нелегальною міграцією і злочинністю, спрощення візового режиму, спеціальних проєктах. Зокрема, ЄС фінансує знищення протипіхотних мін на двох українських заводах (Шосткінському казенному та Павлоградському хімічному), що розміщені в Сумській та Дніпропетровській областях.

Важливою у цих документах є соціальна стратегія України, яка має бути побудована відповідно до вимог та принципів ЄС: а саме забезпечення громадського діалогу; охорони здоров'я та безпеки на виробництві; ґендерної рівності; трудового законодавства; вдосконалення курсу політики у сфері зайнятості та соціального захисту. В рамках реалізації цих вимог ідеться про вживання ефективних заходів задля зниження рівня бідності населення та збільшення рівня його зайнятості, підвищення рівня соціальної інтеграції українського суспільства, зокрема, через гарантії забезпечення стабільної системи освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг для всіх верств населення нашої держави. Крім того, задекларовано положення щодо справедливого ставлення працедавців до працівників-мігрантів, що передбачає скасування всіх передбачених вітчизняним правом дискримінаційних заходів стосовно їх умов праці, її оплати або звільнення.

Європейська інтеграція має сприяти внутрішньому розвитку суспільства держави, поліпшенню якості життя «пересічної» людини в Україні. Вона спрямована гарантувати: добробут усього суспільства, а не лише окремих наділених у ньому владою осіб чи близьких до них корпорацій, рівність усіх перед законом, незалежно від їх посади і матеріального забезпечення; турботу держави про довкілля та нагляд за якістю харчів; ощадливіше використання бюджетних коштів та в інтересах суспільства. Тому не може бути жодної сфери суспільства, яку не зачеплять асоціативні відносини.

Інтеграція у Європі зумовила й проблему формування європейської ідентичності, яка є підґрунтям європейського об'єднання, важливим компонентом інтеграції окремих держав до Європейської співдружності [12]. Утвердження єдиної, загальної для всіх європейців ідентичності є самоціллю, метою, до якої прямує європейська спільнота [6].

Європейську інтеграцію не можна зводити тільки до членства в ЄС, як це часто розглядають представники владної еліти. Європейська інтеграція насамперед полягає у перетворенні національного суспільства відповідно до європейських стандартів і норм [15]. І, як зазначає дослідниця

Н. Федотова, «навіть економічні проблеми відходять на другий план поруч із неможливістю представників основних соціальних груп знайти прийнятну для більшості з них відповідь на питання: «Хто ми такі?» [14].

Тому для того щоб стати частиною Європейського макросуспільства в межах ЄС, український соціум має змінитися і сформувати власну «європейську» ідентичність. На думку експертів, просування України до Європи – це набагато ширший процес, аніж просто формально-політичне зближення з Європейським Союзом. Основним його завданням є розбудова Європи в самій Україні – європеїзація України [13].

Отже, йдеться і про перетворення України на «європейську» державу, і про самоусвідомлення кожного її громадянина як «європейця». Українці повинні усвідомити себе європейцями, ідентифікувати (лат. *identifico* – ототожнення) себе з ними, і саме в такий спосіб почати свій шлях до перетворень, адже будь-яке зовнішнє перетворення починається із внутрішньої трансформації. Демократичне європейське суспільство кожну людину розглядає як найвищу соціальну цінність, закладаючи міцні підвалини європейської ідентичності. Щоб здобути перепустку в європейський простір, як зазначає О. Толкачов, Україна має брати до уваги трактування європейської ідентичності як усвідомлення її представниками власної приналежності до Європейської спільноти, свого статусу та ролі у ній [13].

Європейський вибір України визначає не лише «вектори» її зовнішньої політики, але й обґрунтовує для неї потребу у внутрішніх соціокультурних трансформаціях. Від політичної ситуації в українському суспільстві та вказівок євроструктур, а також від усвідомлення її населення власного соціокультурного вибору залежить, чи досягне наша держава мети євроінтеграції. Україна провадить свою євроінтеграційну діяльність переважно в політичній, правовій та економічній площинах, що виглядає швидше як її бізнес-, економічна і дипломатична стратегія, тоді як культурна її площина і стратегія залишаються «в тіні». З аналізу «Плану дій Україна– ЄС» [15] можна зробити висновок, що у ньому не приділено належної уваги сутнісній «перебудові» суспільства. Деякі дослідники стверджують, що нині немає одного з найважливіших складників цієї перебудови, а саме соціальної стратегії [11].

Отже, успішне досягнення цілей євроінтеграції залежить від того, наскільки враховуватимуться культурні «виміри» носіїв певної європейської ментальності. Маємо тут на увазі, що євроінтеграція, яка за своєю суттю впливає на історичну долю всього українського народу, не може відбуватися без взяття до уваги його соціокультурних особливостей.

Розпад Радянського Союзу призвів до зміни українських пріоритетів. Змінюючи геополітичний вектор зі Сходу на Захід, Україна почала ідентифікувати себе як європейська держава з прагненням активно і всебічно інтегруватися до ЄС.

Дослідники по-різному трактують ідентичність українців, і зокрема їх європейську сторону. Зокрема, введено таке поняття, як «союзний націоналізм». Його зміст полягає у спільності історії, території, культури всіх учасників процесу європейської інтеграції, що і стало основою формування європейської ідентичності.

Також європейську ідентичність розглядають як усвідомлення спільних цінностей. Ідеться про принципи демократії, правової держави, толерантності, людини як найвищої соціальної цінності у міждержавних взаєминах. Цей «ідеальний» підхід отримав назву «патріотичного конституціоналізму» [13].

«Євронаціональний» підхід сьогодні є пріоритетним серед дослідників. Згідно з цим підходом шлях громадян окремих європейських держав до спільної європейської ідентичності пролягає через усвідомлення ними своєї національної ідентичності. Про пошанування державами-членами цієї ідентичності та її зміцнення зазначено у Преамбулі Договору «Про Європейський Союз (7 лютого 1992)» та його ст. 6 [7]. Проблеми формування української ідентичності як підґрунтя спільного «європейського буття» треба розглядати у контексті саме «євронаціонального» підходу.

Деякі науковці визначають європейську ідентичність як набір цінностей демократії та громадянського суспільства, закладених у християнстві [18]. Інші вважають, що європейська ідентичність – це могутній вираз спільної мети, визнаної європейцями, котрі після численних на континенті воєн нарешті зрозуміли, що відповідальні за нього [19]. Тому у Європі її ідентичність – це неухильне дотримання демократії, прихильність до правової держави, толерантність.

Також європейську ідентичність розглядають як органічне поєднання двох різних ідентичностей – національно-державної та транснаціональної (європейської). Формування європейської ідентичності, на думку дослідників-прихильників цього підходу, не означає ліквідації національної ідентичності, а те, що перша з них повинна більше опиратися на другу [12]. Авторитетні спеціалісти вважають, що шлях до європейської ідентичності особи полягає саме через усвідомлення нею своєї національної ідентичності. Це підтверджує і сама історія формування спільної ідентичності в ЄС. Народи, які нині ототожнюють себе з Європою, спершу вирішили власні проблеми, позбулися взаємних історичних образ та негативних стереотипів, а лише потім стали повноправними членами «великої європейської сім'ї народів».

Такий досвід уже є у французів, німців, італійців, а зараз через це проходять румуни, поляки та інші народи. На спільності національних ідентичностей європейських народів якраз ґрунтується підхід «союзного націоналізму» до визначення європейської ідентичності [13]. Такий шлях України до Європи має розпочатися з побудови спільної національної ідентичності, яка згодом би переросла у європейську, а не з початкового розчинення української ідентичності у європейському культурному просторі.

Протягом усієї історії наша держава виконувала функцію «моста» між Заходом і Сходом. Розміщення «на кордоні Західної і Східної Європи» і визначає особливу роль України у міжнародних відносинах. Вона є посередником у поширенні ідей і поступу західної культури на Схід.

Становлення та розвиток українського суспільства як модерної культурної цілісності відбувалися драматично, а окремі регіони розвивались під значним зовнішнім впливом сусідніх соціокультурних систем: Австро-Угорщини, Угорщини, Польщі, Росії. Якщо Австро-Угорщина і Польща «несли» у собі культурне надбання Європи, то Росія у своїх визначальних тенденціях намагалася постати дистанційовано від Західної Європи.

М. Грушевський зазначав, що протягом століть Галичина та Велика Україна, входячи до складу різних держав, жили під різними культурними впливами. І якби вони не піклувалися про свою етнічну ідентичність, а пішли кожна своїм шляхом, то за 20–30 років «ми мали б перед собою дві національності на єдиній етнографічній основі, приблизно як серби і хорвати – дві частини одного сербського племені, політичним, культурним, релігійним обставинам дали себе розвести до повного відчуження» [2]. Важливу роль мав і релігійний чинник. Якщо православна церква тяжіла до смислового поля культури Російської імперії, то греко-католицька церква, залежна від Ватикану, формувала універсальний західноєвропейський католицький менталітет. Цей чинник водночас допомагав зберігати українську окремішність у Галичині, ідентифікуючи національну належність її населення як українського. М. Юрій зазначає: «Український народ у процесі його розвитку супроводжували: з одного боку, поглиблення відносної національної єдності, з іншого – певні відмінності у психіці, культурі, політичному та економічному способах життя» [17].

Таке становище призвело до того, що культурне ядро єдиного етносу виявилось розщепленим на дві підкультури. Це значною мірою вплинуло на соціокультурні орієнтації різних регіонів держави, зумовило проблему соціокультурної ідентичності і на індивідуально-особистісному рівні, і на загальнонаціональному. Перспективи інтеграції України до європейської спільноти як соціокультурної

самостійності, становлення відносин асоціації органічно пов'язані з вирішенням цієї проблеми. Від її розв'язання залежатиме і те, на яких цивілізаційних засадах відбудеться ця інтеграція, на чому ґрунтуватимуться ці відносини.

Процес входження України у соціокультурний простір об'єднаної Європи буде успішним лише за умови всебічного аналізу соціокультурних цінностей Європейського Союзу та України, які зважали б на реальний стан речей та враховували справжні інтереси українського народу і сутність згаданих цінностей.

Практика європейського будівництва засвідчує важливість мобілізації суспільства та його підтримку на всіх етапах євроінтеграції, а також нагальну потребу у відчутті народом своєї європейської ідентичності. Зокрема, українська влада від ХХ ст. активно популяризує ідеї української спільноти з Європою в освіті, офіційній пропаганді, святах, наукових дослідженнях тощо.

Національна самоідентифікація України як європейської держави була задекларована 5 грудня 1991 р. у Зверненні Верховної Ради України «До парламентів і народів світу» у зв'язку з підтвердженням на референдумі (1 грудня 1991 р.) Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р., а також у Зверненні Верховної Ради України «До парламентів, урядів та громадськості держав Європи» (22 травня 2003 р.) [3] та Зверненні Верховної Ради України «До парламентів, урядів та громадськості держав-членів Європейського Союзу» (20 червня 2002 р.) [4], у яких задекларовано бажання Української держави започаткувати перехід відносин України з державами Західної та Центральної Європи (насамперед з державами Європейського Союзу) на якісно новий рівень – від партнерства до асоціації.

Ці звернення прогнозують, що залучення України до європейських процесів зміцнить внутрішню та зовнішню безпеку Європи, її економічний та інтелектуальний потенціал, посилить європейську ідентичність, отже, відповідатиме ключовим інтересам громадян та європейського суспільства загалом [3; 4]. Європейська інтеграція як зовнішньополітична мета законодавчо закріплена у схвалених 2 липня 1993 р. Верховною Радою України «Основних напрямках зовнішньої політики України». У цьому документі зазначено, що укладання з Європейськими співтовариствами Угоди «Про партнерство і співробітництво» (УПС) стане першим етапом у просуванні України до асоційованого, а згодом і до повного членства у цій організації [4].

Висновки. Інтеграція в Європі винесла на порямок денний особливу проблему – формування європейської ідентичності, яка є підґрунтям європейського об'єднання, важливим компонентом інтеграції окремих держав континенту. Проте євро-

пейська інтеграція – це не просто набуття членства в ЄС, як це часто розглядають на державному рівні українські політики, а передусім перетворення суспільства відповідно до європейських стандартів і норм.

Сьогодні «європейський вибір» України визначає не тільки вектори її зовнішньої політики, але й обґрунтовує потребу у внутрішніх соціокультурних трансформаціях, заснуванні спільної ідентичності, яка стане одним з основних чинників європейської інтеграції України. Зазначено, що євроінтеграція України – це передовсім взаємодія двох соціокультурних систем, наслідком якої є утворення складнішої і за масштабами, і за складністю свого функціонування соціокультурної системи, тому розгляд цієї проблеми передбачає насамперед з'ясування соціокультурних характеристик, основних принципів функціонування суспільства Європи як соціокультурної системи та особливостей соціокультурної ідентифікації України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахин С.В. Понятие и механизмы международно-правового сближения правовых систем. Российский ежегодник международного права. Санкт-Петербург : Россия–Нева, 2001. С. 60–66.
2. Грушевський М. Галичина і Україна (3 біжучої хвили). Літ.-наук. вісник. Львів, 1906. Т. 34. Річник 9. Кн. 12 (за грудень). С. 494.
3. До парламентів, урядів та громадськості держав Європи : Звернення Верховної Ради України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=844-15&myid=4/UMfPEGznhhfMy.Zi6Iz1iJHI4WEs80msh8Ie6>.
4. До парламентів, урядів та громадськості держав-членів Європейського Союзу : Звернення Верховної Ради України. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1071.21.0>.
5. Дойч К. Нації та комунікація. Націоналізм: Антологія. / Упорядники Олег Проценко, Василь Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. 872 с.
6. Европейская интеграция: современное состояние и перспективы : сборник научных статей / науч. ред. С.И. Паныковский. Минск : ЕГУ, 2001. 336 с.
7. Консолідована версія договору про Європейський Союз. URL: <http://eclt.gov.ua/www/new/html/ukr/main.html>
8. Основні напрями зовнішньої політики України : Постанова Верховної Ради України від 2 липня 1993 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3360-12>
9. Про Національний план з виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України : Указ Президента України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=494%2F2011>
10. Програма інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента № 1072/2000 (1072/2000) від 14.09.2000 р. із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1411/2004 (1411/2004) від 16.11.2004 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1072%2F2000>
11. Ролевые игры: социодрама Украина–ЕС. URL: <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=20>
12. Тихомирова Є.Б. Формування європейської ідентичності як чинник європейської інтеграції. URL: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV45_2005_polityk/10_tykhomyrova_yeb.pdf
13. Толкачов О. Європейська ідентичність України. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1786690.html>
14. Федотова Н.Н. Кризис идентичности в условиях глобализации. Человек. 2003. № 6. URL: <http://www.globalculture.ru/news/news53.html>.
15. Чалий О. Європейська інтеграція: проблеми та виклики. URL: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1732460.html>
16. Шіммельфенніг Ф. Європеїзація Центральної та Східної Європи : наукове видання. Київ : Юніверс, 2010. 288 с. (Філософська думка).
17. Юрій М.Ф. Соціокультурний світ України : монографія. Київ : Кондор, 2004. 738 с.
18. Extract from the speech, made by the president of the Czech Republic Vaclav Havel to the European Parliament in Strasbourg on March 8th, 1994. URL: <http://www.eurplace.org/diba/citta/cartaci.html>
19. Moravcsik Andrew. What Lessons to learn from Europe's Crises? Is there really a crisis of European leadership? Issue 11, 2004.
20. Moreira A. Neither Reich nor Nation – another future for the European Union Reflections on European identity / Ed. by Thomas Jansen. European commission: Working paper. 1999.
21. Nelsen B.F. The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration (eds.). 2nd ed., Boulder (Co.), London : Lynne Rienner Publishers, 1998.
22. Nicolaidis K. Whose Europe? National Models and the Constitution of the EU. Oxford, 2003. 163 p.
23. Olsen J.P. The Many Faces of Europeanization. URL: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/workingpapers2002/02_02.xml.
24. Vachudova M.A. Democratization in Postcommunist Europe: Illiberal Regimes and the Leverage of International Actors. URL: http://cdcl.stanford.edu/publications/democratization_in_postcommunist_europe_illiberal_regimes_and_the_leverage_of_international_actors
25. Warwick J. "European Neighbourhood policy". Challenges for the EU– Policy towards the new neighbours. Berlin, 2007. 229 p.

REFERENCES:

1. Bakhyn, S.V. (2001). Poniatye y mekhanizmy mezhdunarodno-pravovoho sblyzhenyia pravovyikh system. Sankt-Peterburg: Rossyia–Neva/
2. Hrushevskiy, M. (1906). Halychyna i Ukraina. Lviv.
3. Do parlamentiv, uriadiv ta hromadskosti derzhav Yevropy: Zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy. (2019). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=844-15&myid=4/UMfPEGznhhfMy.Zi6Iz1iJHI4WEs80msh8Ie6>
4. Do parlamentiv, uriadiv ta hromadskosti derzhav-chleniv Yevropeiskoho soiuзу: Zvernennia Verkhovnoi Rady Ukrainy (2019). Retrieved from: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1071.21.0>

5. Doich, K. (2000). *Natsii ta komunikatsiia*. Kyiv: Smoloskyp.
6. Evropeiskaia yntehratsiia: sovremennoe sostoianye y perspektiv (2001). *Sb. nauch. st. / Nauch. red. S.Y. Pankovskiy*. Minsk.
7. Konsolidovana versiia dohovoru pro Yevropeiskyi Soiuz (2001). Retrieved from: <http://eclg.gov.ua/www/new/html/ukr/main.html>
8. Osnovni napriamy zovnishnoi polityky Ukrainy: Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 2 lypnia 1993 r. (1993). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3360-12>
9. Pro Natsionalnyi plan z vykonannia Planu dii shchodo liberalizatsii Yevropeiskym Soiuzom vizovoho rezhymu dlia Ukrainy (2017): Ukaz Prezydenta Ukrainy. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=494%2F201>.
10. Prohrama intehratsii Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu: Ukaz Prezydenta № 1072/2000 (1072/2000) vid 14.09.2000 r.: iz zminamy, vnesenymy zghidno z Ukazom Prezydenta № 1411/2004 (1411/2004) vid 16.11.2004 r. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1072%2F2000>
11. Rolevyie yhryi: sotsyodrama Ukrayna–ES (2013). Retrieved from: <http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=20>
12. Tykhomyrova, Ye.B. (2014). Formuvannia yevropeiskoi identychnosti yak chynnyk yevropeiskoi intehratsii. Retrieved from: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/NZ/NZV45_2005_polityk/10_tykhomyrova_yeb.pdf
13. Tolkachov, O. (2017). Yevropeiska identychnist Ukrainy. Retrieved from: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1786690.html>
14. Fedotova, N.N. (2003). Kryzys ydentychnosti v usloviakh hlobalyzatsyy. Retrieved from: <http://www.globalculture.ru/news/news53.html>.
15. Chalyi, O. (2017). Yevropeiska intehratsiia: problemy ta vyklyky. Retrieved from: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1732460.html>
16. Shimmelfennih, F. (2010). *Yevropeizatsiia Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy*. Kyiv: Yunivers. 288 p.
17. Iurii, M.F. (2004). *Sotsiokulturnyi svit Ukrainy: Monohraphy*. Kyiv: Kondor, 738 s.
18. Extract from the speech, made by the president of the Czech Republic Vaclav Havel to the European Parliament in Strasbourg on March 8th, 1994. Retrieved from: <http://www.eurplace.org/diba/citta/cartaci.html>
19. Moravcsik Andrew. (2004). What Lessons to learn from Europes Crises? Is there really a crisis of European leadership? Issue 11.
20. Moreira, A. (1999). Neither Reich nor Nation – another future for the European Union. Reflections on European identity / Ed. by Thomas Jansen. European commission: Working paper.
21. Nelsen, B.F. (1998) *The European Union. Readings on the Theory and Practice of European Integration*. 2nd ed., Boulder (Co.), London: Lynne Rienner Publishers.
22. Nicolaidis, K. (2003). *Whose Europe? National Models and the Constitution of the EU* / K. Nicolaidis, S. Weatherill. Oxford, 163 p.
23. Olsen, J.P. (2002). *The Many Faces of Europeanization*. Retrieved from: http://www.sv.uio.no/arena/english/research/publications/arena-publications/workingpapers/working-papers2002/02_02.xml
24. Vachudova, M.A. *Democratization in Postcommunist Europe: Illiberal Regimes and the Leverage of International Actors*. Retrieved from: http://cddl.stanford.edu/publications/democratization_in_postcommunist_europe_illiberal_regimes_and_the_leverage_of_international_actors
25. Varwick, J. (2007). “European Neighbourhood policy”. *Challenges for the EU–Policy towards the new neighbours*. Berlin, 2007. 229 p.

The socio-cultural aspect of relations between the association of Ukraine and the EU

Lemko Yuliya Romanivna

Candidate of Political Sciences,
Senior Lecturer at the Department
of Political and International Relations
Science

Lviv Polytechnic National University
Stepana Bandery str., 12, Lviv, Ukraine

This article examines the role of European integration in the foreign policy of Ukraine, and one of the most important functions that it relies on, namely identification: Ukraine seeks official recognition of its European identity, the most important demonstration of which is the recognition of the prospect of EU membership – the right to become a member of this European integration association. As a result, the main problems in the socio-cultural aspect of associational relations between Ukraine and the European Union were analyzed and summarized, which were considered in the general context of the formation of European identity (harmonization of civilizational, linguistic, ethnic identities).

The work emphasizes that the signing of the Association Agreement is only a tool and creates a set of opportunities that should be implemented and filled with concrete results of reforming the political system of Ukraine. The relevance of this topic is determined by the transformations taking place in our state into a “European” state, the self-awareness of each of its citizens as a “European”.

Ukrainians must realize themselves as Europeans, identify themselves with them, and in this way begin their path to transformation, because any external transformation begins with internal transformation. The democratic European society considers each person as the highest social value, laying the solid foundations of the European identity.

European integration should contribute to the internal development of the state’s society, improving the quality of life of the “average” person in Ukraine. It is aimed at guaranteeing: the well-being of the entire society, and not only of certain persons endowed with power in it or corporations close to them, equality of all before the law; regardless of their position and financial support; the state’s concern for the environment and supervision of food quality; more economical use of budget funds and in the interests of society.

The purpose of the work is to investigate the European choice of Ukraine, which determines not only the “vectors” of its foreign policy, but also substantiates the need for internal socio-cultural transformations. After all, whether our state will achieve the goal of European integration depends on the political situation in Ukrainian society and the instructions of European structures, as well as on the awareness of its population of its own socio-cultural choices.

Key words: *identity, association, European Union, associate membership, European identity.*

Маруховський Олег Олександрович

Вступ України до НАТО як основа формування європейської системи колективної безпеки

УДК 327.5:341.1.8
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.10>

Маруховський Олег Олександрович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
та журналістики Університету економіки
та права «КРОК»
вул. Табірна, 30-32,
Київ, Україна

У статті висвітлюються безпекові аспекти міжнародних відносин у Європі в контексті російської агресії проти України. Встановлено, що об'єктивна неможливість швидкої інтеграції України до повноцінного членства в Європейському Союзі перетворює її на майданчик для постійного з'ясування відносин між Заходом і Росією. У такій ситуації дуже важливим фактором є прийняття Україною відповідних нормативно-правових актів безпекового характеру, які б повністю відповідали всім викликам сучасності.

Тема цього дослідження є сьогодні як ніколи актуальною, адже регулярні посягання Росії на суверенітет України загрожують не лише нашій державі, а й колективній безпеці Європи загалом. Тому метою статті є дослідження пошуків нової післявоєнної моделі гарантії безпеки для України та реформування сучасної системи колективної безпеки Європи. Для досягнення мети дослідження було застосовано систему методів, зокрема: об'єктивності, комплексності, історизму, а також системний, компаративний, проблемно-хронологічний методи та ін.

У процесі дослідження, як результати, було розглянуто основні варіанти пошуку Україною нової моделі формування європейської системи колективної безпеки для стабілізації міжнародних відносин після військової поразки Росії і перемоги України. Сформульовано із запропонованих варіантів як найбільш бажаний і прийнятний варіант для нашої держави – варіант фактичного вступу України до НАТО з попередньою деокупацією усіх захоплених територій України, включаючи Донбас та Крим, і виходом на державні кордони 1991 року. Розглянуто також варіанти створення різних організацій колективної безпеки та входу України в них.

Ключові слова: Україна, гарантії безпеки, європейська архітектура безпеки, агресія Росії проти України, система колективної безпеки, безпекові гарантії, ОБСЄ, ЄС, НАТО.

Вступ. Широкомасштабний військовий напад Росії на Україну 24 лютого 2022 року явно є великою агресивною руйнівною війною і ця трагічна ситуація свідчить про нагальну необхідність створення ефективної міжнародної загалом та європейської зокрема системи колективної безпеки. Очевидно, що Організація Об'єднаних Націй повинна забезпечити таку систему колективної безпеки, але їй бракує повноважень, дієвості і політичної рішучості для цього через причини неефективного контролю, який великі держави здійснюють над світовою організацією. Тому ця повномасштабна війна Росії проти України особливо підкреслює необхідність суттєвого реформування всієї системи колективної безпеки.

Нині проблема міжнародної безпеки важлива у контексті забезпечення миру і стабільності у всьому світі загалом та зміцнення національної безпеки кожної країни зокрема. Отже, поняття системи міжнародної безпеки все частіше стає на порядок денний міжнародних організацій, є предметом вивчення науковців, темою публікацій науково-політичних видань.

Відомо, що 23 червня 2022 року відбулася історична подія – місце України в європейській родині було юридично закріплено: глави держав та урядів Європейського Союзу (ЄС) ухвалили рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на членство в ЄС [18]. З одного боку, широкомасштабна війна Росії проти України об'єднала Європейський Союз та зміцнила НАТО, але водно-

час вона завдала серйозної шкоди ідеї системи загальноєвропейської безпеки, передбаченої ще 1990 року в Паризькій хартії для нової Європи – підсумкового документа Наради з безпеки і співробітництва в Європі, яка мала започаткувати «нову епоху демократії, миру та єдності в Європі», підтверджуючи «прихильність до врегулювання спорів мирними засобами» та створення «механізмів щодо запобігання конфліктів між державами-учасницями» [14]. Головним питанням залишаються гарантії безпеки для України після завершення війни та створення нової моделі європейської колективної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальним проблемам міжнародної безпеки та національної безпеки України присвячено надзвичайно багато наукових розробок, одноосібних та колективних монографій, значне місце серед яких належить співавтору Стратегії національної безпеки України, багатьох концептуальних наукових стратегій та політичних програм у сфері національної безпеки України Г.П. Ситнику [6; 13], а також праць вітчизняних учених, аналітиків, міжнародників, практиків, таких як: В.І. Абрамов [6], П.П. Гай-Нижник [4], В.П. Горбулін [7], О.П. Дзьобань [12], І.М. Доронін [9], Н.Р. Нижник [13], В.Ф. Смоляннюк [6], В.М. Фурашев [19] та ін.

Серед найбільш відомих визнаних у всьому світі зарубіжних класиків слід назвати праці відомих учених, таких як: Збігнєв Бжезінський [22], Генрі Кісінджер [26], Френсіс Фукуяма [24] та ін., які

присвячені новітнім викликам у сфері міжнародної безпеки та проблематиці удосконалення інструментів її забезпечення в умовах сучасного розвитку світового політичного процесу.

Незважаючи на наукову діяльність провідних учених України та світу в дослідженні проблем міжнародної безпеки та національної безпеки України, нині зовсім бракує науково обґрунтованих розробок щодо створення саме післявоєнної моделі безпекових гарантій для України в умовах формування європейської системи колективної безпеки.

Мета та завдання. Метою цього дослідження є аналіз різноманітних варіантів щодо оновлення сучасної європейської архітектури безпеки та визначення нової післявоєнної моделі безпекових гарантій для України в умовах формування європейської системи колективної безпеки. Відповідно, важливе завдання – також дослідити та проаналізувати основні виклики для міжнародної та європейської системи безпеки, зумовлених військовою агресією Російської Федерації проти України.

Методи дослідження. Для виконання завдань було використано систему загальнонаукових та спеціальних наукових методів дослідження, зокрема: методи аналізу, синтезу, об'єктивності, комплексності, історизму, джерелознавчого аналізу, а також історико-системний, історико-порівняльний та проблемно-хронологічний методи. Усі вони сприяли об'єктивному висвітленню та комплексному аналізу особливостей міжнародно-правових документів щодо питання забезпечення міжнародної та європейської безпеки, а також дали можливість проаналізувати основні перспективи співробітництва України з міжнародними та європейськими структурами безпеки та вступу України до НАТО.

Результати дослідження. Відомо, що 24 лютого 2022 року після безпрецедентного нарощування своїх сил біля українських кордонів Російська Федерація агресивно вторглася в Україну, а її президент назвав це «спеціальною військовою операцією». Протягом тижня на екстреній спеціальній сесії та відповідно до резолюції 377(V) 1950 року «Єдність заради миру» 2 березня 2022 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію ES-11/1 під назвою «Агресія проти України» з вимогою, щоб «Російська Федерація негайно, повністю та беззастережно вивела всі свої збройні сили з території України у її міжнародно визнаних кордонах» та рішуче засудила «агресію Росії проти України» [20]. Більшість держав-учасниць ОБСЄ проголосувала «за», у тому числі багато держав колишнього Радянського Союзу.

Російське вторгнення в Україну катастрофічним чином погіршило безпекову ситуацію в Європі та нагадало європейським країнам про важливість НАТО як головної організації колективної оборони

для безпеки Європи. Об'єднавшись у боротьбі з агресором, члени НАТО почали зміцнювати власну оборону та матеріально підтримувати Україну. Таким чином, альянс довів свою цінність у сприянні колективному прийняттю рішень, забезпеченні форуму для обміну інформацією та розвіданими, мобілізації інституційних ресурсів і координації двосторонньої діяльності своїх членів. Однак усередині Альянсу важко досягти консенсусу щодо таких питань, як ведення війни та якими мають бути найближчі та довгострокові цілі НАТО. У результаті Франція та Німеччина, зокрема, зайняли позиції, які частково відрізняються від позицій Сполучених Штатів Америки, Великобританії та багатьох східноєвропейських союзників.

Співробітництво із НАТО, найважливішою міжнародною військово-політичною організацією, є одним з найважливіших складників зовнішньополітичної діяльності України на сучасному етапі, що дає реальну та ефективну можливість висвітлювати та протидіяти загрозам безпеці України на міжнародній арені. Стратегічною метою України залишається збереження територіальної цілісності та національної безпеки шляхом приєднання до євроатлантичного військово-політичного блоку. Реалізації цих прагнень, безперечно, сприяла низка законодавчих ініціатив української влади за останні кілька років: відмова від статусу позаблокових держав, закріплення євроатлантичного вектора розвитку держави на рівні Основного Закону України. Так, у Конституції України в розділі V, статті 102 зазначено, що «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [10].

Через російську загрозу, яка однозначно буде зберігатися навіть після закінчення цієї війни, Україні необхідно вжити заходів для зміцнення безпеки країни, у тому числі стати повноправним членом НАТО. Членство України в НАТО є головним фактором стримування агресивних загарбницьких планів Росії, відповідно, і військова, ресурсна, технологічна та інформаційна підтримка НАТО також стане однією із надійних гарантій безпеки України [27].

Той факт, що Україна стане членом НАТО, сприятиме не тільки Україні, але й альянсу з точки зору його розширення і величезного підсилення його військової сили за рахунок ЗСУ із бойовим досвідом, який вже перевищив досвід європейських армій. Хоча вступ до НАТО не загрожує внутрішній безпеці України, деякі науковці стверджують, що це поставить Україну в буферну зону між двома блоками та порушить відносини з Росією [21]. Російська Федерація, безумовно, не хоче, щоб Україна приєдналася до євроатлантичних інституцій, тому що не вважає у своїх інтересах просування НАТО

далі на схід. Однією з причин цього є те, що російський президент в одному з інтерв'ю пояснив, що НАТО сильніше за Росію і що в можливій війні безпека країни буде під загрозою, і з цієї причини вони не дозволять альянсу наблизитися до цього [25]. Однак своєю агресією Російська Федерація зламала психологічний бар'єр в Європі, де не спрацювала політика стримування, а масштабні військові невдачі росіян на території України остаточно розвіяли страх Заходу перед їх великими, але мало-ефективними сухопутними силами.

Отже, в майбутньому можливі різні варіанти побудови архітектури європейської безпеки, серед яких можна виділити як малоефективні, але більш прийнятні для політичних еліт Європейського Союзу, так і вкрай ефективні, але ризиковані, до яких, безумовно, належить часткове або повне прийняття України в НАТО. Очевидно, що путінський режим виступить проти будь-якого статусу України, який виглядатиме навіть де-факто як членство в НАТО чи ЄС.

Одним з перших варіантів, який буде знову відкладати вирішення проблем російської загрози Європі і всьому світові, можна назвати розділення євроатлантичної та євразійської сфер безпеки. У цьому варіанті замість євроатлантичної та євразійської спільноти безпеки євроатлантичну половину будуть намагатися зміцнити шляхом розширення ЄС, щоб включити Західні Балкани, Молдову та Україну.

Євразійська половина регіону ОБСЄ може співпрацювати через Євразійський економічний союз, Організацію Договору про колективну безпеку та оновлену Конференцію із взаємодії та заходів довіри в Азії (СІСА). У такому світогляді відносини між Росією та Заходом обмежуватимуться діалогом НАТО–Росія або залученням ЄС–Росія. Лінії розмежування в Європі були б формалізовані та фактично поклали б край ідеї «неподільної безпеки», метою може бути мирне співіснування, а така організація, як ОБСЄ, не обов'язково зникне, але втратить свою актуальність.

Наступним, не менш програтним, але «зручним» з політичної точки зору і з огляду необхідності імітації зусиль буде спроба побудови кооперативної європейської архітектури безпеки. Як і у 80-х роках ХХ століття, структура на кшталт ОБСЄ могла б стати місцем для переговорів про угоди про контроль над озброєннями (як наступник Адаптованого договору про звичайні збройні сили в Європі) і взаємне збалансоване скорочення сил і озброєнь. Це міг би бути форум для обговорення гарантій безпеки, наприклад, для країн між Росією та Заходом, а також для Росії стосовно НАТО (який був однією із російських вимог), однак після збройної агресії в Україні вимоги Росії, яка фактично є державою-терористкою, виконувати ніхто зі світових лідерів не планує.

Варто також згадати ключовий уривок із Хартії європейської безпеки (Стамбульський документ) 1999 року, який був розроблений для вирішення «дилеми безпеки»: «Кожна держава-учасниця має рівне право на безпеку. Ми знову підтверджуємо невід'ємне право кожної держави-учасниці вільно вибирати або змінювати свої заходи безпеки, включаючи союзні договори, у міру їх розвитку. Кожна держава також має право на нейтралітет. Кожна держава-учасниця поважатиме права всіх інших у цьому відношенні» [23, с. 5]. Це в черговий раз підтверджує право України влаштовувати свою безпеку, виходячи із власних міркувань і волі її громадян, а будь-які російські спроби обмежити це право повинні чітко нівелюватися як дипломатичним, так і збройним шляхом.

Також європейський політикум може намагатися імітувати «бурхливу діяльність» щодо зміцнення безпеки на континенті реформою ОБСЄ чи її заміною на такий же малоефективний аналог. Однією з ідей було б розпустити ОБСЄ та спробувати створити нову загальноєвропейську організацію. Однак перевага збереження принаймні частини ОБСЄ полягає в тому, що вона має багатий набір зобов'язань, узгоджених шляхом консенсусу; їх було б важко переглянути сьогодні. Крім того, ОБСЄ має усталену культуру співпраці та наявні органи переговорів, з якими знайомі всі держави-учасниці.

Попри це, варто констатувати, що і до війни Росії проти України ОБСЄ перебувала в занепаді і відновила свою актуальність лише завдяки розгортанню в Україні Спеціальної моніторингової місії, тому події війни Росії проти України можуть стати шансом реформувати цю організацію. При цьому держави-учасниці ОБСЄ повинні замислитися над тлумаченням основоположних принципів миру та безпеки в Європі: як вони розуміють ці принципи сьогодні та як принципи та зобов'язання ОБСЄ можуть бути використані більш ефективно.

Інші питання, які можуть бути розглянуті як частина порядку денного реформ, – це юридично обов'язкова Хартія для ОБСЄ, перегляд системи щорічної ротації головувань, зміцнення механізмів мирного врегулювання суперечок, реформування процесу огляду реалізації людського виміру, аналіз впливу технологій щодо прав людини та засобів масової інформації, а також перегляду правил процедури, щоб запобігти зупинці, спричиненій консенсусом. Держави-учасниці також повинні визначити питання, які вимагають співпраці, як-от транснаціональна організована злочинність, тероризм, вплив зміни клімату на безпеку, кібербезпека та міграція. Одним із найбільших викликів буде, простіше кажучи, відновлення певної довіри.

Отже, більшість варіантів, в яких міжнародні організації, не підкріплені ані військовою, ані іншою системою примусу, більше не можуть бути

ефективними реалізаторами безпеки в Європі і світі. Саме тому ідея «збройного нейтралітету», яку намагаються запропонувати Україні, також не витримує жодної критики, адже знову нам не гарантують ефективної безпеки. Саме тому протягом багатьох десятиліть нейтральні Фінляндія і майже двох сторіч Швеція після початку збройної агресії РФ проти України майже миттєво подали спільну заявку на вступ до НАТО, яка була швидко задоволена 2022 року.

Тому найбільш ефективним для України і всіх країн «колективного Заходу» буде поступове або, навпаки, швидке і одномоментне прийняття України в НАТО з усіма правами і зобов'язаннями, які випливають з цього. Цей крок має стати успішним результатом «реалізації стратегічного курсу України на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північно-атлантичного договору», який закріплений у Конституції України у статті 116 пункт 11 [10]. Тут варто зазначити, що на етапі, що передуватиме вступу України до НАТО, необхідно буде забезпечити гарантії безпеки для нашої держави. Схожим прикладом є гарантії від США, Британії і частини країн НАТО для Швеції і Фінляндії у процесі їх вступу до Північноатлантичного альянсу [3; 11].

Саме такий принцип має бути застосований і у ситуації з Україною, підтвердженням чого є оприлюднення в Києві 13 вересня 2022 року співголовами Міжнародної робочої групи з питань безпекових гарантій для України – колишнім Генеральним секретарем НАТО Андерсом Фогом Расмуссеном і керівником Офісу Президента України Андрієм Єрмаком основних положень Київського безпекового договору, який на момент написання цієї статті чекає на офіційне прийняття та підписання лідерами всіх зацікавлених країн-союзників [1; 2]. Що стосується розгорнутого аналізу цього документа, то це потребує окремого спеціального дослідження.

Окрім очевидної і величезної користі для безпеки України, НАТО як організація отримує від прийняття України в повноправні члени НАТО неймовірно стратегічне, військове і матеріально-ресурсне підсилення, що можна описати декількома такими аспектами.

По-перше, об'єднані сили НАТО отримають надзвичайно потужну і добре навчену українську армію з величезним бойовим досвідом, відсутністю страху перед агресором і мотивацією на його знищення.

По-друге, величезні обсяги військової допомоги від Європи і програма ленд-лізу від США в найближчому майбутньому повністю переведуть Збройні сили України на стандарти НАТО у військовому, матеріально-технічному, логістичному, розвідувальному та багатьох інших аспектах. Абсолютно логічно, що величезна кількість озброєнь і ресурсів, переданих Україні часто на безоплатній

основі, мають бути інтегровані у систему європейської безпеки. В протилежному випадку таке масштабне і коштовне переозброєння України втрачає стратегічний сенс для Заходу. Схожа ситуація мала місце із вступом до організації Фінляндії і Швеції, чії армії відповідали стандартам НАТО майже повністю, що зробило процедуру їх вступу до НАТО без обов'язкового етапу ПДЧ та інтеграцію цих країн швидкими та майже безпроблемними [8]. У цьому зв'язку важливою та актуальною для України є заява очільниці посольства США в Україні Крістіни Квін 16 травня 2022 року про те, що наша країна може так само швидко «обійти» на шляху до вступу в НАТО етап ПДЧ за прикладом Фінляндії та Швеції: «Що стосується можливості вступу Фінляндії без ПДЧ, то План дій щодо членства ніколи не був юридичною вимогою для приєднання до НАТО, а отже, Україна також може вступити до Альянсу без ПДЧ. ПДЧ – це механізм, який дозволяє державі-члену досягнути вимог для сумісності, і якщо якась держава вже відповідає усім вимогам – План дій щодо членства стає непотрібним» [5; 17].

По-третє, в разі вступу України в НАТО Європа отримає між своїми кордонами і Росією надзвичайно потужний форпост у вигляді військового потенціалу ЗСУ, який Росія не може подолати навіть зараз, коли Україна ще не є членом НАТО. Україна вже фактично інтегрована у систему НАТО і майже озброєна за стандартами НАТО та може мати, за словами Ольги Стефанішиної, віце-прем'єрки з європейської та євроатлантичної інтеграції, «вікно для вступу до НАТО ще до завершення війни з Росією» [16]. Таким чином, Україна може стати непрохідною фортецею для Росії, що фактично зводить нанівець доктрину сухопутної атаки на Європу з боку РФ.

По-четверте, нещодавній досвід майже «миттєвого» приєднання до НАТО традиційно нейтральних Швеції і Фінляндії ставить під сумнів дискусії про те, що це неможливо у випадку з Україною. Російська риторика про «небезпечну близькість баз НАТО» до її кордонів активно використовувалась тільки у випадку з Україною. Наприклад, завдяки вступу Фінляндії кордони НАТО наблизились майже впритул до «другої столиці» Росії Санкт-Петербурга, однак президент Російської Федерації публічно заявив, що це не є загрозою для його країни [15].

Висновки. Злочинне повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну справило неабиякий вплив на реформування забезпечення всієї колективної безпеки Європи. Основні європейські системи колективної безпеки (ЄС і НАТО) зустрілися із реальними загрозами порушення миру і стабільності свого регіону. Отже, Україна почала формувати порядок денний європейської політики безпеки.

Протягом останніх тридцяти років були спроби та пропозиції щодо оновлення європейської архітектури безпеки, але вони ніколи не сприймалися дуже серйозно. Коли закінчиться війна в Україні, з'явиться можливість і необхідність відновити безпеку в Європі, режим у Росії повинен буде продемонструвати, що він відданий миру, безпеці, співпраці та добросусідським відносинам, заснованим на верховенстві права. Зі свого боку, Захід повинен знайти спосіб побудувати новий регіональний і світовий порядок, який має виключити післявоєнну Росію з числа тих, хто може негативно впливати на систему колективної безпеки в Європі і світі. Саме силові аргументи і потенціальне їх застосування мають звести до мінімуму майбутні агресивні наміри російської держави.

Отже, подальша стратегія Заходу у протистоянні із Росією має бути послідовною і включати у себе нанесення максимального ураження військам РФ на території України та відновлення територіальної цілісності нашої держави разом із максимально жорсткими економічними і фінансовими санкціями проти РФ. Комплексне поєднання цих напрямів має привести Росію в такий стан політичних, військових, а головне – економічних проблем, за яких вона не зможе диктувати свої умови припинення війни в Україні. В такій ситуації Захід має змусити Росію погодитись на членство України в НАТО, адже інші договори із будь-яким російським режимом у майбутньому не гарантують їх виконання, що багаторазово підтверджено історією. Більше того, завданням максимум для колективної безпеки Європи і всього світу буде поступова демілітаризація західних кордонів Російської Федерації та на далеку перспективу – подальша поступова денуклеаризація, під чим розуміється примус РФ з боку всієї світової спільноти до відмови від ядерної зброї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андерс Фог Расмуссен, А. Єрмак. Київський безпековий договір. Міжнародні гарантії безпеки для України: рекомендації. 13.09.2022. URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files/storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f15fa24a1325edf4_1663050954.pdf (дата звернення: 14.09.2022).

2. Безпековий договір має об'єднати союзників. *Урядовий кур'єр*. 15.09.2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/bezpekovij-dogovir-maye-obyednati-soyuznikiv/> (дата звернення: 15.09.2022).

3. Британія та США допоможуть Швеції й Фінляндії з безпекою. 05.05.2022. URL: <https://www.dw.com/uk/velykobrytaniia-ta-sshadopomozhut-shvetsii-y-finliandii-z-bezpekoiu-do-vstupudonato/a-61688722> (дата звернення: 07.09.2022).

4. Гай-Нижник П.П. Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. Київ : «МП Леся», 2017. 332 с.

5. Глава посольства США: Україна також може вступити до НАТО без ПДЧ. *Європейська правда*. 16.05.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/16/7139463/> (дата звернення: 09.09.2022).

6. Глобальна та національна безпека : підручник / авт. кол. : В.І. Абрамов, Г.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. ; за заг. ред. Г.П. Ситника. Київ : НАДУ, 2016. 784 с.

7. Горбулін В.П., Качинський А.Б. Системно-концептуальні засади стратегії національної безпеки України. Київ : ДП «НВЦ Євроатлантикінформ», 2007. 592 с.

8. Двері НАТО відкриваються: що змінює для України вступ Фінляндії та Швеції до Альянсу. *Європейська правда*. 17.05.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/17/7139534/> (дата звернення: 07.09.2022).

9. Доронін І.М. Національна безпека України в інформаційну епоху: правові аспекти : монографія. Київ : ТОВ Видавничий дім «АртЕк», 2019. 434 с.

10. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, редакція від 01.01.2020. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 03.09.2022).

11. НАТО надасть Швеції та Фінляндії гарантії безпеки на час процесу вступу в Альянс. *Радіо Свобода*. 05.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-viyna-finlyandiya-shvetsiya-nato/31836305.html> (дата звернення: 07.09.2022).

12. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади : монографія. / за заг. ред. О.П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.

13. Нижник Н.Р., Ситник Г.П. та ін. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденція розвитку) : навчальний посібник. Укр. Академія держ. управління при Президентові України. Київ : Преса України, 2000. 304 с.

14. Паризька хартія для нової Європи : підсумковий документ Наради з безпеки і співробітництва в Європі. 21.11.1990. Париж. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058#Text (дата звернення: 27.08.2022).

15. Путін вже не бачить загрози від розширення НАТО, але є нюанс. *Європейська правда*. 16.05.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/16/7139490/> (дата звернення: 09.09.2022).

16. Стефанішина О.: Вікно для вступу України до НАТО може відкритися ще до завершення війни з Росією. 29.08.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/08/29/7145770/> (дата звернення: 09.09.2022).

17. У США вважають, що Україна може «обійти» ПДЧ на шляху до НАТО, як Фінляндія та Швеція. *Європейська правда*. 16.05.2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/16/7139472/> (дата звернення: 09.09.2022).

18. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Урядовий портал*. 23 червня 2022 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 27.08.2022).

19. Фурашев В.М., Джердж С.Ф. Національна безпека України: шляхи забезпечення, роль і місце суспільства. Євроатлантичний курс : монографія. Академія прав. наук України. Київ : Синопис, 2009. 176 с.
20. Aggression against Ukraine (2022) A/ES-11/L.1: United Nations General Assembly Resolution. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/aggression-against-ukraine-aes-1111> (дата звернення: 03.09.2022).
21. Atlantic Council. Twenty questions (and expert answers) about what's happening with Ukraine and Russia. 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/twenty-questions-and-expert-answers-about-whats-happening-with-ukraine-and-russia/> (дата звернення: 05.09.2022).
22. Brzezinski Zb. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. United Kingdom : Ingram Publisher Services. 2015. 240 p.
23. Charter for European Security. Istanbul Document. Organization for Security and Co-operation in Europe. OSCE. 1999. 18 p. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/2/17502.pdf> (дата звернення: 05.09.2022).
24. Fukuyama F. Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. London : Profile Books. 2014. 690 p.
25. Goda S. European security architecture and the conflict in Ukraine. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 2015. 24 (1–2), p. 3–16.
26. Kissinger H. World Order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History. London : Penguin Books Ltd. 2014. 378 p.
27. North Atlantic Treaty Organization. 10 things you need to know about NATO. 2016. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/126169.htm> (дата звернення: 05.09.2022).

REFERENCES:

1. Anders Foh Rasmussen, A. Yermak. Kyivskiy bezpekoviy dohovir. Mizhnarodni harantii bezpeky dlia Ukrainy: rekomendatsii. (13.09.2022). Retrieved from: https://www.president.gov.ua/storage/j-files/storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f15fa24a1325edf4_1663050954.pdf (Last accessed: 14.09.2022) [in Ukrainian].
2. Bezpekoviy dohovir maie obiednaty soiuznykiv. Uriadoviy kurier. Retrieved from: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/bezpekovij-dogovir-maye-obyednati-soiuznykiv/> (Last accessed: 15.09.2022) [in Ukrainian].
3. Brytaniia ta SShA dopomozhut Shvetsii y Finliandii z bezpekoiu. (05.05.2022). Retrieved from: <https://www.dw.com/uk/velykobrytaniia-ta-ssha-dopomozhut-shvetsii-y-finliandii-z-bezpekoiu-do-vstupu-do-nato/a-61688722> (Last accessed: 07.09.2022) [in Ukrainian].
4. Hai-Nyzhnyk, P.P. (2017). Rosiia proty Ukrainy (1990–2016 rr.): vid polityky shantazhu i prymusu do viiny na pohlynannia ta sproby znyshchennia. Kyiv: «MP Lesia», 332 s. [in Ukrainian].
5. Hlava posolstva SShA: Ukraina takozh mozhe vstupyty do NATO bez PDCh. Yevropeiska pravda. (16.05.2022). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/16/7139463/> (Last accessed: 09.09.2022) [in Ukrainian].
6. Hlobalna ta natsionalna bezpeka : pidruchnyk / avt. kol.: V.I. Abramov, H.P. Sytnyk, V.F. Smolianiuk ta

- in. / za zah. red. H.P. Sytnyka. Kyiv: NADU, 2016. 784 s. [in Ukrainian].
7. Horbulin, V.P., Kachynskiy, A.B. (2007). Systemno-kontseptualni zasady stratehii natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Kyiv: DP «NVTs Yevroatlankyinform», 592 s. [in Ukrainian].
8. Dveri NATO vidkryvaiutsia: shcho zminiuie dlia Ukrainy vstup Finliandii ta Shvetsii do Aliansu. Yevropeiska pravda. (17.05.2022). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/05/17/7139534/> (Last accessed: 07.09.2022). [in Ukrainian].
9. Doronin, I.M. (2019). Natsionalna bezpeka Ukrainy v informatsiinu epokhu: pravovi aspekty : monohrafiia. Kyiv: TOV Vydavnychiy dim «ArtEk», 434 s. [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainy. Dokument 254k/96-VR, chynnyi, redaktsiia vid 01.01.2020. Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (Last accessed: 03.09.2022) [in Ukrainian].
11. NATO nadast Shvetsii ta Finliandii harantii bezpeky na chas protsesu vstupu v Alians. Radio Svoboda. (05.05.2022). Retrieved from: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-viyna-finlyandiya-shvetsiyanato/31836305.html> (Last accessed: 07.09.2022) [in Ukrainian].
12. Natsionalna bezpeka: svitohliadni ta teoretyko-metodolohichni zasady: monohrafiia. / za zah. red. O.P. Dzobania. Kharkiv: Pravo, 2021. 776 s. [in Ukrainian].
13. Nyzhnyk N.R., Sytnyk H.P. ta in. (2000). Natsionalna bezpeka Ukrainy (metodolohichni aspekty, stan i tendentsiia rozvytku): navch. posibnyk. Ukr. Akademiia derzh. upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy. Kyiv: Presa Ukrainy, 304 s. [in Ukrainian].
14. Paryzka khartiia dlia novoi Yevropy: pidsumkoviy dokument Narady z bezpeky i spivrobitnytstva v Yevropi. (21.11.1990). Paryzh. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_058#Text (Last accessed: 27.08.2022). [in Ukrainian].
15. Putin vzhe ne bachyt zahrozy vid rozshyrennia NATO, ale ye niuans. Yevropeiska pravda. (16.05.2022). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/16/7139490/> (Last accessed: 09.09.2022) [in Ukrainian].
16. Stefanishyna O.: Vikno dlia vstupu Ukrainy do NATO mozhe vidkrytsia shche do zavershennia viiny z Rosiieiu. (29.08.2022). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/08/29/7145770/> (Last accessed: 09.09.2022). [in Ukrainian].
17. U SShA vzhaiut, shcho Ukraina mozhe «obiity» PDCh na shliakhu do NATO, yak Finliandiia ta Shvetsiia. Yevropeiska pravda. (16.05.2022). Retrieved from: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/16/7139472/> (Last accessed: 09.09.2022) [in Ukrainian].
18. Ukraina otrymala status kandydata na chlenstvo v YeS. Uriadoviy portal. 23 chervnia 2022 roku. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrymala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (Last accessed: 27.08.2022) [in Ukrainian].
19. Furashev V.M., Dzherdz S.F. (2009). Natsionalna bezpeka Ukrainy: shliakhy zabezpechennia, rol i mistse suspilstva. Yevroatlantychnyi kurs: monohrafiia.

Akademiia pravov. nauk Ukrainy. Kyiv: Synopsys, 176 s. [in Ukrainian].

20. Aggression against Ukraine (2022) A/ES-11/L.1. United Nations General Assembly Resolution. Retrieved from: <https://reliefweb.int/report/ukraine/aggression-against-ukraine-aes-1111> (Last accessed: 03.09.2022).

21. Atlantic Council. (2022). Twenty questions (and expert answers) about what's happening with Ukraine and Russia. Retrieved from: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/twenty-questions-and-expert-answers-about-whats-happening-with-ukraine-and-russia/> (Last accessed: 05.09.2022).

22. Brzezinski, Zb. (2015). The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. United Kingdom: Ingram Publisher Services. 240 p.

23. Charter for European Security. Istanbul Document (1999). Organization for Security and Co-operation in

Europe. OSCE. 18 p. Retrieved from: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/2/17502.pdf> (Last accessed: 05.09.2022).

24. Fukuyama, F. (2014). Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. London: Profile Books. 690 p.

25. Goda, S. (2015). European security architecture and the conflict in Ukraine. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*, 24 (1–2), p. 3–16.

26. Kissinger, H. (2014). World Order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History. London: Penguin Books Ltd. 378 r.

27. North Atlantic Treaty Organization. (2016). 10 things you need to know about NATO. Retrieved from <https://www.nato.int/cps/en/natohq/126169.htm> (Last accessed: 05.09.2022).

Ukraine's entry into NATO as a basis for formation European system of collective security

Marukhovskiy Oleg Oleksandrovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Relations and Journalism
University of Economics and Law "KROK"
Tabirna str., 30-32, Kyiv, Ukraine

The article highlights the security aspects of international relations in Europe in the context of Russian aggression against Ukraine. It has been established that the objective impossibility of Ukraine's rapid integration into full membership in the European Union turns it into a platform for constant clarification of relations between the West and Russia. In such a situation, a very important factor is the adoption by Ukraine of relevant regulatory and legal acts of a security nature, which would fully meet all the challenges of modern times.

The topic of this study is more relevant today than ever, because Russia's regular encroachments on the sovereignty of Ukraine threaten not only our state, but also the collective security of Europe in general. Therefore, the purpose of the article is to research the search for a new post-war model of security guarantees for Ukraine and the reform of the modern European collective security system. To achieve the goal of the research, a system of methods was applied, in particular: objectivity, complexity, historicism, as well as systemic, comparative, problem-chronological methods, etc.

In the process of research, as results, the main options for Ukraine's search for a new model of the formation of the European system of collective security for the stabilization of international relations after the military defeat of Russia and the victory of Ukraine were considered. Formulated from the proposed options as the most desirable and acceptable option for our country – the option of Ukraine's actual accession to NATO with the preliminary de-occupation of all captured territories of Ukraine, including Donbas and Crimea, and access to the state borders in 1991. Options for the creation of various collective security organizations and Ukraine's entry into them were also considered.

Key words: Ukraine, security guarantees, European security architecture, Russia's aggression against Ukraine, collective security system, security guarantees, OSCE, EU, NATO.

Музиченко Ганна В'ячеславівна
Коляда Тетяна Анатоліївна

Зростання ролі держави в регулюванні темпів соціально-економічного розвитку як індикатор інтеграції України в європейський простір

УДК 342.5: 336(1)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.11>

Музиченко Ганна В'ячеславівна
доктор політичних наук,
професор кафедри політичних
наук і права Південноукраїнського
національного педагогічного
університету імені К.Д. Ушинського
вул. Старопортофранківська, 26,
Одеса, Україна

Коляда Тетяна Анатоліївна
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри публічних фінансів
Державного податкового університету
вул. Університетська, 31,
Ірпінь, Київська область, Україна

У статті здійснено оцінку впливу євроінтеграційних процесів на зростання ролі та значення держави в регулюванні темпів соціально-економічного розвитку України в умовах фінансово-політичної нестабільності.

Проведено порівняльний огляд теоретичних підходів представників різних наукових течій до трактування сутності та функцій держави в постіндустріальному суспільстві. Розкрито чинники, що впливають на зростання обсягів бюджетного перерозподілу в умовах демократичного врядування, притаманного сучасним країнам Європейського Союзу. Акцентовано на додаткових викликах, що постали перед урядом України під час пандемії COVID-19 і військової агресії з боку російської федерації та впливають на стабілізацію економічної ситуації у країні й забезпечення сталого розвитку держави.

Визначено нові властивості, яких набуває держава як політичний інститут в умовах посткризового розвитку через зростаючу взаємозалежність держави та економіки. Доведено об'єктивне й незворотне посилення ролі держави в подоланні кризових явищ в економіці, що супроводжується зміною характеру перерозподілу національного доходу та співвідношення обсягу бюджету й ВВП.

Здійснено порівняльний аналіз показників публічних фінансів України та країни зони ЄС-27 за 2011–2020 роки. Визначено недоліки та переваги об'єднання економічної, фінансової, валютної, кредитної систем у європейських країнах. Наголошено на тому, що в сучасних умовах актуальним питанням для європейських країн є необхідність переходу до нової моделі побудови економічних відносин – економіки пропозиції, яка передбачає модернізацію як базису (виробництва), так і його надбудови (характеру суспільних відносин).

Зазначено, що сучасна держава має сконцентрувати свої обмежені ресурси на виконання чітко визначених базових функцій. Бюджетна політика повинна будуватися на оцінці відносної ефективності участі держави в різних сферах економічної активності та зводити до мінімуму розподіл бюджетних ресурсів за напрямками, де участь держави є не обов'язковою або неефективною, як це відбувається в європейських країнах.

Ключові слова: держава, функції держави, публічні фінанси, євроінтеграційні процеси, державне регулювання економіки, бюджетний перерозподіл, сталий розвиток.

Вступ. Зміни у світовій економіці, які посилювалися під час пандемії COVID-19 та військової агресії проти України з боку російської федерації, змусили наукове співтовариство повернутися до питань про державу (зокрема, якою має бути її роль, завдання й функції), оскільки без ефективної держави сталий розвиток, як економічний, так і соціальний, неможливий. Відсутність адекватної теоретичної бази трактування ролі інституту держави та її функцій у національних економіках негативно позначається на перспективах виходу зі структурної і фінансової кризи.

У сучасній структурованій, змішаній ринковій економіці держава відіграє активну роль у формуванні найважливіших процесів соціально-економічного розвитку. Державний сектор займає домінуюче становище в економіці внаслідок використання ним ресурсів на фінансування гарантованих державою суспільних послуг і різних програм перерозподілу доходу. Державний сектор також посідає вагомe місце на фінансових ринках більшості країн унаслідок значних обсягів його запозичень у приватного сектору та суттєвого розміру його активів в економіці. Фінансування сус-

пільних послуг і перерозподіл доходу в більшості держав, що входять в Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), перевищує 40% ВВП, а в деяких країнах навіть наближається до 50% ВВП. Масштаби впливу держави особливо зростають у період загострення економічної і соціальної ситуації у країні. У періоди стабільного розвитку й відсутності криз масштаби впливу держави скорочуються та вона, як і інші агенти ринку, діє в межах визначених довгостроковий програм і стратегій.

З огляду на євроінтеграційні перспективи України, які накладаються на наявну економічну кризу та нестабільність національної економіки під час воєнного стану, питання про роль держави в подоланні кризи, забезпеченні сталого розвитку та інтеграції до Європейського Союзу (далі – ЄС) набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням зазначеної проблематики на сучасному етапі займається низка українських учених, зокрема: В.Л. Андрущенко, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Т.І. Єфіменко, М.І. Крупка, В.В. Корнеєв, І.О. Луніна, І.О. Лютий, І.Я. Чугунов та інші.

Серед найбільш вагомих робіт із питань теорії та практики державного регулювання економіки можна назвати праці таких відомих зарубіжних економістів, як Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен, А. Вагнер, Дж. Кейнс, Р.А. Масгрейв, П.Е. Самуельсон, Дж.Е. Стігліц, В. Танзі, М. Фрідмен, Ф. Хайек, Дж. Хікс, Й. Шумпетер та інші.

Невирішені частини проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням учених-економістів із цієї проблематики, варто зауважити, що проблема ролі держави в забезпеченні сталого розвитку та подоланні кризових явищ в економіці є міждисциплінарною, до її дослідження необхідно залучати і економістів, і суспільствознавців. Крім того, у наявних розвідках поза увагою науковців залишилася проблема визначення впливу євроінтеграційних процесів на зростання ролі та значення державного регулювання економіки в умовах фінансової нестабільності, що виникла внаслідок пандемії та війни.

Метою дослідження є оцінка ролі та значення держави в регулюванні темпів соціально-економічного розвитку України як індикатора євроінтеграційних процесів.

Результати. Рівень втручання держави в економіку країни визначається часткою ВВП, що перерозподіляється через бюджет. У сучасних умовах серед науковців відсутній консенсус стосовно визначення оптимальних обсягів бюджету та його структури. Аналіз наукових джерел свідчить про те, що значна частина ключових питань щодо визначення оптимального розміру бюджетних витрат для конкретної країни з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників залишається нерозв'язаною. Тому щорічно у процесі визначення основних напрямів бюджетної політики України на відповідний рік науковці та практики дискутують із приводу основного параметру бюджетної політики – частки перерозподілу ВВП через зведений бюджет.

Відомий американський учений Річард Масгрейв зазначив: «Сьогодні в американській економіці більше 20% валового національного продукту споживається урядом. Сумарні державні витрати, включно з трансфертами, становлять 35% валового національного продукту, а податкові надходження – більше 30% валового національного продукту. Незважаючи на це, участь держави в економіці США, якщо порівняти з іншими розвиненими країнами, не така вже й значна. Наприклад, у Західній Європі на діяльність державного сектора припадає більше половини економічної активності. Крім бюджетних функцій, державна політика впливає на перебіг економічної активності через монетарні, владні та інші механізми» [1, с. 17].

Співвідношення обсягу бюджету та ВВП – важлива економічна проблема, зумовлена особливостями функціонування моделі економіки конкретної держави. Залежно від соціального навантаження

на бюджет виділяють три основні моделі перерозподілу ВВП через бюджет: *американську*, коли через бюджет перерозподіляється 30–35% ВВП; *західноєвропейську*, за якої через бюджет перерозподіляється 40–50% ВВП; *скандинавську*, коли через бюджет перерозподіляється 60–65% ВВП. У більшості країн перерозподіл здійснюється в діапазоні від 30 до 50% ВВП [4]. З огляду на євроінтеграційні прагнення України варто очікувати намагання України орієнтуватися на західноєвропейську модель.

З приводу збільшення присутності держави в економіці А.С. Гальчинський зазначає, що одним із визначальних пріоритетів подолання фінансової кризи 1997–1998 років було рішуче зменшення видатків зведеного бюджету: з 41,9% у ВВП в 1996 році до 36,8% в 1997 році, з 30,4% у ВВП в 1998 році до 26,7% у ВВП в 1999 році. Сьогодні видатки зведеного бюджету наблизилися до 35% у ВВП. Найголовніше завдання – знизити видатки щонайменше на 6–7% [2].

Упродовж останніх років в Україні окреслилася тенденція до зростання обсягів видатків зведеного бюджету (див. табл. 1). Сам по собі цей факт не є загрозливим, оскільки в середньому державні видатки в розвинених країнах мають широкий діапазон розбіжностей – від 30 до 60% ВВП, що не заважає забезпечувати досить високий рівень добробуту населення. Однак в Україні, як і в більшості країн із ринками, що розвиваються, є певні особливості в соціально-економічному розвитку, що вимагає наукового обґрунтування та визначення економічної доцільності щодо збільшення обсягів бюджетних видатків.

Зростання ролі держави в перерозподілі фінансових ресурсів притаманне всім європейським країнам. Їх загальною ознакою є значна частка державних видатків у ВВП (див. табл. 2). Можна стверджувати, що в більшості країн із розвинутою ринковою економікою показники, які характеризують бюджетне навантаження, є порівняними. Завдяки об'єднанню економічної, фінансової, валютної, кредитної систем у європейських країнах відбувся процес конвергенції – зрівнювання значення фінансово-бюджетних показників, зокрема бюджетного дефіциту, державного боргу, інфляції, процентних ставок тощо. Серед основних переваг такої інтеграції – скоординований рівномірний розвиток усіх держав – членів ЄС. Недоліком такого об'єднання є неможливість уряду окремої країни проводити прискорений розвиток власної економіки.

На підставі аналізу лише наведених показників можна зазначити, що роль держави в українській економіці досить висока. Так, частка видатків зведеного бюджету разом із видатками Пенсійного фонду України становила у 2020 році 49,4% від ВВП. Однак, на жаль, дієздатність механізму державного регулювання економіки залишається

Показники публічних фінансів України за 2011–2020 роки

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Темпи зміни ВВП, у % до попереднього року	5,2	0,3	0	-6,6	-9,9	2,3	2,5	3,3	3,2	-4,0
Дефіцит бюджету, % ВВП	1,8	3,6	4,4	4,6	1,4	2,2	1,4	1,9	2,1	5,3
Видатки зведеного бюджету, % ВВП	32,0	35,2	34,8	33,4	34,3	35,0	35,4	35,1	34,5	38,0
Доходи зведеного бюджету, % ВВП	30,6	31,8	30,4	29,1	32,9	32,8	34,0	33,2	32,5	32,8
Податкові надходження до бюджету, % ВВП	25,5	25,5	24,3	23,5	25,6	27,3	27,8	27,7	26,9	27,1
Державний борг (державний та гарантований державою), % ВВП	36,3	36,6	40,3	70,3	79,4	81,0	71,8	60,9	50,3	64,0

Джерело: розраховано за даними Національного банку України (<http://www.bank.gov.ua>), Міністерства фінансів України (<http://www.minfin.gov.ua>) та Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua>)

Таблиця 2

Показники публічних фінансів зони євро за 2011–2020 роки, % від ВВП

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Дефіцит бюджету	4,1	3,6	2,9	2,4	1,9	1,4	0,8	0,4	0,6	6,7
Публічні видатки	49,0	49,7	49,6	49,0	48,1	47,3	46,7	46,6	46,6	53,0
Публічні доходи	44,9	46,1	46,6	46,6	46,2	46,0	45,9	46,2	46,1	46,2
Державний борг	86,0	89,4	91,2	92,2	93,3	86,1	80,4	79,7	77,5	90,1

Джерело: складено за статистичними даними Європейського Союзу (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data>)

на незадовільному рівні та потребує негайного реформування.

Видатний американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки (1970 року) Пол Самуельсон зазначив: «Демократія породжує таку державу, яка їй бажана. На жаль, на запитання про те, чи було таке розширення повноважень держави гарною або поганою політикою та чи повинна вона отримати схвалення всіх, хто щиро зацікавлений у збереженні й удосконаленні позитивних сторін нашої системи, історія якщо й відповість, то лише через багато часу. У політиці, як у жодній іншій сфері, правильно говорити, що дорога в пекло вимощена благими намірами» [3, с. 152].

Для забезпечення зростання економіки Україна вже вичерпала всі можливості щодо розширення діапазону державних функцій у частині їх бюджетного фінансування. Так, окремі вчені вважають, що для України точка оптимуму, або реверсу обсягів державного споживання, становить 25–27% ВВП, інші визначають його на рівні 32–33% ВВП (без урахування соціальних трансфертів) [4]. Подальше збільшення державних видатків уже є загрозливим

для розвитку країни, особливо в період рецесії світової економіки, яка спричинена тривалою пандемією, а тепер ще й війною в Україні, тому скорочення видатків бюджету виглядає об'єктивною потребою.

У зв'язку із цим певний інтерес представляє стан і найближча перспектива бюджетного навантаження на економіку України. Варто погодитися з думкою багатьох фахівців, що під час розрахунків показника бюджетного навантаження враховуються не тільки надходження до зведеного бюджету, а й надходження в позабюджетні фонди (див. табл. 3). З метою коректності порівняння показників структури видатків бюджету країн зони ЄС та України до складу видатків бюджету України було додано суму відрахувань до позабюджетних фондів (пенсійного й соціальних).

Як свідчать наведені дані, бюджетне навантаження в Україні дещо нижче, ніж у країнах зони ЄС, однак вітчизняний показник вирізняється значною волатильністю та протилежним напрямом тренду щодо його змін. Якщо в європейських країнах простежується тенденція до зменшення або стабі-

Таблиця 3

Бюджетне навантаження у країнах зони ЄС-27 та Україні, % ВВП

Роки	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Країни зони ЄС-27	48,6	49,0	48,6	48,2	47,4	47,2	46,7	46,6	46,6	53,0
Україна	42,7	46,1	46,3	44,6	45,0	46,5	45,2	45,2	45,5	49,4

Джерело: складено за статистичними даними Європейського Союзу (<https://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data>) та Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua>)

лізації темпів зростання бюджетних видатків, то в Україні відбувається їх нерівномірне поступове зростання.

Перш ніж проводити консолідацію бюджету та шукати механізми її реалізації, необхідно чітко визначитися на державному рівні, яку економіку – попиту або пропозиції – уряд намагається побудувати у країні, оскільки від цього буде залежати вибір напрямів та обсягів витрачання бюджетних коштів.

Економіка попиту передбачає значні державні дотації (зокрема, соціальні трансферти) з бюджету для підтримки сукупного попиту у країні. Для того щоб відбувся мультиплікаційний ефект від витрачання бюджетних коштів, необхідно обмежити обсяг імпорту у країну та тим самим припинити відтік валюти за кордон. Зробити це буде проблематично в умовах членства України у Світовій організації торгівлі. Крім того, для виходу економіки з кризи та відновлення держави після війни необхідно спрямовувати бюджетні кошти на інвестиції, а не на споживання.

Поділяємо думку вітчизняних учених, зокрема В.М. Гейця та А.І. Крисоватого, які переконані, що в Україні необхідно розбудовувати економіку пропозиції за рахунок запровадження імпортозаміщення технологій та збільшення обсягів виробництва вітчизняних товарів і послуг. Така модель економіки передбачає зростання обсягів державних інвестицій на інноваційні та інфраструктурні проекти, що приведе до збільшення державного боргу, при цьому ефект буде відчутним лише в середньо- й довгостроковій перспективі [5, с. 66].

З неможливістю постійно стимулювати попит в умовах глобальної економічної рецесії зіткнулися уряди всіх провідних країн світу. Через обмеження державних інвестицій, падіння рівня життя населення, скорочення обсягів приватних інвестицій та недоступність кредитних ресурсів дедалі частіше лунають пропозиції про повернення виробництва в метрополії як одного з варіантів антикризового маневру держав із метою скорочення рівня безробіття та створення нових робочих місць.

Фактично сьогодні у світі розглядається питання про перехід до нової моделі побудови економічних відносин – економіки пропозиції, яка передбачає модернізацію як базису (виробництва), так і його надбудови (характеру суспільних відносин). І саме

бюджетна політика формує та відображає тип економічної моделі держави.

Стосовно основного показника розвитку економіки – темпів приросту ВВП – думки науковців у питанні щодо впливу обсягів бюджетних видатків на темпи економічного зростання розходяться насамперед через те, що для кожної країни є власна точка оптимуму розміру державних видатків. На цей показник впливає багато чинників, зокрема структура видатків, циклічність розвитку економіки, кон'юнктура зовнішніх ринків, а для України – ще й вартість енергоносіїв тощо.

Економісти доводять, що мультиплікатор зменшення витрат бюджету на 1% призводить у середньому до падіння ВВП на 1,7%. За розрахунками фахівців Міжнародного валютного фонду, показник падіння ВВП сьогодні перебуває в межах 1,5–2% ВВП. З ними згодні представники Світового банку, які прогнозують падіння темпів зростання глобальної економіки з 5,5% у 2021 році до 4,1% у 2022 році та 3,2% у 2023 році [9]. Причинами такого погіршення стану президент Світового банку Девід Малпасс вважає те, що «світова економіка одночасно стикається з COVID-19, інфляцією та невизначеністю політики, а державні витрати й монетарна політика перебувають на незвіданій території. Зростаюча нерівність і проблеми безпеки є особливо шкідливими для країн, що розвиваються. Щоб вивести більше країн на сприятливий шлях зростання, потрібні узгоджені міжнародні дії та комплексний набір відповідей національної політики» [цит. за: 10].

Крім того, механізм глобального перерозподілу фінансових ресурсів ставить під сумнів існування прямої залежності між темпами зростання ВВП в окремій країні та отриманням результатів від цього зростання. Тому робляться прогнози, що економічний розвиток країн у сучасних умовах повинен відбуватися шляхом бюджетної консолідації, принаймні впродовж найближчих 15 років, а зростання світового ВВП буде досягатися за рахунок країн, де є зростаючі ринки споживання. Сьогодні у світі є 20 країн, які швидко розвиваються, і саме за їхні ринки треба боротися, тому що в сучасних умовах у світі формується нова глобальна система економічного зростання [5, с. 84].

Із цього приводу Дж.Е. Стігліц застерігає, що коли уряд знижує витрати, то за цим відбувається

уповільнення економічного зростання, розширення масштабів безробіття та скорочення доходів, що веде до зменшення податкових надходжень. Державний бюджет зрештою нічого не набуває або покращується незначно. Однак із цього скрутного становища є один вихід. Занепокоєння з приводу розміру заборгованості повинне привести до зміни структури державних витрат, до витрат, які приносять високу економічну віддачу. Натомість запозичення для фінансування інвестицій (наприклад, у технології, інфраструктуру й освіту) з прибутковістю на рівні 5% чи 6% можуть привести до зниження довгострокової національної заборгованості, оскільки зростання як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі принесе більше ніж досить додаткових податкових надходжень для виплати належних відсотків [6, с. 373].

Скорочення поточних витрат держави сигналізує для учасників фінансового ринку про зростання довіри до дій уряду в довгостроковій перспективі за рахунок зниження дефіциту бюджету, що своєю чергою сприятиме зростанню сукупного попиту у країні. З іншого боку, скорочення статей витрат, які мають меншу політичну значущість (наприклад, бюджетні інвестиції), матимуть слабший вплив на ступінь довіри до запропонованих заходів. Таким чином, під час ухвалення управлінських рішень стосовно скорочення бюджетних витрат із метою збалансування бюджету та зменшення його дефіциту перевагу доцільно віддавати заходам, що спрямовані на скорочення поточних статей витрат, оскільки це більш позитивно вплине на темпи розвитку економіки, ніж скорочення державних інвестицій.

Держава має сконцентрувати свої обмежені ресурси на виконанні чітко визначених базових функцій. Бюджетна політика повинна будуватися на оцінці відносної ефективності участі держави в різних сферах економічної активності та зводити до мінімуму розподіл бюджетних ресурсів за напрямками, де участь держави є не обов'язковою або неефективною.

В умовах глобалізації та відкритості більшості економік країн світу, коли кризи мають всеосяжний характер і серед чинників, що їх спричиняють, починають домінувати інституціональні, необхідно говорити про визначальну роль держави в подоланні кризових явищ, про необхідність втручання в ринкові механізми та запровадження ручного керування ситуацією. При цьому варто наголосити на тому, що сучасний соціально-економічний устрій України, який сформувався, зокрема, у результаті інституціональної трансформації економіки, характеризується посиленням ролі держави як виробника суспільних благ, як це притаманно більшості європейських країн [7, с. 25].

У наукових колах поширена думка, що саме державні видатки сприяють досягненню цілей еко-

номічного зростання. Економічне обґрунтування державного втручання в економіку в умовах неефективного функціонування ринкового механізму, а також процес розподілу ресурсів частково базуються на такому припущенні.

Однак у міру того, як державний сектор починає брати на себе функції, які приватний сектор міг би виконувати більш продуктивно, а також з огляду на те, що спосіб фінансування видатків може мати негативні наслідки як для бюджету, так і для економіки загалом, зв'язок між сукупними державними витратами та економічним зростанням стає дедалі менш виразним. Доказом цього можуть бути дані щодо низки розвинених країн, які не вказують на існування послідовної кореляції між сукупними державними видатками та економічним зростанням.

Така тенденція дає можливість зробити припущення, що економічне зростання держави певним чином залежить не від обсягів державних витрат, а від їхньої структури, оскільки деякі види цих витрат більш орієнтовані на зростання. Це, зокрема, такі витрати:

- на розвиток інфраструктури, який сприятиме залученню приватних інвестицій;
- на освіту, що забезпечить підвищення рівня кваліфікації трудових ресурсів;
- на охорону здоров'я, що сприятиме зростанню продуктивності праці;
- на заходи, які спрямовані на забезпечення безперебійного функціонування державної інфраструктури;
- на забезпечення функціонування адміністративної та правової системи, що створює умови для злагодженої роботи складного економічного механізму.

Емпіричні дослідження стосовно питання про взаємозв'язок бюджетних видатків та економічного зростання базуються здебільшого на системі обліку й аналізу зростання Денісона, згідно з якою воно визначається зміною обсягів капіталу у формі матеріальних активів, трудових ресурсів, технологій, а також ефективністю використання ресурсів. Якщо урядові видатки сприяють розвитку будь-якого із цих складників, очікується позитивний вплив на економічне зростання.

Західні вчені підтверджують гіпотезу про існування подібного впливу на зростання державних капітальних видатків [5]. Більше того, у межах капітальних видатків видатки на освіту та інші соціальні сфери чинять найбільший вплив. Що стосується поточних продуктивних видатків, особливо видатків на соціальну сферу та безпосередню підтримку приватного сектора, то вони також мають позитивний вплив на зростання.

Висновки. Отже, на етапі інтеграції України до європейської спільноти одним із завдань держави є забезпечення сталого розвитку країни насампе-

ред за рахунок державного фінансування. Останнє за обсягами має відповідати і українським реаліям (пандемія, війна тощо), і загальноєвропейським стандартам.

Наразі Україна демонструє тенденцію до збільшення ролі держави в економіці, значно перевищуючи обсяги бюджетного навантаження на економіку, якщо порівнювати з країнами ЄС. Це є виправданим для воєнного часу, який вимагає збільшення видатків на оборону, проте потребує перегляду в повоєнний час, зокрема шляхом перегляду структури видатків, орієнтації їх на забезпечення відновлення економіки та сталого розвитку.

Державні видатки певною мірою сприяють економічному зростанню, проте насамперед важливий не їхній обсяг, а структура. Тому спроба розмежувати видатки на капітальні та поточні може бути помилковою. У центрі уваги повинні перебувати насамперед відмінності між видатками, які мають продуктивний і непродуктивний характер.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Масгрейв Р.А., Масгрейв П.Б. Государственные финансы: теория и практика. Пер. с англ. Москва : Бизнес Атлас, 2009. 716 с.
2. Гальчинський А.С. Криза і цикли світового розвитку. Київ : АДЕФ-Україна, 2009. 392 с.
3. Самуэльсон П.Э. Экономика : в 2 т. Пер. с англ. Москва : МГП «Алгон» ВНИИСИ, 1992. Т. 1. 333 с.
4. Гальчинський А.С. Глобальні трансформації: концептуальні альтернативи. Методологічні аспекти. Київ : Либідь, 2006. 312 с.
5. Коляда Т.А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія. Ірпінь : Університет ДФС України, 2016. 396 с.
6. Стиглиц Дж.Е. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / пер. с англ. В.С. Лопатка. Москва : Эксмо, 2011. 512 с.
7. Коляда Т.А., Музыченко Г.В. Соціально-економічні передумови побудови ефективної моделі держави для сучасної України. *Науковий вісник Одеського державного економічного університету*. 2007. № 1(38). С. 20–26.
8. Muzychenko G.V., Koliada T.A. Evaluation of State Intervention to the Country Economy by Global Democratic Markers. *Scientific Development and Achievements*. London, 2018. P. 421–432.
9. Global Growth to Slow through 2023, Adding to Risk of “Hard Landing” in Developing Economies / World Bank. *The World Bank Group* : website. 2022. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/01/11/global-recovery-economics-debt-commodity-inequality?cid=ECR_TT_worldbank_EN_EXT.

10. Світовий банк знизив прогноз зростання світової економіки у 2022 році. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/01/11/681329/>.

REFERENCES:

1. Musgrave, R.A., Musgrave, P.B. (2009). *Gosudarstvennye finansi: teoriya i praktika [Public finance: theory and practice]*, transl. from English. Moscow: Biznes Atlas, 716 p. [in Russian].
2. Halchynskiy, A.S. (2009). *Kryza i tsykly svitovoho rozvytku [Crisis and cycles of world development]*. Kyiv: ADEF-Ukraine, 392 p. [in Ukrainian].
3. Samuelson, P.A. (1992). *Ekonomika [Economics]*, in 2 vols., transl. from English. Moscow: MGP “Algon” VNIISI, vol. 1, 333 p. [in Russian].
4. Halchynskiy, A.S. (2006). *Hlobalni transformatsii: kontseptualni alternatyvy. Metodolohichni aspekty [Global transformations: conceptual alternatives. Methodological aspects]*. Kyiv: Lybid, 312 p. [in Ukrainian].
5. Koliada, T.A. (2016). *Formuvannia biudzhethnoi stratehii Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia [Formation of the budget strategy of Ukraine: theory, methodology, practice: monograph]*. Irpin: Universytet DFS Ukrainy, 396 p. [in Ukrainian].
6. Stiglitz, J.E. (2011). *Krutoe pike: Amerika i novyy ekonomicheskyy poriyadok posle global'nogo krizisa [Steep dive: America and the new economic order after the global crisis]*, transl. from English V.S. Lopatka. Moscow: Eksmo, 512 p. [in Russian].
7. Koliada, T.A., Muzychenko, H.V. (2007). *Sotsialno-ekonomichni peredumovy pobudovy efektyvnoi modeli derzhavy dlia suchasnoi Ukrainy [Socio-economic prerequisites for building an effective state model for modern Ukraine]*. *Naukovyi visnyk Odeskoho derzhavnoho ekonomichnoho universytetu – Scientific Bulletin of Odessa State University of Economics*, no. 1(38), pp. 20–26 [in Ukrainian].
8. Muzychenko, G.V., Koliada, T.A. (2018). *Evaluation of State Intervention to the Country Economy by Global Democratic Markers*. *Scientific Development and Achievements*. London, pp. 421–432 [in English].
9. World Bank (2022). *Global Growth to Slow through 2023, Adding to Risk of “Hard Landing” in Developing Economies*. *The World Bank Group: website*. Retrieved from: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2022/01/11/global-recovery-economics-debt-commodity-inequality?cid=ECR_TT_worldbank_EN_EXT [in English].
10. n/a (2022). *Svitoviy bank znyzyv prohnoz zrostannia svitovoi ekonomiky u 2022 rotsi [The World Bank lowered the forecast for the growth of the world economy in 2022]*. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/01/11/681329/> [in Ukrainian].

The growth of the state's role in regulating the rate of socio-economic development as an indicator of Ukraine's integration into the European area

Muzychenko Ganna Viacheslavivna

Doctor of Political Science,
Professor at the Department of Political
Sciences and Law
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K.D. Ushynsky
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine

Kolyada Tetyana Anatoliivna

Doctor of Economic Sciences, Senior
Researcher,
Associate Professor at the Department
of Public Finance
State Tax University
University str., 31,
Irpın, Kyiv region, Ukraine

The article is dedicated to the impact of European integration processes on the growth of the role and importance of the state in regulating the pace of socio-economic development of Ukraine in conditions of financial and political instability. A comparative review of the theoretical approaches of representatives of various scientific fields regarding the interpretation of the state's essence and functions in the post-industrial society was conducted. The factors affecting the growth of budget redistribution in the EU countries are revealed. Attention is focused on additional challenges that arose before the Ukrainian government during the COVID-19 pandemic and military aggression by the Russian Federation, and which affect the stabilization of the economic situation in the country and ensuring the sustainable development of the state.

The new properties acquired by the state as a political institution in the conditions of post-crisis development due to the growing interdependence of the state and the economy are determined. The objective and irreversible strengthening of the state's role in overcoming crisis phenomena in the economy, which is accompanied by a change in the nature of national income redistribution and the ratio of the budget and GDP, has been proven.

A comparative analysis of public finance indicators of Ukraine and the EU-27 countries for 2011–2020 was carried out. The budget burden in Ukraine is somewhat lower than in the EU countries, however, the domestic indicator is characterized by significant volatility and the opposite direction of the trend regarding its changes. If in the European countries there is a tendency to decrease or stabilize the growth rate of budget expenditures, then in Ukraine their uneven gradual growth is taking place.

The advantages and disadvantages of unification of economic, financial, currency, and credit systems in the European countries are determined. It is emphasized that in modern conditions, the urgent issue for European countries is the need to transition to a new model of building economic relations – the economy of supply, which involves the modernization of both the base – production, and its superstructure – the nature of social relations. This model of the economy foresees an increase in the volume of public investments in innovative and infrastructure projects, which will lead to an increase in the public debt, while the effect will be felt only in the medium and long term.

It is emphasized that the modern state should concentrate its limited resources on the performance of clearly defined basic functions. Budgetary policy should be based on an assessment of the relative efficiency of state participation in various spheres of economic activity and minimize the allocation of budget resources in areas where state participation is optional or ineffective, as is the case in European countries.

Key words: state, functions of the state, public finances, European integration processes, state regulation of the economy, budget redistribution, sustainable development.

Науменко Ольга Михайлівна

Європейський шлях рекрутування політичної еліти: досвід та перспективи для України

УДК 323.396 (1 ЄС 327:477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.12>

Науменко Ольга Михайлівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політичних технологій
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
просп. Перемоги, 54/1,
Київ, Україна

Розглядається європейський шлях механізмів рекрутування політичної еліти. Зокрема, формування політичної еліти в таких країнах, як Велика Британія, Франція, Німеччина, та постсоціалістичних країнах Європи. Вивчено особливості, шляхи та канали рекрутування до політичної еліти цих країн. Встановлено такі основні канали формування політико-управлінської еліти, як державний апарат, органи місцевого самоврядування, політичні партії, релігійні організації, армія і система освіти. Метою статті є дослідження особливостей механізмів рекрутування політичної еліти на шляху до європейської інтеграції. В дослідженні використано історичний метод, що допоміг прослідкувати закордонний і український досвід каналів рекрутування еліти. Компаративістський метод надав зіставлення методів рекрутування політичної еліти закордоном та в українському політикумі. Структурно-функціональний метод показав структуру політичної еліти в проаналізованих країнах та їх функціональні характеристики. Розглянувши досвід формування політико-управлінської еліти Франції та Німеччини для України, слід перейняти збільшення практичної складової частини в стажуванні; зобов'язання викладачів мати практику в системі державного управління; утвердження чітких і прозорих умов добору на публічну/державну службу за допомогою конкурсної процедури; послідовне набуття знань і навичок в державному управлінні; постійна освіта задля здійснення успішної кар'єрної служби; посилення формування лідерських якостей в кандидатів на найвищі посади в державному управлінні. В представленому дослідженні ключовою відмінністю у європейськості європейських економічних та політичних еліт є: контекстуальний вплив, що виходить від національних державних установ і суспільств; наслідки включеності еліт в інституційні та індивідуальні мережі наднаціональної співпраці; внутрішньо-елітарні підказки або когнітивна мобілізація; суттєве значення освіти притаманне лише для політичних еліт. Результати дослідження свідчать, що головними викликами політичної еліти України в процесі європейської інтеграції є досягнення європейського рівня життя: здобуття необхідного рівня економічного розвитку, забезпечення громадянам відповідно стандартів розвинутих демократій рівня життя та захисту їх прав. Політична система України повинна відповідати прийнятним в демократичному світі критеріям. Політична еліта України покликана здійснювати принципи демократичного розвитку суспільства.

Ключові слова: політико-управлінська еліта, політична еліта, формування еліти, механізми рекрутування політичної еліти, європейський шлях.

Вступ. Як засвідчує сучасна світова практика, досить важливою є значущість формування і розвитку еліти в державному управлінні, кожна країна має в цьому свої особливості формування. Особливого значення набуває фахова підготовка в системі державного управління і певних механізмах, які пов'язані з проходженням служби в органах державного управління.

Професійність обумовлюється сукупністю спеціальних фахових знань і практичних фахових навичок та вмінь, які набуті в процесі поглибленої загальної і спеціальної підготовки та досвіду роботи. Вагомим в підготовці еліт є освіта найкраща для свого часу, оскільки елітарна освіта є важливим каналом рекрутування політико-управлінської еліти для усіх цивілізованих країн світу [2, с. 230].

Не підлягає сумніву той факт, що існує залежність рівня якості політичної еліти від принципів її формування і рекрутування. Процес формування політичних еліт достатньо тривалий та може налічувати десятки років, при тому що умови в державі не є для цього сприятливими.

До каналів формування і рекрутування політичної еліти або ж шляхів просування до вершини політичної ієрархії відносять органи місцевого

самоврядування, державний апарат, політичні партії, релігійні організації, армію і систему освіти.

Формування політичної еліти у Франції здійснюється з державних службовців і керівників політичних партій; в колишньому Радянському Союзі формування еліти відбувалося з комсомольської верхівки, партійних функціонерів, військового генералітету, господарських керівників, діячів культури та науки, які здобули авторитет і продемонстрували власну лояльність до системи. У постсоціалістичних країнах Європи, як і в Україні формування еліти відбувалося на основі політичних партій [4, с. 155–156]. Для України на шляху до європейської інтеграції важливим є вивчення та провадження досвіду країн європейського континенту.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження особливостей механізмів рекрутування політичної еліти на шляху до європейської інтеграції. Головною особливістю є визначення, як відбувається формування та рекрутування політичної еліти в постсоціалістичних країнах та в таких країнах Європи, як Німеччина і Франція. Зіставлення наявних механізмів з українськими реаліями, знаходження їх спільного та відмінного.

Методи дослідження. Методологічна складова частина дослідження включає ряд методів, які допомагають здійснити аналіз механізмів рекрутування політичної еліти на європейському та українському політичному просторі. В дослідженні використано історичний метод, що допоміг прослідкувати закордонний і український досвід каналів рекрутування еліти. Компаративістський метод надав зіставлення методів рекрутування політичної еліти закордоном та в українському політикумі. Структурно-функціональний метод показав структуру політичної еліти в проаналізованих країнах та їх функціональні характеристики.

Результати. В сучасній західній політології немає цілісного визначення поняття «еліта». Під терміном позначають людей, які мають найбільшу кількість відповідних позитивних якостей, пріоритетів та цінностей (багатство, влада, професіоналізм, культура, сила волі, компетентність) і мають цю найбільшу впливову позицію в суспільній ієрархії [6, с. 143].

В європейській політичній науці, на відміну від української, не використовується визначення «суб'єкт політики» (з англ. Subjects of the policy) для позначення політичної еліти, а визначається як «істеблшмент». Істеблшмент (англ., від зміцнювати, засновувати) – слово, яким у ряді англійських країн характеризують високий рівень прибутків; високе становище у суспільстві; еліта, правлячі кола держави [3].

Зміна еліт для безпосередньо еліти та держави має виявляти зміну в мотивах, стратегіях та правилах організації власного життєвого простору. Еліта є як дзеркалом суспільних сподівань, так і суб'єктом реалізації даних очікувань та провідником суспільних змін. Проблема зміни еліт пов'язана з питанням політичної трансформації суспільства [6, с. 143]. До процесів зміни еліт в суспільстві належить «рекрутація» як включення нових людей без уточнення якісної характеристики даного процесу і їх соціально-групового походження, що являється підбором еліт.

Н. Попадюк досліджує проблему зміни управлінських еліт на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду. Перехід пострадянських країн до демократичного правління значно різниться від східноєвропейських держав. В польському і угорському переході переважали переговори. Східнонімецький, болгарський та чехословацький перехід вирізнявся масовими мобілізаціями без насилля, в той час як переворот у Румунії був спричинений повстаннями, які відбувалися з насиллям, зіткненнями і вуличними сутичками. Кожній країні притаманні свої способи і канали рекрутування в коло представників центральної політико-управлінської еліти серед «запасних», які формує та пропонує центру регіональна еліта.

Як стверджує Н. Попадюк, «сьогодні дуже необхідна управлінська еліта, яка враховувала б зміни, що відбуваються в соціально-економічній, політичній і духовній сферах суспільства, а також завдання України як незалежної, правової демократичної держави» [6, с. 145–146]. Політико-управлінська еліта має відповідати багатьом вимогам задля утвердження себе в політиці та управлінні, і завоюванні довіри громадян.

Г. Ніколь досліджує зміну політичних еліт Центрально-Східної Європи після падіння комуністичного режиму. Зокрема, чи призвели формально існуючі демократичні інститути до інтерналізації демократичних цінностей серед еліти.

Розрив між політичною елітою та інститутами є досить актуальним на внутрішній політичній сцені. Політичні еліти конкурують у формально консолідованій структурі демократичних інституцій, хоча їх поведінка не збігається з даною структурою у важливих аспектах. Розрив між політичною елітою та інституціями можна виявити через розгляд функціонування блоків політичної партії в загальних рамках системи демократичних політичних партій або специфічних характеристик системи політичної еліти Європейської економічної комісії ООН, що не відповідають демократичній структурі. Прикладами є націонал-популізм у Словаччині, політична поляризація в Угорщині і Польщі. Політична еліта негативно вплинула як на труднощі, так і на європейські політичні структури. Прикладом може бути невдала реформа правосуддя і поліції в Чеській Республіці.

На відміну від популізму в західноєвропейських країнах, персоналізація політики та недоліки поведінки політичної еліти, такі як політична корупція, менше стримуються інституційною структурою і соціальними акторами [10, с. 10; 12].

Директорка Центру економічної політики Азріелі Е. Ш. Брезіс досліджує рекрутування еліт в Західному світі, що веде до соціальної єдності чи соціального розшарування. На Заході меритократія стала основою рекрутування політичної еліти. Результат меритократичного відбору є найкращий, можна побачити, що меритократичне рекрутування фактично призводить до розшарування та авто-рекрутування [8, с. 1].

Протягом XIX ст. та на початку XX ст. існували відмінності між країнами у важливості освіти та підготовці еліт. В Англії лідери бізнесу, більшість з яких не мали жодної вищої освіти, ставилися насторожено до випускників ВНЗ. Ця підозра відображала культ «практичної людини», тому більшість британської економічної еліти було набрано та навчено через такі традиційні канали, як родинні зв'язки та патронаж, так звані «мережі старих хлопців», тих хто мав відвідувати народні школи [8, с. 5]. Та варто зазначити, що 31 січня 2020 р. Велика Британія вийшла зі складу Європейського Союзу.

Тоді як Франція зробила вибір на користь вже існуючої системи *grandes écoles*, яка базувалася на іспитах за досягнення [8, с. 7]. У Франції найбільш оригінальний характер мала система рекрутування та навчання еліт. Значну роль тут відіграють елітні заклади – Великі школи (*Grandes Ecoles*) [8, с. 5] «Гранд Еколь», – елітарні (і одночасно елітні) [2, с. 230]. Походження *grandes écoles* повернулося до військових шкіл XVIII ст., а також до створення спеціальних шкіл інженерів, необхідних державі: Національна школа мостів та доріг (*Ecole des Ponts et Chaussées*), Гірнична школа Парижа (*Ecole des Mines*) і Політехнічна школа (*Ecole Polytechnique*) [8, с. 5].

За моделлю Політехнічної школи в XX ст. з'явилася така елітна вища школа, як ENA (*Ecole Nationale d'Administration*), великий відсоток випускники якої зосереджено у всіх елітних установах Франції, зокрема системи державного або ж публічного правління. Подібністю України і Франції є те, що вони унітарні держави, тому багато унітарних європейських держав мають на сьогодні бюрократію, яка структурована за французьким зразком.

У Франції, як і у Німеччині, державна служба має класичний для континентальної Європи характер. Французька державна служба є чітко регламентованою і закритою системою, тобто це система кар'єрного зростання. Службовець починає працювати з найнижчої посади. Кар'єрна система формує різноманітні ієрархічні форми організації. При цьому на державну службу претендує дійсна еліта в державному управлінні, відповідно до аксіологічного і альтиметричного критерію елітарності.

Французька система професійної підготовки державних службовців містить в собі центральні загальнонаціональні, регіональні і спеціалізовані галузеві навчальні заклади та забезпечує додержання кожним державним службовцем потрібних знань і навичок державного управління, високої професійної і адміністративної культури.

Складовими частинами професійної підготовки державних службовців у Франції є: 1) початкова підготовка – організована адміністративними школами; 2) безперервне навчання або підвищення кваліфікації – здійснюється адміністраціями, представниками приватного сектору та адміністративними школами. Професійна підготовка державних службовців спрямована не на академічні знання, а на практичний досвід [2, с. 230–232, 234].

В системі державного управління Франції навчальні заходи розподіляються на такі категорії: робота з адаптації до робочого місця з метою опанування визначеними функціями; навчальні заходи поєднані зі змінами професійних профілів у середньостроковий термін; заходи, які направлені на отримання нових компетенцій в середньо- і довгостроковий термін, що мають за мету надання можливості службовцям щодо зміни функцій чи

організації-роботодавця; заходи з індивідуальної підготовки до конкурсів і екзаменів [2, с. 237].

Одним з основних каналів рекрутування еліти в Німеччині є елітарна освіта. Формування еліти в державному управлінні і функціонування професійного навчання державних службовців здійснюється в Німеччині. Особливу групу складають політичні та почесні чиновники.

Політичними чиновниками є статс-секретарі у федеральних міністерствах, відомствах федерального канцлера та федерального президента; керівники відділів в міністерствах, відомствах федерального канцлера та федерального президента, федеральному відомстві у справах друку і інформації, адміністрації Бундестагу і Бундесрату; керівники в земельних міністерствах та канцеляріях або ж державні радники.

Особливим німецьким явищем є інститут почесних чиновників, який становлять особи цивільних професій, призначення яких відбувається на почесну посаду без оплати та права заявляти на особливе соціальне забезпечення – це присяжні та виборні консули.

«Поетапний відбір» має два державні іспити для осіб, які пройшли теоретичну підготовку і стажування в федеральних чи земельних органах управління. В публічній службі Німеччини посади об'єднані в «кар'єру» (*Laufbahnen*), що складає групу посад від найнижчої до найвищої. Службовці Німеччини мають один з трьох видів правового статусу: підготовча служба; випробувальна служба; постійна служба [2, с. 238–240, 241].

Основними навчальними установами, які здійснюють вплив на формування і розвиток еліти та проеліти в державному чи публічному управлінні Німеччини, є: Федеральна академія державного управління (*Bundesakademie für öffentliche Verwaltung*), Федеральний університет прикладних управлінських наук (*Fachhochschule des Bundes für öffentliche Verwaltung*).

Головними федеральними університетами Німеччини є: Університет наук управління у місті Шпаєр (*University of Administrative Sciences in Speyer* (*Hochschule für Verwaltungswissenschaften*)), Федеральний університет збройних сил (*Federal University of the Armed Forces* (*Bundeswehrhochschule*)) і Федеральний університет прикладних наук державного управління (*Federal University of Applied Administrative Sciences* (*Fachhochschule des Bundes für öffentliche Verwaltung*)). Федеральна вища школа державного та муніципального управління (*FH Bund*) надає базові курси задля засвоєння основ державного управління. Головним постачальником послуг з професійної підготовки кадрів для федеральної адміністрації є Федеральна академія державного управління [2, с. 243–244]. Для України даний досвід елітарних навчальних закладів є важливим

в контексті формування еліти. Зокрема, українська елітарна освіта також містить в собі систему вищих навчальних закладів, в яких отримали вищу освіту найбільше впливових представників.

Дослідження «Європейська еліта», яке було проведене в березні 2012 р., відійшло від припущення, що європейську інтеграцію можна концептуалізувати як процес інтеграції еліт, що веде до згоди між національними елітами щодо їх тривалої співпраці та мирної конкуренції в рамках загальноєвропейських інституцій. Згідно з цим теоретичним підходом комплексний процес інтеграції еліти забезпечує нормативну та структурну основу для створення та функціонування європейської системи багаторівневого управління. Результати, представлені за даним дослідженням, свідчать про появу «Eurelithism» («еврелітизму»), який характеризується сильнішою прив'язаністю до Європи, сильнішою підтримкою процесу європейської інтеграції та більшою готовністю передати істотні елементи національного суверенітету державам європейського рівня. Результати також засвідчують, що членство в ЄС принесло користь їхнім країнам.

Відмінністю у європейськості європейських економічних та політичних еліт є: контекстуальний вплив, що виходить від національних державних установ і суспільств; наслідки включеності еліт в інституційні та індивідуальні мережі наднаціональної співпраці; внутрішньоелітарні підказки або когнітивна мобілізація; суттєве значення освіти притаманне лише для політичних еліт [9].

Головними викликами політичної еліти України в процесі європейської інтеграції є досягнення європейського рівня життя: здобуття необхідного рівня економічного розвитку, забезпечення громадянам відповідно до стандартів розвинутих демократій рівня життя та захисту їхніх прав. Політична система України повинна відповідати прийнятим в демократичному світі критеріям. Політична еліта України покликана здійснювати принципи демократичного розвитку суспільства.

Основним соціальним об'єктом політичних трансформацій є політична еліта. Вибір рішень політичною елітою є важливим чинником, що зумовлює розвиток та результати трансформаційних процесів [5, с. 174], які залежать від різних факторів політичного розвитку.

І. Михайловський, аналізуючи монографію Ф. Барановського «Європейська інтеграція та демократичний розвиток України», зазначає, що наявна система рекрутування політичної еліти в Україні не досить демократична. Дослідник акцентує увагу на елітократії, яка є не тільки політико-владною і політико-управлінською концентрацією основного потенціалу та ресурсів впливу на суспільство в руках еліт, та їх намагання на відособлене існування в усіх сферах соціального буття.

Демократична еліта в сучасному суспільстві не може бути закритою аристократичною кастою. Нова еліта повинна бути зацікавлена в стабільності суспільства і його поступального розвитку. Автор виразно конкретизував умови та шляхи формування політичної еліти з тими якостями, які властиві європейським демократичним засадам.

Нова еліта має розуміти потреби політичних перетворень та способи їх вирішення, необхідним є усвідомлення втілення українською елітою в політичне життя принципів консенсусу та компромісу як невіддільної складової частини європейських засад демократії в наближенні їх до еліти європейської [5, с. 174; 1].

На сьогодні українська політико-управлінська еліта відзначається непрозорістю системи рекрутування, що пов'язано з її внутрішньогруповою слабкістю демократичного спрямування (політичні партії та громадські організації); переважанням закритості; посиленням таких негативних якостей політичних лідерів, як корупція у публічному секторі; тим, що основний осередок формування еліти складається переважно з бізнесу; встановлений басейн рекрутування, чи соціальні групи, що є джерелом постачання представників політико-управлінської еліти [7, с. 105–106].

Враховуючи досвід Франції, для розвитку і формування еліти в державному управлінні України варто вжити такі заходи, як: підготовка державних службовців повинна здійснюватися навчальними закладами приналежними до системи державної служби; конкурсний відбір слухачів до Національної академії державного управління при Президентові України такий, як і для кандидатів на найвищі посади в державному управлінні; збільшення практичної складової частини в стажуванні; для зайняття посад еліти в державному управлінні необхідним є навчання у повному обсязі за курсом магістра державного управління чи магістра управління суспільним розвитком; викладачі зобов'язані мати практику в системі державного управління, а випускники, які отримали підготовку в у системі державного управління, мають кілька років відпрацювати на державній службі.

Основним для України з досвіду формування лідерів у державному управлінні Німеччини є: утвердження чітких та прозорих умов добору на публічну/державну службу за допомогою конкурсної процедури; послідовне набуття знань і навичок в державному управлінні; застосування механізмів проходження державної служби, таких як підготовча і випробувальна служба; постійна освіта задля здійснення успішної кар'єрної служби; посилення формування лідерських якостей в кандидатів на найвищі посади в державному управлінні [2, с. 238, 246]. Тому система рекрутування повинна враховувати таланти, здібності та практичний досвід при формуванні політико-управлінської еліти.

Для української еліти важливою проблемою є відсутність ідеології, визначеної політичної програми дій і почуття соціальної відповідальності. Характерні відмінності притаманні Україні, на відміну від таких розвинутих країн, як Франція, Німеччина, Данія. Реалізація завдань в галузі розвитку інтелектуального потенціалу українського суспільства потребує оновлення і омолодження управлінської еліти, формування і застосування нових стандартів для державних управлінських кадрів [6, с. 147]. На сьогодні у зв'язку з російсько-українською війною український шлях європейського розвитку пришвидшився тим, що 23 червня 2022 р. Україна стала кандидатом на членство в Європейському Союзі.

Висновки. Таким чином, багатоманітність думок щодо шляхів формування і рекрутування як національної і регіональної еліти дозволяє виокремити такі шляхи, як обрання, призначення і захоплення влади [4, с. 160]. Основними каналами рекрутування політичної еліти є державний апарат, органи місцевого самоврядування, політичні партії, релігійні організації, армія та система освіти. В науковій площині в Україні для позначення політичної еліти використовується поняття «суб'єкт політики», в той час як в європейській політичній науці застосовується поняття «істеблішмент».

Для України варто врахувати європейський досвід формування і розвитку політико-управлінської еліти. Франція зробила вибір на користь вже існуючої система *grandes écoles*, яка базувалася на іспитах за досягнення. Відповідно до французького досвіду для України необхідним є збільшення практичної складової частини в стажуванні, викладачі зобов'язані мати практику в системі державного управління, а випускники, які отримали підготовку в у системі державного управління, мають кілька років відпрацювати на державній службі. З німецького досвіду формування лідерів у державному управлінні необхідним є утвердження чітких і прозорих умов добору на публічну/державну службу за допомогою конкурсної процедури; послідовне набуття знань і навичок в державному управлінні; застосування механізмів проходження державної служби, таких як підготовча і випробувальна служба; постійна освіта задля здійснення успішної кар'єрної служби; посилення формування лідерських якостей в кандидатів на найвищі посади в державному управлінні.

Як засвідчило дослідження «Європейська еліта», проведене в березні 2012 р., членство в ЄС принесло користь країнам даної інституції. Тому політична система України має відповідати прийнятним в демократичному світі критеріям. Політична еліта України покликана здійснювати принципи демократичного розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Барановський Ф.В. Європейська інтеграція та демократичний розвиток України: концептуальний аналіз взаємовпливу : монографія. Луганськ : «Елтон-2», 2007. 407 с.
2. Елітознавство : підручник / за заг. ред. В.А. Гошовської. Київ : НАДУ, 2013. 268 с.
3. Істеблішмент. *Словник іншомовних слів*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%25B3%25F1%25F2%25E5%25E1%25EB%25B3%25F8%25EC%25E5%25ED%25F2> (дата звернення: 14.09.2022).
4. Маркітантов В.Ю. Основні чинники формування та рекрутування політичних еліт. *Збірник наукових праць «Політологічні студії»*. 2010. Випуск 1. С. 155–161.
5. Михальський І. Європейський шлях демократичного розвитку України. *Політичний менеджмент*. 2009. № 1. С. 173–176.
6. Попадюк Н.І. Проблема зміни управлінських еліт: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2009. № 2. С. 142–147.
7. Томашевська Т.В. Зарубіжний досвід формування політико-управлінської еліти. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 4. С. 101–107.
8. Elise S. Brezis. (2010). The Effects of Elite Recruitment on Social Cohesion and Economic Development. December. URL: <https://www.oecd.org/development/pgd/46837524>. (Last accessed: 14.09.2022).
9. Heinrich Best (ed.), György Lengyel (ed.), Luca Verzichelli (ed.) (2012). *The Europe of Elites: A Study into the Europeaness of Europe's Political and Economic Elites*. Publisher: Oxford University Press. Published: 15 March. URL: <https://academic.oup.com/book/26026/chapter/193920823> (Last accessed: 14.09.2022).
10. Nicole G. (2008). *Political Elites in East Central Europe. Paving the Way for «Negative Europeanisation»?* Budrich UniPress Ltd. Opladen & Farmington Hills MI. 231.

REFERENCES:

1. Baranovskyi F. V. (2007). *Yevropeiska intehratsiia ta demokratychnyi rozvytok Ukrainy: kontseptualnyi analiz vzaiemovplyvu: Monohrafiia*. [European integration and democratic development of Ukraine: conceptual analysis of mutual influence: Monograph]. Luhansk: «Elton-2». 407. [in Ukrainian].
2. Hoshovska, V. A. (Ed.). (2013). *Elitoznavstvo: pidruchnyk*. [Elite studies: a textbook.] K.: NADU, 268 s. [in Ukrainian].
3. Isteblishment. [Establishment]. *Slovnyk inshomovnykh sliv*. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%25B3%25F1%25F2%25E5%25E1%25EB%25B3%25F8%25EC%25E5%25ED%25F2> (date of access: 14.09.2022). [in Ukrainian].
4. Markitantov V. Yu. (2010). *Osnovni chynnyky formuvannia ta rekrutuvannia politychnykh elit*. [The main factors of formation and recruitment of political elites.]. *Zbirnyk naukovykh prats «Politolohichni studii»*. Vypusk 1. S. 155–161. [in Ukrainian].
5. Mykhalskyi I. (2009). *Yevropeyskyi shliakh demokratychnoho rozvytku Ukrainy*. [The European

way of democratic development of Ukraine]. *Politychnyi menedzhment*. № 1. S. 173–176. [in Ukrainian].

6. Popadiuk N. I. (2009). Problema zminy upravlynskykh elit: vitchyzniani i zarubizhnyi dosvid. [The problem of changing management elites: domestic and foreign experience]. *Derzhava ta rehiony. Seriya: Derzhavne upravlinnia*. № 2. S. 142–147. [in Ukrainian].

7. Tomashevskaya T. V. (2016). Zarubizhnyi dosvid formuvannia polityko-upravlynskoï elity. [Foreign experience in the formation of the political and managerial elite]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*. Vyp. 4. S. 101–107. [in Ukrainian].

8. Elise S. Brezis. (2010). The Effects of Elite Recruitment on Social Cohesion and Economic

Development. December. URL: <https://www.oecd.org/development/pgd/46837524>. (Last accessed: 14.09.2022). [in English].

9. Heinrich Best (ed.), György Lengyel (ed.), Luca Verzichelli (ed.) (2012). *The Europe of Elites: A Study into the Europeaness of Europe's Political and Economic Elites*. Oxford University Press. Published: 15 March. URL: <https://academic.oup.com/book/26026/chapter/193920823> (Last accessed: 14.09.2022). [in English].

10. Nicole G. (2008). *Political Elites in East Central Europe. Paving the Way for «Negative Europeanisation»?* Budrich UniPress Ltd. Opladen & Farmington Hills MI. 231. [in English].

The European way of recruiting the political elite: experience and prospects for Ukraine

Naumenko Olha Mykhaylivna

Ph.D. in Political Science,
Associate Professor at the Department
of Political Technology
Kyiv National Economic University named
after Vadim Hetman
Peremohy Ave., 54/1, Kyiv, Ukraine

The European way of mechanisms for recruiting the political elite is considered. In particular, the formation of the political elite in countries such as Great Britain, France, Germany and post-socialist countries of Europe. Peculiarities, ways and channels of recruitment to the political elite of these countries have been studied. The main channels for the formation of the political-power elites have been established, such as the state apparatus, local self-government bodies, political parties, religious organizations, the army and the education system. The purpose of the article is to study the peculiarities of the mechanisms of recruitment of the political elite on the way to European integration. The historical method was used in the study, which helped to follow the foreign and Ukrainian experience of elite recruitment channels. The comparative method provided a comparison of the methods of recruiting the political elite abroad and in the Ukrainian political system. The structural-functional method showed the structure of the political elite in the analyzed countries and their functional characteristics. Having considered the experience of the formation of the political-power elites of France and Germany, Ukraine should adopt an increase in the practical component of internships; the obligation of teachers to have practice in the state administration system; approval of clear and transparent conditions of selection for public/state service by means of a competitive procedure; consistent acquisition of knowledge and skills in public administration; continuing education for successful career service; strengthening the formation of leadership qualities in candidates for the highest positions in public administration. In the research presented, the key differences in the Europeaness of European economic and political elites are: contextual influence emanating from national state institutions and societies; consequences of inclusion of elites in institutional and individual networks of supranational cooperation; intra-elite cues or cognitive mobilization; the essential importance of education is inherent only to political elites. The results of the study indicate that the main challenges of the political elite of Ukraine in the process of European integration are the achievement of the European standard of living: obtaining the necessary level of economic development, providing citizens with a standard of living in accordance with the standards of developed democracies and protecting their rights. The political system of Ukraine must meet the criteria accepted in the democratic world. The political elite of Ukraine is called to implement the principles of democratic development of society.

Key words: political-power elites, political elite, elite formation, mechanisms of political elite recruitment, the European way.

Naumkina Svitlana Mykhailivna
Kamenchuk Tetiana Olehivna

Changes priorities in the concepts of regional policy and tools for its implementation on the path to European integration

UDC 32–027.541 (477)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.13>

Naumkina Svitlana Mykhailivna
Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of the Department of Political
Sciences and Law
State Institution 'South Ukrainian National
Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky'
Staroportofrankivska str., 26,
Odesa, Ukraine

Kamenchuk Tetiana Olehivna
Candidate of Political Sciences, Associate
Professor at the Department of Political
Sciences and Law
State Institution 'South Ukrainian National
Pedagogical University named after
K. D. Ushynsky'
Staroportofrankivska str., 26, Odesa,
Ukraine

The spread of integration forces any state to decentralization processes regarding the management of national development by strengthening the regional level of power and self-government, which actualizes regional policy as a direction of scientific-theoretical reflection and political-legal practice. Regional policy, its organizational, institutional and material basis becomes the primary task of the modern state as a political institution.

A feature of the regional policy of the countries of the European Union is the presence of two independent, but at the same time interconnected levels of its regulation and implementation. The supranational level aims to level regional disparities and create prerequisites for the harmonious development of regions throughout the EU. National policies are formed taking into account the main program documents of the EU on regional development, although they have their differences.

Understanding the importance of regional development for the national policy of modern states, before the further spread of integration processes, the latter turn to reforms, the main content of which is the development of regional democracy. An analysis of the experience of introducing such reforms in the countries of Central and Eastern Europe, primarily in Ukraine, proves that the integration processes take place consistently, are based on political stability, are initiated from below and are supported by the entire society. Recently, our country almost fully meets the conditions for full membership in the EU.

Key words: European Union, Ukraine, European integration, regional policy, national policy, decentralization processes, regional democracy.

Introduction. In the documents of the EU, the term «regional policy» is interpreted as a system of measures aimed at strengthening the unity of the national economies of the Member States and ensuring their harmonious development so as to level the differences between the regions and eliminate the backwardness of the least developed of them. Thus, often instead of the term «regional policy» the notion of “cohesion policy” is used, which involves simultaneous proceedings horizontally (between regions – Regional Policy) and vertically (between sectors of society – social policy). Therefore, there is a change in the conceptual apparatus concerning regional and social policies, when they are no longer considered separately.

The main goal of the article is to analyze the changes priorities in the concepts of regional politics on the path to European integration.

Research methods. The main methods that were used in the research process are systemic, interdisciplinary and structural-functional methods. Such general scientific methods of cognition as induction and deduction, analysis and synthesis, comparison and analogy, generalization and abstraction were also applied.

Research results. Regional policy as part of national policy in the field of economic and social development in Western Europe began to emerge during the Great Depression of 1929–1933. UK has

the longest history of regional policy – over 70 years. In most Western European countries, this policy began to be implemented after the Second World War. It is believed that the year of emergence of regional policy in Italy is 1950, when the «South cashier» was created; in Germany – 1951, in the Netherlands – 1951–1952; In Ireland – 1952, in France – mid 50s XX century, in Belgium – 1959.

Regional policy in Western Europe was aimed at creating new jobs in regions with surplus labor in 50-60s of XX century. This primarily concerned agricultural and old industrial regions.

The Treaty of Rome (1957) declared the desire of member states to ensure the full development of their economies by reducing the gap between different regions. The main purpose of the Treaty of Rome was the provision of socio-economic conditions that contributed most to the development of competition. To achieve this goal, it was decided to ban any assistance from the central and regional authorities. The only common institution aimed at regional development and defined in the Treaty of Rome, was the European Investment Bank, which for nearly 20 years was the only source of investment financing regional development.

The 60s of the XX century were associated with a report submitted by the European Parliament and the European Commission, which pointed

to the need for joint actions towards strengthening and harmonization of regional development. Including:

– The report Motta (May 9, 1960) – proposed the establishment of a consultation committee for regional issues and started a program of European regional policy.

– The report Birkelbaha (December 17, 1963) – insisted on the transfer to the European Commission's special disposition of funds intended for the financing of regional policy and a central office documentation and dissemination of European contacts with local authorities.

– The report Rossi (October 9, 1964) – pointed to the need to rethink the role and place of regional policy in the Community and emphasized the need to prepare the European Regional Development Plan [2].

The Proposals made in the above reports, as well as the ones initiated by the European Commission coincided with a deep political crisis within the Community related to the statements in favor of expanding the powers of the European Parliament and the European Commission. As national political issues of the countries forming the EU dominated the regional, the offered proposals for the reform of European regional policy were postponed indefinitely.

Despite the slow and contradictory political decision-making process regarding regional policy the Directorate General for Regional Policy was created in 1968, making it possible to start setting up coordinating national activities in the field of regional policy in particular as regards the provision of national regional aid. [3].

In terms of accumulation of structural problems, including low productivity, low level of professional education and training of manpower, poor infrastructure, lack of basic capital and so on, it became clear that the policy of stimulating competition is not capable of ensuring a uniform development of the Community and regional aid was necessary at least to distort the free market. Therefore, in the early 70s of the XX century the purpose of European regional policy was the elimination of the backlog and leveling the chances of regional development.

In 1973 for the first time in reports, Thomson published the results of a comparative analysis of the nine regions of the Member States, under which two types of regions in need of regional support were defined. These included regions that had agricultural and industrial problems.

For the purpose of comparison and harmonization of different national systems of regional aid, it was necessary to introduce a common statistical nomenclature of European Regions (NUTS). In the beginning, three levels of statistical units in each country – members of the community were pointed out, and in 1996, this nomenclature has been expanded by two new lower levels [7].

In 70s of the XX century, EU determined the three main areas of European regional policy:

1) regional focus of other Community policies agricultural, energy, industrial, etc.;

2) coordination of regional policies of the Member States;

3) financial support to troubled regions [3].

The Activity in the first two areas started earliest, the third trend began in the late 70s. It led to the creation in 1975 of the European Regional Development Fund (ERDF). This event launched an active regional policy in the EU. Financing of this institution was carried out in the mode of quotas for each of the member states.

Evaluating this period, we note that despite the modifications, European regional policy is not consistent with its principles, as in many European countries ERDF costs are considered only as compensation payments to the EU budget. This led to a series of reforms of the ERDF and its reorientation to attract investment to less developed regions to increase endogenous potential of regions and mobilize local resources.

Since then the focus on the use of endogenous potential, encouraging local entrepreneurship and stimulating innovation became the dominant philosophy of European regional policy.

Despite some success of the integration potential of a common regional policy in the 80s, the 90s of the XX century ensure gradual progress and regional development failed. A stimulus, which could only provide a major change or historic agreement was necessary. This incentive was the simultaneous enlargement of the EU through the accession of Greece, Spain and Portugal and further deepening of European integration through the adoption of the Single European Act (reform of the structural funds) and the Delors Package I [4].

The reform of the structural funds in 1988 had both political and economic consequences for the principles of partnership and concentration and gave the European Commission the opportunity to work closely with regional authorities, often bypassing national governments. Thus, the formation and implementation of cohesion policy increasingly strengthen regionalism in Europe and ensure the creation of multi-level governance in the EU. This also contributed to the inclusion of the Maastricht Treaty provisions on the establishment of the Committee of the Regions, an advisory body of the EU, which started operating in 1994.

The foundation of all regional policy in the 90s of the XX century occurred in 1988, when the Council adopted three regulatory orders:

– A framework that establishes new challenges for the Structural Funds.

– Horizontal containing the coordination of the funds between themselves and their relations with the European Investment Bank [1].

In the Maastricht Treaty (1992) to national regional management initiatives were added to special initiatives in the area of cohesion. One of the goals of the EU was to promote economic and social progress, which would be balanced and sustainable, in particular through the establishment of free movement without borders by strengthening economic and social cohesion and the creation of economic and monetary union.

In the period from 1994 to 1999 the Structural Funds priorities included:

1. Promoting and updating the structure of backward regions.
2. Conversion of regions, border regions or parts of regions affected by industrial decline.
3. Combating long-term unemployment and improving youth employment and people eliminated from the labor market, equal employment opportunities for men and women.
4. Creating favorable conditions for the adaptation of workers to industrial changes and changes in production systems.
5. Promotion of rural development.
6. The development and restructuring of regions with extremely low population density [2].

The first goal was dominant, as more than two thirds of the total appropriation allocated through the Structural Funds, managed through the various types of assistance to backward regions. Thanks to such measures in the period from 1986 to 1996 GDP per capita in purchasing power parity in ten poorest regions in the EU grew from 41% to 50% of the average in the EU.

In 1997, the European Commission prepared an information document "Agenda 2000", which was a draft program of action to strengthen the European Union and offered a series of reforms to modernize regional policy. In 1999 at the Berlin summit, a political agreement on the whole package of issues was reached, according to which the main priorities of regional policy for 2000-2006, determined:

1. Promoting and altering patterns of backward regions.
2. Support for economic and social transformation (conversion) areas that are faced with problems of a structural nature.
3. Promoting the adaptation and modernization of policies and systems of education, training, employment [4].

The overall support for all three new priorities in 2000-2006 covered 40% of the EU population.

At all stages of programming, monitoring, and controlling the execution of programs and projects, partnership between EU institutions, national, regional and local governments, non-governmental organizations, especially those working in the field of environmental protection, equal rights for men and women was expanded [9].

Assessing the whole entire package of changes adopted by the EU Council and the European Commission during this period, we can conclude that most of them were aimed at further improving the efficiency of the Structural Funds, simplifying management, ensuring greater transparency and flexibility in the EU financial instruments, improving cost control and decentralization in the implementation of programs.

For effective development of the regions of the EU in the future, the European Commission has identified new priorities of regional policy for the period 2007–2013.

First of all, the new policy significantly narrowed the scope of its goals, to which major efforts will be directed:

1. Convergence – smoothing inequalities between countries and regions.
2. Increasing employment and competitiveness of the regions.
3. European territorial boundaries of cooperation (cross-border, transnational) [5].

These changes in regional politics led to differences in the principles of EU structural funds, which are the main financial instruments of policy implementation. Instead of the five, that were previously, there were only three – the European Regional Development Fund, European Social Fund and the Cohesion Fund.

All available funds and programs now had to unite into one financial instrument in a certain direction and serve the achievement and realization of one of the three priorities set by regional policy development for the period.

The Reforms Structural Funds of 1988–2013 radically revised EU regional policy, introducing new principles that allowed to move from random, uncoordinated action to comprehensive structural activities, whose purpose was to increase the effectiveness and efficiency of regional aid in order to increase the cohesion of member countries [2].

The third wave of reform of the EU structural funds was also closely associated with the new priorities of EU regional policy for 2014–2020 biennium, which was formulated in line with the development of the European Union "Europe 2020".

EU Regional Policy for the next period from 2014 to 2022 undergoes adaptive changes, caused mainly by the need of structural transformation of the economy weaker of EU countries and the global financial crisis. In order to receive the money from the EU structural funds, future regions will have to prove not their conservatism but the ability to contribute to the implementation of the strategy "Europe 2020". This is the essence of the adaptive approach to regional policy imperatives of global development [6].

Despite the reduction in funding programs, such incentives should lead to more effective allocation of funds. This approach, in case of failure

of government administrations of specific regions in the coming years could further aggravate the problem of inequality of regions, but the EU is trying to remedy this situation through a new system of division of regions and accordingly changing the proportions of their funding.

Investment under the ESF covers all regions of the EU. Over 80 billion Euros are intended for investments in human capital. Additional 3.2 billion in the period 2014-2020 Euros will be allocated for youth employment initiatives [See: 8].

In the period of 2014–2021, ESF activities will focus on four thematic objectives:

- promoting employment and supporting labor mobility;
- promoting social inclusion and combating poverty;
- investing in education, skills and lifelong learning;
- increasing institutional capacity and efficient public administration.

For the period 2014–2020, this Fund allocate will allocate 74 billion euro.

According to the budget for the years 2014–2020 cohesion policy will be of 325 billion euro in the prices of 2011 (366.8 billion at current prices). The Cohesion Fund budget received about 75 billion euros. They will be aimed at increasing economic growth and job creation, climate change, energy dependence and social problems. Investments will be directed to all regions of the EU, but with the low level of development. In contrast to the previous programming period (2007–2013), when countries recipients under this program were all countries where GDP per capita was less than 75% of the average in the EU-27, in the new period, the countries are divided into three groups:

- the least developed (GDP less than 75% of the average);
- Transition (GDP between 75 % and 90% of the average for the Union);
- developed (90 % of GDP) [10].

In general, the least developed countries will receive in the years 2014–2021 185.37 billion EUR, 36.16 billion the transitional countries, and the developed – 55.52. In addition, sparsely populated and remote areas will be allocated 1.56 billion euros, interregional development – 10.23 billion euro. All amounts are expressed in current prices and do not include internal division of the Cohesion Fund.

Conclusions. The Reforms Structural Funds radically revised EU regional policy, introducing new principles that allowed to move from random, uncoordinated action to comprehensive structural activities, whose purpose was to increase the effectiveness and efficiency of regional aid in order to increase the cohesion of member countries.

However, the experience of regional policy in the EU shows that by itself regional policy is not

capable to ensure accelerated economic growth and increase revenues in depressive regions. The Structural Funds should be treated with caution; as independent experts suggest that we should not pay too much attention to internal regional disparities but better focus on sustainable economic growth across the country.

BIBLIOGRAPHY:

1. Акуленко Л. Глобальні виклики для ЄС: 5 сценаріїв і реальність. *VoxUkraine*. 2017. 13 квітня 2017 р. URL: <https://voxukraine.org/uk/globalni-vikliki-dlya-yes-5-stsenariyiv-i-realist/>
2. Бабій Д.В. Питання ідентичності в сучасному Європейському Союзі. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені В. Стуса*. 2020. Вип. 12. Том 1. С. 11–16.
3. Барановський Ф. Особливості розвитку та проблеми подальшого розширення ЄС контексті успішної реалізації євроінтеграційного курсу України. *Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]*. 2007. Вип. 36. С. 161–168.
4. Переформатування європейської інтеграції: можливості і ризики для асоціації Україна-ЄС. Київ : Заповіт, 2018. 214 с.
5. Потіха А. Європейський Союз в умовах кризи. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 8. С. 36–43. URL: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr8.pdf>.
6. Челак О.П. Теоретичні аспекти дослідження регіонального розвитку. *Політикус*. 2016. № 2. С. 34–37.
7. Convergence report reviews Member States' progress towards joining the euro area. *European Commission*. 10 June 2020. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1011.
8. Hübner C. Eichhorn J., Molthof L. It's the EU, Not Western Balkan Enlargement... French public opinion on the EU membership of the Western Balkans. New York : Open Society Foundations, 2021.
9. Key findings of the 2020 Report on Montenegro. *European Commission*. 6 October 2020. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_20_1796.
10. Radulović D. As Montenegro reforms, help us achieve our EU goal. *Emerging Europe*. 13 January 2021. URL: <https://emerging-europe.com/voices/as-montenegro-reforms-help-us-achieve-our-eu-goal/>.

REFERENCES:

1. Akulenko L. Global'ni vikliki dlya ЄS: 5 stsenariiv i real'nist'. *VoxUkraine*. 2017. 13 kvitnya 2017 r. URL: [https://voxukraine.org/uk/globalni-vikliki-dlya-yes-5-stsenariyiv-i-realist.](https://voxukraine.org/uk/globalni-vikliki-dlya-yes-5-stsenariyiv-i-realist/)
2. Babii D. V. Pitannya identichnosti v suchasnomu Єvropeis'komu Soyuzi. *Visnik students'kogo naukovogo tovaristva Donets'kogo natsional'nogo universitetu imeni V. Stusa*. 2020. Vip. 12. Tom 1. S. 11–16.
3. Baranovs'kii F. Osoblivosti rozvitku ta problemi podal'shogo rozshirennya ЄS konteksti uspishnoi realizatsii evrointegratsiinogo kursu Ukraїni. *Naukovi*

zapiski [Institutu politichnikh i etnonatsional'nikh doslidzhen' im. I. F. Kurasa NAN Ukraïni. 2007. Vip. 36. S. 161–168.

4. Pereformatuvannya evropeis'koi integratsiï: mozhlivosti i riziki dlya asotsiatsii Ukraïna-ES. Kiyv: Zapovit, 2018. 214 s.

5. Potikha A. Evropeis'kii Soyuz v umovakh krizi. Ukraïna: podiï, fakti, komentari. 2020. № 8. S. 36–43. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2020/ukr8.pdf> 6. Chelak O. P. Teoretichni aspekti doslidzhennya regional'nogo rozvitku. Politikus. 2016. № 2. S. 34–37.

7. Convergence report reviews Member States' progress towards joining the euro area. European Commis-

sion. 10 June 2020. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1011

8. Hübner C. Eichhorn J., Molthof L. It's the EU, Not Western Balkan Enlargement... French public opinion on the EU membership of the Western Balkans. New York : Open Society Foundations, 2021.

9. Key findings of the 2020 Report on Montenegro. European Commission. 6 October 2020. URL : https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/COUNTRY_20_1796

10. Radulović D. As Montenegro reforms, help us achieve our EU goal. Emerging Europe. 13 January 2021. URL : <https://emerging-europe.com/voices/as-montenegro-reforms-help-us-achieve-our-eu-goal/>

Зміни пріоритетів у концепціях регіональної політики та інструментах її реалізації на шляху до європейської інтеграції

Наумкіна Світлана Михайлівна

доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна

Каменчук Тетяна Олегівна

кандидат політичних наук, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» вул. Старопортофранківська, 26, Одеса, Україна

Поширення інтеграції змушує жодну державу до децентралізаційних процесів щодо управління національним розвитком шляхом зміцнення регіонального рівня влади та самоврядування, що актуалізує регіональну політику як напрям науково-теоретичної рефлексії та політико-правової практики. Регіональна політика, її організаційне, інституційне та матеріальне підґрунтя стає першочерговим завданням сучасної держави як політичного інституту.

Особливістю регіональної політики країн Європейського союзу є наявність двох самостійних, однак у той же час взаємопов'язаних рівнів її регулювання та здійснення. Наднаціональний рівень ставить за мету нівелювання регіональних диспропорцій та створення передумов для гармонійного розвитку регіонів по всій території ЄС. Національні політики формуються з урахуванням основних програмних документів ЄС щодо регіонального розвитку, хоча і мають свої відмінності.

Розуміючи вагомість регіонального розвитку для національної політики сучасних держав, до подальшого поширення інтеграційних процесів, останні звертаються до реформ, основний зміст яких полягає у розвитку регіональної демократії. Аналіз досвіду запровадження таких реформ в країнах Центральної та Східної Європи, перш за все в Україні, доводить, що інтеграційні процеси відбуваються послідовно, спираються на політичну стабільність, ініціюються знизу та підтримуються усім суспільством. Останнім часом наша країна майже у повному обсязі відповідає умовам до повноправного членства в ЄС.

Ключові слова: Європейський Союз, Україна, євроінтеграція, регіональна політика, національна політика, децентралізаційні процеси, регіональна демократія.

Ростецька Світлана Іванівна
Проноза Інна Іванівна

Загальноєвропейська/національна/регіональна ідентичності в політичних процесах сучасної Європи

УДК 32.323.1:323.2:314.16
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.14>

Ростецька Світлана Іванівна
доктор політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса,
Україна

Проноза Інна Іванівна
кандидат політичних наук,
старший викладач кафедри політичних наук і права
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, Одеса,
Україна

Поняття «Європи регіонів», яке позиціонує регіональну мережу як ключовий елемент основоположних проєктів європейського будівництва, переживає нині системну кризу, адже держави-члени не відмовилися від своїх регіонів ні з точки зору політичної спроможності, інституційного будівництва чи планування використання земель, так само, як регіони не змирилися із запереченням Європи регіонів.

Визначено, що є потреба прийняття кооперативних методів колективних дій з огляду на те, що європейський контекст повинен бути здатним заохочувати створення мереж та встановлення належної практики, поділеної між регіональним демократичним досвідом. Демократична частка, представлена регіоном, також присутня в дебатах про незалежність «мезо» утворень, таких як Каталонія та Шотландія. Ці дебати висвітлюють демократичну частку у тому сенсі, що прихильники такої незалежності дуже часто наполягають на новій формі демократичної держави, яку вони хочуть створити, яка не є центральною державою за зразком тієї, проти якої вони вкладають стільки енергії для боротьби, претендуючи на потенційний статус «держави-члена» Європейського Союзу.

Європейську модель ідентичності можна представити саме так: європейська ідентичність, наявна і досить вкорінена національна ідентичність і під нею відроджується регіональна ідентичність. Ця модель робить вкрай складним завдання політичного управління в Європі. Історичні межі регіонів в Європі часто не збігаються з межами національних держав. Каталонці і баски живуть, крім Іспанії, у Франції, угорці – в Трансильванії і Сербії, італійці – в Хорватії. Подібна ситуація створює значні труднощі у функціонуванні національних держав, але при всьому цьому конструювання європейської ідентичності було і залишається вкрай важливим і непростим у реалізації завданням, з урахуванням того, що історично ідея наднаціональної спільності на масовому рівні не сформувалася.

У сучасній Європі можна одночасно усвідомлювати свою національну приналежність каталонцем, іспанцем і європейцем або шотландцем, італійцем і європейцем, тобто визнавати всі три рівні ідентичності, що водночас не виключає можливості сперечатися про вагомість кожного рівня окремо.

Вказано, що в історії Європи суперництво і війни переважали над формами колективної поведінки. Крім регіонального рівня ідентичності, «під ним» існує ще один рівень – ідентичність мігрантів. Найсерйознішу проблему для держав ЄС являють мігранти, які приїхали з країн, що за типом культури сильно відрізняються від Європи.

Ключові слова: ідентичність, загальноєвропейська ідентичність, національна ідентичність, регіональна ідентичність, конфлікт, міграційна криза.

Вступ. Глобалізація має великий вплив на країни, а відповідно, і на регіони та безпосередньо на громадян та їхню ідентичність. Регіони можуть визначатися за культурними критеріями, відповідно до мови, діалектами або моделями соціальної комунікації або описуватися відповідно до почуттів ідентичності, пережитими громадянами і політичними акторами. Але, наприклад, почуття регіональної ідентичності в деяких регіонах Європи може і не бути зовсім і навіть там, де воно є, його політичні контексти варіювалися від потреби регіонального лобі в політиці через вимоги автономії аж до повного відділення. Регіони можуть також видаватися інституціональним поділом, що виникли в ході історії або створені зовсім недавно, і варіюватися від органів, створених для зручності державного управління, до політичних інститутів, побудованих на основі політичної діяльності. Ці різні визначення регіонів не тільки не завжди збігаються, але і можуть суперечити один одному. Їхнє ставлення до держави також

варіюється, що посилює/послаблює взаємини на рівні центр/регіон. Будь-який європейський народ без загальноєвропейської свідомості та загальноєвропейської ідентичності, де є «демос» у цьому сенсі слова. Без такої європейської національної свідомості, швидше за все, не здійсниться жодне закінчене європейське усупільнення, а державна інтеграція в своєму розвитку не зможе вийти за наявні на цьому етапі межі. Нині спостерігається формування європейської національної свідомості та ідентичності, цей процес у фазі історичного становлення. Європейська національна свідомість та ідентичність за поточних та очікуваних у доступному для огляду майбутньому суспільних відносинах однозначно є багатонаціональною свідомістю або федеративною національною свідомістю, відповідно до багатозарової державності в Європі. У цій Європі можна одночасно усвідомлювати свою національну приналежність каталонцем, іспанцем і європейцем або шотландцем, італійцем і європейцем, тобто визнавати всі три рівні тери-

торіальної належності, що водночас не виключає можливості сперечатися про вагомість кожного рівня окремо.

Результати. Одночасно зі створенням Європейського Союзу постало питання проблеми європейської ідентичності. У міру швидкого розширення списку країн, що приєдналися до Союзу, ці критерії набували все більшого значення. Проєкт європейської економічної та політичної інтеграції являє собою джерело політичних суперечностей в усіх країнах Європейського Союзу і в багатьох країнах поза його межами.

На думку Ф. Фукуями, «у сучасній Європі боротьба за ідентичність почалася із засновників Європейського Союзу Робера Шумана і Жана Монне, які розуміли, що причиною двох світових воєн, пережитих Європою, були як раз виключно етнічні визначення національної ідентичності. Як протиотруту вони і створили Європейське об'єднання вугілля і сталі, до якого увійшли Франція, Бельгія, Західна Німеччина, Італія, Нідерланди та Люксембург. Засновники ЄС свідомо намагалися послабити національну ідентичність на рівні країн-учасниць на користь «постнаціональної» європейської свідомості [1, с. 180–181].

Традиційні уявлення про межі Європи зі створенням Європейського Союзу починають впливати і на уявлення про європейську ідентичність. Над наявними до початку процесу європейської інтеграції національними ідентичностями керівництво і політичні еліти ЄС прагнуть надбудувати «європейську ідентичність». Для цього доводиться йти на певне послаблення почуття національної ідентичності. Такий процес супроводжується посиленням відчуття регіональної ідентичності.

Багатьом з нас, здається, «найкомфортніше з ідеєю традиційної національної держави. Вона лишається головним осереддям як особистої, так і колективної лояльності. Ми твердо віримо у «старі» нації не тому, що вони «реальніші» чи менш проблематичні за будь-яку іншу форму абстрактної політичної та культурної організації. Як нагадує нам Бенедикт Андерсон, нації є «уявлені спільноти», утворені за допомогою загальновізнаних «нарративів», які тримають докупи розмаїті спільноти спільним зв'язком приналежності. Саме цей уявний зв'язок дає декому з нас змогу з небуденною розкутістю вболівати за одинадцятьох незнайомих нам футболістів у однакових сорочках під час їхньої гри з одинадцятьма так само незнайомими суперниками, вбраними у форми іншої барви. Це і є процес геополітичного винаходу, ритуал, який дозволяє нам абсурдно припуститися, що ці одинадцятьоро людей, яких ми підтримуємо, виступають на нашу честь, від нашого імені і з нашої волі» [2, с. 10–11].

Ідею уявленої європейської спільноти, яка дала змогу із подібним завзяттям вболівати за фут-

больну команду Європи, уявити набагато складніше. Символи та гімни «європеїзму» досі невідомі, і нам забракло мови – як у буквальному сенсі, так і кажучи образно – якою можна було б висловити якесь спільне почуття «європейськості».

Країни ЄС докладають великих зусиль для формування європейської ідентичності. Вперше це поняття було зафіксоване в копенгагенській «Декларації європейської ідентичності», прийнятій у 1973 р. Основними її елементами в Декларації були названі представницька демократія, верховенство закону, соціальна справедливість, економічний прогрес і права людини. Акцентувалися також спільні інтереси, зобов'язання і спадщина європейців [3]. У Маастрихтському договорі тези копенгагенської декларації були доповнені; зокрема, там підкреслювалася важливість проведення спільної зовнішньої політики. У договорі йшлося і про повагу союзом національної самобутності країн-членів [4]. Разом із тим часом самобутність окремих країн ігнорується. Так, у 2013 р. голова Європейської ради Херман Ван Ромпей заявив, що ознакою нової Європи повинна стати ліквідація національної ідентичності. Х. Ван Ромпей виступив із закликком переосмислити сьогодення і майбутнє Євросоюзу як організації, що об'єднує безліч де-юре незалежних держав. За його словами, «постійне розширення змішує політичні і географічні ідентичності, а це своєю чергою перетворює європейський континент на універсальний будинок для всіх» [5].

Слід підкреслити, що політична інтеграція країн, що входять у Євросоюз, до цього часу не відбулася. Європейські держави не хочуть поступатися багатьма суверенними правами на користь наднаціональних структур, а останнім часом ця ситуація лише погіршується, і прикладами можуть бути перемоги на парламентських виборах у країнах Європи тих політичних сил, які орієнтовані на збереження національної та регіональної ідентичностей. Гальмує інтеграцію і різноманітність форм політичного устрою. Так, співіснують парламентські і президентські республіки, конституційні монархії. Вони розрізняються і за партійними системами, і за формами політико-територіального устрою [Див. детал: 6].

Наднаціональні структури, за винятком Європарламенту, в очах європейців не є легітимними. Члени Європейської комісії призначаються національними урядами, Рада Європи – міжурядова установа. Європарламент – єдиний інститут, який вибирається громадянами Європи, проте коло його повноважень і вплив обмежені. Всі ці інститути далекі від простих громадян, які дуже часто розглядають ці організації як технократичну бюрократію. Багато хто не сприймає систему управління ЄС як частину повсякденного життя. Відповідно, вибори до Європарламенту розглядаються

як свого роду необов'язкове доповнення до виборів національних.

На думку П. Мовчан, «європейська ідентичність продовжує формуватися, але цей процес іде досить повільно і не має лінійного характеру. Значну роль при цьому відіграє концепція європейського громадянства, введена в дію Маастрихтським договором 1992 р. та розвинута у наступних основоположних актах ЄС. У розумінні європейської ідентичності ефективним методологічним інструментарієм може виступати теорія самокатегоризації та принцип метаконтрасту, ядром яких за сучасних умов виступає Спільна зовнішня політика та політика безпеки Європейського Союзу, а також сам процес європейської інтеграції. Серед можливих напрямів зміцнення європейської ідентичності слід зазначити побудову спільних символів, актуалізацію історичної пам'яті, посилення каналів комунікації у публічній сфері, зростання мобільності робочої сили та міждержавного обміну студентів, інтенсифікація кооперації та взаємодії між суб'єктами науково-культурної та підприємницької діяльності» [7].

Але кількість євроскептиків у країнах Європи збільшується. Вибираючи між своєю країною і Європою загалом, більшість європейців ставить на перше місце національний компонент, тобто вони вважають себе перш за все громадянами своєї держави. В ході такого обстеження респондентам було запропоновано відповісти на питання, ким вони бачать себе в найближчому майбутньому: громадянами своєї держави; громадянами своєї держави і європейцями; європейцями і громадянами своєї держави; тільки європейцями. Лише 3% відповіли, що бачать себе європейцями, тоді як 38% – тільки громадянами своєї держави. Серед прихильників змішаних форм самоідентифікації перші також виявилися в явній меншості: лише 7% опитаних бачили себе в найближчому майбутньому європейцями і громадянами своєї держави. Навпаки, 49% поставили на перше місце приналежність до своєї держави» [8].

Процеси глобалізації та трансформації у сучасному світі, безсумнівно, «порушують традиційні форми ідентичності, ставлять під сумнів суб'єктивні відчуття самоідентичності людини та етносів, що були сформовані в межах колишніх традицій. Особливо гостро це проявляється у відношенні до проблеми ідентичності представників локальних груп, етнічних, релігійних, культурних меншин. Попереднє відчуття ними власного «я», яке забезпечувалося колишніми формами ідентичності, занепало. Стався розрив у наступності, коли руйнування одного типу ідентичності передбачає компенсацію ідентичністю іншого типу. Саме відсутність механізму наступності ідентичності стало супроводжуватися відчуттям внутрішнього дискомфорту і тривоги, що реалізуються у формах закри-

тості і посилення ізоляціоністських тенденцій. Ізоляціонізм, своєю чергою, активізував тенденції до зворотної локалізації культури і традицій, способу життя, думок і норм поведінки людей» [9, с. 89].

Глобалізація, так само, як і індивідуалізація свідомості, що відбувається нині, ведуть до того, що європейці все менше пов'язують свої інтереси і потреби з розвитком держави, в якій вони живуть. Проте вона продовжує відігравати велику роль, в її розпорядженні залишаються основні механізми соціалізації особистості, перш за все система освіти. Тому не дивно, що національна самоідентифікація, як і раніше, цементує європейські країни. Відданість нації державі визначається трьома основними моментами: відчуттям того, що нинішнє покоління продовжує справу попередніх поколінь, загальною пам'яттю про колективну історію країни, а також почуттям загальної долі. Історичний досвід показує, що ці елементи об'єднують нації і дозволяють їм витримувати важкі випробування.

Аналіз наукових доробок з питань глобалізації дає змогу виділити два основні, що не виключають один одний, лейтмотиви.

По-перше, глобалізація 1: світ одночасно і зменшується, і збільшується, і обидва процеси взаємопов'язані. Зменшенню світу придумуються метафори: «просторово-тимчасове стиснення» Д. Харві [10]; «Кінець географії» Р. О'Брайана [11]. До переліку факторів «стиснення» досить часто відносять подорожі, електронні ЗМІ, капіталістичну інтеграцію. Збільшення світу аргументується тим, що малі, локальні світи повсякденного життя виявляються все тісніше і багатосторонньо пов'язаними з більшим світом. Наприклад, до факторів, що сприяють розсуванню кордонів, часто відносять туризм, споживання, комунікацію, потоки різного роду ресурсів. Звичайно, що всі ці фактори перебувають у системному взаємозв'язку.

По-друге, глобалізація – у світі одночасно йдуть два процеси: уніфікація і диверсифікація. Уніфікація є рисою епохи модерну: уніфікуються речі, місця, процедури, інститути. Диверсифікація – риса епохи постмодерну: диверсифікуються люди, об'єкти, практики, думки.

Отже, ці два трактування тісно пов'язані один з одним, але центральним моментом для обох трактувань глобалізації є те, що люди дізналися, що живуть у глобальному, а не локальному світі [12, с. 57].

Більшість дослідників глобалізації сходяться на думці, що глобальні процеси впливають не тільки на суспільство загалом, але і на індивіда. І одним з таких наслідків глобалізації можна назвати кризу ідентичності. Ідентичність насамперед пов'язана з процесом позначення індивідом себе як члена однієї або декількох соціальних груп. Найважливішим інструментом здійснення соціальної ідентичності є процес соціальної категоризації, в ході

якого індивід впорядковує своє соціальне оточення в термінах виявлення різних груп (категорій), переміщення себе в одну з них (власне процес ідентифікації) і ототожнення з нею (досягнення ідентичності).

Доцільно розглянути аргумент на користь того, що глобалізація руйнує ідентичності. До ери глобалізації існували локальні, автономні, цілком певні і міцні зв'язки між географічним місцем і культурним досвідом. Ці зв'язки становили «культурну ідентичність» індивіда і спільноти. Ідентичність була чимось, що у людей просто «існувало» в їхньому житті, традиційне довге перебування в такому місці, відчуття нерозривного зв'язку з минулим. Ідентичність, як і мова, була не просто вираженням території, культури, вона була свого роду колективним надбанням локальних спільнот. Але виявилось, що ідентичність тендітна, вона потребує захисту. У різноманітті та дискретності світу глобалізація знищила різні культури, руйнуючи стабільні локальні спільноти, приводячи до переміщення народів, приносячи рухому ринком гомогенізацію культурного досвіду, стираючи тим самим відмінності між культурами, які становили ідентичності. Хоча вважається, що глобалізація передбачає загальний процес втрати культурних відмінностей, деякі культури і традиції перенесли цей процес краще, інші гірше.

У науковій літературі, присвяченій аналізу ідентичності, не важко знайти незгоду авторів з думкою, що ідентичність є жертвою глобалізації. Наприклад, М. Кастельс присвятив цілий том свого знаменитого аналізу «Інформаційної епохи» постулату, що «наш світ і наше життя формуються протидіючими процесами розвитку глобалізації та ідентичності». Згідно із Кастельсом, основна особливість неприйняття влади глобалізації полягає в «широкій і потужній демонстрації колективної ідентичності ... виявляється в культурній своєрідності і контролі народу над своїм життям і навколишнім середовищем» [13, с. 137]. Тут ідентичність простежується як сила локальної культури, яка чинить опір – нехай навіть неорганізований і часом політично реакційний – як відцентрована сила капіталістичної глобалізації.

Цей погляд на «силу ідентичності» може розділяти будь-хто з тих, хто спостерігає за стрімким зростанням соціальних рухів на захист позицій ідентичності (руху за права жінок, релігійні, етнічні, національні рухи). Вплив глобалізації стає питанням взаємодії інституційно-технологічного фактора як стимулу до глобалізації, з «локалізуючими» силами, які виступають як противага. Прагнення до «глобалізації» поєднує у собі логіку капіталістичної експансії зі швидким розвитком засобів масової комунікації. Але цьому прагненню протистояють різні процеси і практики, що відображають різні ступені «локальності», такі як рух на захист локальної,

етнічної, культурної ідентичності. Детериторіалізуюча сила глобалізації зустрічає опір у формі того, що М. Білліг [14, с. 2] назвав «банальним націоналізмом» – постійне, рутинне ствердження своєї національної приналежності, особливо в засобах масової інформації, яке спонсорується розвиненими національними державами.

Звичайно, не можна заперечувати того, що глобалізація по-різному ставить під загрозу здатність національних європейських держав підтримувати ексклюзивність своєї ідентичності, а також здатність незалежно управляти своєю економікою на глобальному ринку. Наприклад, складності і напруженості у відносинах зумовлені багатоетнічним складом товариств і викликані глобальними народними рухами – постійна риса всіх сучасних національних держав.

У цьому контексті доцільно розглянути проблематику створення національних держав і причинно-наслідкові зв'язки для країн Європи, що пояснюють як і тяжіння до європейської ідентичності, так і до проявів сепаратизму.

З моменту виникнення двох перших сучасних національних держав США (внаслідок національного сепаратизму) і Франції (внаслідок національного перетворення держави) в дусі суверенітету народу в 1789 році і останнього династично-імперіального перетворення Європи в 1795 році і 1814–1815 роках державний порядок Європи, дотримуючись принципу національної держави і національності, повністю змінився, пройшовши загалом шість фаз. Між цими фазами місцями відбувалися лише невеликі зміни в порядку держав. У 1815 році в Європі існувало 12 великих держав. Німецький і Швейцарський союзи держав, а також італійський комплекс держав, загалом 81 держава. Дві з 12 великих держав належали Німецькому союзу: Австрія і Пруссія. З формальної точки зору всі національні держави утворилися спочатку з переднаціональних держав, причому з територіальної точки зору тут є три варіанти. Існування в 1815 році, за винятком Франції, переднаціональні держави продовжували існувати принаймні у своєму територіальному ядрі, але в наступні століття вони в ході революцій або внаслідок багатьох реформ були внутрішньо перетворені з княжих на національні держави, або вони були об'єднані, або відділені, причому як об'єднання держав, так і їх відділення також пов'язане з внутрішнім перетворенням на національну державу.

Часто цитована історична схема створення національної держави Теодора Шидера, що виділяє національно-революційне і національно-демократичне перетворення держав у Західній Європі, про об'єднання держав у Центральній Європі і відділення держав у Східній Європі, хоча і правильна в загальних рисах, але не дає повністю задовільних відповідей щодо дійсного панування принципу

поділу держав у всій Європі, за винятком Іберського півострова і Центрально-Західної Європи.

Західні національні держави ще довго після цього часу залишалися центрами колоніальних імперій і лише після Другої світової війни дійсно стали національними державами. І сьогодні фактично за століття, а в деяких випадках і менше, національні держави постали перед новими викликами, і основний із них – це глобалізація.

Справді, глобалізація має великий вплив на країни, а відповідно, і на регіони та безпосередньо на громадян та їхню ідентичність. Регіони можуть визначитися за культурними критеріями, відповідно до мови, діалектами або моделями соціальної комунікації або описуватися відповідно до почуттів ідентичності, пережитими громадянами і політичними акторами. Але, наприклад, почуття регіональної ідентичності в деяких регіонах може і не бути зовсім і навіть там, де воно є, його політичні контексти варіюються від потреби регіонального лобі в політиці через вимоги автономії аж до повного відділення. Регіони можуть також видаватися інституціональним поділом, що виникли в ході історії або створені зовсім недавно, і варіюватися від органів, створених для зручності державного управління, до політичних інститутів, побудованих на основі політичної діяльності. Ці різні визначення регіонів не тільки не завжди збігаються, але і можуть суперечити один одному. Їхнє ставлення до держави також варіюється.

У науковій теорії побутують дві протилежні концепції. Перша із них вважає регіони включеними в національну економічну, соціальну і політичну системи. Слід відзначити, що у дослідженнях регіоналізму використовували перспективу центру/периферії для аналізу цих відносин, вважаючи регіони залежними від домінуючого центру або підлеглими йому. Інші концепції розміщують регіон у рамки континентальної системи і глобального ринку або навіть розуміють його як щось, що ставить під сумнів державу як структуру ідентичності і діяльності.

В ієрархії переваг європейців регіональна самоідентифікація поступається національній зовсім небагато, це представлено в одному із досліджень, що 91% жителів ЄС прив'язані до своєї країни, а 88% – до свого міста або селища; стільки ж – до своєї провінції (попутно зауважимо, що в цій низці відповідей прихильність до Євросоюзу висловили тільки 48% респондентів.) За середньостатистичними показниками ховаються серйозні відмінності. Найбільшою мірою прив'язані до своєї країни ніж до міста, селища або провінції мальтійці (95% проти відповідно 78 і 77), французи (92% проти 79 і 82), голландці (83% проти 70 в обох випадках), данчани (98% проти 87 і 71) і шведи (94% проти 85 і 80). Майже порівну або порівну розподіляються ці показники серед австрійців (94% проти 93 в обох

випадках), поляків (96% проти 95 в обох випадках), хорватів (91% проти 90 в обох випадках) і греків (у всіх випадках 94%). Таким чином, виділяється група держав, громадяни яких вважають за краще регіональну ідентичність національній. Так, частка іспанців, які найбільшою мірою відчувають спільність зі своєю країною, становить 85%, а з містом, селищем чи провінцією відповідно 91% і 87. Так само і з італійцями (86% проти 90 і 87), румунами (90% проти 93 і 92), чехами (85% проти 86 в обох випадках) [15].

На думку Ю. Узун, «сьогодні в ЄС простежуються такі тенденції: 1) з одного боку, популярність ідеї створення «Європи регіонів» втрачає прихильників через зростання кризових явищ в економіці, через конкуренцію, міграційну кризу, зростання національного популізму, націонал-соціалізму та націонал-протекціонізму в країнах ЄС. Проявом тенденції є боротьба за кваліфіковану та етнічно-близьку робочу силу та небажання приймати мігрантів за квотами, запропонованими Єврокомісією ЄС. Замість ідеї мереживості простору зростають ідеї мережевоцентричності простору, а тому відбувається конкуренція центрів мережевої структури; 2) з іншого боку, зросла популярність та доступність користування перевагами, які надає подвійне та множинне громадянство в умовах єдиного наднаціонального ринку праці; 3) третя тенденція пов'язана зі зростанням субрегіональної та регіональної просторової реструктуризації, що пов'язується зі зростанням політичної активності окремих регіонів у країнах ЄС (Каталонія, Шотландія, Венето та ін) [16, с. 100].

У XXI столітті стає актуальним повернення до питання Європи регіонів, яка постала з початком європейської інтеграції, але наразі доцільно розглядати це питання в теорії уже неорегіоналізму, що висунув гіпотезу про Європу регіонів, згідно з якою європейське будівництво поступово ґрунтуватиметься на більшій участі регіонів у багаторівневому управлінні, що характеризує процес прийняття рішень у межах ЄС. Це багаторівневе управління ґрунтується на постійних процедурах переговорів та координації, необхідних між різними рівнями органів влади, присутніми за столом, щоб європейська «машина» запрацювала.

Таким чином, перспектива очікуваного зміцнення регіональної влади, що впливає з їх нової економічної значимості, визнання їх європейськими інституціями та процесу передачі компетенції в межах держав. Однак, незважаючи на певну емпіричну та теоретичну актуальність, зокрема в контексті Європейського Союзу, неорегіоналізм має певні межі. На евристичному рівні це залишається дуже полісемічним поняттям, яке відноситься до самої полісемії терміна «регіон», і залежно від наукових галузей це поняття може стосуватися різних масштабів [17].

У рамках розділеної лояльності європейців їхня національна ідентифікація все більше конкурує з ідентифікацією регіональною, відданістю своїй «малій батьківщині». У Європі традиційно високий рівень розвитку регіональної самосвідомості, особливо в поліетнічних країнах з федеративним типом державного устрою. У свідомості багатьох європейців загальнонаціональна ідентичність співіснує з регіональним патріотизмом. Так, для німців самоідентифікація з конкретною землею або містом значить більше, ніж з усією німецькою нацією. В іспанській державі автономій, що являє собою унітарну державу з елементами федералізму, в міжгрупових відносинах особливо значущий рівень конкретного регіону. Національність тут отожднюється саме з регіоном [18].

Так, в Італії, і особливо в Іспанії, існує серйозна небезпека того, що регіональні рухи зажадають перекроювання державних кордонів або, як мінімум, більшої федералізації з фактичною незалежністю від центру.

У Франції регіональний сепаратизм поки менше дає про себе знати, проте якщо піде мова про створення нової парадигми внутрішньоєвропейських відносин, він теж може зіграти свою роль.

Навіть у разі збереження нинішньої динаміки сепаратистські рухи на Півдні Європи стають з кожним роком усе активнішими. Правда, останніми роками вони в основному відмовилися від збройної боротьби, але це може бути пов'язане і з надіями отримати свою незалежність мирним шляхом.

Що ж стосується прикордонних суперечок між Іспанією і Португалією або Іспанією і Великобританією, то після входження цих держав до Європейського Союзу вони загалом втратили актуальність.

Разом із тим в Ельзасі і Паданії досить сильний євроскептицизм, пов'язаний насамперед з бажанням відгородитися від іммігрантів з країн третього світу. Майбутнє покаже, чи зможе він поєднуватися з «Європою регіонів».

Тривалі спроби розвивати демократичні практики в рамках ЄС ставлять багато питань, які торкаються взаємин між трьома рівнями ідентичності. Справа в тому, що, крім регіонального рівня ідентичності і «під ним», існує ще один рівень – ідентичність мігрантів. Мігрантів у ЄС можна розділити на «зовнішніх» і «внутрішніх». Зовнішні мігранти – це люди, які приїхали до країн ЄС переважно з інших континентів – з Африки і Азії. Внутрішні мігранти – це люди, які змінили країну проживання всередині ЄС. До останніх розширень ЄС внутрішні мігранти не створювали незручностей для країн свого нового проживання. Зараз, внаслідок економічної міграції, внутрішня міграція стає проблемою. Однак найсерйознішу проблему для держав ЄС являють мігранти, які приїхали з країн, що за типом культури сильно відрізняються від Європи. Їхня присутність у Старому Світі кидає виклик не тільки почуттям [19].

Центральною проблемою є проблема побудови «нової ідентичності» в умовах існування неоформленого, «розчиненого» або «розподіленого» соціального суб'єкта. Саме таким суб'єктом є мігранти, етнічні та релігійні меншини. З точки зору демократичної теорії проблема тут одна – як сприяти формуванню нового суб'єкта соціальних відносин на основі демократичних принципів.

Два основні виміри цінності, згідно з якими можна розписати проекти європейськості, це континуум дії – символи та залучення-вилучення. У тому першому вимірі Європа може бути наслідком різного роду дій, насамперед політичних і економічних, або теж явищем, що спирається на загальності й цінності певних символів, що проявляється в показі європейської традиції й культури. Це перше становище міцно пов'язує Європу з Європейським Союзом, який є політичною ініціативою, що сильно спирається на економічні зв'язки. Поліос дій є ближчим до унійної та зовнішньої інтерпретації; поліос символів – до загальнокультурної й релігійної [20]. Здається, що той вимір можна поглиблювати через залучення в нього другого континууму матеріальні цінності (наприклад, добробут) – ідеальні цінності (наприклад, релігію). Тоді можна завважити, що найбільш крайній характер мають зовнішній проєкт для активістичного та релігійний для символічного трактування Європи.

На фоні глобалізації в 90-х роках ХХ ст. стали помітні значні соціальні і політичні резерви інокультурних, особливо іммігрантських діаспор, які відтворили форму «альтернативної глобалізації» – транснаціональні соціальні і економічні мережі, що функціонують від імені культурних меншин, які захищають їхню культурну специфіку, соціальні традиції і політичні інтереси. Вони виходять з того, що ідентичність є засобом згуртування населення, яке відчуває економічну і соціальну нерівність. Ця третя «хвиля ідентифікації» призвела до критики мультикультуралізму як державної стратегії і закріплення його як ідеологічного підґрунтя для меншинних рухів уже в європейських країнах [21, с. 100].

Міграція є одним з найважливіших чинників розвитку світової економіки, а в країнах ЄС вона відіграє особливу роль через старіння населення в європейських країнах і потреби в залученні робочої сили з третіх країн. Так, темпи зростання народжуваності в південно-середземноморських країнах становили у середині 2000-х рр. 2,8% у рік, а в країнах ЄС – тільки 0,4%. За співвідношенням припливу мігрантів до корінного населення Європа посідає перше місце у світі. Щорічний приплив іммігрантів до країн ЄС у 90-ті роки становив 0,5–1,0 млн чоловік, але починаючи з 2000 р. досяг 1,5–2,0 млн, це було пов'язано насамперед з розширенням Євросоюзу на схід. До 2050 року

чисельність працездатного населення в Європі знизиться на 18%, а частка населення віком старше 65 років збільшиться до 60%. До того ж європейці не погоджуються на низькокваліфіковану роботу, і потреба в іноземній робочій силі буде зростати.

Відповідно до цього Європейський Союз у грудні 2005 р. прийняв «План політики у сфері легальної міграції». У ньому пропонувалось удосконалити законодавство щодо внутрішніх міграцій через прийняття чотирьох нових директив щодо в'їзду та проживання висококваліфікованих і сезонних робітників, стажерів і працівників корпорацій, створення Європейського порталу з мобільності працевлаштування (EURES), Європейської мережі з міграції (EMN) та ін. [22, с. 125].

Також він регламентував умови прийому трудових мігрантів з третіх країн, включаючи видачу їм «зелених карт» (green paper) для проживання на території ЄС і можливість отримання громадянства в деяких європейських країнах. Чіткіше основні цілі та напрями міграційної політики були сформульовані Єврокомісією в грудні 2007 р. У жовтні 2008 р. з ініціативи Франції було підписано Європейський Пакт про імміграцію та політичний притулок, який визначив основні підходи до європейської імміграції та «Дорожню карту» для здійснення цієї ініціативи. Вона складається з таких пріоритетних напрямів, як: легальна міграція та інтеграція, європейська система надання політичного притулку, контроль над нелегальною міграцією, ефективний контроль на кордоні.

У 2004 р. Європейська комісія створила Програму Енея, щоб спростити співпрацю у сфері міграції, особливо депортацію нелегальних мігрантів. Економічні стимули програми були очевидні й виконували поставлені завдання щодо зменшення потоку мігрантів у ЄС, але нелегальні мігранти все одно підлягали депортації, хоча й частина програми стосовно мігрантів всіляко сприяла захисту їхніх інтересів.

Загалом, пріоритетними напрямками міграційної політики ЄС є управління кордоном і повернення нелегальних мігрантів на батьківщину, конвергенція практики держав-членів щодо зміцнення спільного європейського режиму надання притулку, розподіл обов'язків та забезпечення приймання біженців з подальшим їх розселенням серед країн-членів ЄС [23, с. 78].

Війна в Україні спричинила найбільшу міграцію в Європі після Другої світової війни. 4 березня Рада ЄС одногосно ухвалила виконавче рішення про введення тимчасового захисту у зв'язку з масовим в'їздом людей, які втікають з України через війну.

Тимчасовий захист – це надзвичайний механізм. Він може бути застосований тоді, коли є масовий наплив людей. Цей механізм має на меті забезпечити негайний та колективний (тобто без необхідності розгляду індивідуальних заяв) захист

переміщених осіб, які не мають змоги повернутися до країни їх походження. Мета полягає в тому, аби послабити тиск на національні системи надання притулку та дозволити переміщеним особам користуватися гармонізованими правами в усьому Євросоюзі. Це – права на проживання, доступ до ринку праці та житла, медичну допомогу та доступ до освіти для дітей [24].

Ухвалене рішення активує тимчасовий захист на початковий період у один рік. Цей період може автоматично продовжуватися на шість місяців, до одного року максимум. Європейська Комісія може запропонувати Раді ЄС продовжити тимчасовий захист ще на один рік. Європейська Комісія також може запропонувати припинення тимчасового захисту в разі, якщо ситуація в Україні дозволить безпечно та тривале повернення. Термін дії директиви подовжено ще на один рік, а кількість громадян України, що стали біженцями у Європі, становить 7,785,514 осіб, зареєстрованими для тимчасового захисту або аналогічних національних схем захисту в Європі є 4, 460867 громадян України [25].

У рамках цього рішення Європейська Комісія координує співпрацю та обмін інформацією між країнами-членами. Зокрема, йдеться про моніторинг можливостей прийому та виявлення необхідності додаткової підтримки. Агенції ЄС, у тому числі Frontex, агенція ЄС з питань притулку та Європол, можуть надавати подальшу оперативну підтримку на прохання країн-членів. Тому, враховуючи безпрецедентну кількість громадян України, постає актуальним питання і взаємовпливу ідентичностей, і яким чином це відобразиться на політичному просторі країн Європи.

У рамках політики запрошення мігрантів народилася і політика визнання прав за колективними суб'єктами – етнічними, конфесійними, мовними на іншими групами. Розумілося, що така політика, з одного боку, має допомогти інтегрувати мігрантів у нове середовище, з іншого – захистити «корінні» групи від культурного та соціального втручання. В епоху постмодерну дискусія про вектор розвитку нації-держави і про впливи культурних чинників на консолідацію політичної нації стала актуальною для більшості європейських країн. Насамперед вона знайшла відображення у соціальній політиці таких колишніх колоніальних держав, як Великобританія і Нідерланди. Саме в цих строкатих за етнічним складом країнах мультикультуралізм став принципом соціальної та культурної політики держави. Великобританія являла приклад втілення моделі «жорсткого» мультикультуралізму», який передбачає широку систему заходів з підтримки національних меншин з метою збереження ними самобутності, культури, традицій і звичаїв. Така модель, як відомо, зумовлює мозаїчність і геттоїзацію суспільства, заперечує інтеграцію як закамурфльований засіб асиміляції [24, с.106].

Висновки. Отже, на початку XXI ст. нація – держава у свідомості європейців, як і раніше, залишається вищим ступенем політичного життя. Разом з тим помітно посилюється регіональна самоідентифікація, в тому числі в її сепаратистських різновидах. На шляху ж поширення наднаціональної, загальноєвропейської самоідентифікації виникає безліч перешкод. У конкуренції національної, регіональної та наднаціональної самоідентифікації основним суперником національно-державної самоідентифікації є регіональна. Жителям континенту ближче ідея «Європи регіонів», ніж ідея «єдиної європейської нації». Ускладнення ситуації на континенті в етнічному, расовому та релігійному аспектах підточує культурно-цивілізаційну гомогенність західних суспільств і стає потужною перешкодою на шляху формування європейської ідентичності. Мігранти, біженці, тимчасово переміщені особи, прихильні цінностям і життєвим нормам незахідних цивілізацій, перетворюються на провідників іншокультурного впливу. При цьому ступінь їхньої адаптації на «новій батьківщині» різний.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Фукуяма Ф. Ідентичність: Стремление к признанию и политика неприязни. / Пер. с англ. Киев : Альпіна Паблішер, 2020. 256 с.
2. Геффернен Майкл. Значення Європи. Географія та геополітика. / Пер. з англ. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2011. 464 с.
3. Declaration on European Identity. URL: http://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_copenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html (дата звернення: 12.08.2022).
4. Treaty on European Union. URL: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M.html#000100001> (дата звернення: 10.08.2022).
5. Скороход Ю. Самоідентифікація європейців. URL: <http://euroinfo.tv/?p=20764> (дата звернення: 16.09.2022).
6. Ростецька С.І. Модель європейської ідентичності. *Науковий журнал "Politicus"*. 2018. № 4. С. 64–68.
7. Мовчан П. Теоретичні підходи щодо формування європейської ідентичності. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. № 9, 2015. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=891> (дата звернення: 18.08.2022).
8. Eurobarometro del Parlamento Europeo. A un año de las elecciones europeas de 2016. Op. cit. URL: <https://www.europarl.europa.eu> (дата звернення: 11.08.2022).
9. Ростецька С.І. Глобалізація як фактор впливу на формування й збереження регіональної та локальної ідентичності. *Науковий журнал "Politicus"*. 2017. № 6. С. 87–90.
10. Harvey D. *The Condition of Postmodernity*. Oxford : Blackwell, 1989. 370 p.
11. O'Brian R. *Global Financial Integration: The End of Geography*. London : Chatham House; Pinter, 1992. 128 p.

12. Robertson R. *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London : Sage, 1992. 211 p.

13. Castells M. *The Power of Identity*. Vol. II of *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Oxford, 1997. 538 p.

14. Billig M. *Banal Nationalism*. London, 1995. 200 p.

15. Eurobarometro del Parlamento Europeo. *A un año de las elecciones europeas de 2016*. Op. cit. URL: <https://www.europarl.europa.eu> (Дата звернення 11.08.2022)

16. Узун Ю. Глобалізм vs націоналізм vs регіоналізм: регулювання подвійного та множинного громадянства. *Регіональна політика: історія, політико-правові засади, архітектура, урбаністика : збірник наукових праць*. Київ–Тернопіль. 2015. Вип. III. Матеріали третьої міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 22–23 листопада). 2017. В 2-х ч. Ч. 1. 327 с.

17. Fawn R. (dir.). *Globalising the Regional, Regionalising the Global*, Cambridge University Press. 2009. 261 p.

18. Самоідентифікація європейців. URL: http://www.pollawlife.com.ua/2015_06_02_archive.html (дата звернення: 21.08.2022).

19. Wheeler S. *The New Regionalism. Key Characteristics of an Emerging Movement*. *Journal of the American Planning Association*, 2002. Vol. 68, No. 3–19.

20. Вояковський Д. *Ментальні кордони в Європі без Європи*. Київ : Ніка-Центр, 2012. 320 с.

21. Соколов О.М. *Феномен мультикультуралізму в політичному процесі: соціальні технології та державні стратегії* : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». Одеса, 2018. 199 с.

22. Оврамець М.А. Діяльність керівних органів ЄС у сфері контролю міграцій. *Проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 7. С. 122–142.

23. Священко З. *Міграційна політика Європейського Союзу щодо країн Північної Африки*. *Європейські історичні студії*. 2019. № 3. С. 67–83.

24. Council of the European Union. *PRESS RELEASE*. 216/22 Brussels, 4 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54715/ukraine-council-unanimously-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war.pdf>

25. *Ukraine refugee situation*. Operational data portal. URL: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.201241771.443823754.1667994306-2125245867.1664361227 (дата звернення: 20.09.2022).

REFERENCES:

1. Fukuyama, F. (2020). *Identichnost: Stremlenie k priznaniyu i politika nepriyatiya*. / Per. s anh. Kyev: Alpina Pablisher. 256 s.
2. Heffernen Maikl. (2011). *Znachennia Yevropy. Neohrafiia ta heopolityka*. / Per. z anhl. Kyiv: DUKh I LITERA, 2011. 464 s.
3. Declaration on European Identity. Retrieved from: http://www.cvce.eu/obj/declaration_on_european_identity_sopenhagen_14_december_1973-en-02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32.html (Last accessed: 12.08.2022).
4. Treaty on European Union. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M.html#000100001> (Last accessed: 10.08.2022).

5. Skorokhod, Yu. Camoidentyfikatsiia yevropeitsiv. Retrieved from: <http://euroinfo.tv/?p=20764> (Last accessed: 16.09.2022).
6. Rostetska, S.I. (2018). Model yevropeiskoi identychnosti. Naukovyi zhurnal «Politicus». No. 4. S. 64–68.
7. Movchan, P. (2015). Teoretychni pidkhody shchodo formuvannia yevropeiskoi identychnosti. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. № 9. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=891> (Last accessed: 18.08.2022).
8. Eurobarometro del Parlamento Europeo. (2016) A un año de las elecciones europeas de 2016. Op. cit. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu> (Last accessed: 11.08.2022)
9. Rostetska, S.I. (2017). Hlobalizatsiia yak faktor vplyvu na formuvannia y zberezhennia rehionalnoi ta lokalnoi identychnosti. Naukovyi zhurnal «Politicus». No. 6. S. 87–90.
10. Harvey, D. (1989). The Condition of Postmodernity. Oxford: Blackwell. 370 r.
11. O'Brian, R. (1992). Global Financial Integration: The End of Geography. London: Chatham House; Pinter. 128 r.
12. Robertson, R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage, 1992. 211 p.
13. Castells, M. (1997). The Power of Identity. Vol. II of The Information Age: Economy, Society and Culture. Oxford. 538 p.
14. Billig M. Banal Nationalism. London, 1995. 200 p.
15. Eurobarometro del Parlamento Europeo. (2016) A un año de las elecciones europeas de 2016. Op. cit. Retrieved from: <https://www.europarl.europa.eu> (Last accessed: 11.08.2022).
16. Uzun, Yu. (2017). Hlobalizm vs natsionalizm vs rehionalizm: rehuliuвання podviinoho ta mnozhynnoho hromadianstva. Rehionalna polityka: istoriia, polityko-pravovi zasady, arkhitektura, urbanistyka: zbyrnyk naukovyih prats. Kyiv–Ternopil: 2015. Vyp. III. Materialy trietoi mizhn. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 22–23 lystopada). V 2-kh ch. Ch. 1. 327 s.
17. Fawn, R. (dir.). (2009). Globalising the Regional, Regionalising the Global, Cambridge University Press. 261 r.
18. Samoidentyfikatsiia yevropeitsiv (2022). Retrieved from: http://www.pollawlife.com.ua/2015_06_02_archive.html (Last accessed: 21.08.2022).
19. Wheeler, S. (2002). The New Regionalism. Key Characteristics of an Emerging Movement. Journal of the American Planning Association. Vol. 68. No. 3–19.
20. Voiakovskyyi, D. (2012). Mentalni kordony v Yevropi bez Yevropy. Kyiv: Nika-Tsentr, 320 s.
21. Sokolov, O.M. (2018). Fenomen multykulturalizmu v politychnomu protsesi: sotsialni tekhnolohii ta derzhavni stratehii: dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.02 "Politychni insytuty ta protsesy". Odesa, 199 s.
22. Ovrants, M.A. (2013). Diialnist kerivnykh orhaniv YeS u sferi kontroliu mihratsii. Problemy mizhnarodnykh vidnosyn. Vyp. 7. S. 122–142.
23. Sviashchenko, Z. (2019). Mihratsiina polityka Yevropeiskoho Soiuzu shchodo krain Pivnichnoi Afryky. Yevropeiski istorychni studii. No. 3. S. 67–83.
24. Council of the European Union. (2022). PRESS RELEASE. 216/22 Brussels, 4 March 2022. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/media/54715/ukraine-council-unanimously-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war.pdf>.
25. Ukraine refugee situation. (2022). Operational data portal. Retrieved from: https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine#_ga=2.201241771.443823754.1667994306-2125245867.1664361227 (Last accessed: 20.09.2022)

Pan-European/national/regional identities in the political processes of modern Europe

Rostecka Svitlana Ivanivna

Doctor of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Political Sciences and Law
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky"
Staroportofrankivska str., 26, Odesa, Ukraine

Pronoza Inna Ivanivna

Candidate of Political Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Political Sciences and Law
State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushynsky"
Staroportofrankivska str., 26, Odesa, Ukraine

The concept of "Europe of regions" – which positions the regional network as a key element of the fundamental projects of European construction – is currently experiencing a systemic crisis, because the member states have not given up on their regions, neither in terms of political capacity, institution building or land use planning, just like the regions did not come to terms with the denial of the Europe of the Regions.

It is determined that there is a need to adopt cooperative methods of collective action, given that the European context should be able to encourage the creation of networks and the establishment of good practices shared between regional democratic experiences. The democratic stake represented by the region is also present in the debate on the independence of "meso" entities such as Catalonia and Scotland. These debates highlight the democratic stake in the sense that proponents of such independence very often insist on a new form of democratic state that they want to create, which is not a central state along the lines of the one against which they invest so much energy to fight, claiming the potential status of "member states" of the European Union.

It is possible to present the European model of identity as follows: European identity, an existing and fairly rooted national identity, and under it a reborn regional identity. This model makes political management in Europe an extremely difficult task. The historical boundaries of regions in Europe often do not coincide with the boundaries of national states. Apart from Spain, Catalans and Basques live in France, Hungarians in Transylvania and Serbia, Italians in Croatia. Such a situation creates significant difficulties in the functioning of national states, but despite all this, the construction of European identity was and remains an extremely important and difficult task, given that historically the idea of a supranational community has not been formed on a mass level.

In today's Europe, it is possible to be simultaneously aware of one's national belonging as Catalan, Spanish and European or Scottish, Italian and European, that is, to recognize all three levels of identity, while at the same time not excluding the possibility of arguing about the importance of each level separately.

It is indicated that in the history of Europe, rivalry and wars prevailed over forms of collective behavior. In addition to the regional level of identity "underneath" there is another level – the identity of migrants. The most serious problem for the EU states is represented by migrants who came from countries that are culturally very different from Europe.

Key words: identity, pan-European identity, national identity, regional identity, conflict, migration crisis.

Руднева Анна Олегівна
Мальована Юлія Геннадіївна

Трансформація іміджу України в умовах євроінтеграційних процесів на тлі військового конфлікту з Російською Федерацією

УДК 327.5:32.019.5
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.15>

Руднева Анна Олегівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного
університету
вул. Жуковського, 66,
Запоріжжя, Україна

Мальована Юлія Геннадіївна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології
Запорізького національного
університету
вул. Жуковського, 66,
Запоріжжя, Україна

У статті розглянуто процеси трансформації політичного іміджу України в контексті перебігу активної фази військового конфлікту з Російською Федерацією. Тенденції розвитку сучасних міжнародних відносин актуалізували конструювання зовнішнього іміджу України як важливої компоненти євроінтеграційного поступу. Конфліктогенність політичного середовища лише підсилює значимість іміджевих позицій для отримання бажаних результатів та реалізації конкретної політичної волі. Метою статті є висвітлення особливостей і векторів трансформації сприйняття іміджу України в контексті інтеграції в європейське співтовариство в умовах військової агресії з боку Російської Федерації. У процесі підготовки статті було використано такі методи: аналіз, синтез, абстрагування, культурологічний, аналітичний, системний методи.

Виокремлюються особливості набуття Україною нових іміджевих характеристик, як-то: самоорганізація та консолідація громадянського суспільства, конструювання власного національного нарративу та поширення бренду «Україна»; акцентується на цифровізації державного управління й отримання державних послуг громадянами як прогресивному напрямі розвитку. Здійснено спробу висвітлення повномасштабного вторгнення Російської Федерації як одного з каталізаторів зближення України та Європейського Союзу. Проаналізовано складники багатоаспектності війни, яка ускладнює процес забезпечення безпеки нашої держави, адже вимагає захисту не лише територіальної цілісності, а й інформаційного простору та трансльованого через нього іміджу України у сприйнятті світового співтовариства. Наведено приклади російської пропаганди з метою зруйнувати довіру до громадян України з боку світової спільноти та фабрикування значної кількості повідомлень. Окреслено події 2022 р. і рішення державної влади, які безпосередньо посприяли позитивному іміджуванню України та підкреслили її європейську орієнтованість. Розкрито двоїстість суспільного сприйняття місця України в євроінтеграційних процесах: з одного боку, відбулися зміни в уявленнях європейської спільноти в напрямі схвалення зближення з нашою державою, а з іншого – уперше за багато років дослідження демонструють абсолютну підтримку вступу до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу (НАТО).

Ключові слова: політичний імідж, імідж України, євроінтеграція, Європейський Союз, війна, військовий конфлікт.

Вступ. З початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації (далі – РФ) на територію України нового сенсу набув процес іміджування держави. Зокрема, вектори розвитку сучасних міжнародних відносин проявили актуальність конструювання зовнішнього іміджу України як важливої компоненти національної безпеки, реалізації євроінтеграційних амбіцій та розгалуженого застосування іміджевих технологій як способу отримання геополітичних преференцій.

Конкурентоздатний імідж став неодмінним атрибутом взаємодії національних держав, за якої боротьба ідеологій, економічних і технологічних потенціалів змінилися протистоянням іміджів та політичних амбіцій суб'єктів світової політики. У процесі загострення політичних, економічних, соціальних та інших криз, в умовах конкурентної боротьби, до якої долучені практично всі розвинені держави світу, зростає конфліктогенність політичного комунікативного середовища, у якому визначальною характеристикою могутності держав стає наявність та ефективність політики просування

образу держави в міжнародне середовище, механізмів захисту і трансформації, а також дієвість кризових репутаційних стратегій [6]. Таким чином, імідж є багатоаспектним явищем, складники якого безпосередньо пов'язані та взаємодіють із зовнішніми чинниками, що актуалізує потребу в цілеспрямованому конструюванні державного іміджу, виробленні стратегії управління ним та окресленні тактичних механізмів здійснення. Особливо важливо це під час кризових періодів, коли окремі іміджеві складники починають проявлятися помітніше, впливаючи на власне суспільство й світову спільноту, пришвидшуючи чи сповільнюючи інтеграційні процеси.

Ще в Законі України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», ухваленому Верховною Радою України 1 липня 2010 р., було зазначено, що одним із головних векторів зовнішньої політики держави є «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір із метою набуття членства в Європейському Союзі» [2]. Тобто вибір європейського вектору роз-

виту відбувся досить давно, проте нові оберти та успішні кроки на шляху до зближення було зроблено на тлі військової агресії РФ як відповідь європейської спільноти на варварство, нецивілізовану поведінку, порушення всіх міжнародних норм права й моралі.

Мета та завдання. Метою роботи є висвітлення специфіки впливу трансформації іміджу України на процеси інтеграції в європейське співтовариство в умовах військової агресії з боку Російської Федерації. Задля реалізації зазначеної мети необхідне розв'язання таких завдань: окреслення стереотипного сприйняття іміджу України довоєнного періоду, виявлення сильних іміджевих характеристик поточного періоду та аналіз їх впливу на євроінтеграційний поступ України на тлі військової агресії з боку РФ, визначення ключових напрямів ведення війни, розкриття бінарності та посилення іміджевого ресурсу.

Методи дослідження. У процесі підготовки статті було використано такі методи: аналіз, синтез, абстрагування, культурологічний, аналітичний, системний методи.

Результати. У процесі розгляду іміджу України останніх років можна зазначити, що її образ на світовій арені складався як стихійно, так і цілеспрямовано, однак превалювала асоціація з такими словами-маркерами, як «політично нестабільна країна», «корупційна влада», «низький рівень соціально-економічного розвитку», «заморожений конфлікт на Сході», «дешева робоча сила» тощо. Також був присутній певний інформаційний вакуум у питаннях потенціалу країни, недосконалість законодавства, що негативно позначалося на співробітництві з іншими державами та зумовлювало помірковані кроки в бік зближення й партнерства.

Проте сучасні політичні події (військові дії, криза, великий потік біженців з України за кордон), які виникли спонтанно в результаті повномасштабного вторгнення, а не внаслідок роботи іміджмейкерів, здійснили позитивний вплив на імідж нашої держави. Можна виділити декілька беззаперечно сильних українських іміджевих характеристик, які проявилися саме в цей складний період:

– консолідація суспільства перед зовнішнім супротивником, самоорганізація громадянського суспільства для вирішення питань різного рівня складності;

– конструювання власного національного нарративу, який можна репрезентувати світовій спільноті, популяризація всього українського як бренду сили, незламності, незалежності, свободи;

– досягнення в галузі цифровізації державного управління й отримання державних послуг громадянами, система інтерактивної взаємодії влади та суспільства, реалізація плану «країна у смартфоні», що дає можливість випереджати в цьому питанні багатьох європейських партнерів.

У сучасних умовах актуалізувалася значимість історичних державотворчих подій, природно-ресурсного потенціалу, механізмів державного регулювання різних сфер діяльності, дієздатності державних і політичних управлінських структур, що є свідченням права на власну державність, незалежність, окрему національно-культурну спадщину; відбулася консолідація суспільства як відповідь на російську військову агресію, потреба у збалансуванні економіки, дотриманні норм міжнародного права попри його порушення російською стороною. Окрім того, зазнали змін морально-ціннісні аспекти розвитку суспільства, з'явилися та показали свою ефективність різні форми інтеграції українських громадян як на теренах України, так і за її межами.

Конкуренція на міжнародній арені зумовлює активне конструювання та використання національними державами свого іміджу з метою привертання уваги до актуальних проблем або для формування світового денного порядку. Варто зазначити, що на формування зовнішнього іміджу України наразі впливають українські діаспори за кордоном, трудові мігранти та біженці, які виїхали з країни на час ведення активних бойових дій. Цілеспрямовано чи опосередковано, проте вони популяризують певні цінності й національні традиції, сприяють ідентифікації українців як нації. У контексті євроінтеграційних прагнень України це, з одного боку, зумовлює потребу європейської спільноти у пришвидшенні завершення війни для зменшення кількості українців у Європі, а з іншого – створює лояльне ставлення представників європейських націй та керівників їхніх країн до питання включення України до європростору на правах держави, яка довела своїм спротивом і незламністю у військовому протистоянні з РФ право бути повноправним членом європейського цивілізованого світу.

Ця війна лежить у багатьох площинах і часових вимірах, що ускладнює її сприйняття, вимагає значної кількості ресурсів на підтримання стану безпеки та захисту. Зокрема, це війна:

– територіальна (необхідність захисту територіальної цілісності та безпеки України, відстоювання власної незалежності й територіального суверенітету, повернення окупованих територій, «ДНР», «ЛНР», анексованого Криму);

– економічна (намагання агресора вразити стратегічні підприємства нашої держави, зруйнувати цивільну інфраструктуру, повалити економіку країни, а також зірвати сільськогосподарські роботи, щоб спричинити гуманітарну кризу, захоплення приватних підприємств, пограбування громадян та мародерство);

– цивілізаційна (зіткнення, як виявила війна, різних ціннісних, культурних систем, світоглядних картин, культурних світів, різних менталітетів);

– інформаційна (широкомасштабне інформаційне протистояння, намагання агресора загарбати інформаційний простір із використанням як засобів масової інформації, соціальних мереж, так і фізичного захоплення засобів зв'язку, кібернетичних атак);

– психологічна (прагнення маніпулювати свідомістю не лише власного населення та населення України, а й світової спільноти; використання широкого арсеналу методів і прийомів ведення інформаційно-психологічної війни);

– ціннісна (зіткнення демократії та тиранії, боротьба свободи проти рабства, безпеки проти постійної загрози, розвитку проти занепаду, минулого проти майбутнього);

– геополітична (зіткнення геополітичних акторів за нову архітектоніку Європи та світу).

Цей фактор багатовимірності війни загальному процесу забезпечення безпеки нашої держави, тому що вимагає захисту не тільки територіальної цілісності, а й інформаційного простору, психологічної цілісності суспільства та особистості, іміджу України у сприйнятті світового співтовариства, відбиття атак на фізичному рівні та в інформаційному полі, кіберпросторі.

Ситуація ускладнюється боротьбою за підтримання іміджу України у світовому інформаційному просторі, адже одним із головних завдань РФ є послаблення України як міжнародного актора, з огляду на значне зростання позицій нашої держави з 24 лютого 2022 р., безпрецедентне об'єднання світу в підтримці України, масоване застосування санкцій проти агресора та введення візових обмежень для росіян.

Серед спроб підірвати довіру до громадян України з боку світової спільноти є фабрикування значної кількості інформаційних атак: фейки у вигляді інтерв'ю представників європейських держав стосовно агресивної поведінки українських біженців, їх недостойної поведінки; щодо діяльності так званих нацистів, фашистів, радикальних націоналістів, обстрілів своїх територій, підготовки до обстрілів територій РФ та Білорусії; щодо планування «українськими нацистами» вбивства російського журналіста В. Соловйова за завданням Служби безпеки України та за підтримки Центрального розвідувального управління (ЦРУ); щодо підтасування результатів Євробачення – 2022, у якому перемогла Україна, та маркування Євробачення як «політичного шоу» тощо. Засоби масової комунікації стають інструментом ведення інформаційної війни, послаблюючи авторитет держави, створюючи негативний імідж політичних інститутів чи лідерів, що зумовлює виникнення соціально-економічної напруги та фрагментації суспільства. Особливо відчутно це у країнах, які перебувають у перехідному стані. Водночас використання масмедіа дає можливість сформувати позитивний

імідж як усередині держави, так і за її межами, а наявність власних засобів масової комунікації в зарубіжному просторі здатне запобігти викривленню фактів та трансляції фейкових новин.

Проте за декілька років змінився погляд європейських суспільств на підстави й передумови для зближення між країнами. Інтеграційні поступки можна дорівняти до стадії «м'якого» впливу, наближеного до людей та їхнього добробуту. Деякі науковці називають це питаннями «третього раунду». На відміну від перших двох «раундів» інтеграції – економіки та зовнішньої політики й політики безпеки, – які стосуються «жорстких» повноважень і механізмів держави, «третього раунду» інтеграції зосереджений насамперед на задоволенні інтересів і потреб суспільств, соціальних груп та громадян держав-членів. Водночас сильний генетичний зв'язок між питаннями першого та третього турів демонструє тенденцію поступового відходу на другий план питання визначення конкретних напрямів і динаміки просування інтеграції «третього туру». Це виражається в тому, що нові напрями інтеграції починають «жити своїм життям», орієнтуючись не стільки на економічну доцільність і функціональне обслуговування економічного розвитку Європейського Союзу (далі – ЄС), скільки на власну систему пріоритетів [7]. Звичайно, економічний стан та зовнішня політика, спрямована на створення безпечного простору, займають пріоритетні позиції, особливо в сучасних умовах. Однак збільшився вплив суспільств європейських країн на своїх державних і політичних лідерів у питанні схвалення чи відхилення рішення про прийняття нових членів до європейського співтовариства. Це проявилось, зокрема, у тотальній підтримці суспільствами європейських країн України, що мало прояв у допомозі біженцям, громадських акціях підтримки, тиску на власні уряди в наданні «зеленого світла» українському питанню, блокуванні та бойкотуванні всього, що має російське походження.

Нещодавня ратифікація Стамбульської конвенції [3] стала одним із необхідних рішень, які сприяють руху України у правильному напрямі на шляху підтримання загальноєвропейських цінностей та вироблення дієвих інструментів, які допоможуть боротися з усіма формами дискримінації та контролювати їх.

Великим кроком у напрямі цифрової інтеграції, про який публічно було оголошено 24 серпня 2022 р., стане заплановане підписання угоди про цифрову торгівлю України з Британією [5]. Характерно те, що Україна стане другою країною світу, яка підпише подібну угоду. Це свідчить про зміни у сприйнятті образу нашої держави в бік збільшення довіри та прояву всебічної підтримки. Серед основних напрямів майбутньої співпраці – фінансові технології та платіжні системи, відкриті цифрові ринки й технічне співробітництво.

Варто зазначити, що дії агресора вплинули в позитивному руслі також на сприйняття українським суспільством самої ідеї інтеграції в європейську спільноту, про що свідчать опитування громадської думки. Зокрема, порівняємо результати дослідження, проведеного напередодні війни, у грудні 2021 р., та в липні 2022 р.

Так, упродовж 13–16 грудня 2021 р. Київський міжнародний інститут соціології провів всеукраїнське опитування громадської думки, одним із питань якого було ставлення до вступу України до ЄС та Організації Північноатлантичного договору (НАТО). Більшість респондентів у разі проведення референдуму підтримала би вступ України і до ЄС, і до НАТО. У разі референдуму щодо вступу до ЄС 67,1% серед усіх респондентів проголосували би «за», 21,6% – «проти». Решта респондентів не голосували би або не визначилися з вибором (зазвичай обидві ці категорії респондентів у результаті не беруть участь у референдумах). Таким чином, серед тих, хто взяв би участь у референдумі, 75,7% підтримали би вступ до ЄС. У разі референдуму щодо вступу до НАТО 59,2% серед усіх респондентів проголосували би «за», 28,1% – «проти». Таким чином, серед тих, хто взяв би участь у референдумі, 67,8% підтримали би вступ до НАТО [4]. Тобто можемо констатувати, що максимальний відсоток коливається на рівні 3/4 від усієї кількості потенційних учасників референдуму.

Натомість після повномасштабного вторгнення РФ Київський міжнародний інститут соціології провів упродовж 6–20 липня 2022 р. опитування стосовно геополітичних орієнтацій у напрямі ЄС і НАТО. У разі проведення референдуму щодо вступу до ЄС 81% серед усіх респондентів проголосували би «за» вступ, «проти» – лише 4%. Інші (15%) не брали би участь у голосуванні або не знають, як голосувати. Дещо нижча підтримка в разі проведення референдуму щодо вступу до НАТО, проте також більшість українців проголосувала би «за» – 71% серед усіх респондентів, тоді як «проти» проголосували би 7%. 22% населення не брали би участь у голосуванні або не знають, як голосувати. У перерахунку на кількість респондентів, які взяли би участь у волевиявленні, на референдумі щодо вступу до ЄС було би 96% голосів «за», на референдумі щодо вступу до НАТО – 91% голос «за» [1]. За всі роки незалежності безпрецедентна більшість українців підтримала би євроатлантичний вектор руху України.

Тож можемо констатувати наявність багатаспектного процесу трансформації іміджу України: з одного боку, змінилося уявлення світової спільноти про Україну, її населення, можливості та готовність активно захищати власні інтереси, територію, незалежність, цінності; з іншого боку, українське суспільство по-іншому поглянуло на потенціал своєї країни як здатної бути включеною

в євроінтеграційні процеси на правах повноцінного члена впливових блоків, проявило найвищий рівень самоорганізованості, властивий громадянському суспільству. Набули нового значення українська мова, культурно-символьні особливості, популярність і трендовість усього українського як усередині країни, так і за її межами. Це дало змогу здійснити кардинальний перехід у свідомісному сприйнятті України від «країни-аутсайдера» до «країни-переможниці», сформувало новий іміджевий асоціативний ряд.

Висновки. Отже, сучасні політичні та військові події, з огляду на їх масштабність і всеосяжність, усе-таки позитивно вплинули на імідж нашої держави, викристалізувавши сильні українські іміджеві характеристики, серед яких – консолідоване суспільство, символічна популяризація всього українського, здобутки України у сфері цифровізації державного управління. Конструювання іміджу української держави в контексті євроінтеграційних прагнень повинне відбуватися шляхом успішного поєднання зовнішньополітичних стратегічних комунікацій, координації політики зі створення іміджу країни в міжнародному просторі, вибудовувати концептуально обґрунтовану, системну й довгострокову діяльність. Ефективно сформована модель зовнішньополітичного іміджу сприяє швидкому досягненню стратегічних і тактичних завдань на міжнародній арені, підтримці внутрішньої рівноваги й стабільності в соціумі та є чинником гарантування державної безпеки.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геополітичні орієнтації жителів України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 року / Київський міжнародний інститут соціології. *Київський міжнародний інститут соціології*: вебсайт. 2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1125&page=2>.
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 1 липня 2010 р. № 2411-VI / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
3. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами: Закон України від 20 червня 2022 р. № 2319-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text>.
4. Ставлення до вступу України до ЄС і НАТО, ставлення до прямих переговорів з В. Путіним та сприйняття воєнної загрози з боку Росії: результати телефонного опитування, проведеного 13–16 грудня 2021 року / Київський міжнародний інститут соціології. *Київський міжнародний інститут соціології*: вебсайт. 2021. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1083&page=1>.
5. Україна стане другою країною світу, яка підпише угоду про цифрову торгівлю з Британією. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/24/690783/>.

6. Щурко О. Функціональні аспекти образу держави на сучасному етапі. *S.P.A.C.E. (Society, Politics, Administration in Central Europe)* : електронний науково-практичний журнал. 2017. Вип. 4. С. 22–26.

7. Копіика В., Маковський С. Launching the “Third Track” of European Integration: Reasons, Developments and Challenges. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2021. Вип. 148. С. 4–17. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2021.148.1>.

REFERENCES:

1. Kyiv International Institute of Sociology (2022). Neopolitychni oriyentatsii zhyteliv Ukrainy: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 6–20 lypnia 2022 roku [Geopolitical orientations of residents of Ukraine: results of a telephone survey conducted on July 6–20, 2022]. *Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii: vebсайт – Kyiv International Institute of Sociology: website*. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1125&page=2> [in Ukrainian].

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Pro zasady vnutrishnoi i zovnishnoi polityky: Zakon Ukrainy vid 1 lypnia 2010 r. № 2411-VI [On the principles of domestic and foreign policy: Law of Ukraine dated July 1, 2010 № 2411-VI]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> [in Ukrainian].

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2022). Pro ratyfikatsiiu Konventsii Rady Yevropy pro zapobihannia nasylstvu stosovno zhinok i domashnomu nasylstvu ta borotbu iz tsymy yavvyshchamy: Zakon Ukrainy vid 20 chervnia 2022 r. № 2319-IX [On the ratification of the Council of Europe Convention on preventing violence against women and domestic violence and combating these phenomena: Law of Ukraine dated June 20,

2022 № 2319-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> [in Ukrainian].

4. Kyiv International Institute of Sociology (2021). Stavlennia do vstupu Ukrainy do YeS i NATO, stavlennia do priamykh perehovoriv z V. Putynym ta spryiniattia voiennoi zahrozy z boku Rosii: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 13–16 hrudnia 2021 roku [Attitudes toward Ukraine's accession to the EU and NATO, attitudes toward direct negotiations with V. Putin, and perception of a military threat from Russia: results of a telephone survey conducted on December 13–16, 2021]. *Kyivskiy mizhnarodnyi instytut sotsiologii: vebсайт – Kyiv International Institute of Sociology: website*. Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1083&page=1> [in Ukrainian].

5. n/a (2022). Ukraina stane druhoiu krainoiu svitu, yaka pidpyshe uhodu pro tsyfrovu torhivliu z Brytaniieiu [Ukraine will become the second country in the world to sign an agreement on digital trade with Britain]. *Ekonomichna pravda – Economic truth*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/08/24/690783/> [in Ukrainian].

6. Shchurko, O. (2017). Funktsionalni aspekty obrazu derzhavy na suchasnomu etapi [Functional aspects of the image of the state at the present stage]. *S.P.A.C.E. (Society, Politics, Administration in Central Europe): electronic scientific and practical journal*, iss. 4, pp. 22–26 [in Ukrainian].

7. Kopyika, V., Makovsky, S. (2021). Launching the “Third Track” of European Integration: Reasons, Developments and Challenges. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn – Actual Problems of International Relations*, iss. 148, pp. 4–17. DOI: <https://doi.org/10.17721/apmv.2021.148.1> [in English].

Transformation of the image of Ukraine in the conditions of European integration processes against the background of the military conflict with the Russian Federation

Rudnieva Anna Olehivna

PhD in Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Science
Zaporizhzhia National University
Zhukovsky str., 66,
Zaporizhzhia, Ukraine

Malovana Yuliia Hennadiivna

PhD in Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of Political Science
Zaporizhzhia National University
Zhukovsky str., 66,
Zaporizhzhia, Ukraine

The article examines the processes of transformation of the political image of Ukraine in the context of the active phase of the military conflict with the Russian Federation. The trends in the development of modern international relations have actualized the construction of Ukraine's external image as an important component of European integration progress. The conflictogenicity of the political environment only strengthens the importance of image positions for obtaining the desired results and realizing a specific political will. The purpose of the article is to highlight the features and vectors of transformation of the perception of the image of Ukraine in the context of integration into the European community in the conditions of military aggression by the Russian Federation. The methods used in the preparation of the article are analysis, synthesis, cultural, analytical, and systematic. The peculiarities of Ukraine's acquisition of new image characteristics are highlighted, such as self-organization and consolidation of civil society, construction of its own national narrative and the spread of the "Ukraine" brand, attention is focused on the digitalization of public administration and the receipt of public services by citizens as a progressive direction of development. An attempt was made to highlight the full-scale invasion of the Russian Federation as one of the catalysts for the rapprochement of Ukraine and the European Union. The analyzed components of the multifaceted nature of the war complicate the process of ensuring the security of our state, because it requires protection not only of territorial integrity, but also of the information space and the image of Ukraine broadcast through it in the perception of the world community. Examples of Russian propaganda aimed at destroying the trust of the citizens of Ukraine on the part of the world community and fabrication of a significant number of messages are given. The events and decisions of the state authorities in 2022 are outlined, which directly contributed to the positive image of Ukraine and emphasized its European orientation. The duality of public perception of Ukraine's place in European integration processes has been revealed: on the one hand, there have been changes in the perceptions of the European community in the direction of approving rapprochement with our state, and on the other, for the first time in many years, studies demonstrate absolute support for joining the European Union and NATO.

Key words: political image, image of Ukraine, European integration, European Union, war, military conflict.

Хорішко Лілія Сергіївна

Стратегічні комунікації України в контексті євроінтеграції

УДК 323.2:327

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.16>

Хорішко Лілія Сергіївна
доктор політичних наук, доцент,
професор кафедра політології
Запорізького національного
університету
вул. Жуковського, 66,
Запоріжжя, Україна

У статті проаналізовано особливості використання стратегічних комунікацій як ефективного інструменту політико-комунікативної діяльності, що сприяє формуванню колективної відповідальності у реагуванні на виклики сучасності. Стратегічні комунікації є сукупністю засобів впливу на громадськість, що використовуються у внутрішній та зовнішній політиці, сприяючи реалізації інтересів суб'єктів політики. Конкретизовано змістовні характеристики стратегічних комунікацій: координація та синхронізація зусиль, орієнтація на потреби різних аудиторій. Визначено, що стратегічні комунікації широко використовуються в політичній практиці ЄС. Вони спрямовані на координацію зусиль суб'єктів політики щодо популяризації своїх цінностей, програм діяльності за допомогою залучення лідерського потенціалу керівників, розширення каналів комунікативної взаємодії, результатом чого є формування довгострокового партнерського співробітництва.

Активізація діалогу між ЄС та Україною, отримання статусу кандидата на вступ актуалізує залучення додаткових ресурсів впливу на внутрішню та зовнішню громадськість у контексті сприйняття та усвідомлення їх значущості, консолідації зусиль, спрямованих на реалізацію з метою досягнення суспільного блага. Мета наукової розвідки – дослідити стратегічні комунікації України у контексті євроінтеграції. У ході дослідження були використані системний підхід, а також методи аналізу та узагальнення. Стратегічні комунікації сприяють поглибленню діалогу та співробітництва між ЄС та Україною у процесах євроінтеграції. По-перше, вони синхронізують ціннісні потенціали внутрішньої та зовнішньої громадськості у контексті усвідомлення значущості євроінтеграційного поступу. По-друге, формують відкритий простір діалогу та комунікації між Україною та ЄС щодо здійснення необхідних реформ. В Україні сформовано трірівневу систему стратегічних комунікацій, спрямовану на оптимізацію євроінтеграційного процесу. Вона забезпечує синхронізованість політико-комунікативної діяльності політичних суб'єктів на трьох рівнях – стратегічному, практичному, оперативно-тактичному. Цьому також сприяє ресурсний потенціал зв'язків із громадськістю, публічної дипломатії та формування порядку денного. Комплексне використання основного інструментарію стратегічних комунікацій забезпечує всебічне інформування громадськості, поглиблення співробітництва зі стейкхолдерами у контексті реалізації євроінтеграційного потенціалу України.

Ключові слова: громадськість, євроінтеграція, зв'язки з громадськістю, стратегічні комунікації, порядок денний, публічна дипломатія.

Вступ. Динамічність євроінтеграційних процесів в Україні актуалізує потребу залучення додаткових ресурсів впливу у контексті реалізації одного з ключових національних інтересів. В умовах сучасної політичної дійсності стратегічні комунікації є дієвим інструментом узгодження інтересів суб'єктів політики відносно цінностей чи алгоритмів діяльності на основі партнерського діалогу та співробітництва. Можна констатувати, що у ЄС ресурсний потенціал стратегічних комунікацій використовується для позиціонування ключових європейських ідей та цінностей, формування комунікаційної політики у сфері безпеки та протидії глобальним викликам сучасності [3]. Європарламентом прийнято резолюцію, в якій визначено змістовні характеристики стратегічних комунікацій: 1) стратегічність, тобто формування сприятливого інформаційного середовища на основі поєднання таких аспектів комунікації, як визначення порядку денного, оптимізація діяльності ЗМІ та експертів-аналітиків у сфері мас-медіа; 2) координація зусиль і визначення процедури реалізації комунікативної політики в інтересах ЄС; 3) синхронізація політико-практичного та оперативного рівнів імплементації [6]. Високопосадовці ЄС підтримують ек-

пертну думку представників Королівського інституту міжнародних відносин (Chatham House) щодо трактування стратегічних комунікацій як «систематичної серії послідовних дій, що реалізуються на стратегічному, оперативному, тактичному рівнях з метою розуміння цільової аудиторії, а також конкретизації ефективних каналів комунікації та підтримки певних типів поведінки» [8]. Відтак ресурсний потенціал стратегічних комунікацій розширює можливості політичних суб'єктів у позиціонуванні цінностей, представленні власної позиції відносно актуальних питань політичного розвитку, формуванні сталого інформаційного простору, сприяючи пошуку стейкхолдерів та оптимізації технологій політичної діяльності, спрямованих на реалізацію ключових інтересів.

Виходячи із цього, стратегічні комунікації є важливим інструментом поглиблення діалогу та співробітництва між ЄС та Україною на шляху до набуття членства. По-перше, вони синхронізують цінності та орієнтації внутрішньої та зовнішньої громадськості відносно змісту та напрямків євроінтеграції. По-друге, формують передумови відкритості взаємодії України та ЄС щодо модернізації політичної системи.

Мета, завдання та методи дослідження. Мета наукової розвідки – дослідити стратегічні комунікації України у контексті євроінтеграції. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань: визначення особливостей та рівнів реалізації стратегічних комунікацій, аналіз специфіки використання ресурсного потенціалу стратегічних комунікацій в процесах євроінтеграції України. У ході дослідження були використані системний підхід, а також методи аналізу та узагальнення.

Результати. Повномасштабне російське вторгнення на територію України активізувало євроінтеграційні процеси. Це пояснюється гібридним контекстом війни, оскільки протистояння відбувається не тільки на полі бою, але й у культурно-інформаційному просторі. Відтак ключові європейські цінності, серед яких свобода, суверенітет, незалежність, права людини, демократія, протиставлені авторитарним. Виходячи із цього, боротьба України за відновлення територіальної цілісності та державного суверенітету відбувається у контексті здійсненого вибору на користь європейської системи цінностей та порядку. Виходячи із цього, очільники ЄС заявили про всебічну підтримку боротьби українського народу за вибір власного шляху державного розвитку, надавши державі офіційний статус кандидата на вступ. Отримання вказаного статусу вимагає від керівництва держави пошуку додаткових інструментів імплементації рішень, спрямованих на забезпечення успішності євроінтеграційного процесу. Зважаючи на потребу постійної взаємодії з внутрішньою та зовнішньою громадськістю, домінування в ЄС практик відкритості та партнерського діалогу доцільним є залучення ресурсного потенціалу саме стратегічних комунікацій.

Загалом стратегічні комунікації спрямовані на усвідомлення громадськістю цінностей та полі-

тики держави, активізацію залучення ресурсного потенціалу стейкхолдерів до реалізації ключових стратегій державного розвитку та національних інтересів у цілому [2]. Основними інструментами стратегічних комунікацій є зв'язки з громадськістю, публічна дипломатія, формування порядку денного, інформаційні кампанії тощо [8]. Виділяють три рівні імплементації стратегічних комунікацій у політичній сфері: стратегічний, практичний, оперативно-тактичний [11].

На стратегічному рівні відбувається формування євроінтеграційного порядку денного, що здійснюється Президентом України, представниками його Офісу, а також іншими владним структурами. С. Дж. Лівінгстон вважає, що порядок денний формується через так звані точки доступу, що конкретизують тематику, канали та суб'єктів комунікації [9]. Системне використання, передусім, політичною елітою різних точок доступу сприяє закріпленню значущості євроінтеграції у масовій свідомості, консолідації зусиль держави та суспільства у здійсненні бажаних дій. Виходячи із цього, особливості формування порядку денного у контексті євроінтеграції України можна представити таким чином (див. табл. 1.).

Можна констатувати, що активізації включеності у міжнародний порядок денний питання євроінтеграції України сприяв відчайдушний спротив українського народу російській повномасштабній агресії. По-перше, ведення оборонної операції та планування наступальних дій, готовність відстоювати такі цінності, як свобода, незалежність, права людини – все це спонукало очільників ЄС до публічного визнання права українського народу бути частиною європейського життєвого простору. По-друге, керівництво України також активізувало політико-комунікативну діяльність, спрямовану на

Таблиця 1

Особливості формування євроінтеграційного порядку денного

Компоненти інфраструктури	Характерні точки доступу	
	внутрішній рівень	зовнішній рівень
Знання	Президент України. Офіс Президента. Кабінет Міністрів України.	Президент України. Офіс Президента. Міністерство закордонних справ.
Канали комунікації	Національні та міжнародні ЗМІ, інформаційні агентства. Інтернет-ресурси національного та міжнародного публічного дискурсу. Офіційні інтернет-сторінки органів влади України, ключових посадових осіб України та ЄС у Facebook, Twitter тощо.	
Інституціональне положення	Дієвість вертикалі влади, її легітимність, наявність двосторонньої взаємодії «влада-суспільство», «суспільство-влада».	Членство у міжнародних організаціях та використання їх потенціалу у контексті євроінтеграції.
Норми та форми діяльності	Національна законодавча база. Організація спеціальних подій (брифінги, звернення до громадян, двосторонні зустрічі тощо).	Законодавча база ЄС. Статус держави кандидата на членство в ЄС. Комунікація з очільниками ЄС, офіційні зустрічі, саміти, переговори тощо.

Джерело: розроблено автором на підставі (Kingdon J. W.).

внутрішню та зовнішню громадськість, з метою формування тематичного інформаційного контенту та необхідного емоційного фону сприйняття інформації про боротьбу України за цінності свободи, миру та демократії всієї Європи.

Відтак із стратегічного рівня відбувається перехід до практичного рівня реалізації стратегічних комунікацій. Він передбачає включеність політичних суб'єктів у формування ключових інформаційних повідомлень, вибір інструментарію політико-комунікативної діяльності та каналів комунікації з громадськістю. У цьому контексті використовується такий політико-технологічний інструментарій: 1) зв'язки із громадськістю, а саме організація спеціальних подій та комплексна взаємодія зі ЗМІ; 2) публічна дипломатія, а саме партнерський діалог і співробітництво із стейкхолдерами у різних форматах; 3) проведення тематичних інформаційних кампаній.

Важливу роль у визначенні змісту інформаційної повістки дня та формуванні громадської думки відіграють очільники держави. Можна констатувати, що Президент України активно комунікує з громадськістю на внутрішньому та зовнішньому рівнях. Його інформаційні повідомлення акцентують увагу на спільності українських і європейських цінностей, потребі залученості ресурсного потенціалу європейської спільноти до боротьби за перемогу демократії над тиранією, незмінності євроінтеграційного поступу України. Ключові промови, звернення, виступи представлені на офіційному веб-сайті <https://www.president.gov.ua/>. У зверненнях та виступах з нагоди Дня Конституції України, Дня української державності, Дня Незалежності України В. Зеленський звертався, передусім, до внутрішньої громадськості, наголошуючи на історичній приналежності держави до Європи, споконвічній боротьбі українців за цінності демократії, акцентуючи увагу на консолідації зусиль громадянського суспільства та політичних інститутів заради набуття членства в ЄС. Водночас робився наголос на тому, що модернізація політичної системи України відповідно до Копенгагенських критеріїв сприятиме підвищенню рівня суб'єктності держави у формуванні нової системи європейської безпеки, а саме таких її аспектів, як оборонний, енергетичний та продовольчий. Відтак формується розуміння значущості євроінтеграції не лише для поступу України, але й ЄС у цілому.

У низці відеозвернень до представницьких органів влади європейських держав (Нідерланди, Німеччина, Польща та ін.) Президент акцентував увагу на жаклих наслідках російської агресії для України та європейської системи безпеки у цілому. У цьому контексті були проведені паралелі з історії боротьби конкретних держав за свободу, суверенітет, демократичні цінності, що заклала основу їх поступального шляху до ЄС. У березневому відеозверненні

до Європейської Ради В. Зеленський ще раз наголосив на потребі вибору між добром та злом, ключовими європейськими цінностями та прагненням дбати лише про свої інтереси. Він вчергове закликав держави-члени ЄС підтримати євроінтеграційні прагнення України. Вказані відеозвернення були спрямовані на залучення ресурсного потенціалу європейської спільноти до боротьби з російською агресією, а також активізацію підтримки євроінтеграційного потенціалу України.

На офіційному веб-сайті Кабінету Міністрів у розділі «Євроінтеграція» <https://www.kmu.gov.ua/tag/yevrointegraciya> розміщується актуальна інформація для громадськості відносно таких напрямів діяльності, як виконання Угоди про асоціацію та синхронізація законодавства держави з правовим полем ЄС. Також постійно оновлюється новинна стрічка відносно тематичних подій та заходів, до яких долучається Україна у контексті євроінтеграційного процесу.

За підтримки ЄС у межах Проєкту «Підтримка впровадження Угоди про асоціацію між Україною та ЄС» створено веб-сайт «Євроінтеграційний портал» <https://eu-ua.kmu.gov.ua/shlyahdoEU>. На ньому розміщується систематизована інформація про напрямки діяльності Президента, Прем'єр-міністра та інших посадових осіб України, а також спеціальні тематичні події, що організовуються у контексті реалізації євроінтеграційного порядку денного.

Для підвищення рівня інформованості громадянського суспільства України про зміст та напрями євроінтеграції функціонує онлайн Платформа громадянського суспільства <https://eu-ua.kmu.gov.ua/platforma-gromadyanskogo-suspilstva>. Це спільний консультативний орган представників громадянського суспільства України та ЄС, який сприяє активізації діалогу та співпраці між владою та суспільством, залученню ресурсного потенціалу стейкхолдерів у контексті євроінтеграції, здійснює моніторинг громадської активності щодо виконання Угоди про Асоціацію.

Важливою є також організація політико-комунікативної взаємодії із зовнішньою громадськістю, яка здійснюється очільниками ЄС та керівниками окремих держав-членів. Президент Єврокомісії У. фон дер Ляєн зробила низку заяв та інтерв'ю європейським ЗМІ, в яких акцентувала увагу на боротьбі між демократією та авторитаризмом, виборі європейських цінностей та ціні, яку платять українці за прагнення жити в мирній демократичній державі. Вона наголосила, що ЄС та Україна мають «значну кількість проєктів співпраці у різних сферах, тому вони одні із нас. Ми хочемо, щоб вони стали членами ЄС» [7]. Візит до Києва Президента Єврокомісії У. фон дер Ляєн та Високого представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки Ж. Борреля став ще одним свідченням всебічної підтримки у протистоянні повномасштаб-

ному вторгненню та активізації євроінтеграційних прагнень України у контексті розв'язання ключових питань безпеки ЄС в цілому.

Візит до Києва також здійснили канцлер Німеччини О. Шольц, президент Франції Е. Макрон та прем'єр-міністр Італії М. Драгі. На підсумковій прес-конференції європейські лідери не лише наголосили на незмінності підтримки боротьби українського народу за відновлення територіальної цілісності та суверенітету, але й підтвердили готовність всебічно сприяти євроінтеграційним процесам в Україні [12]. Виступаючи з промовою у Карловому університеті в Празі, О. Шольц наголосив, що питання розширення ЄС є ключовим фактором «визначення лінії розмежування між вільною Європою та неоімперською автократією» [10]. На його думку, розширення ЄС на схід відкриває нові перспективи реформування ЄС, серед яких функціонал Єврокомісії та Європарламенту, перехід від принципу одностайності до принципу більшості у прийнятті рішень. Вказані меседжі європейських лідерів сприяють закріпленню позитивного відношення зовнішньої громадськості до питання розширення ЄС як складової його подальшого реформування.

Організація спеціальних подій за участі українських високопосадовців та очільників ЄС чи держав-членів сприяє активізації діалогу та співробітництва у контексті євроінтеграції. Наприклад, у ході відеорозмови Д. Шмигаль та Ж. Боррель обговорили перспективи синхронізації законодавства України та ЄС, поглиблення співробітництва в сфері енергетичної безпеки. Під час офіційного візиту до Німеччини Д. Шмигаль мав низку зустрічей з високопосадовцями цієї країни, в ході яких були обговорені ключові аспекти виконання зобов'язань щодо Угоди про асоціацію, можливості участі України у підтримці енергетичної безпеки ЄС.

Представництво ЄС в Україні ініціювало всеукраїнську інформаційну кампанію «Разом ми – Європа», яка включатиме низку освітніх, культурних та мистецьких заходів, серед яких публічні дискусії, відкриті лекції, вікторини для молоді, медіа-проєкти з національними та регіональними ЗМІ [1]. Мета кампанії – продемонструвати солідарність європейської спільноти з українським народом у боротьбі за свободу та незалежність, підтримати євроінтеграційний поступ України як важливу складову розвитку ЄС в цілому.

Відбулося 8 засідання Ради Асоціації між ЄС та Україною, за результатами якого було презентовано спільний прес-реліз [4]. У ньому йдеться про підтримку боротьби українського народу проти російської агресії, а також першочергові кроки України щодо виконання своїх зобов'язань відносно прозорості функціонування антикорупційної інфраструктури, ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду, реформування

законодавчої бази у сфері захисту прав національних меншин. ЄС акцентовано увагу на всебічній участі у відбудові України, що буде відбуватися синхронно з реформуванням політичних інститутів та дотриманням демократичних процедур у контексті євроінтеграційного процесу. Приділено увагу налагодженню діалогу та співробітництва між містами ЄС та України.

У цьому контексті Асоціація європейських міст (Eurocities) візьме на себе функцію координації зусиль щодо надання допомоги у відбудові конкретних українських міст-побратимів. На думку президента Eurocities Д. Нарделла, активізація співпраці між містами у визначеному форматі сприятиме: 1) закріпленню проблематики відновлення українських міст у міжнародному порядку денному; 2) набуттю досвіду розв'язання актуальних проблем на рівні життєвого простору конкретного міста; 3) посиленню євроінтеграційного потенціалу України в цілому [5].

Оперативно-тактичний рівень організації стратегічних комунікацій передбачає синхронізацію розповсюдження змісту інформаційних повідомлень і моніторинг зворотного зв'язку. Можна констатувати, що в умовах воєнного часу інформаційні повідомлення стосовно процесів євроінтеграції систематично розповсюджуються на національному, регіональному та місцевому рівнях управління за допомогою різних каналів комунікації. Зміст вказаних повідомлень синхронізовано з визначеним керівництвом держави внутрішнім порядком денним. Водночас є суттєва проблема із забезпеченням інформування населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях та зазнає інформаційно-психологічного впливу з боку держави-агресора.

Висновки. Ресурсний потенціал стратегічних комунікацій активно використовується у контексті активізації євроінтеграційних процесів в Україні. Вони сприяють формуванню цілісної тривірневої системи комунікації з стейкхолдерами з метою інтенсифікації взаємовигідного діалогу та співробітництва. Політична еліта України активно комунікує з внутрішньою та зовнішньою громадськістю на стратегічному, практичному та оперативно-тактичному рівнях. Результативність стратегічних комунікацій, спрямованих на оптимізацію євроінтеграційних процесів в Україні, забезпечується поєднанням ресурсного потенціалу зв'язків із громадськістю, публічної дипломатії та формуванням відповідного порядку денного.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Європейський Союз розпочинає всеукраїнську комунікаційну кампанію «Разом ми – Європа». URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/evropeyskyu-soyuz-rozpochynaye-vseukrayinsku-komunikaciynu-kampaniyu-razom-my-evropa-0> (дата перегляду 07.09.2022)

2. Хорішко Л.С. Стратегічні комунікації як інструмент реалізації інтересів політичних суб'єктів / Стратегічні комунікації суб'єктів політики в умовах сучасної політичної дійсності : колективна монографія / за заг. ред. Хорішко Л.С. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 93–174.

3. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016JC0018> (last accessed: 07.09.2022).

4. Joint press release following the 8th Association Council meeting between the EU and Ukraine. URL: <https://www.consilium.europa.eu/fr/press/press-releases/2022/09/05/joint-press-release-following-the-8th-association-council-meeting-between-the-eu-and-ukraine/> (last accessed: 06.09.2022).

5. Eurocities (2022). Nardella: Ambitious proposals to help Ukrainian cities. URL: <https://eurocities.eu/latest/nardella-ambitious-proposals-to-help-ukrainian-cities/> (last accessed: 23.08.2022).

6. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf) (last accessed: 07.09.2022).

7. Euronews. The interview with U. Von der Leyen. URL: (last accessed: 04.09.2022).

8. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. *Chatham House Report*. September 2011. P. 4. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/r0911stratcomms.pdf> (last accessed: 02.09.2022).

9. Kingdon J. W. *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. New York : Longman, 1995. 254 c.

10. Mehrheitsentscheide, Osterweiterung, neue Handelspolitik: Olaf Scholz macht in Prag einige Vorschläge zur Reform und zum Umbau der EU. URL: https://www.zeit.de/politik/deutschland/2022-08/olaf-scholz-bundeskanzler-euro-papolitik-rede-prag?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F (last accessed: 08.09.2022).

11. Reding A., Weed K., Ghez J. NATO's Strategic Communications concept and its relevance for France. URL: https://www.rand.org/pubs/technical_reports/TR855z2.html (last accessed: 19.08.2022).

12. Scholz fordert EU-Beitrittsstatus für Ukraine und Moldau. URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/ukraine-krieg-olaf-scholz-fordert-eu-beitrittsstatus-fuer-ukraine-und-moldau-a-dcd54334-d6a4-4c3e-8d46-c82b59dad67b> (last accessed: 08.09.2022).

REFERENCES:

1. KМУ (2022) *levropeyskyi Soiuz rozpochynaie vseukrainsku komunikatsiinu kampaniiu «Razom my –*

levropa» [European Union is launching the all-Ukrainian communication campaign «Together, we are Europe»]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/levropeyskyi-soyuz-rozpochynaye-vseu-krayinsku-komu-nikaciyu-kampaniyu-razom-my-yevropa-0> (дата перегляду 07.09.2022) [in Ukrainian].

2. Khorishko L. S. (2021) *Stratehichni komunikatsii yak instrument realizatsii interesiv politychnykh subiektiv / Stratehichni komunikatsii subiektiv polityky v umovakh suchasnoi politychnoi diisnosti : kolektyvna monohrafiia* [strategic communications as a means of realization the political actors' interests in modern political reality] / za zah. red. Khorishko L. S. Zaporizhzhia : Vydavnychi dim «Helvetyka» [in Ukrainian].

3. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response (2016). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52016JC0018> (last accessed: 07.09.2022).

4. Joint press release following the 8th Association Council meeting between the EU and Ukraine (2022). URL: (last accessed: 06.09.2022).

5. Eurocities (2022). Nardella: Ambitious proposals to help Ukrainian cities. URL: <https://eurocities.eu/latest/nardella-ambitious-proposals-to-help-ukrainian-cities/> (last accessed: 23.08.2022).

6. European Parliament resolution of 23 November 2016 on EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties (2016). URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA\(2016\)578008_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/578008/EXPO_IDA(2016)578008_EN.pdf) (last accessed: 07.09.2022).

7. Euronews. The interview with U. Von der Leyen. (2022) URL: (last accessed: 04.09.2022).

8. Cornish P., Lindley-French J., Yorke C. (2011) *Strategic Communications and National Strategy. Chatham House Report*. September 2011. P. 4. URL: (last accessed: 02.09.2022).

9. Kingdon J. W. (1995) *Agendas, Alternatives, and Public Policies*. New York : Longman.

10. Mehrheitsentscheide, Osterweiterung, neue Handelspolitik: Olaf Scholz macht in Prag einige Vorschläge zur Reform und zum Umbau der EU. (2022) URL: https://www.zeit.de/politik/deutschland/2022-08/olaf-scholz-bundeskanzler-euro-papolitik-rede-prag?utm_referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F (last accessed: 08.09.2022).

11. Reding A., Weed K., Ghez J. NATO's Strategic Communications concept and its relevance for France. (2010) URL: TR855z2.html (last accessed: 19.08.2022).

12. Scholz fordert EU-Beitrittsstatus für Ukraine und Moldau. (2022) URL: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/ukraine-krieg-olaf-scholz-fordert-eu-beitrittsstatus-fuer-ukraine-und-moldau-a-dcd54334-d6a4-4c3e-8d46-c82b59dad67b> (last accessed: 08.09.2022).

Strategic communications of Ukraine in the context of European integration

Khorishko Liliia Serhiivna

Doctor of Political Science, Associate Professor,
Professor at the Department of Political Science
Zaporizhzhia National University
Zhukovsky str., 66,
Zaporizhzhia, Ukraine

The article investigated the relevance of the use of strategic communications as an effective tool for political and communicative activity, which contributes to the formation of collective responsibility in responding to global challenges of today. Strategic communications as a set of means of influencing the public, used in domestic and foreign policy, contributing to the realization of interests of the subject of politics. The meaningful characteristics of strategic communications include coordination and synchronization of efforts, targeting the needs of different audiences. It was determined that strategic communications are widely used in EU political practice. Strategic communications were aimed at coordinating the efforts of political actors to promote their values, programs of activities by attracting leadership potential of leaders, expanding channels of communication, resulting in the formation of long-term partnerships.

The activation of the dialogue between the EU and Ukraine, obtaining the status of candidate for accession actualizes the attraction of additional resources to influence the internal and external public in the context of perception and awareness of their importance, the consolidation of efforts aimed at implementation in order to achieve the public good. The purpose of scientific intelligence is to investigate Ukraine's strategic communications in the context of European integration. In the course of the study, a systematic approach was used, as well as methods of analysis and generalization. The strategic communications contribute to the deepening of dialogue and cooperation between the EU and Ukraine in the processes of European integration. First, they synchronize the value potentials of the internal and external public in the context of awareness of the significance of European integration progress. Secondly, they form an open space for dialogue and communication between Ukraine and the EU regarding the implementation of the necessary reforms. A three-level system of strategic communications aimed at optimizing the European integration process has been formed in Ukraine. It ensures the synchronization of political and communicative activities of political actors at three levels – strategic, practical, operational and tactical. This is also facilitated by the resource potential of public relations, agenda setting, and public diplomacy. Comprehensive use of the main toolkit of strategic communications provides comprehensive information to the public, deepening of cooperation with stakeholders in the context of implementation of Ukraine's European integration potential.

Key words: agenda setting, public diplomacy, public groups, public relations, strategic communications.

Худавердієва Вікторія Анатоліївна

Аспекти європейської ідентичності держави у контексті зовнішньополітичного вибору України та євроінтеграційних процесів

УДК 327.5

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.17>

Худавердієва Вікторія Анатоліївна
кандидат економічних наук, доцент
кафедри туризму Державного
біотехнологічного університету
вул. Алчевських, 44,
Харків, Україна

У статті розглядаються деякі аспекти відносин України та Європейського Союзу у 1991–2022 роках в умовах пошуку нової ідентичності Україною – виходу з економічної та суспільно-політичної кризи з урахуванням Угоди про асоціацію, розширену та поглиблену зону вільної торгівлі та російсько-українського конфлікту. У статті робиться спроба визначити причини та особливості політичних криз в Україні, виявити їх наслідки та вплив на інші країни та можливі зміни у соціально-економічній взаємодії. При цьому використовується політична теорія, соціально-економічний аналіз та синтез з використанням даних соціологічних опитувань та статистичних служб, а також експертні оцінки. У процесі дослідження було вивчено питання формування та сприйняття ідеї української ідентичності. Проаналізовано основні аспекти, пов'язані із проблемою самоідентифікації мешканців України. Тему ідентичності громадян України було розглянуто у контексті їх зовнішньополітичних орієнтацій. Було проведено аналіз зовнішньої політики України, при цьому особливу увагу було приділено темі цивілізаційного вибору країни.

Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що питання, пов'язані з процесами формування та розвитку ідеї української ідентичності, дуже впливають на суспільно-політичний розвиток України. Різні аспекти української ідентичності тісно пов'язані із проблемою зовнішньополітичного вибору країни. Додатковий інтерес до цієї теми, безумовно, підігривається драматичними подіями, що відбуваються в наші дні в країні, що переживає період чергової соціально-політичної трансформації та пошуку свого місця у сучасному світі. У нових умовах Україна помножила зусилля зі зближення з ЄС, зробивши це конституційною нормою. Трансформація зовнішньополітичного курсу України розглядалася у зв'язку як із внутрішньополітичними факторами, так і зі зміною сприйняття України з боку різних держав. Європейський Союз – надійний союзник України на її політичному та економічному шляху розвитку, демонструє непохитну відданість розвитку тісніших економіко-торговельних та інвестиційних зв'язків. Поступове узгодження нормативно-правової бази України з європейською може активізувати торгівлю та підвищити конкурентоспроможність на світовій арені, а також зробити Україну привабливішою для інвесторів із ЄС та інших країн.

Ключові слова: євроінтеграція України, Європейський Союз (ЄС), українська ідентичність, зовнішньополітичний вибір, українська криза.

Вступ. До середини 2000-х років керівництво України проводило «багатовекторну» зовнішню політику, прагнучи одночасно підтримувати партнерські відносини як з державами Заходу, так і з Російською Федерацією, залишаючись при цьому нейтральною позаблоковою державою. У період президентства В. Ющенка (2005–2010) у зовнішній політиці України активізувалися євроінтеграційні та євроатлантичні процеси, спрямовані на перспективне входження країни до таких організацій, як Євросоюз та НАТО. Події останніх років свідчать, що нинішня політична еліта України зробила свій зовнішньополітичний вибір на користь подальшої інтеграції з державами ЄС та тісної співпраці зі США [1].

Мета та завдання. Метою роботи є визначення моделі європейської ідентичності, що найбільш відповідає політичній стратегії України як потенційного члена ЄС. Виходячи з поставленої мети, було вирішено такі завдання: вивчено динаміку процесу цивілізаційного вибору України у 1991–2017 р. та її зв'язок із зовнішньополітичними орієнтаціями;

досліджено вплив «зовнішнього чинника» на процес самоідентифікації української держави.

Методи дослідження. Методологічна основа дослідження полягає у дотриманні принципу наукової об'єктивності та системності. Це дослідження може вважатися міждисциплінарним. У результаті проведення дослідження застосовувалися метод історизму, порівняльний метод і метод статистичного аналізу.

Результати. Для ідентифікації з ЄС особливого значення набуває проблема наділення політичного простору об'єднання такими смислами, які здатні перетворити європейську ідентичність національної держави на інструментальну характеристику політичного процесу як на національному, так і європейському рівнях політики. У сучасній політичній науці поступово затверджується наукова позиція, згідно з якою європейські ідентичності держав-членів ЄС, що сконструйовані їхніми національними політичними елітами, можуть бути об'єднані у чотири групи. По-перше, це інтерпретації європейської ідентичності національної дер-

жави, засновані на прагматичному дискурсі ЄС як об'єднанні, яке не має кордонів, підтримує існування вільного ринку та сприяє регіональній безпеці. Ця модель європейської ідентичності формує менш стабільну ідентичність, оскільки вибираючи вільний ринок як основний маркер ідентифікації з Європою, він залишає межі і державні, і європейські, і межі європейської ідентичності аморфними, відкритими та невизначеними. Друга група інтерпретацій європейської ідентичності національної держави спирається на нормативний дискурс ЄС як обмеженого цінностями об'єднання. Саме нормативний дискурс здатний сформувати найбільш стійку смисловою модель європейської ідентичності, оскільки ціннісні маркери ідентифікації встановлюють чіткі межі ідентичності. Третя група інтерпретацій європейської ідентичності національної держави сконцентрована навколо дискурсу ЄС як вільного від кордонів, заснованого на праві постнаціонального союзу, формує нестабільну європейську ідентичність. Четверта група інтерпретацій європейської ідентичності національної держави ґрунтується на стратегічному дискурсі ЄС як глобального суб'єкта, який бере участь у системі міжнародних відносин на основі принципу багатосторонності, гуманітарної допомоги та забезпечення безпеки [2]. Цей варіант інтерпретації європейської ідентичності стає найбільш привабливим для національних політичних еліт, оскільки позиціонує ЄС як проєкт, а не процес, здатний реагувати на глобальні виклики, такі як економічна криза, зміна клімату, бідність чи тероризм, і наділений потенціалом формування достатнього ступеня стабільних європейських ідентичностей.

Визначення моделі європейської ідентичності, що найбільше відповідає політичній стратегії України як потенційного члена ЄС і відображає базові елементи національної політичної культури, є пріоритетним завданням її політичної еліти. Говорити про початок формування такої моделі можна починаючи з подій «Революції Гідності» 2013–2014 років, під час якої європейська інтеграція була артикульована елітою як політична стратегія її діяльності та всього подальшого розвитку України. Основними маркерами дискурсу політичної еліти України, які визначають смислові характеристики моделі європейської ідентичності держави, у період 2014–2017 років були Угода про асоціацію між Україною та ЄС [3] та безвізовий режим між Україною та ЄС, які відображають процес європеїзації: «поступовий процес переорієнтації напрямку та форми політики до того рівня, коли політична та економічна динаміка Європейського Співтовариства/Європейського Союзу стає частиною організаційної логіки національної політики та прийняття політичних рішень» [4].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відбувалося у два етапи: 21 березня

2014 року під час Позачергового Саміту Україна–ЄС було підписано політичну частину Угоди, які разом із рештою тексту Угоди склали єдиний документ [3]. Угода про асоціацію, яка після тривалого процесу ратифікації, набула чинності в повному обсязі 1 вересня 2017 року, за своїм тематичним охопленням визначала якісно новий формат відносин між Україною та ЄС на засадах політичної асоціації та економічної інтеграції та була орієнтиром системних соціально-економічних реформ в Україні. Підписана Угода передбачає формування моделі європейської ідентичності України в певних напрямках, які прискорюють і, згодом, забезпечують розрив європейської України з Україною радянською: ціннісний напрям передбачає поступове зближення України з ЄС і дедалі більшу її участь у програмах на рівні політичної сфери ЄС; правовий напрям зорієнтований на посилення верховенства права, поваги до прав людини та основних свобод; спрямування безпеки конкретизовано як підтримання миру та стабільності в регіональному та міжнародному масштабах на принципах ООН та ОБСЄ; економічний напрям базується на створенні поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі та завершених перетворення України на державу з функціонуючою ринковою економікою [3].

В Україні в намірі оновити органи державної влади пішли шляхом проведення люстрації (згідно із Законом «Про очищення влади» (2014 р.) [5] та звичними у разі зміни влади кадровими перестановками. Відповідно до статті 1 Закону «Очищення влади (люстрація) – це встановлена Законом заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі), крім виборних посад, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Люстрація здійснювалася з метою недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (і/або сприяли їх здійсненню), що спрямовані на узурпацію влади, підрив основ національної безпеки та оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини» [5].

Важливим для оптимізації органів державної влади рішенням було ухвалення Закону «Про державну службу» (2016 р.) [6], в основі якого, крім уточнення сфер компетенцій державних службовців, визначена ідея конкурентного відбору на посади в органах державної влади, включаючи голів місцевих державних адміністрацій. Найбільш успішною реформою, яка суттєво покращила умови функціонування органів місцевого самоврядування, є децентралізація фінансів. Зокрема, у першій половині 2017 р. це дозволило збільшити надходження до місцевих бюджетів на 62%, ніж посилити позиції місцевих громад. Крім того, парламентом було ухвалено Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [7], який дав

можливість укрупнювати місцеві громади за принципом «концентрації ресурсів». Ідеться про суттєве скорочення кількості місцевих громад (з 12063 до 1172 громад) та їх укрупнення. Нині в Україні сформовано 417 об'єднаних територіальних громад, у більшості з яких уже відбулися вибори [8].

Одним із головних неформальних інститутів неопатримоніальних режимів є корупція як умова підтримки існування таких режимів. Тож поряд з іншими умовами виходу з гібридного стану для України, звісно, є подолання масштабів саме політичної корупції та реалізація антикорупційної політики. В Україні стратегічні цілі антикорупційної політики були спрямовані на забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади та мінімізацію корупційних ризиків. Поки що прогрес в антикорупційній політиці очевидний у формуванні спеціальних антикорупційних органів – Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК). У сфері забезпечення прозорості та підзвітності (превенції корупції) більшість завершених ініціатив поки що стосуються прийнятих нормативно-правових актів, серед яких найважливішими є закони, які запроваджують практику доступу до суспільно значущої інформації у форматі «відкритих даних», зокрема відкриття реєстрів прав власності на нерухоме та рухоме майно, державне фінансування політичних партій, систему електронного декларування для публічних службовців, перехід на систему електронних закупівель через систему ProZorro. У систему ProZorro прийнято понад 420 тис. торгів (6,32 тис. 2015 р.) на суму понад 200 млрд грн (435 млн грн у 2015 р.), кількість організаторів торгів – близько 20 000 осіб (985 у 2015 р.) [9]. Україна все ще залишається неопатримоніальним політичним режимом, незважаючи на суттєві поліпшення позицій у низці міжнародних рейтингів. Тут доречно

навести дані про стан України в рейтингу Freedom House, який вказує на динаміку змін індексу сприйняття корупції [10] (табл. 1).

Україна посіла 117-е місце серед 180 країн в Індексі сприйняття корупції-2020, піднявшись у рейтингу на 3 бали. Країна в 2019 році втратила два бали в рейтингу сприйняття корупції порівняно з 2018 роком і повернулася на рівень 2017 року, посівши 126-те місце зі 180. Україна посіла 122-е місце серед 180 країн в Індексі сприйняття корупції у 2021 році, опустившись у рейтингу на 5 пунктів порівняно з минулим роком, коли вона посідала 117-е місце. Як зазначив виконавчий директор Трансперенсі Інтернешнл Україна Андрій Боровик: «Це зниження в межах похибки свідчить про період застою. Влада затягує виконання багатьох важливих антикорупційних обіцянок» [10].

Трансперенсі Інтернешнл намітила 5 кроків, які допоможуть у боротьбі з корупцією в Україні [10]: завершити конкурси та вибрати професійних, незалежних та добропорядних керівників органів антикорупційної системи: Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Агентства з розшуку та менеджменту активів та Національного антикорупційного бюро України; прийняти державну антикорупційну стратегію та програму з її імплементації, провести реформу конституційного правосуддя з урахуванням висновків, наданих Венеціанською комісією, забезпечити прозорий облік державної власності та продовжити курс на приватизацію, мінімізувати ризики ухвалення законопроектів, які виведуть закупівлі з-під дії закону про публічні закупівлі. Economist Intelligence є дослідницьким та аналітичним підрозділом The Economist Group, дочірньої компанії газети The Economist. Щороку з 2006 року вони готують звіт Democracy Index про стан демократії у 165 незалежних країнах світу та на двох окремих територіях. Індекс демократії ґрунтується на п'яти категоріях: виборчий процес та плюралізм, функціонування уряду, полі-

Таблиця 1

Рейтинг індексу сприйняття корупції в Україні за 2002–2021 рр.

Роки	Попередні індекси (індекс мав шкалу від 0 (найвищий рівень корупції) до 10 (відсутність корупції))	Роки	Індекс сприйняття корупції (бали) (бали від 0 до 49 сприймаються як більш корумповані)	Зміни
2002	–	2012	26	–
2003	2,4	2013	25	-1
2004	2,3	2014	26	+1
2005	2,2	2015	27	+1
2006	2,6	2016	29	+2
2007	2,8	2017	30	+1
2008	2,5	2018	32	- 2
2009	2,2	2019	30	-2
2010	2,4	2020	33	+3
2011	2,3	2021	32	-1

* Джерело [10]

тична участь, політична культура та громадянські свободи. На основі оцінок за низкою показників кожна країна класифікується як один із чотирьох типів режиму: «повна демократія», «неповноцінна демократія», «перехідний режим» або «авторитарний режим» [11] (табл. 2).

Динаміка інституційних змін в Україні, за даними Freedom House, є позитивною, хоча позитивні зміни вкрай незначні [10]. За інтегральним індексом демократії Україну 2020 року оцінили з показником 5,81, що відповідає «гібридному режиму». В Індексі демократії за 2021 рік від Economist Intelligence Україна посідає 86-е місце (зі 167) із громад з кількістю балів 5,57 із 10 можливих і належить до категорії «гібридні режими» [11]. У 2020 році у цьому ж рейтингу Україна набрала 5,81 бала та посіла 79-е місце. Якщо розглядати результат у розрізі 5 категорій, які формують рейтинг, то незмінною з минулого року залишилася досить висока кількість балів у категорії «Виборчий процес та плюралізм» – 8,25. Водночас дещо зменшилися бали у категоріях «Функціонування уряду» та «Політична участь» – 2,36 та 6,67 відповідно (а 2020 року ці показники перебували на рівні 2,71 та 7,22). Не змінилася кількість балів у категорії «Політична культура» – залишилося 5, натомість дещо знизилася оцінка у категорії «Громадянські свободи» – 5,59 (у 2020 році цей показник сягав 5,88).

Радикальні зміни відбулися і щодо вступу України до НАТО. У 2013 р. позитивно сприймали таку перспективу 14%, заперечно – 54%, через рік, у 2014 році, позитивне ставлення становило 35%, негативне – теж 35%. Нині позитивне ставлення дещо переважає (40% проти 36%). Ставлення до вступу до Європейського Союзу теж суттєво покращилося: у 2013 р. позитивно до цього ставилися 42%, у 2014 – 52%, а у 2017 – 54%, а негативне ставлення дещо знизилося – від 28% у 2013 р. до 24% у 2014 та 2017 роках. Восени 2016 року 45,8% громадян України її головним зовнішньополітичним пріоритетом визначали відносини із країнами ЄС. Найчастіше це було характерним для жителів Західного та Центрального регіонів (від-

повідно 75,5% та 52,8%), у Південному, Східному регіонах та на Донбасі пріоритет співпраці з ЄС віддавали відповідно 27,0%, 23,7% та 30,3% респондентів. 49,7% громадян вважали, що Україні потрібно вступати до Європейського Союзу, 35,3% заперечували таку необхідність. Якщо на Заході та в Центрі України більшість респондентів підтримували вступ до ЄС (відповідно 77,4% та 55,8%), то на Сході, Донбасі та Півдні переважали та домінували ті, хто виступав проти вступу до ЄС (відповідно 57,6%, 52,8% та 44,0%). Чим молодшими були респонденти, тим частіше вони підтримували вступ України до ЄС (серед тих, кому від 18 до 29 років – 56%, серед тих, кому 60 і більше років – 41,1% [12]).

Для 19,2% респондентів запровадження безвізового режиму для України оцінювалося як дуже важливе, 25,7% – швидше за важливе, 22,3% – мало важливе, 26,7% – зовсім неважливе. Якщо в Західному та Центральному регіонах більшість опитаних вважали запровадження безвізового режиму з країнами ЄС дуже чи скоріше важливим, то на Півдні, Сході та Донбасі – мало чи зовсім неважливим. Зацікавленість у введенні безвізового режиму тим вища, чим молодші респонденти. Серед тих, кому від 18 до 29 років, 61,2% відповіли, що для них це дуже чи скоріше важливо, тоді як серед тих, кому 60 і більше років – лише 17,5% [13].

Крім того, підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС у 2014 р. стало політичним інструментом, який здатний суттєво «підтягнути» вітчизняні інститути до тих, що їх вважають цивілізованими. Близькість, вплив авторитетних європейських країн, Європейського Союзу є обмежувачем для агресивних стратегій кожної політичної сили, а також мотивує наслідувати зразки консенсусу і вирішення конфліктів через нові вибори [14]. Подібним «антидотом» проти ігнорування реформ зараз є позиція МВФ, ЄБРР та Світового банку – структур, від яких найбільш залежна Україна фінансово. Природно, зовнішнє кредитування та вкрай висока фінансова залежність – не найкращі умови функціонування держави. Зовнішній державний

Таблиця 2

Показники розвитку демократії (Індекс демократії) в Україні

Рік	Місце	Категорія	Виборчий процес і плюралізм	Функціонування уряду	Участь у політичному	Політична культура	Цивільні права	Індекс
2007	67	Неповноцінна демократія	9,17	5,00	5,00	4,38	7,94	6,30
2020	79	Перехідний режим	8,25	2,71	7,22	5,00	5,88	5,81
2021	86	Перехідний режим	8,25	2,36	6,67	5,00	5,59	5,57

* Джерело [11]

борг – це насамперед заборгованість за кредитами, отриманими від міжнародних фінансових організацій: Європейського банку реконструкції та розвитку; Європейського Інвестиційного банку; Європейського Союзу; Міжнародного банку реконструкції та розвитку; Міжнародного валютного фонду. Також це заборгованість за кредитами, отриманими від урядів інших держав – Великобританії, Німеччини, Польщі, США, Франції, Японії тощо.

Зовнішній державний борг також включає кредити, отримані від іноземних комерційних банків та фінансових установ: Cargill, Chase Manhattan Bank, Credit Agricole Corporate and Investment Bank, Deutsche Bank та інші. Крім того, до складу зовнішнього державного боргу входить заборгованість за випущеними Україною облігаціями зовнішньої державної позики з 2013 до 2021 року. За даними дослідження Світового банку, проведеного у 2010 році, значення держборгу до ВВП, що перевищують 77%, є проблемними для економіки країни. При цьому органи державної влади самостійно встановлюють максимально можливі значення цього показника, які можуть змінюватись. Наприклад, у країнах Європи за маастрихтськими критеріями ліміт держборгу до ВВП встановлено на рівні 60%. Станом на 31 грудня 2009 року співвідношення валового зовнішнього боргу/ВВП в Україні становило 88,2%, а до 31 грудня 2016 року досягло 121,7%. Пандемія коронавірусу боляче вдарила по світовій економіці, не оминувши й Україну. Тим не менш до 31 грудня 2021 року це співвідношення знизилося до 64,8%. Очікується, що

до кінця 2022 року держборг в Україні зросте до 86,2% ВВП через війну: такий прогноз зробив Міжнародний валютний фонд [15].

Державний борг України має чітку тенденцію до збільшення. Так, за 5 місяців 2022 року він зріс на 295,43 млрд гривень, що становить 11%. У доларовому еквіваленті держборг зріс на 3,48 млрд доларів США, або 3,55%. Більш сильне зростання держборгу у національній валюті пов'язане з девальвацією гривні. Однією з причин такого стрімкого зростання боргів України є величезні витрати на ведення військових дій. Навіть попри іноземну військову та фінансову допомогу, що надходить, Україна суттєво збільшила витрати на зарплату військовим та закупівлю військової техніки та боєприпасів [15]. Втім економісти звертають увагу не стільки на абсолютну величину державного боргу, скільки на співвідношення держборгу до валового внутрішнього продукту (ВВП) (табл. 3). Станом на 31 травня 2022 року державний та гарантований державою борг України становив 2 967,49 млрд гривень, або 101,44 млрд доларів США, у тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 1 749,74 млрд грн (приблизно 58,96% від загальної суми боргу), або 59,81 млрд доларів США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 217,75 млрд гривень (41,04% від загальної суми боргу), або 41,63 млрд доларів США. Державний борг України на цю дату – 2 645,84 млрд гривень (89,16% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 90,44 млрд дола-

Таблиця 3

Динаміка валового зовнішнього боргу та ВВП України з 2006 по 2022 роки (млн дол. США)

Роки	Валовий зовнішній борг (млн дол. США)	Відхилення показника ВВД до попереднього року у %	Валовий внутрішній продукт (ВВП) (млн дол. США)	Відхилення ВВП до попереднього року		ВВД / ВВП
				млн дол. США	%	
2006	54 512,0	–	107 753	–	–	50,6%
2007	79 955,0	46,7%	142 719	34966	32,5%	56,0%
2008	101 659,0	27,1%	179 992	37273	26,1%	56,5%
2009	103 396,0	1,7%	117 228	-62765	-34,9%	88,2%
2010	117 343,0	13,5%	136 419	19192	16,4%	86,0%
2011	126 236,0	7,6%	163 160	26740	19,6%	77,4%
2012	135 065,0	7,0%	175 781	12622	7,7%	76,8%
2013	142 079,0	5,2%	183 310	7529	4,3%	77,5%
2014	126 308,0	-11,1%	131 805	-51505	-28,1%	95,8%
2015	118 729,0	-6,0%	90 615	-41190	-31,3%	131,0%
2016	113 518,0	-4,4%	93 270	2655	2,9%	121,7%
2017	116 578,0	2,7%	112 154	18884	20,2%	103,9%
2018	114 710,0	-1,6%	130 832	18678	16,7%	87,7%
2019	121 739,0	6,1%	153 781	22949	17,5%	79,2%
2020	125 690,0	3,2%	155 582	1801	1,2%	80,8%
2021	129 711,0	3,2%	200 090	44508	28,6%	64,8%
2022	127 462,0	-1,7%	–	–	–	–

* Джерело [16]

рів США. Гарантований державою борг України – 321,65 млрд гривень (10,84% від загальної суми боргу), або 10,99 млрд доларів США [15].

План заходів щодо імплементації Угоди на 2014–2017 роки [3] передбачав близько 490 коротко- та середньострокових завдань у всіх сферах співробітництва між Україною та ЄС, визначених Угодою. Проте, відповідно до «Звіту про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2016 році» [17], йдеться в основному про прийняті або запропоновані ініціативи. Таким чином, політична еліта повідомляє про стан гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС та реалізацію частини *acquis*, необхідної для реалізації Угоди, але замовчує про складний стан процесу її реалізації.

Питання безвізового режиму мало для України цивілізаційний вимір і є відображенням посилення її європейської ідентичності. 18 грудня 2015 року Єврокомісія схвалила звіт про виконання Україною Плану дій з візової лібералізації та у квітні 2016 року рекомендувала Раді ЄС надати країні безвізовий режим [18]. Проте 26 квітня 2017 року послі країн-членів при Раді ЄС затвердили законодавчий регламент щодо скасування візового режиму для України, 17 травня Угода про безвізовий режим України з ЄС була підписана і 11 червня офіційно набула чинності. Оцінюючи значення цього політичного кроку ЄС, Президент наголосив, що для візової лібералізації Україна втілила в життя 144 реформи і назвав день офіційного підписання рішення про безвізовий режим історичним днем [19], оскільки Україна повертається до європейської родини. Однією з умов розвитку та стабільності Європейського Союзу є забезпечення однорідності його правового простору. Останнім часом спостерігається значне посилення діяльності органів державної влади, спрямованих на досягнення стратегічної мети України – вступу до Європейського Союзу. Значна частина цієї роботи стосується відповідності правової системи України правовій системі ЄС. Відповідність українського законодавства законодавству ЄС повинна бути не лише за формою та змістом (формальний критерій), а і відповідність українського законодавчого масиву європейських норм та стандартів, що знаходить свій прояв через правозастосовну практику, розвиток методів тлумачення нормативно-правових актів, застосування засад права ЄС в українських судах, зміцнення незалежності української судової системи, а також забезпечення ефективності застосування адаптованого законодавства. Термін «адаптація законодавства» з'являється у текстах українських правових актів після набуття чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС у 1998 році (УПС). Однією з вимог цього міжнародного договору було забезпечення приблизної відповідності (апроксимації)

українського законодавства положенням права ЄС, причому не у всіх, а у пріоритетних сферах відповідно до статті 51 цього договору. Виконання УПС є все ще актуальним завданням для органів державної влади, незважаючи на певний «вузький формат» документа, який, зокрема, не передбачає для України перспективи членства в ЄС та обмежується переважно питаннями співробітництва в економічній сфері [20].

Для реалізації положень УПС, які стосуються реформування українського правового масиву відповідно до вимог права ЄС, було створено інституційний механізм адаптації, а головна ідея, що лежала в його основі, – досягнення приблизної відповідності українського законодавства європейському. Найбільш чітко подібний підхід до української правової реформи у цій сфері сформульовано у Постанові Кабінету Міністрів України від 16 серпня 1999 року «Про концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», згідно з якою у разі адаптації українського законодавства беруть до уваги основні положення актів ЄС настільки, наскільки це доцільно для України, беручи до уваги економічні, політичні та соціальні наслідки ухвалення відповідних правових норм, адаптованих до вимог законодавства ЄС [20].

Для створення скоординованої системи роботи українських державних органів в умовах інтеграції та подальшого функціонування в рамках об'єднання державні відомства необхідно посилити кадровими ресурсами. Потреба у професійних кадрах, які розбиралися в імплементації законодавства, реформуванні державних органів та могли б здійснити структурні зміни відповідно до вимог ЄС, виникла в Україні на початку інтеграції та існує до сьогодні. Така підготовка повинна реалізовуватись у кількох напрямках: створення спеціальних навчальних програм у вищих навчальних закладах з одночасним поглибленим вивченням іноземних мов; запозичення досвіду інших держав-членів Євросоюзу через програми стажування. Вищезазначені чинники є найважливішими для ефективного реформування різних секторів у процесі трансформації та європейської інтеграції.

Висновки. Історія євроінтеграції України триває майже 30 років. 23 червня 2022 року було ухвалено рішення про надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі. У зв'язку з цим та з метою створення належних умов для імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами необхідно удосконалити окремі аспекти законодавчої процедури з метою створення оптимальних механізмів опрацювання законопроектів, спрямованих на адаптацію законодавства України до положень права

Європейського Союзу, виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції. Під час голосування за надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу Україну підтримали всі 27 країн блоку. Здобувши бажаний статус, мають розпочатися переговори щодо вступу України до ЄС. Україна отримає план вступу до блоку – у дорожній карті будуть прописані конкретні рекомендації. Їх виконання та оцінка може зайняти не один рік. Питання зовнішньополітичного вибору України є вкрай важливим з огляду на особливе місце країни у системі міжнародних відносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клименко І.В., Харазішвілі Ю.М., Шаров О.М., Вус І.В. Україна в інтеграційних процесах на пострадянському просторі: моделювання альтернатив. Київ: НІСД, 2013. 68 с.
2. Ротар Н.Ю. Структура й динаміка європейської ідентичності в політичному просторі Європейського Союзу. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія «Міжнародні відносини»*. 2017, № 6 (355). С. 46–53.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. / *Верховна Рада України*. 16 вересня 2014 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.08.2022).
4. Ladrech R. Europeanization of Domestic Politics and Institutions: Case of France. *Journal of Common Market Studies*. 2014. Vol. 32, No. 1. Pp. 69–88.
5. Закон України «Про очищення влади» № 1682-VII, редакція від 20.03.2020 (підстава 524-XI). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (дата звернення: 10.08.2022).
6. Закон України «Про державну службу» № 889-VIII, редакція від 07.05.2022 (підстава 1780-IX). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення: 10.08.2022).
7. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» від 05.02.2015 № 157-VIII (редакція станом на 14.05.2020). URL: <http://reforms.in.ua/ua> (дата звернення: 10.08.2022).
8. Національна рада реформ. Реформа децентралізації. URL: <http://reforms.in.ua/ua/novyna/obyednannya-gromad> (дата звернення: 10.08.2022).
9. Звіт національної Ради Реформ. 2017. URL: <http://reforms.in.ua/ua/novyna/zvit-nacionalnoyi-rady-reform-ukrayina-zrobyla-bilshyy-progres-> (дата звернення: 09.08.2022).
10. Индекс сприйняття корупції. Freedom in the world: Ukraine. URL: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2022/> (дата звернення: 10.08.2022).
11. Economist Intelligence. Democracy Index. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (дата звернення: 11.08.2022).
12. Що думають українці про євроінтеграцію? Інститут світової політики. URL: <http://iwp.org.ua> (дата звернення: 10.08.2022).
13. Зовнішньополітична орієнтація громадян України. Результати соціологічного дослідження.

Центр Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua> (дата звернення: 09.08.2022).

14. Розов Н.С. Неопатримониальные режимы: разнообразие, динамика и перспективы демократизации. *Полис. Политические исследования*. 2016. № 1. С. 139–140.
15. Державний борг України: основні тенденції та загроза дефолту. *ТОВ «Файненс.юа» – незалежний фінансовий портал*. URL: <https://finance.ua/credits/derzhavnyj-borg-ukrainy> (дата звернення: 10.08.2022).
16. Валовий зовнішній борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt/> (дата звернення: 10.08.2022).
17. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2016 році. / Кабінет Міністрів України. URL: <https://http://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 09.08.2022).
18. Заклик до ЄС. Очікування України від Європейського Союзу. Київ. 2014. С. 12.
19. Порошенко про безвіз: «Україна прощається з радянською та російською імперіями». *24 канал*. URL: <https://24tv.ua> (дата звернення: 08.08.2022).
20. Шевчук С. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу як умова майбутнього членства у ЄС. / Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua> (дата звернення: 11.08.2022).

REFERENCES:

1. Klymenko, I.V., Kharazishvili, Yu.M., Sharov, O.M., Vus, I.V. (2013). *Ukraine v intehratsiynkhyh protsesakh na postradians'komu prostori: modeliuvannia al'ternatyv* [Ukraine in integration processes in the post-Soviet space: modeling alternatives]. Kyiv: NISD. 68 s. [in Ukrainian].
2. Rotar, N.Yu. (2017). *Struktura j dinamika evropejs'koi identychnosti v politychnomu prostori Evropejs'koho Soiuzu* [Structure and dynamics of European identity in the political space of the European Union]. *Naukovyj visnyk Skhidnoevropejs'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia "Mizhнародni vidnosyny"* [Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. International relations series]. № 6 (355), S. 46–53 [in Ukrainian].
3. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropejs'kym Soiuzom, Yevropejs'kym Spivtovarystvom z atomnoi enerhii* [Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states]. *Verkhovna Rada Ukrainy*. 16.09.2014. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua> (Last accessed: 10 August 2022).
4. Ladrech, R. (2014). Europeanization of Domestic Politics and Institutions: Case of France. *Journal of Common Market Studies*. Vol. 32, № 1, pp. 69–88.
5. Закон України «Про очищення влади» № 1682-VII, редакція від 20.03.2020 (524-XI) [Law of Ukraine "On Purification of Power"]. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-18> (Last accessed: 10 August 2022).
6. Закон України «Про державну службу». № 889-VIII, редакція від 07.05.2022 (1780-IX) [Law of Ukraine "On Civil Service"]. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (Last accessed: 10 August 2022).

7. Zakon Ukrainy «Pro dobrovil'ne ob'iednannia teritorialniyn hromad» vid 05.02.2015 № 157-VIII [Law of Ukraine "On Voluntary Unification of Territorial Communities"]. Retrieved from: <http://reforms.in.ua/ua> (Last accessed: 10 August 2022).
8. Natsional'na rada reform. Reforma detsentralizatsii [National Council of Reforms. Decentralization reform]. Retrieved from: <http://reforms.in.ua/ua/novyna/obyednannya-gromad> (Last accessed: 10 August 2022).
9. Zvit natsional'noi Rady Reform [Report of the National Council of Reforms] (2017). Retrieved from: <http://reforms.in.ua/> (Last accessed: 9 August 2022).
10. Indeks pryjniattia koruptsii [Index of perception of corruption]. Freedom in the world: Ukraine. Retrieved from: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2022/Ukraine> (Last accessed: 10 August 2022).
11. Economist Intelligence. Democracy Index. Retrieved from: <https://www.eiu.com/democracy-index-2021/> (Last accessed: 11 August 2022).
12. Scho dumaiut' ukraintsi pro ievrointehratsii? Instytut svitovoi polityky [What do Ukrainians think about European integration? Institute of World Politics]. Retrieved from: <http://iwp.org.ua>. (Last accessed: 10 August 2022).
13. Zovnishn'opolitychna oriiantatsiia hromadian Ukrainy. Tsentr Razumkova. Rezul'taty sotsiologichnoho doslidzhennia [Foreign policy orientation of citizens of Ukraine. Results of sociological research. Razumkov Center]. Retrieved from: <http://razumkov.org.ua>. (Last accessed: 9 August 2022).
14. Rozov, N.S. (2016). Neopatrymonyal'nye rezhymy: raznobrazye, dynamyka y perspektyvy demokratyzatsyy [Neopatrimonial regimes: diversity, dynamics and prospects for democratization]. *Polys. Polytycheskyeysledovanyia* [Policy Political studies]. № 1. S. 139–140 [in Ukrainian].
15. Derzhavnyj borh Ukrainy: osnovni tendentsii ta zahroza defoltu [State debt of Ukraine: main trends and threat of default]. TOV «Fajnsens.ia» – nezalezhnyj finansovyj portal [LLC "Finance.ua" is an independent financial portal]. Retrieved from: <http://finance.ua/credits/> (Last accessed: 10 August 2022).
16. Valovyj zovnishnij borh Ukrainy [Gross foreign debt of Ukraine]. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/economy/> (Last accessed: 10 August 2022).
17. Zvitu pro vykonannia Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta Yevropejs'kym Soiuzom v 2016 rotsi [Report on the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the European Union in 2016]. Retrieved from: <http://www.kmu.gov.ua> (Last accessed: 9 August 2022).
18. Zaklyk do YeS. Ochikuvannia Ukrainy vid Yevropejs'koho Soiuzu [Appeal to the EU. Expectations of Ukraine from the EU]. Kyiv, 2014. P. 12.
19. Poroshenko pro bezviz: «Ukraina pro schaiet'sia z radians'koiu ta rosij's'koiu imperiiamy». 24 kanal [Poroshenko on visa-free travel: "Ukraine says goodbye to the Soviet and Russian empires"]. Channel 24. Retrieved from: <https://24tv.ua> (Last accessed: 8 August 2022).
20. Shevchuk, S. (2022). Adaptatsiia zakonodavstva Ukrainy do zakonodavstva Yevropejs'koho Soiuzu iak umova chlenstva u YeS. Ministerstvo iustytzii Ukrainy [Adaptation of the legislation of Ukraine to the legislation of the European Union as a condition for future membership in the EU]. Retrieved from: <https://minjust.gov.ua> [in Ukrainian] (Last accessed: 11 August 2022).

Aspects of the European identity of the state in the context of Ukraine's foreign policy choices and European integration processes

Khudaverdiyeva Viktoriya Anatolyivna

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department
of Tourism State Biotechnological
University
Alchevskih str., 44, Kharkiv, Ukraine

The article discusses some aspects of relations between Ukraine and the European Union in 1991–202. in the context of its search for a new identity of Ukraine – a way out of the economic and socio-political crisis, taking into account the Association Agreement, the expanded and deepened free trade zone and the Russian-Ukrainian conflict. The article attempts to determine the causes and characteristics of political crises in Ukraine, to identify their consequences and impact on Russia, other developed countries and possible changes in socio-economic interaction. This uses political theory, socio-economic analysis and synthesis using data from sociological surveys and statistical services, as well as expert assessments. In the course of the study, questions of the formation and perception of the idea of Ukrainian identity were studied. The main aspects related to the problem of self-identification of the inhabitants of Ukraine are analyzed. The theme of the identity of citizens of Ukraine was considered in the context of their foreign policy orientations. An analysis of the foreign policy of Ukraine was carried out, with special attention paid to the topic of the country's civilizational choice. The relevance of the research topic is due to the fact that issues related to the processes of formation and development of the idea of Ukrainian identity have a great influence on the socio-political development of Ukraine. Various aspects of Ukrainian identity are closely related to the problem of the country's foreign policy choice. Additional interest in this topic, of course, is fueled by the dramatic events taking place today in a country that is going through a period of another socio-political transformation and the search for its place in the modern world. Under the new conditions, Ukraine has increased its efforts to get closer to the EU, making it a constitutional norm. The transformation of the foreign policy of Ukraine was considered in connection with both internal political factors and the change in the perception of Ukraine by various states. The European Union is a reliable ally of Ukraine on its political and economic path of development, demonstrating its unwavering commitment to developing closer economic, trade and investment ties. Gradual harmonization of Ukraine's regulatory framework with the European one could boost trade and competitiveness on the global stage, and make Ukraine more attractive to investors from the EU and other countries.

Key words: European integration of Ukraine, European Union (EU), Ukrainian identity, foreign policy choice, Ukrainian crisis.

Шаповалова Алла Миколаївна

Процес реформування владних структур України відповідно до стандартів ЄС

УДК 3425(477):3164:327(061.1ЄС)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.18>

Шаповалова Алла Миколаївна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії та історії
Таврійського національного
університету імені В. І. Вернадського
вул. Дж. Маккейна, 33,
Київ, Україна

Ставши кандидатом в члени ЄС, Україна змушена реформувати власні владні структури та приводити їх до відповідностей в умовах повномасштабної війни з рф. Зважаючи на це, вважаємо запропоновану тему актуальною та нагальною, що відповідає на важливі політологічні та суспільні питання.

Метою статті є детальний та всеохоплюючий аналіз реформування владних структур в Україні відповідно до стандартів ЄС, пошук шляхів вирішення зазначеної проблематики та рекомендації щодо проведення подальших реформ в окресленому дискурсі. Зважаючи на теоретичну форму даної статті, під час її написання, нами запропоновані такі методи: метод спостереження, методи аналізу та синтезу задля виокремлення особливо важливої інформації, метод індукції та дедукції задля виявлення закономірностей та особливостей досліджуваної теми. Усі зазначені методи допомогли сформувати чітку та обширну картину того, яким чином відбуваються і будуть відбуватись в подальшому процеси реформування владних структур, якщо брати до уваги фактор кандидата в члени ЄС, складної політично-суспільної ситуації та повномасштабної війни з рф.

У статті досліджуються процеси та фактори реформування владних структур в Україні відповідно до стандартів ЄС. Аналізується сучасний стан реформаторської діяльності України. Окреслюються основні виклики, що стоять перед Україною як кандидаткою в члени ЄС. Визначаються основні шляхи реформування влади та її структурних одиниць. У зв'язку з повномасштабним вторгненням рф на територію України саме Україна змушена проводити реформи в умовах складної економічної, політичної та соціальної ситуації. У статті досліджується, яким чином влада України проводить реформи, незважаючи на постійний тиск з боку ворога. На сьогодні держава Україна має короткі терміни переглянути чимало власних концепцій та провести необхідну модернізацію владних структур. Виходячи з цього фактору, у статті наводяться можливі шляхи вирішення зазначеної проблематики.

Ключові слова: владні структури, інновація, європейсько-українські виклики, європейська інтеграція, модернізація, процес, реформації, розвиток, суспільно-політична складова частина.

Вступ. Отримавши статус кандидата в члени ЄС, Україна стикнулась з непростю ситуацією. Маючи на декількох фронтах постійні бойові дії з окупантом, вона паралельно має будувати країну по-новому, використовуючи інноваційні інструменти та шукаючи нові шляхи для подолання тих чи інших проблем. Говорячи про процес євроінтеграції, ми повинні розуміти, що це довгий та плідний процес, який вимагає чіткого розуміння дій та наративів, які постають перед владою України. Отримавши від ЄС вимоги щодо реформування владних структур та подальше дотримання окреслених вимог, Україна повинна не лише слідувати ним, але й пропонувати власні напрацювання. Важливо розуміти, що цей процес не може бути швидким чи одномоментним. Наразі на Україну чекає безліч викликів, серед яких в перспективі питання європейської інтеграції.

Мета та завдання. Метою цієї статті є детальний та всебічний аналіз реформування владних структур в Україні за стандартами ЄС, пошук шляхів вирішення зазначених проблем та рекомендацій щодо проведення подальших реформ. Завдання, які ми ставимо перед собою, цілком відповідають меті статті, зокрема відзначимо окреслення шляхів реформування владних структур, характеристику викликів, які постають перед Укра-

їною в дискурсі реформування владних структур, відповідно до вимог ЄС, враховуючи сучасний стан реформаторської діяльності України та аналізуючи її досягнення.

Методи дослідження. З огляду на сучасні реалії нами було використано такі методи дослідження: метод спостереження, метод аналізу та синтезу для виділення особливо важливої інформації, індуктивний та дедуктивний методи для розпізнавання закономірностей та особливостей теми, над якою працюємо. Усі зазначені методи допомогли нам отримати чітку та вичерпну картину того, як відбуваються та відбуватимуться процеси реформування влади в майбутньому, якщо брати до уваги чинник країни-кандидата на вступ до ЄС, складну політико-соціальну ситуації та повномасштабну війну з російською федерацією.

Виклад основного матеріалу. Європейський вибір нашої держави відкриває нові перспективи співробітництва з розвиненими країнами континенту, надає можливості економічного розвитку, зміцнення позицій України у світовій системі міжнародних відносин, що є найкращим способом реалізації українських національних інтересів. Майбутнє в Європі – це виклики нашої країни та шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій

і новітніх технологій, створення нових робочих місць. Однак щоб привести все це в практичну дію, варто подолати чимало етапів, серед яких поняття «кандидата в члени ЄС». Нині наша держава перебуває саме в такому статусі, що дає нам привід для гордості, але разом з тим розуміння, що доведеться працювати ще більше, якомога ефективніше і намагатись звісно прискорювати процес виконання покладених на нас зобов'язань.

Зазначаємо, що рішення про надання статусу «кандидата в ЄС» прийняте з певними умовами, які має виконати Україна: забезпечити принцип верховенства закону, покращити системи юстиції, забезпечити боротьбу з корупцією [1, с. 33].

Як невід'ємна частина Європи, Україна орієнтується на ту модель соціально-економічного розвитку, яка діє в провідних європейських країнах. Але якщо говорити про чисту реформу владних структур, то зауважимо, що Україна зобов'язана виконати багато вимог, які безпосередньо стосуються влади та її функціонування на різних рівнях [10].

Важливо, щоб Верховна Рада України брала на себе головну роль у запровадженні та виконанні цих вимог. Так, голова Верховної Ради Руслан Стефанчук зазначив у коментарі агентству «Інтерфакс-Україна», що Парламент до середини осені може ухвалити необхідні законопроекти, що стосуються семи вимог Європейської комісії та Європейської ради щодо кандидатства України у члени Євросоюзу [3].

Голова Верховної Ради відзначив таке: «Не хочу «спойлерити», але гадаю, що найближчим часом Парламент продемонструє, що поставлені завдання виконує швидко та якісно. У нас є план щодо кожного із цих законопроектів принаймні до початку або до середини осені, а може й раніше, все, що стосується Парламенту, буде виконано» [3].

Виходячи з цього розуміємо, що у Парламенті є напрацювання та чітке розуміння реформації владних структур, загалом усього, що стосується відповідності європейським стандартам.

Коли ми говоримо про владні структури, варто розуміти, що це не лише Офіс Президента чи Верховна Рада України, а величезний пласт різноманітних, пов'язаних між собою форм влади. Особливо актуально це в умовах децентралізації. Якщо говорити більш конкретно, то ЄС, у надісланих Україні вимогах, пропонує здійснити перегляд роботи Конституційного Суду, призначення членів Вищої ради правосуддя від Парламенту. Як ми бачимо із зазначеного, принцип реформ сягає не лише верхівки влади, а усіх дотичних до неї структур та підрозділів. Отримавши статус кандидата, наша країна повинна планомірно продовжувати реформи у сфері правосуддя, виборності, верховенства права, боротьби з корупцією та фундаментальних прав [8].

Серед реформ, зокрема, ухвалення та імплементація законів про порядок відбору суддів Конституційного Суду України, ухвалення загального стратегічного плану реформування правоохоронної сфери та завершення реформування законодавчої бази щодо національних меншин та створення ефективних механізмів її реалізації. ЄС продовжуватиме підтримувати Україну на її шляху до Європи та, відповідно, поєднуюватиме цю підтримку із зусиллями щодо післявоєнної відбудови України. Головне завдання влади України – це показати наочно, що вона відповідає заданим вимогам і дійсно проводить реформи.

Отже, реагуючи на виклики часу і практичні здобутки, зауважимо, що позитивні зрушення все ж відбуваються в дискурсі владних структур. Відбулися значні покращення у сферах судової системи, верховенства права та боротьби з корупцією, зокрема ухвалення важливого закону про реформування Вищої ради правосуддя та поживлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів. Одним із головних невирішених питань залишається нагальна необхідність реформування Конституційного Суду. Натомість відзначаємо, що було прийнято новий закон про Національне антикорупційне бюро, який забезпечив належне та чітке правове поле для роботи цього органу. Важливим зрушенням вважаємо той факт, що Генеральний прокурор Андрій Костін призначив новим очільником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) Олександра Клименка, який є кваліфікованим працівником та має гарні здобутки на колишніх посадах [5]. Варто наголосити, що це важливо з тієї причини, що Обрання керівника САП є одним із пунктів для подальшої євроінтеграції України. Глава представництва ЄС в Україні Матті Маасікас заявив, що це призначення – технічно найпростіша з рекомендацій ЄС, однак не варто принижувати її вагомості, адже факт виконання умов видно неозброєним оком.

Варто особливу увагу звернути на те, що було ухвалено закон про захист викривачів. Ще одним значним кроком у реформуванні системи боротьби з тяжкими економічними та фінансовими злочинами в Україні стало створення Бюро економічної безпеки, що посідає своє місце у владній структурі країни та напряму позитивно впливає на вимоги від Європейського Союзу. Не менш важливою заслугою уряду є те, що він схвалив нову Стратегію реформування державного управління відповідно до принципів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та європейських стандартів, а також відновив прийняття на державну службу на основі заслуг [9].

Завершуючи кейс роботи Верховної Ради України, відзначаємо, що нині вона активно займається конкретними напрямками реформ, які включають сфери судової системи, антикорупційної інфра-

структури, державної служби, публічних закупівель, місцевого самоврядування, децентралізації економічної та політичної влади, податкового законодавства та регуляцій, земельної реформи, трудового законодавства.

Важливо також і те, щоб швидкість реформ владних структур не залежала від отримання зовнішнього фінансування для проектів відновлення зруйнованої війною економіки. Неможливо провести успішні реформи, не маючи базових елементів економічної системи – достатньої кількості робочих місць та елементарних умов життя населення. Дуже часто критичні умови, такі як війна та процедура вступу до ЄС, здатні віднайти в країні приховані резерви та можливості. Відзначаємо, що навіть в умовах війни з переважаючими силами супротивника, можливо та цілком реально проводити євроінтеграцію з усіма її вимогами та правилами.

Водночас, коли ми говоримо про владні структури, не можемо обійти увагою такий постійний колегіальний, наглядовий та регуляційний державний орган України, як Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення. Варто відмітити, що ЄС чітко вказав три ключові позиції щодо сфери медіа:

- подолання надмірних приватних інтересів у медіапросторі України;
- впровадження в українському законодавстві положень європейської Директиви про аудіовізуальні медіапослуги;
- зміцнення ролі національного регулятора [7].

Розуміючи важливість виконання цих умов, Україна чітко і послідовно виконує задані вказівки. У кінці липня поточного року нардепи, члени парламентського комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики внесли низку пропозицій до законопроєкту «Про медіа».

Проєкт закону про медіа найближчим часом приймуть у першому читанні. До другого читання законопроєкт у Верховній Раді доопрацюють разом із міжнародними партнерами. Про це на брифінгу повідомила віцепрем'єр-міністерка з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина.

Пані Ольга заявила: «Ми вже другий тиждень працюємо над текстом (законопроєкту про медіа), проводимо перемовини. Це одна з семи рекомендацій Єврокомісії та стосується базових прав та свобод держави... Сьогодні законодавчо ми маємо це підкріпити» [2].

За її словами, новий проєкт закону про медіа було розроблено відповідно до директив ЄС та сучасних умов регулювання медіа у світі.

«Ми сподіваємося, що законопроєкт, який наразі є у Верховній Раді буде ухвалено у першому читанні. Та ми зможемо ще доопрацювати його з урахуванням деяких рекомендацій», – додала Стефанішина [2].

Зокрема, новий текст документа більш чітко розмежує регуляторну та наглядову (контрольну) функції Нацради. Водночас нормативна частина містить повноваження реагувати на невиконання ЗМІ вимог законодавства шляхом скасування реєстрації та анулювання ліцензій на підставі рішень Нацради.

На думку Нацради, механізм застосування санкцій стане простішим і зрозумілішим. Зокрема, значна частина регулювання процедурних питань перенесена на підзаконний рівень на додаток до принципів та гарантій медіаправа.

Досить цікавим, на наш погляд, є:

- зміна структури органів співрегулювання – замість єдиного органу для всіх ЗМІ пропонується створити окремий орган для кожної галузі (телебачення, радіо, преса, онлайн);

- посилення механізмів протидії російській агресії в інфосфері. Зокрема, існують спеціальні правила блокування онлайн-сервісів держави-окупанта.

Проєкт уніфікував та імплементував усі контентні обмеження, пов'язані з російською агресією, які з'явилися в національному законодавстві після 24 лютого, зазначив експерт. Крім того, робоча група оновила термінологію проєкту з урахуванням нових законів, які з'явилися за останні два роки.

Підсумовуючи вищенаведене, маємо констатувати, що влада України активно працює над усіма можливими зрушеннями в сфері реформ владних структур, які так чи інакше торкаються як простого населення, так і представників верхівки влади.

Тим не менш, говорячи про позитивні зрушення, слід розуміти, що з прийняттям нових законів будуть народжуватись нові дискусії, які є одним з викликів, про які ми відзначали на початку нашої роботи. Так, голова Верховної Ради України Руслан Стефанчук прогнозує, що серед євроінтеграційних законопроєктів, які планує ухвалити український парламент, найбільші дискусії будуть стосуватися законів про медіа і національні меншини.

В ефірі національного телемарафону він заявив таке: «Є ті, які можуть викликати дискусію, і це нормально. Зокрема, я думаю, що буде велика дискусія щодо закону про медіа, буде дискусія по закону про національні спільноти. Але ми маємо просто закладати у них директиви ЄС, бо у нас є дороговказ на ці директиви, і вже вести нашу дискусію у межах тільки одного питання – відповідає чи не відповідає директивам ЄС» [4].

І наголосив, що в Україні є один шлях – до ЄС. «І тому будь-яке законодавство буде, у першу чергу, співміряться з тими цінностями, принципами, регламентами і директивами ЄС, до яких ми намагаємось дійти», – сказав спікер [4].

Коли ми говоримо про владу, у будь-якому її вимірі, то неодмінно стикаємось з посадою

Президента України, її Верховного головнокомандуючого і реформатора. Постає Володимира Зеленського за означений термін його каденції змінювалась в очах українців та світу неодноразово. Однак його поведінка та витримка під час війни з РФ показала його як лідера, принципову та справедливу людину, яка діє на благо власної країни, заради добробуту та вільного життя. Його вчинки та дії не лише позитивно впливають на внутрішнє становище країни, але й грають чималу роль у дипломатичній місії. Володимир Зеленський став для світу «новим Черчиллем», з присутнім йому патріотизмом та розумінням потреб народу.

Отримавши рекомендації від ЄС, пан Президент чітко зрозумів, що його роль у реформуванні владних структур чимала. Починаючи з моменту набуття України статусу кандидата в члени ЄС, Володимир Зеленський розпочав політику жорстких усунень від влади тих людей, які або не відповідають заявленому рівню, або викликають підозру та недовіру. Так, в короткий проміжок часу було усунуто генпрокурорку Ірину Венедіктову і главу СБУ Івана Баканова відповідно до частини другої статті 11 закону «Про правовий режим воєнного стану» [6].

Також Володимир Зеленський своїм указом звільнив Руслана Демченка з посади першого заступника секретаря Ради національної безпеки та Григорія Галагана з посади командувача Сил спеціальних операцій ЗСУ та призначив на цю посаду Віктора Хоренка. Не можна не відзначити зміну глав ОДА декількох областей.

Цілком зрозуміло, що В. Зеленський проводить планомірне та точне «очищення влади», адже в умовах повномасштабної війни – це не примха, а необхідність. До того ж, розуміючи вимоги ЄС, владні структури не повинні реформуватись самі по собі, але й мати на чолі таких представників влади, які були б кваліфіковані у відзначених питаннях, стати прихильниками не лише євроінтеграції, але й суверенної України.

Слід відзначити, що пан Президент займається не лише звільненнями посадовців, а і створенням або відновленням важливих інституцій країни. Так, 21 квітня цього року Президент Зеленський своїм указом створив Національну раду з відновлення України від наслідків війни як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. До її складу ввійшли всі члени Уряду, голови 16-ти комітетів Парламенту, голова НБУ, секретар РНБО і керівник Офісу Президента та всі його заступники. Очолили Раду співголови – Прем'єр-міністр та керівник Офісу Президента. При Раді утворили 23 робочих групи, які майже покривають весь спектр державної політики, за винятком зовнішньої політики, оборони та безпеки.

Серед головних викликів відзначаємо недостатню консолідованість уряду, зокрема Верхо-

вної Ради України, яка і ладна приймати важливі європейські директиви стосовно владних структур та відповідності надісланим рекомендаціям. Подолати цей виклик реально, хоч і досить важко. Тут на перший план повинна вийти не просто дискусія, а раціональний розрахунок того, що насамперед потрібно нам, як державі, як країні, яка знаходиться у стані війни. Ще одним, не менш важливим викликом є позиція народу України, адже за усіма демократичними принципами вони є владою. Ухвалюючи важливі для ЄС закони, такі як закони про медіа чи національні меншини, потрібно дізнаватись думку народу України. В разі їхнього невдоволення – шукати компромісні рішення, пояснювати виборцям важливість того чи іншого законопроекту, відзначити позитивні зрушення при їх виконанні та завжди згадувати статут кандидата в члени ЄС, адже саме заради цього, а потім для подальшого членства, проводяться ці реформи.

Висновки. Приймаючи до уваги вищенаведене, можна зробити такі висновки. По-перше, відзначаємо чітке розуміння представників влади України та важливості виконання надісланих рекомендацій. Виходячи з цього, Верховна Рада України, Президент та дотичні до них структури та особи активно працюють над тим, щоб створювати та запроваджувати законопроекти, які мають на меті задоволення представників ЄС та яскраво виражену інтеграцію у велику європейську родину. Так, до Ради подаються відповідні проекти, проводиться робота щодо реформування таких владних структур, як Національна Рада з питань телебачення та радіомовлення, відбувається заміна керівних посад у владних структурах, зокрема звільнення І. Венедіктової та І. Баканова. Вагомим кроком вважаємо обрання керівника САП, що є одним із пунктів для подальшої євроінтеграції України.

По-друге, незважаючи на усі можливі виклики, що стоять перед українською владою та українським народом, усі намагаються працювати у симбіозі, пришивидшуючи нашу перемогу. Перемогу не лише на військовому, але й на дипломатичному фронті. Статус кандидата в члени ЄС є одним із факторів визнання України як країни гідної, вільної та цілеспрямованої. Зауважимо, що такі виклики, як відсутність консолідації в уряді, можуть сповільнити виконання рекомендацій ЄС. Підкреслимо, що перешкоди у вигляді недостатньої консолідованості в уряді та полярності думок в суспільстві долаються, а Україна поступово та планомірно реформує владні структури так, як їй дозволяє час, ситуація в країні та віра власного народу в перемогу на шляху до європейської інтеграції. І насамкінець, ця робота не буде припинятись, і в подальшому ми продовжимо спостерігати за тим, як наша держава йде до своїх цілей, серед яких і вступ до Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Єрмолаєв А., Клименко І., Щербина В. Україна – ЄС: такі двадцять п'ять років. Київ : Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна», 2016.

2. Нова редакція законопроекту про медіа відповідає директивам ЄС, – Стефанішина URL: https://lb.ua/pravo/2022/08/02/525058_nova_redaktsiya_zakonoproiektu_pro.html (дата звернення: 10.08. 2022).

3. Руслан Стефанчук: Парламент залучений до реалізації шести із семи вимог щодо кандидатства у члени ЄС URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/226585.html> (дата звернення: 10.08. 2022).

4. Стефанчук прогнозує, що у Раді будуть дискусії щодо низки євроінтеграційних законів. URL: <https://hromadske.ua/posts/stefanchuk-prognozuye-sho-u-radi-budut-diskusiyi-shodo-nizkiyevrointegracijnih-zakoniv>(дата звернення: 10.08. 2022).

5. Що відомо про Олександра Клименка, який очолив САП. URL: <https://suspilne.media/262248-so-vidomo-pro-oleksandra-klimenka-akij-mae-ocoliti-sap/> (дата звернення: 10.08. 2022).

6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://kodeksy.com.ua/pro_pravovij_rezhim_voyennogo_stanu/11.htm (дата: звернення: 10.08. 2022).

7. A short history of Ukraine's relationship with the European Union. URL: <https://theconversation.com/a-short-history-of-ukraines-relationship-with-the-european-union-178350> (application data: 10.08. 2022).

8. Is it possible to obtain temporary protection in several EU countries? URL: <https://visitukraine.today/blog/267/is-it-possible-to-obtain-temporary-protection-in-several-eu-countries> (application data: 10.08. 2022).

9. Králiková M. (2022) Importing EU norms: the case of anti-corruption reform in Ukraine. *Journal of European Integration*. vol. 44, no. 12, pp. 245–260.

10. Ukraine's EU membership ambition. URL: <https://www.ips-journal.eu/topics/european-integration/ukraines-eu-membership-ambition-5904/> (application data: 10.08. 2022).

REFERENCES:

1. Yermolaiev A., Klymenko I., Shcherbyna V. (2016) *Ukraina – ES: nastupni dvadtsiat p'iat rokov*[Ukraine –

EU: the next twenty-five years]. Instytut stratehichnykh doslidzhen «Nova Ukraina» [in Ukrainian].

2. Nova redaktsiia zakonoproiektu pro media vidpovidaie dyrektyvam YeS, – Stefanishyna [The new version of the draft law on media complies with EU directives, Stefanishyna] URL:https://lb.ua/pravo/2022/08/02/525058_nova_redaktsiya_zakonoproiektu_pro.html(accessed 10.July 2022)

3. Ruslan Stefanchuk: Parlament zaluchenyi do realizatsii shesty iz semy vymoh shchodo kandydatstva u chleny ES [Ruslan Stefanchuk: The Parliament is involved in the implementation of six of the seven requirements for applying for EU membership] URL:<https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/226585.html>(accessed 10.July 2022)

4. Stefanchuk prognozuie, shcho u Radi budut dyskusii shchodo nyzky yevrointehratsiinykh zakoniv [Stefanchuk predicts that the Council will hold discussions on a number of European integration laws] URL:<https://hromadske.ua/posts/stefanchuk-prognozuye-sho-u-radi-budut-diskusiyi-shodo-nizkiyevrointegracijnih-zakoniv>(accessed 10.July 2022)

5. Shcho vidomo pro Oleksandra Klymenka, yaki ocholyv SAP [What is known about Oleksandr Klymenko, who headed the SAP] URL:<https://suspilne.media/262248-so-vidomo-pro-oleksandra-klimenka-akij-mae-ocoliti-sap/> (accessed 10.July 2022)

6. Zakon Ukrainy «Pro pravoviy rezhym voiennoho stanu» vid 12.05.2015 № 389-VIII [Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» dated May 12, 2015 No. 389-VIII] URL:https://kodeksy.com.ua/pro_pravovij_rezhim_voyennogo_stanu/11.htm(accessed 10.July 2022)

7. A short history of Ukraine's relationship with the European Union URL:<https://theconversation.com/a-short-history-of-ukraines-relationship-with-the-european-union-178350>(accessed 10.July 2022)

8. Is it possible to obtain temporary protection in several EU countries? URL: <https://visitukraine.today/blog/267/is-it-possible-to-obtain-temporary-protection-in-several-eu-countries>(accessed 10.July 2022)

9. Králiková M. (2022) Importing EU norms: the case of anti-corruption reform in Ukraine.*Journal of European Integration*. vol.44, no. 12, pp. 245 – 260.

10. Ukraine's EU membership ambition URL:<https://www.ips-journal.eu/topics/european-integration/ukraines-eu-membership-ambition-5904/>(accessed 10.July 2022)

The process of reforming the power structures of Ukraine in accordance with EU standards

Shapovalova Alla Mykolaivna

Candidate of Political Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy and History
V. I. Vernadsky Taurida National University
John McCain str., 33,
Kyiv, Ukraine

Having become a candidate for EU membership, Ukraine is forced to reform its own power structures and bring them into compliance in the conditions of a full-scale war with the Russian Federation. Considering this, we consider the proposed topic to be relevant and urgent, which answers important political and social issues.

The purpose of this article is a detailed and comprehensive analysis of the reform of power structures in Ukraine in accordance with EU standards, the search for ways to solve the mentioned problems and recommendations for further reforms in the outlined discourse. Taking into account the theoretical form of this article, during its writing, we proposed the following methods: the method of observation, methods of analysis and synthesis, in order to highlight particularly important information, the method of induction and deduction in order to identify regularities and features of the researched topic. All the mentioned methods helped form a clear and comprehensive picture of how the processes of reforming power structures are taking place and will take place in the future, if we take into account the factor of the candidate for EU membership, the complex political and social situation and the full-scale war with the Russian Federation.

The article examines the processes and factors of reforming power structures in Ukraine in accordance with EU standards. The current state of reform activity in Ukraine is analyzed. The main challenges facing Ukraine as a candidate for EU membership are outlined. The main ways of reforming the government and its structural units are determined. In connection with the full-scale invasion of the Russian Federation on the territory of Ukraine, Ukraine itself is forced to carry out reforms in the conditions of a difficult economic, political and social situation. The article examines how the Ukrainian authorities carry out reforms despite constant pressure from the enemy. Today, the state of Ukraine has a short period of time to revise many of its own concepts and carry out the necessary modernization of power structures. Based on this factor, the article provides possible solutions to the mentioned problem.

Key words: power structures, innovation, European-Ukrainian challenges, European integration, modernization, process, reforms, development, socio-political component.

Шелемба Михайло Михайлович
Шелемба Марта Михайлівна

Перспективи членства України в ЄС: громадська думка країн Вишеградської групи

УДК 327.39(477)+061.1ЄС:32.019.5(4)
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.19>

Шелемба Михайло Михайлович
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій
Державного вищого навчального
закладу «Ужгородський національний
університет»
вул. Підгірна, 46,
Ужгород, Україна

Шелемба Марта Михайлівна
кандидат політичних наук,
доцент кафедри міжнародних студій
та суспільних комунікацій
Державного вищого навчального
закладу «Ужгородський національний
університет»
вул. Підгірна, 46,
Ужгород, Україна

Актуальність проблеми пов'язана із важливістю визначення поглядів громадян сусідніх країн-учасниць ЄС, які входять до складу Вишеградської групи, щодо підтримки перспектив вступу України до ЄС. Мета дослідження – систематизація та характеристика позицій громадян країн Вишеградської групи стосовно можливого членства України в ЄС. Методи дослідження – статистичний метод, порівняльний аналіз та метод системного підходу. Результати дослідження. Вивчено стан відношення громадян Вишеградської групи до перспектив членства України в ЄС, що визначений на кінець квітня 2022 року. Дослідження громадської думки населення зазначених країн проводилось у рамках результатів опитування громадян ЄС щодо їхньої реакції на військове вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 року. Аналіз показав, що громадяни зазначених країн по-різному ставляться до зазначеної проблематики, що зумовлене впливом внутрішнього та зовнішнього суспільно-політичного та економічного дискурсу. Доведено високий рівень підтримки України і її можливого членства в ЄС з боку громадян Польщі (високий рівень симпатій до українців (93% за загальноєвропейської підтримки на рівні 89%), визнання України як частини Європейської спільноти (85% за загальноєвропейської підтримки на рівні 71%), підтримка приєднання України до ЄС як повноправного члену (81% за загальноєвропейської підтримки на рівні 66%). Вказані результати пов'язані із низкою причин, таких як: відсутність загроз від українців на ринку праці з боку економічних мігрантів; правове забезпечення з боку ЄС щодо відшкодування витрат, пов'язаних із захистом біженців з України у зв'язку із військовою агресією РФ; підтримка Україною, її громадянами політики Польщі, польського уряду, створення нормативно-правового забезпечення для польських громадян, яке передбачає соціально-правові гарантії, аналогічні тим, які мають українці. Виявлено, що громадяни Чехії та Словаччини демонструють середній рівень підтримки перспектив євроінтеграції України, який є нижчим порівняно із рівнем підтримки, що продемонстровано населенням Польщі. Доведено, що вказані результати зумовлені економічними, енергетичними та військово-політичними причинами. Визначено, що населення Угорщини вирізняється нижчим рівнем підтримки євроінтеграції України серед країн Вишеградської групи і держав-учасниць ЄС. Зазначено, що такі позиції громадян зумовлені впливом пропаганди з боку проросійських політиків, уряду щодо утисків угорської національної меншини в Україні, інших факторів, розвитком євроскептичних настроїв тощо.

Ключові слова: громадська думка, перспективи членства України в ЄС, євроінтеграція, євроскептики, військовий конфлікт, статус кандидата.

Вступ. Україна з моменту здобуття незалежності пройшла складний шлях розвитку демократизації і тривалий час перебуває на шляху інтеграції до ЄС. Період становлення державності супроводжувався низкою історичних, політичних, законодавчих, міжнародних, військових процесів, процесу розвитку громадянського суспільства, які по-різному впливали на формування України як майбутньої держави-учасниці ЄС. Питання прийняття європейських цінностей і інтеграції з ЄС не виносилось на голосування і не було предметом референдумів на загальнонаціональному рівні в Україні. Але вплив сучасних подій, які відбуваються в державі через російське військове вторгнення 24 лютого 2022 року, показав, що населення більшості регіонів країни не підтримує партнерство з РФ і виступає за інтеграцію України до європейського співтовариства, розділяє основні європейські цінності. Вказане підтверджується численними соціологічними опитуваннями. Орієнтир України щодо членства в ЄС забезпечується низкою реформ в усіх сферах. Результати здійснення державою і громадянським суспільством розбудови основ демократії (верховенства права,

створенні незалежного судочинства, боротьби з корупційними проявами, реалізації інституційної стабільності) є індикатором надання Україні членства в ЄС з боку країн-учасниць. Позиції громадян зазначених держав, а особливо країн-сусідів (членів Вишеградської групи), є особливо важливими. Це пов'язане з тим, що населення вказаних суспільств більшою мірою здатне оцінити зміни, які здійснює Україна для імплементації основних норм у розвитку законодавства, основних інституцій. Кожна із чотирьох країн-учасниць має свої особливості та історичні традиції щодо взаємин із Україною. Військове вторгнення Росії вплинуло на те, що з порядку денного українсько-польських відносин було знято питання історичних суперечок і відкрито новий історичний напрям партнерства і підтримки. Українсько-угорські відносини почали загострюватись з 2017 року, причиною чого були питання утисків прав угорської меншини, які декларуються з боку уряду Угорщини та її політиків (зокрема, В. Орбана, П. Сіярто тощо). Війна Росії проти України не зумовила суттєвих змін у ставленні угорської влади і політиків до цього питання. Відносини України із Чехією, Словаччиною мають

певні особливості, але загалом є добросусідськими. Зважаючи на зазначене, вважаємо актуальним вивчення питання громадської думки країн Вишеградської групи стосовно надання Україні членства в ЄС.

Мета та завдання – систематизація та характеристика позицій громадян країн Вишеградської групи стосовно можливого членства України в ЄС. Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання: визначення стану відношення громадян країн Вишеградської групи до перспективи членства України в ЄС; визначення причин (особливостей) сформованості і розвитку характеристик громадської думки в зазначених країнах.

Методи дослідження. Вивчення позицій населення зазначених країн щодо членства України в ЄС здійснено із використанням статистичного методу, який необхідний для кількісної оцінки рівня підтримки та ставлення. Із застосуванням порівняльного аналізу здійснюється співставлення різних категорій громадян, позицій громадян чотирьох

досліджуваних країн. Метод системного підходу потрібен для виявлення та узагальнення основних напрямів ставлення громадян до перспектив членства України в ЄС.

Результати. Розкриємо стан відношення громадян держав Вишеградської групи до перспективи членства України в ЄС та представимо причини (особливості) сформованості таких позицій. Статистичні матеріали, які будуть використані для цілей аналізу, отримані із даних опитування громадян ЄС стосовно їхньої реакції на військове вторгнення РФ в Україну [7], інших наукових, офіційних і аналітичних джерел. У рамках зазначених матеріалів також подано інформацію стосовно виявлення громадської думки щодо майбутнього членства України в ЄС.

За даними вивчення статистичних матеріалів опитування, проведеного на рівні ЄС, нами визначено стан відношення громадян Вишеградської групи до перспектив членства України в ЄС (таблиця 1).

Таблиця 1

Стан відношення громадян Вишеградської групи до перспектив членства України в ЄС

№ п/п	Оціночний показник відношення	Польща	Чехія	Словаччина	Угорщина
1	Відчуття симпатії до українців (% поглядів)				
1.1	Підтримка з боку країни	93	83	80	77
1.1.1	Повна підтримка	68	42	39	34
1.1.2	Схильність до підтримки	25	41	41	43
1.2	Немає підтримки	6	12	16	19
1.2.1	Несхильність до підтримки	4	8	10	11
1.2.2	Відсутність підтримки	2	4	6	8
1.3	Невизначеність	2	5	5	4
1.4	Загальна підтримка на рівні всіх країн-учасниць ЄС	89			
2	Визнання України частиною Європейської спільноти (% поглядів)				
2.1	Підтримка	85	65	57	55
2.1.1	Повна підтримка	44	24	20	16
2.1.2	Схильність до підтримки	41	41	37	39
2.2	Немає підтримки	11	25	33	34
2.2.1	Несхильність до підтримки	8	18	20	22
2.2.2	Відсутність підтримки	3	7	13	12
2.3	Невизначеність	5	10	11	11
2.4	Загальна підтримка на рівні всіх країн-учасниць ЄС	71			
3	Україна повинна стати членом ЄС (у разі її готовності) (% поглядів)				
3.1	Підтримка	81	57	54	48
3.1.1	Повна підтримка	43	24	22	15
3.1.2	Схильність до підтримки	38	33	32	33
3.2	Немає підтримки	11	30	34	37
3.2.1	Несхильність до підтримки	7	16	17	19
3.2.2	Відсутність підтримки	4	14	17	18
3.3	Невизначеність	8	14	12	16
3.4	Загальна підтримка на рівні всіх країн-учасниць ЄС	66			

Джерело: складено за матеріалами ([7])

Вивчення результатів опитування (табл. 1) показало високий рівень підтримки України та її можливого членства в ЄС з боку громадян Польщі. Це, зокрема, високий рівень симпатій до українців (93% за загальноєвропейської підтримки на рівні 89%), визнання України як частини Європейської спільноти (85% за загальноєвропейської підтримки на рівні 71%), підтримка приєднання України до ЄС як повноправного члену (81% за загальноєвропейської підтримки на рівні 66%).

Можемо констатувати, що причинами підтримки громадянами Польщі українців та України є:

1) Відсутність загроз від українців на ринку праці з боку економічних мігрантів [13]. Вказане особливо виявилось після 24 лютого 2022 року, коли велика частка українських мігрантів до Польщі була представлена представниками малого, мікробізнесу та середнього бізнесу. Згідно із матеріалами досліджень (М. Борковські, Дж. Брозоські, Н. Вершиніна, П. Роджерс [3]), міграція до Польщі українських підприємців та перенесення деяких мереж підприємств до початку війни сприяла розвитку економіки країни (ріст ВВП, бюджету від надходження податків та зборів), відповідно, після вказаної події вона не створювала загроз польському бізнесу. Також немає інформації, щоб українські мігранти становили загрозу або конкуренцію громадянам Польщі на ринку праці. Встановлено, що з початку російського вторгнення в польських ЗМІ вівся громадський дискурс з цього приводу і демонструвались очікування щодо економічної активності українських мігрантів, їх позитивного впливу на розвиток економіки країни [10].

За твердженням М. Душика, П. Качмарчика [5], незважаючи на дедалі більшу присутність українців на польському ринку праці, масштаб економічної та соціальної, культурної напруги залишався на відносно низькому рівні. Це можна пояснити головним чином дуже позитивними змінами в економіці Польщі та процвітаючим ринком праці з найнижчими рівнями безробіття, зареєстрованими з часів системних змін у 1989 році.

2) Існування правового забезпечення економічних гарантій країн-учасниць ЄС у разі масового переміщення громадян третіх країн через державний кордон з країнами ЄС та Молдови. Функціонування механізму соціально-економічного забезпечення українців, які у разі масового переміщення через державний кордон з країнами ЄС та Молдови підпадають під дію захисту ЄС. Зокрема, положеннями Директиви Ради 2001/55/ЄС від 20 липня 2001 року передбачено надання мінімальних стандартів соціального захисту для тимчасового забезпечення громадян такої категорії [4]. Вказане нормативно-правове регулювання забезпечує права українських біженців і встановлює правові засади відшкодування витрат на їх захист, здійснені Польщею з початку російського

вторгнення. Аналіз свідчить, що станом на середину липня 2022 рік Польща витратила 145 млн євро із власних резервів на здійснення тимчасового забезпечення українців. Наприкінці липня 2022 року ЄС виділив державі перший транш у сумі 400 млн євро, який включає покриття витрат на захист українців і захист власного державного кордону [1]. Відповідно, дія соціально-економічного забезпечення біженців, встановленого на рівні ЄС і який поширюється на українців, є елементом підтримки дій та політики Польщі в напрямі захисту та тимчасового забезпечення громадян України.

3) Підтримка Україною, українцями політики Польщі, польського уряду, створення нормативно-правового забезпечення для польських громадян, яке передбачає соціально-правові гарантії, аналогічні тим, які мають українці. Як відомо, до початку війни в 2022 році Україна та Польща мали добросусідські відносини, існувало лояльне польське законодавство щодо гарантій прав українців у соціальній, економічній сферах. Також Польща підтримувала євроінтеграційні ініціативи України. Військові події змінили підхід української влади, народу до взаємин із Польщею, з української сторони були створені відповідні кроки підтримки, партнерства із країною. Окрім зазначеного, партнерські взаємини можуть забезпечити майбутню підтримку Польщі з боку України у разі надання останній членства в ЄС. Мається на увазі, що політична, соціально-економічна, правова взаємодія в рамках партнерства на рівні ЄС дасть змогу підвищити Польщі статус геополітичного гравця на міжнародній арені.

Дослідження статистичних даних (табл. 1) дає змогу констатувати, що Чехія посідає друге місце серед країн Вишеградської групи стосовно підтримки її населенням євроінтеграції України. Виявлено, що чеські громадяни визначались досить високим рівнем симпатій до українців (83% в умовах загальноєвропейської підтримки на рівні 89%), демонстрували суттєвий ступінь визнання України як частини Європейської спільноти (65% за загальноєвропейської підтримки на рівні 71%) і вагому підтримку майбутнього членства України в ЄС (57% за загальноєвропейської підтримки на рівні 66%). Незважаючи на те, що громадяни Чехії виявляють підтримку євроінтеграції України на рівні більше 50% (другий та третій оціночні показники), їхнє ставлення до цього питання є нижчим, аніж у середньому по ЄС, суттєво нижчим порівняно із Польщею.

Оцінка аналітичних матеріалів показує, що формування громадської думки щодо визначення підтримки Чехією вступу України до ЄС формується під дією політичного дискурсу чеських політиків-євроскептиків. Зокрема, аналіз матеріалів ЗМІ Чехії, які фінансуються спільно із фондами ЄС, а саме Referendum s.r.o, показало, що більшість

репортажів, статей про перспективи членства України в ЄС зводяться до того, що: це довгострокова перспектива; велике навантаження на інституції ЄС та новий виклик щодо їх розширення, до якого не готові більшість країн-учасниць; Україна у разі подання заявки на членство в ЄС отримає доступ до його фондів, але не зможе отримати швидкого членства; Україні не слід очікувати значної активізації країн ЄС у повоєнній відбудові, в тому числі з боку Чехії [8; 12]. Тобто одна з основних причин не досить високої підтримки чехами євроінтеграції України – це вплив політичного дискурсу, пов'язаного із євроскептицизмом і небажанням розширення ЄС.

Іншим важливим елементом утримання чеських громадян від одностайної підтримки України виступає політичний дискурс з боку ультраправих, крайніх лівих політичних сил щодо недопущення зростання цін на енергетичні носії, потреби зняття санкцій з РФ через війну в Україні [18]. Вивчення розвитку подій із протестними акціями на фоні енергетичної кризи в Чехії показало, що їх активізація зумовлена впливом російської пропаганди та дезінформації. Незважаючи на не дуже високий рівень протестних настроїв (участь у акції в центрі Праги взяли близько 70 тис. осіб), є загроза їх зростання та поширення країною. На це можуть вплинути: висока ціна на енергоносії; недостатнє інформування та комунікація із населенням; збільшення масштабів російської пропаганди та недостатнє висвітлення руйнівних наслідків вторгнення РФ в Україну.

Важливою проблемою, яка є дискусійною в чеському суспільстві, є загрози військового конфлікту на території ЄС через вступ до його складу країни, що перебуває у стані війни, яка доповнюється проблемою територіальних суперечок України та РФ. Політики Чехії розглядали зазначені проблеми як бар'єр щодо надання українській стороні статусу кандидата (зокрема, на зазначене в квітні 2022 року вказував міністр Чехії із європейських справ М. Бек) [14]. Як відомо, вказаний акцент на територіальних, військових проблемах не вплинув на ухвалення 23 червня 2022 року рішення на рівні ЄС стосовно надання Україні статусу кандидата на вступ до співтовариства.

Виявлено, що загрози появи військового конфлікту на території ЄС, зокрема, Чехії, зумовили ріст уваги громадськості до підвищення власної безпеки, певного ігнорування необхідності підтримки євроінтеграції України. За результатами вивчення громадської думки населення Чехії щодо її пріоритетних цілей під час головування в ЄС визначено, що: 62% чехів підтримують необхідність посилення безпекової співпраці ЄС з НАТО, яку чеський уряд однозначно підтримує у контексті війни в Україні; близько 30% населення країни вважають за важливе забезпечення умов для

євроінтеграції України (Н. Горжейш, Г. Тругла [9]). Відповідно, питання безпеки країн є для чехів пріоритетним порівняно із розширенням ЄС за рахунок України. Варто акцентувати увагу на тому, що опитування чеського населення, громадян інших країн-учасниць Вишеградської групи не будується таким чином, щоб встановити думку опитуваних щодо перспектив членства України в ЄС як держави з великим досвідом військових операцій. На наш погляд, такий підхід може суттєво змінити підтримку громадянами цих та інших країн ЄС можливість пришвидшення прийняття України до складу співтовариства. Слід додатково відзначити, що жодна із країн ЄС на сьогодні немає досвіду ведення війни у сучасних умовах на власній території, їхній досвід переважно пов'язаний із участю у закордонних військових місіях, умови яких суттєво відрізняються від військових дій із захисту власних територій.

Доведено, що Словаччина перебуває на третьому місці серед держав Вишеградської групи щодо підтримки її громадянами перспектив членства України в ЄС (табл. 1). Аналіз позицій громадян країни за вказаним напрямом дозволив визначити такі положення, зокрема: населення має високий рівень симпатій до українців (80% за середньої підтримки в ЄС на рівні 89%); серед громадян сформувався середній ступінь визнання України як частини Європейської спільноти (57% за загальноєвропейської підтримки на рівні 71%) і середній рівень підтримки майбутнього членства України в ЄС (54% за загальноєвропейської підтримки на рівні 66%).

Дослідження аналітичних матеріалів (П. Мінарік [15], Л. Яр [19]) показало, що до причин вказаного стану сформованості громадської думки слід віднести, зокрема:

– економічний складник, що доводиться до населення через різні джерела, зокрема ЗМІ, в рамках соціально-політичних, економічних публічних дискусій, виступів. А саме на зазначене вказано в положеннях роботи П. Мінаріка [15], який наголошує на тому, що вступ України до ЄС вплине на перерозподіл витрат бюджету Співтовариства. Автор стверджує, що, оскільки Україна переважно аграрна країна, дохід від її ВВП буде становити приблизно стільки, скільки ЄС отримує від Словаччини або Угорщини (суми митних зборів). При цьому дослідник наголошує, що в ЄС складний підхід до формування витратної частини бюджету, а саме дві третини бюджету становлять витрати на підтримку сільського господарства та політики згуртованості. Відповідно, на думку П. Мінаріка [15], вагома частина бюджету буде надаватись Україні, що негативно вплине на економічні інтереси інших країн-учасниць, у тому числі Словаччини. Можемо зазначити, що автор просуває прагматичний дискурс щодо захисту інтересів Словаччини;

– російсько-український конфлікт на території ЄС несе певні ризики для країн-учасниць ЄС. Вказаний дискурс просувався у ЗМІ Словаччини після подання Україною заяви щодо вступу до ЄС. Хоча політики, аналітики вказували, що є приклади, коли країна, яка перебувала у стані війни, змогла стати кандидатом на вступ до ЄС, отримати членство (йдеться про Кіпр). Тобто загалом не виключалась можливість євроінтеграція, але не вказувалась, чи є більшими ризики для країн-учасниць ЄС, у тому числі Словаччини, вступ України до співтовариства порівняно із тими ризиками, які існували у разі отримання статусу кандидату та вступу до ЄС Кіпру. В цьому разі можемо зазначити, що прийняття Кіпру до складу країн-учасниць ЄС відбулось у 2004 році разом з низкою інших держав, серед яких була Словаччина. Відповідно, країна в той період увійшла до складу ЄС, незважаючи на те, що військовий конфлікт на території Кіпру перебував у той період у так званому «замороженому стані». Можна відзначити, що посилення словацькою стороною на ризики, які несе із собою прийняття до складу країни-учасника військового конфлікту із третіми сторонами, пов'язане із тим, що політичні сили Словаччини намагаються довести власному населенню фреймів про необхідність врахування ризиків від такого нового члену ЄС, як Україна. Припускаємо, що дослідники, політики, які просувають такий аргумент, розглядають як військову загрозу для Словаччини, інших учасників ЄС;

– невідповідність основних сфер життєдіяльності та розвитку України вимогам ЄС (демократичність уряду, конкурентоспроможність економіки тощо) (Л. Яр [19]). Вказівка на такі особливості є аргументом, який виступав елементом впливу на громадську думку після отримання Україною статусу кандидату на вступ до ЄС. У дослідженні Л. Яр [19] вказується на те, що Україні потрібні десятиріччя для вступу до ЄС через проблеми, пов'язані із конкурентоспроможністю економіки, демократичністю уряду. Можна констатувати, що дискурс, який просуває авторка у ЗМІ, не може вважатись таким, що повною мірою відповідає дійсності. Зокрема, слід погодитись із потребою підвищення конкурентоспроможності економіки України, але питання демократичності уряду є дискусійним.

Аналіз статистичних даних (табл. 1) показав, що Угорщина посідає четверте місце серед країн Вишеградської групи стосовно підтримки населенням перспектив членства України в ЄС. Результати опитування громадян країни дозволили визначити такі положення, як: високий рівень симпатій до українців визначається у 77% угорців за середньої підтримки в ЄС на рівні 89%; середній рівень визнання України як частини Європейської спільноти (55% за загальноєвропейської підтримки на

рівні 71%) і середній ступінь підтримки майбутнього членства України в ЄС (48% за загальноєвропейської підтримки на рівні 66%). Значення всіх вищеперерахованих показників у Угорщини є нижчим порівняно із результатами, які демонструють громадяни інших трьох країн Вишеградської групи. Окрім вказаного, зазначаємо, що Угорщина визначається меншим показником підтримки перспектив євроінтеграції України на рівні країн-учасниць ЄС (менше 50%). Причинами такого стану сформованості громадської думки Угорщини є такі як:

– вплив на громадян Угорщини пропаганди з боку національного уряду, політиків, пов'язаної зі звинуваченнями України стосовно утисків угорської меншини. Вказана риторика стосується дій проросійських політиків, євроскептиків, які очолюють уряд і мають пріоритетний вплив у парламенті країни (до політичної партії Фідес – Угорський громадянський союз входять прем'єр-міністр В. Орбан, міністр закордонних справ та зовнішньої торгівлі П. Сіярто, які критикують національну, міжнародну політику України). Потрібно зазначити, що В. Орбан в 2014 році під час початку російської агресії проти України висував спекулятивні заяви стосовно існування колективного права угорської меншини в Україні на отримання автономії. Вказані заклики були додатковим викликом для України з огляду на вплив російської агресії. Впродовж політичної кар'єри В. Орбан демонструє підтримку російської зовнішньої політики як у період російської агресії в 2014 році, анексії АР Крим, окремих територій Луганської і Донецької областей, під час військового вторгнення в Україну в 2022 році. Питання національних меншин було включено запитом Угорщини до вимог, які висунуто Україні щодо вступу до ЄС під час надання статусу кандидата. Вказана вимога передбачає виконання вимог Угорщини стосовно прав угорців і національних меншин України. Це досить складна умова, в тому числі з огляду на заборону можливості мати громадянину України подвійного громадянства. З позицій В. Orbana невиконання умов Угорщини за вказаним напрямом може вплинути на те, що Україна може втратити статус кандидата на членство в ЄС [16]. Відповідно, висунення таких умов має ультимативний характер, який націлений не на підтримку країни у складних умовах російської агресії, а на закладення подальших намірів поділу України за прикладом Росії. Схожий підхід демонструє П. Сіярто, який декларує неправдиві факти про існування провокацій щодо угорців в Україні (вказує на масове фізичне залякування), позбавлення прав. В контексті акценту на неприпустимості ігнорування питання забезпечення прав закарпатських угорців, П. Сіярто зазначає, що Угорщина і в майбутньому буде блокувати євроатлантичні ініціативи України у разі невиконання останньою вимог [17];

– загроза трансформації структури і складу Європейського Парламенту, яка зашкодить правам та інтересам інших країн-учасниць (у тому числі Угорщини). В дослідженні І. Фараго [6] вказано, що якщо Україна увійде до ЄС, в Європарламенті її депутати отримають приблизно ту ж кількість місць, що і Польща. Зокрема, чисельність депутатів Європарламенту становить 750 членів, для кожної країни встановлюється кількість місць залежно від розміру її території, Польща має 51 депутат в цьому представницькому органі, Україна зможе отримати стільки ж. Як бачимо, у такому разі І. Фараго просуває зрозумілий прагматичний політичний дискурс небажання втрати власних місць Угорщини в Європарламенті за рахунок євроінтеграції України, також вказується на те, що Польщі належить велика кількість місць, що впливає на скорочення можливого представництва інших країн;

– твердження про погіршення демократії на рівні виборчих процесів, функціональності національного уряду, існування проявів корупції в Україні (за результатами 2021 року) [2; 6]. В ЗМІ, аналітичних дослідженнях вказується на те, що зазначені складники є чинниками, які не дозволяють у найближчій перспективі увійти Україні до складу ЄС;

– дискурс про: зростання ескалації військової агресії з боку РФ у випадках надання Україні статусу кандидата на вступ до співтовариства (Т. Аркі [2]) і продовження надання їй військової допомоги; недовіра антиросійських санкцій і потребу вирішення військового конфлікту на рівні переговорів між США і Росією. Акцент на припущенні щодо подальшого розвитку війни у разі продовження військової підтримки України, надання їй статусу кандидата на вступ до ЄС розглядався у суспільно-політичному просторі Угорщини в травні 2022 року (23 червня Україна отримала зазначений статус). Також варто зауважити, що уряд Угорщини залишається прибічником політики Кремля, активно агітує за припинення та вирішення військового конфлікту мирним шляхом, наголошує на нездатності України протистояти російській армії (в тому числі, незважаючи на явні позитивні зміни у військовій ситуації на користь України). Відповідно, політики певним чином дублюють усталені російські наративи. Вказана проросійська позиція провідних угорських політиків пояснюється їх тісними контактами з лідерами Кремля як під час російської агресії проти України, яка почалась в 2014 році, так і в 2022 році. Зазначену взаємодію, зокрема П. Сіярто пояснює партнерством, позитивним ставленням російського керівництва до вирішення проблем Угорщини і угорців, потребою збереження хороших відносин безпосередньо із В. Путіним [17]. Така риторика декларується політиками із ЗМІ, на рівні дискусій у межах тих або інших публічних платформ;

– євроскептицизм провідних політиків та уряду Угорщини, її орієнтир на вихід із ЄС є важливим аргументом протидії євроінтеграції України. Встановлено, що в 2022 році в політичних колах, у суспільстві, на міжнародній арені починають поширюватись припущення стосовно виходу Угорщини зі складу ЄС, к тому числі з цього приводу є заява П. Сіярто. Вказаний крок угорські політики пов'язують із низкою суперечностей політики співтовариства, в тому числі посилюються на зниження його потенціалів з огляду на російсько-українську війну, інші проблеми. Основні фактичні причини заяв стосовно виходу із ЄС, на нашу думку, зумовлені небажанням уряду Угорщини розширювати санкції проти РФ, її олігархів, які фінансують війну.

Висновки. Вивчення питання оцінки громадянським суспільством країн Вишеградської групи показало, що позиції населення чотирьох сусідніх держав суттєво різняться. Вказані відмінності спостерігаються на рівні Польщі і трьох інших країн-учасниць. Об'єднання чотирьох країн, які у разі створення зазначеного союзу в 1991 році мали спільний історичний досвід, схожі національні засади побудови закордонної політики, євроатлантичного курсу, в 2022 році не демонструвало згуртованості щодо підтримки найближчого сусіда (України) щодо вступу до ЄС. Визначено, що позиції громадян указаних країн формувались у рамках суспільно-політичного, економічного дискурсів, які просувались з боку політиків, зовнішніх агентів впливу, економістів. Аналіз дозволив констатувати, що Польща та її громадяни стали в процесі євроінтеграції України її найбільшим прибічником, також вона демонструвала високий рівень загальної підтримки української сторони з моменту початку російської агресії в лютому 2022 року. Вивчення причин такого відношення польського населення до України пов'язане як із усталеними традиціями довготривалого партнерства між країнами, історичними особливостями, так і з огляду на підтримку з боку української сторони ініціатив Польщі в багатьох сферах двосторонньої взаємодії. Важливо відзначити, що оцінка дискурсу, який просувається в польських ЗМІ, на рівні дискусій політиків, суспільних діячів, показала позитивне ставлення до вступу України в ЄС. Стосовно Чехії і Словаччини потрібно констатувати існування орієнтиру її громадян на першочерговий захист власних безпекових, економічних, енергетичних інтересів із підтримкою України, перспектив її євроінтеграції на рівні ЄС. Хоча громадяни цих двох країн загалом схильні до підтримки України (демонструється середній ступінь схвалення вступу країни до ЄС), вони орієнтуються на позиції національних політиків, економістів. Велике значення для зазначених країн відіграє загроза перенесення військового конфлікту на територію ЄС, негативна ситуація зі зростанням цін на енергетичні носії.

Угорці демонструють нижчий рівень підтримки України, можливостей її членства в ЄС як на рівні країн Вишеградської групи, так і на рівні європейського співтовариства. Визначено, що такий стан відношення до України формувався тривалий час завдяки масовій пропаганді в ЗМІ, діяльності проросійських політиків, росту їх залежності від Кремля, декларуванням в угорському суспільстві загрози, які несе із собою підтримка антиросійських санкцій, що запроваджено ЄС. Додатково варто зауважити, що в контексті невисокої підтримки перспектив євроінтеграції України важливу роль відіграє євроскептицизм провідних угорських політиків, розгляд нового члена виключно як загрози для національних європейських інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Польша отримає від ЄС кошти на допомогу українським біженцям. URL: <http://surl.li/czdlw> (дата звернення: 08.09.2022).
2. Árki T. Kijev nagyon messze van az európai uniós tagságtól. URL: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/05/kijev-nagyon-messze-van-az-europai-unios-tagsagtol> (дата звернення: 08.09.2022).
3. Borkowski M., Brzozowski J., Vershinina N., Rodgers P. Networks and Migrant Entrepreneurship: Ukrainian Entrepreneurs in Poland. *Global Migration, Entrepreneurship and Society (Contemporary Issues in Entrepreneurship Research)*. Emerald Publishing Limited. 2021. Vol. 13. P. 161–176.
4. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055> (дата звернення: 08.09.2022).
5. Duszczyc M., Kaczmarczyk P. The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. *Intereconomics*. 2022. Vol. 57(3). P. 164–170.
6. Faragó I. Mit jelenthet Ukrajna uniós tagjelöltsége? URL: <https://index.hu/kulfold/2022/06/23/ukrajna-eu-tagjeloltseg-jogallamisag/> (дата звернення: 08.09.2022).
7. Flash Eurobarometer FL506 : EU's response to the war in Ukraine, version v1.00. European Commission, Directorate-General for Communication. 2022. URL: http://data.europa.eu/88u/dataset/S2772_FL506_ENG (дата звернення: 08.09.2022).
8. Gruber J. Ukrajina se hlásí do Evropské unie. Na vstup však není ani zdaleka připravená. URL: <https://denikreferendum.cz/clanek/33733-ukrajina-se-hlasi-do-evropske-unie-na-vstup-vsak-neni-ani-zdaleka-pripavena> (дата звернення: 08.09.2022).
9. Hořejš N., Truchlá H. Češi chtějí po českém předsednictví hlavně energetickou bezpečnost. Členství Ukrajiny v EU podle nich nespěchá. URL: <https://www.stem.cz/cesi-chteji-po-ceskem-predsednictvi-hlavne-energetickou-bezpecnost-clenstvi-ukrajiny-v-eu-podle-nich-nespecha/> (дата звернення: 08.09.2022).

10. Koc J. Ukraińcy zagrożeniem dla polskiego rynku pracy? Pojawiają się już takie tezy. *Pulshr*. 2022. URL: <https://www.pulshr.pl/praca-tymczasowa/ukraincy-zagrozeniem-dla-polskiego-ryнку-pracy-pojawiaja-sie-juz-takie-tezy,88683.html> (дата звернення: 08.09.2022).

11. Kullová Z. Prijat' Ukrajinu do EÚ? Nejde o vojnové zásluhy, siahat' po ekonomických skratkách může být risk. URL: <https://www.trend.sk/ekonomika/prijat-ukrajinu-eu-nejde-vojnove-zasluchy-siahat-ekonomickych-skratkach-moze-byt-risk> (дата звернення: 08.09.2022).

12. Lebduška M. Výzvou pro Ukrajinu bude i poválečná obnova, řeší se už nyní. URL: <https://denikreferendum.cz/clanek/34341-vyzvou-pro-ukrajinu-bude-i-povalecna-obnova-resi-se-uz-nyni> (дата звернення: 08.09.2022).

13. Majchrzak I. Jak zmieni się nastawienie Polaków do migrantów z Ukrainy? *Euractiv*. 2022. URL: <https://www.euractiv.pl/section/migracje/news/polska-ukraina-wojna-rosja-dezinformacja-pomoc-wolontariusze-uchodzcy/> (дата звернення: 08.09.2022).

14. Matoška L. Ukrajina členem EU? Nedělejme si iluze, nejdříve za deset let, upozorňuje ministr Mikuláš Bek. URL: <https://plus.rozhlas.cz/ukrajina-clenem-eu-nedelejme-si-iluze-nejdrive-za-deset-let-upozorňuje-ministr-8715148> (дата звернення: 08.09.2022).

15. Minárik P. Členstvo Ukrajiny v Európskej únii je v horizonte mnohých rokov nereálne. URL: <https://www.trend.sk/nazory-a-komentare/clenstvo-ukrajiny-europskej-unii-je-horizonte-mnohych-rokov-nerealne> (дата звернення: 08.09.2022).

16. Orbán Viktor: Támogatjuk Ukrajnát, és ellenezzük a további szankciókat. URL: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2022/06/24/orban-viktor-tamogatjuk-ukrajnat-es-ellenezzuk-a-tovabbi-szankciokat#> (дата звернення: 08.09.2022).

17. Szijjártó: Magyarország akadályozza Ukrajna euroatlanti közeledését a magyar kisebbség miatt. URL: <https://www.napi.hu/nemzetkozi-gazdasag/szijjartopeter-orosz-ukran-konfliktus-orban-putyin-talalkozomagyar-kormany.744783.html> (дата звернення: 08.09.2022).

18. Tait R. Thousands gather at 'Czech Republic First' rally over energy crisis. *The Guardian*. 2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/04/czech-republic-prague-protest-sanctions-energy-crisis-gas-russia> (дата звернення: 08.09.2022).

19. Yar L. «Historický moment», hovorí o udelení kandidátskeho štatútu Ukrajine a Moldavsku európski lídri. *Euractiv*. 2022. URL: <https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/news/historicky-moment-hovoria-o-udeleni-kandidatskeho-statutu-ukrajine-a-moldavsku-europски-lidri/> (дата звернення: 08.09.2022).

REFERENCES:

1. Polskie radio (2022). Polishcha otrymaie vid YeS koshty na dopomohu ukraïnskym bizhentsiam [Poland will receive funds from the EU to help Ukrainian refugees]. Retrieved from: <http://surl.li/czdlw> [in Polish].
2. Árki, T. (2022). Kijev nagyon messze van az európai uniós tagságtól. Retrieved from: <https://magyarnemzet.hu/kulfold/2022/05/kijev-nagyon-messze-van-az-europai-unios-tagsagtol> [in Hungarian].
3. Borkowski, M., Brzozowski, J., Vershinina, N., Rodgers, P. (2021). Networks and Migrant

Entrepreneurship: Ukrainian Entrepreneurs in Poland. *Global Migration, Entrepreneurship and Society (Contemporary Issues in Entrepreneurship Research)*. Emerald Publishing Limited, Vol. 13, pp. 161–176.

4. Eur-lex (2022). Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001L0055> [in EU].

5. Duszczuk, M., Kaczmarczyk, P. (2022). The War in Ukraine and Migration to Poland: Outlook and Challenges. *Intereconomics*, Vol. 57(3), pp. 164–170.

6. European Commission, Directorate-General for Communication (2022). Flash Eurobarometer FL506 : EU's response to the war in Ukraine, version v1.00, 2022. Retrieved from: http://data.europa.eu/88u/dataset/S2772_FL506_ENG [in EU].

7. Faragó, I. (2022). Mit jelenthet Ukrajna uniós tagjelöltsége? URL: <https://index.hu/kulfold/2022/06/23/ukrajna-eu-tagjeloltseg-jogallamisag/> [in Hungarian].

8. Gruber, J. (2022). Ukrajina se hlásí do Evropské unie. Na vstup však není ani zdaleka připravená [Ukraine applies to join the European Union. However, she is nowhere near ready to enter]. Retrieved from: <https://denikreferendum.cz/clanek/33733-ukrajina-se-hlasi-do-evropske-unie-na-vstup-vsak-neni-ani-zdaleka-pripravena> [in Czech].

9. Hořejš, N., Truchlá, H. (2022). Češi chtějí po českém předsednictví hlavně energetickou bezpečnost. Členství Ukrajiny v EU podle nich nespěchá. Retrieved from: <https://www.stem.cz/cesi-chteji-po-ceskem-predsednictvi-hlavne-energetickou-bezpecnost-clenstvi-ukrajiny-v-eu-podle-nich-nespecha/> [in Czech].

10. Koc, J. (2022). Ukraińcy zagrożeniem dla polskiego rynku pracy? Pojawiają się już takie tezy [Ukrainians as a threat to the Polish labor market? There are already such theses]. *Pulshr*. Retrieved from: <https://www.pulshr.pl/praca-tymczasowa/ukraincy-zagrozeniem-dla-polskiego-ryнку-pracy-pojawiaja-sie-juz-takie-tezy,88683.html> [in Polish].

11. Kullová, Z. (2022). Prijat' Ukrajinu do EÚ? Nejde o vojnové zásluhy, siahať po ekonomických skratkách môže byť risk. Retrieved from: [https://www.trend.sk/ekonomika/prijat-ukrajinu-eu-nejde-vojnove-](https://www.trend.sk/ekonomika/prijat-ukrajinu-eu-nejde-vojnove-zasluchy-siahat-po-ekonomickych-skratkach-moze-byt-risk)

[zasluchy-siahat-ekonomickych-skratkach-moze-byt-risk](https://www.trend.sk/ekonomika/prijat-ukrajinu-eu-nejde-vojnove-zasluchy-siahat-po-ekonomickych-skratkach-moze-byt-risk) [in Slovak].

12. Lebdúška, M. (2022). Výzvou pro Ukrajinu bude i poválečná obnova, řeší se už nyní [Post-war reconstruction will also be a challenge for Ukraine, which is already being addressed]. Retrieved from: <https://denikreferendum.cz/clanek/34341-vyzvou-pro-ukrajinu-bude-i-povalecna-obnova-resi-se-uz-nyni> [in Czech].

13. Majchrzak, I. (2022). Jak zmienia się nastawienie Polaków do migrantów z Ukrainy? [How is the attitude of Poles towards migrants from Ukraine changing?] Euractiv. Retrieved from: <https://www.euractiv.pl/section/migracje/news/polska-ukraina-wojna-rosja-dezynformacja-pomoc-wolontariusze-uchodzczy/> [in Polish].

14. Matoška, L. (2022). Ukrajina členem EU? Nedělejme si iluze, nejdříve za deset let, upozorňuje ministr Mikuláš Bek. Retrieved from: <https://plus.rozhlas.cz/ukrajina-clenem-eu-nedelejme-si-iluze-nejdrive-za-deset-let-upozorňuje-ministr-8715148> [in Czech].

15. Minárik, P. (2022). Členstvo Ukrajiny v Európskej únii je v horizonte mnohých rokov nereálne. Retrieved from: <https://www.trend.sk/nazory-a-komentare/clenstvo-ukrajiny-europskej-unii-je-horizonte-mnohych-rokov-nerealne> [in Slovak].

16. Hirado.hu (2022). Orbán Viktor: Támogatjuk Ukrajinát, és ellenezzük a további szankciókat. Retrieved from: <https://hirado.hu/kulfold/cikk/2022/06/24/orban-viktor-tamogatjuk-ukrajnat-es-ellenezzuk-a-tovabbi-szankciokat#> [in Hungarian].

17. Napi.hu (2022). Szijjártó: Magyarország akadályozza Ukrajna euroatlanti közeledését a magyar kisebbség miatt. URL: <https://www.napi.hu/nemzetkozigazdasag/szijjarto-peter-orosz-ukran-konfliktus-orban-putyin-talalkozo-magyar-kormany.744783.html> [in Hungarian].

18. Tait, R. (2022). Thousands gather at 'Czech Republic First' rally over energy crisis. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/sep/04/czech-republic-prague-protest-sanctions-energy-crisis-gas-russia> [in English].

19. Yar, L. (2022). «Historický moment», hovoria o udelení kandidátskeho štatútu Ukrajine a Moldavsku európski lídri. *Euractiv*. URL: <https://euractiv.sk/section/rozsirovanie/news/historicky-moment-hovoria-o-udeleni-kandidatskeho-statutu-ukrajine-a-moldavsku-europski-lidri/> [in Slovak].

Prospects for Ukraine's membership to the EU: public opinion of the Visegrad Group

Shelemba Mykhailo Mykhailovych

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Studies and Public
Communications
State University
"Uzhhorod National University"
Pidhirna str., 46, Uzhhorod, Ukraine

Shelemba Marta Mykhailivna

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Studies and Public
Communications
State University
"Uzhhorod National University"
Pidhirna str., 46, Uzhhorod, Ukraine

The relevance of the problem is related to the importance of determining the views of the citizens of neighboring EU member states, which are part of the Visegrad Group, regarding the support of the prospects of Ukraine's accession to the EU. The purpose of the study is to systematize and characterize the positions of citizens of the Visegrad Group countries regarding the possible membership of Ukraine in the EU. Research methods – statistical method, comparative analysis and system approach method. Research results. The state of attitude of the citizens of the Visegrad Group to the prospects of Ukraine's membership in the EU, determined as of the end of April 2022, was studied. The study of public opinion of the population of these countries was conducted as part of the results of a survey of EU citizens regarding their reaction to the military invasion of the Russian Federation in Ukraine on February 26, 2022. The analysis showed that the citizens of these countries have different attitudes towards the mentioned issues, which is due to the influence of internal and external socio-political and economic discourse. A high level of support for Ukraine and its possible membership in the EU on the part of Polish citizens has been proven (high level of sympathy for Ukrainians (93% with pan-European support at the level of 89%), recognition of Ukraine as part of the European Community (85% with pan-European support at the level of 71%), support for Ukraine's accession to the EU as a full member (81% with pan-European support at the level of 66%). These results are related to a number of reasons, in particular: the absence of threats on the part of Ukrainians on the labor market from economic migrants; legal support from the EU regarding the reimbursement of expenses related to the protection of refugees from Ukraine in connection with the military aggression of the Russian Federation; support by Ukraine, its citizens of the policy of Poland, the Polish government, the creation of regulatory and legal support for Polish citizens, which provides for social and legal guarantees similar to those, which Ukrainians have. It was found that citizens of the Czech Republic and Slovakia demonstrate an average level of support for Ukraine's European integration prospects, which is lower compared to the level of support shown by the population of Poland. It has been proven that the specified results are due to economic, energy, and military-political reasons. It was determined that the population of Hungary has a lower level of support for the European integration of Ukraine among the countries of the Visegrad Group and EU member states. It is noted that such positions of citizens are due to the influence of propaganda by pro-Russian politicians, the government regarding the oppression of the Hungarian national minority in Ukraine, other factors, the development of Eurosceptic sentiments, etc.

Key words: public opinion, support, membership prospects, Ukraine, EU, European integration, Eurosceptics, military conflict, candidate status.

Шмаленко Юлія Іванівна
Матвієнків Світлана Миколаївна

Законодавче врегулювання медійної сфери в Україні як важливий крок країни до вступу в ЄС

УДК 32.019.51
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-spec.20>

Шмаленко Юлія Іванівна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри соціології
Національного університету
«Одеська юридична академія»
вул. Академічна, 2,
Одеса, Україна

Матвієнків Світлана Миколаївна
кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних інститутів
та процесів Прикарпатського
національного університету
імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
Івано-Франківськ, Україна

Для України євроінтеграційний шлях є актуальним і навіть доленосним, сучасні безпекові виклики, зокрема в інформаційній сфері, є питанням виживання держави та існування нації. Метою статті є дослідження проблем законодавчого врегулювання медійної сфери в Україні, що є важливою передумовою вступу України до ЄС. У статті, використовуючи низку методів (історичний, описовий, соціологічний, аналізу та синтезу), досліджено проблеми, які постають на шляху до євроінтеграції України, зокрема в частині приведення медійного законодавства до стандартів Європейського Союзу, проаналізовано історію законотворчого процесу врегулювання медійної сфери України.

Однією з вимог для вступу України до ЄС є прийняття нового Закону «Про медіа», обговорення якого триває останні два роки. Широкомасштабне вторгнення РФ прискорило євроінтеграційні процеси в Україні. Україна, отримавши статус кандидата Європейського Союзу у червні 2022 року, почала більш активно впроваджувати євроінтеграційні реформи, зокрема, у медіапросторі. У серпні 2022 року парламентом було ухвалено в першому читанні законопроект «Про медіа» № 2693-д.

Новий законопроект «Про медіа» має певні проблемні аспекти та на етапі обговорення критикувався низкою українських політиків та експертів. З огляду на застереження експертів щодо збільшення повноважень Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, новий законопроект передбачає низку прозорих регулюючих процедур: спрощуються процедурні питання діяльності Національної ради, стає більш зрозумілою і справедливою система санкцій, спрощується та стає прозорою процедура отримання дозвільних документів, регулюванню підлягають онлайн-медіа, реєстрація яких буде добровільною.

Законопроект «Про медіа» жодним чином не передбачає зменшення квот на українську мову в ефірі та послаблень обмежень на російський культурний продукт. Остання редакція законопроекту «Про медіа» захищає національні інтереси України в медійній сфері: забороняє медіа держави-окупанта, передбачає механізм боротьби з ворожими ОТТ-сервісами та запроваджує на законодавчому рівні процедуру формування «чорних списків».

Прийняття Закону «Про медіа» очікується найближчим часом, що сприятиме створенню комплексної правової бази для ефективного регулювання медіапростору. Новий Закон «Про медіа» відповідає викликам сьогодення та є медійною дорожньою картою на шляху України до ЄС.

Ключові слова: європейський вибір України, євроінтеграційні реформи, медійне законодавство, масмедіа, медіапростір, національна безпека.

Вступ. Україна висловила зацікавленість вступу до Європейського Союзу невдовзі після проголошення незалежності у 1991 році. Це була зовнішньополітична переорієнтація, яка відкривала нові перспективи для співпраці із західними країнами та була спрямована на модернізацію та соціально-економічний розвиток країни. Україна загалом визначилася та окреслила свою позицію щодо процесів загальноєвропейської інтеграції: стратегічною метою є входження до європейських та євроатлантичних організацій з пріоритетним вступом до Європейського Союзу. Європейський вибір України зумовлений передусім довготерміновими національними інтересами [17, с. 19].

У 2014 році відносини між ЄС та Україною були інституціоналізовані шляхом укладання Угоди про асоціацію. Угода є документом, який передбачав узгодження українських законів та політики з досягненнями ЄС через законодавче та нормативне наближення, включаючи складні механізми для забезпечення одноманітного тлумачення та ефективного здійснення відповідного законодавства ЄС. З 2014 року було проведено низку

реформ, що зближують Україну та ЄС, сприяють поглибленню політичних зв'язків, міцнішим економічним зв'язкам і повазі до спільних цінностей. Обов'язки, які має Україна на шляху до Євросоюзу, передбачають ухвалення нового Закону «Про медіа», який сприятиме посиленню юридичного захисту на інформаційному фронті.

Все це зумовлює необхідність наукового дослідження й обґрунтування значення законодавчого врегулювання медійної сфери у сучасній Україні.

Мета та завдання. Метою статті є дослідження проблем законодавчого врегулювання медійної сфери в Україні як важливої передумови до вступу України в Європейське Співтовариство. Досягнення поставленої мети пов'язане з вирішенням таких основних завдань: дослідити всі необхідні передумови на шляху до європейської інтеграції України, зокрема в частині приведення медійного законодавства до європейських стандартів, обґрунтувати роль масмедіа як головного посередника в комунікації між владою і суспільством, проаналізувати законотворчий процес врегулювання медійної сфери України як крок до вступу в ЄС.

Методи дослідження. Застосовано низку методів: історичний, описовий, соціологічний, аналізу та синтезу. Методологічною основою дослідження стали виступи-обговорення в ЗМІ під час прийняття законопроекту «Про медіа» відомих політиків, державних службовців, медійних експертів: О. Герасим'юк, Є. Кравчук, О. Стефанішиної, Т. Шевченка, К. М'ясникової, О. Ткаченка та ін.

Результати. Попри складну політичну ситуацію, викликану воєнною агресією з боку російської федерації, Україна чітко визначила свій європейський шлях, поступово та наполегливо докладає всіх зусиль для вступу до Європейського Союзу. Вже через чотири дні після повномасштабного російського воєнного вторгнення в Україну, 28 лютого 2022 року, Президент Володимир Зеленський підтвердив євроінтеграційний вибір України та підписав заяву на членство України в ЄС. Питання вступу України до Європейського Союзу завжди було політично чутливим для європейських політиків. Під час обговорення деякі країни-члени висловлювали занепокоєння щодо спроможності України стати повноцінним членом Європейського Співтовариства [20]. Проте 17 червня 2022 року Єврокомісія оприлюднила висновки за заявками на вступ до ЄС України, Молдови та Грузії, рекомендувавши надати першим двом статус кандидата, Грузії – європейську перспективу [24]. Слід зазначити, що Молдова та Грузія теж є колишніми радянськими республіками із замороженими конфліктами, вони також підписали угоди про асоціацію з ЄС і разом з Україною оголосили себе «асоційованим тріо» в травні 2021 року, об'єднаними своїми прагненнями до членства.

23 червня 2022 року глави держав та урядів Європейського Союзу підтримали висновок Єврокомісії та ухвалили рішення щодо надання Україні статусу країни-кандидата на входження до ЄС [21]. Фактично рішення Європейської ради щодо надання Україні статусу кандидата в ЄС є історичним моментом та вирішальним кроком на шляху до Європейського Співтовариства. Надавши статус кандидата Україні в умовах кризи, лідери ЄС подали сигнал із реальними та глибокими наслідками. Це символічно в той час, коли Україні потрібно, щоб Європа зайняла позицію від її імені, але це також принесе справжню та тривалу фінансову та структурну підтримку Україні в її прагненні до членства. Це те зобов'язання, яке зараз потрібне Україні [23].

В українському політикумі висловлюють сподівання, що процес вступу України до ЄС буде швидким та максимально відкритим. Вже у липні 2022 року, за даними соціологічного дослідження щодо геополітичних орієнтацій жителів України, 96% респондентів висловилися «за» вступ до ЄС [1].

Україні статус кандидата наданий без умов, проте має бути виконано низку рекомендацій

Єврокомісії. Загалом, умови набуття членства передбачають, що Україна має відповідати Копенгагенським критеріям: мати стабільні інститути, які гарантують демократію, дотримуватися принципів верховенства закону, прав людини, поважати та захищати меншини. Для того щоб уникнути «підвішеного» стану країни-кандидата, в якому опинилися деякі європейські країни-кандидати, Україна має продемонструвати дієві заходи та справжні реформи, що відповідають європейським стандартам. Пріоритетна орієнтація України на інтеграцію до ЄС має супроводжуватися широкою програмою заходів із всебічного входження до європейського соціокультурного простору, відкритістю країни не тільки до економічних інвестицій, але й до культурних та інформаційних інвестицій [16, с. 133].

В умовах воєнної агресії та інформаційної війни, розв'язаної РФ, одним із найактуальніших завдань України є ухвалення Закону «Про медіа», що законодавчо закріпить фактичну відповідність Копенгагенським критеріям членства в ЄС. Законодавче врегулювання в галузі медіа стосується базових прав і свобод людини, говорить про наявність вільних медіа, плюралізму доступу до інформації, свідчить про відповідність Копенгагенським критеріям членства. Нині медійна сфера в Україні регулюється законами, прийнятими у 1993–2006 роках, які є застарілими та не відповідають сучасному рівню технологічного медійного розвитку, а деякі форми існування ЗМІ навіть перебувають поза правовим полем. Слід зазначити, що значення масмедіа для суспільства і функціонування держави полягає в інформуванні людей щодо різних питань життєдіяльності, що зумовлено потребою забезпечення стабільності влади. Сьогодні вкрай важливою є роль ЗМІ як головного посередника в діалозі між владою і суспільством, між різними соціально-політичними силами [9, с. 994]. Тому нагальним питанням є дослідження рівня довіри з боку населення до інформації, яку поширюють різні медіаресурси.

За даними Київського міжнародного інституту соціології, до російсько-української війни у січні 2022 року українським ЗМІ довіряли 32% громадян, а не довіряли – 39%. Водночас російським ЗМІ довіряли 3% українців, а не довіряли – 79%. Баланс довіри-недовіри щодо українських ЗМІ становив 7%. Порівняно з груднем 2020 року рівень довіри зріс на два пункти. Російським ЗМІ довіряли 3% респондентів за балансу 75%. Порівняно з груднем 2020 року значущих змін у 2021-му не було. У всіх регіонах більшість опитуваних не довіряла російським ЗМІ [3].

Після початку повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України виник великий попит на отримання повної інформації з боку українського суспільства. Так, завдяки різним медіаресурсам населення постійно відстежує інформацію

про перебіг подій на фронті, цікавиться офіційними заявами представників влади та отримує повідомлення про повітряну тривогу. За даними опитування ОПОРИ, проведеного у травні 2022 року, найбільшу довіру українці мають до телебачення (60,5%), соціальних мереж (майже 54% опитаних) та Інтернету без врахування соціальних мереж (майже 49%). Трохи менше довіри українці висловлюють радію (34%) та друкованим ЗМІ (23%). Не довіряють жодному з джерел інформації близько 5% опитаних [10].

Національна суспільна телерадіокомпанія України у травні 2022 року під час повномасштабної війни зробила замовлення Gradus Research Company на проведення дослідження медіапростору України. Згідно з отриманими результатами, 91% громадян України повідомили, що знають про спільний марафон новин українських телеканалів та 75% опитуваних довіряють йому як джерелу інформації. Майже половина українців (46%) дивляться марафон «Єдині новини» на телеканалі «1+1», ще 29% – на телеканалі «ICTV», 24% – на «Україна 24» і 19% – на телеканалі «Україна». Загалом 77% усіх респондентів отримують інформацію із соціальних мереж, 60% – з інтернет-сайтів. 42% дивляться загальнонаціональне телебачення, 37% дізнаються про події від друзів, родичів, знайомих, колег. 16% громадян переглядають місцеве, регіональне телебачення, 13% – слухають радіо [22]. Як можна побачити із результатів проведених досліджень, населення отримує інформацію як із традиційних ЗМІ, так і через різноманітні інтернет-ресурси. До недавнього часу традиційні засоби масової інформації (газети, телебачення та радіо) займали домінуючу позицію в поширенні інформації і, відповідно, у можливості впливати на зміст політичного порядку денного. Хоча Інтернет та соціальні мережі дозволяють громадськості обмінюватися інформацією, традиційні засоби масової інформації, як і раніше, відіграють роль посередника. Сучасні технології та соціальні мережі створили нові медіасистеми, які здатні формувати політичний дискурс та порядок денний [25]. Діяльність онлайн-медіа поки що не отримала належного законодавчого регулювання. Цю прогалину має заповнити новий Закон «Про медіа».

Регулювання, яке пропонується Законом «Про медіа», повністю узгоджується з відповідними директивами Європейського Співтовариства. Варто зауважити, що законопроект «Про медіа», прийняття якого є необхідним для євроінтеграції України, перебуває на розгляді законодавців вже понад два роки. Вперше законопроект зареєстрували у парламенті 27 грудня 2019 року під номером 2693. У травні 2020 року Верховна Рада відправила його на повторне перше читання. Майже два роки медійний законопроект неодноразово доопрацьовувався профільним комітетом з питань

гуманітарної та інформаційної політики. Нарешті, 23 серпня 2022 року остання редакція законопроекту «Про медіа» № 2693-д була підтримана комітетом і 30 серпня 2022 року Верховна Рада у першому читанні підтримала новий закон [12]. Новий акт є комплексним документом, що прийде на зміну кільком медійним законам. Експерти зазначають, що законопроект «Про медіа» має один із найвищих показників відповідності серед євроінтеграційних законів: редакція першого читання від 2020 року відповідає європейським вимогам на 85% і була схвалена представництвом ЄС, дипломатичними представництвами Швеції, Канади та інших країн [6]. Одним із зобов'язань України в межах угоди про асоціацію з ЄС є ухвалення законодавства про медіа, яке враховує вимоги Директиви № 1808/2018/ЄС [18], упорядковує українське законодавство відповідно до рекомендацій експертів Ради Європи та наближає його до правової бази Євросоюзу [13].

Ще однією з вимог для вступу України до Європейського Союзу є наближення нового Закону «Про медіа» до Директиви про аудіовізуальні медіапослуги [19]. Ця Директива передбачає: обмеження поширення шкідливого контенту, зокрема що стосується дітей, поступове підвищення доступності медіасервісів для осіб з інвалідністю, регулювання платформ спільного доступу до відео, гарантування права на відповідь у разі поширення про особу недостовірних фактів, посилення незалежності та автономності регуляторного органу у сфері аудіовізуальних медіа, зобов'язання держави просувати та вживати заходів із розвитку навичок медіаграмотності, заохочення співрегулювання та сприяння саморегулюванню медіа через кодекси поведінки тощо [4].

На думку Ольги Герасим'юк, Голови Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, в Україні вистачить політичної волі для проведення реформи медійного законодавства в частині його адаптації до європейських норм [2]. Тарас Шевченко, заступник Міністра культури та інформаційної політики України з питань європейської інтеграції, наголосив, що Україна має реагувати на нові виклики інформаційної війни, що ведеться з боку країни-агресора, та мусить мати юридичні засоби захисту на інформаційному фронті. Тому законопроект «Про медіа» має розділ, який дає змогу зупиняти поширення незаконного контенту [15].

Законопроект «Про медіа» пропонує запровадити регуляцію онлайн-медіа. Насамперед ідеться про діяльність блогерів та різних онлайн-платформ (YouTube, Netflix) та соціальних мереж (Facebook, Twitter, Instagram, TikTok). Окремою новелою законопроекту «Про медіа» є поява розділу, присвяченого мовленню громад (community media). Йдеться про аналог європейського тре-

тього сектору мовлення, який існує паралельно із суспільним та комерційним [8].

Олександр Ткаченко, Міністр культури та інформаційної політики, вважає, що український Закон «Про медіа» містить низку новел, що робить його більш сучасним та прогресивним, а також відрізняє від європейського медійного законодавства. Однією з новаторських новел законопроекту «Про медіа» є запровадження процедури спільного регулювання – залучення представників медіаспільноти до участі у врегулюванні важливих питань спільно з Національною радою з питань телебачення і радіомовлення і МКІП. Законопроект містить новелу, присвячену російській агресії, що відповідає викликам сьогодення [14]. У новому законопроекті «Про медіа» вводяться норми, які дозволяють у законний спосіб, не через рішення судів, а користуючись законом, боронити український інформаційний простір від агресії з боку росії. Новий закон «Про медіа», як ніколи на часі на шляху до євроінтеграції України. Медійний ландшафт суттєво змінився: з'явився потужний Інтернет, багато соціальних мереж, стрімінгових сервісів. Все це потребує впорядкування, що допоможе подвоїти зусилля у боротьбі з російськими фейками та дезінформацією. Всі телеканали та інші медіаресурси походженням з держави-агресора будуть заборонені [11].

В окремому розділі законопроекту «Про медіа» вперше на законодавчому рівні вводяться обмеження, пов'язані зі збройною агресією. Йдеться про деталізовану процедуру блокування OTT-сервісів і сервісів провайдерів держави-агресора, а також контенту лінійних каналів держави-агресора на платформах спільного доступу до відео. Нарешті передбачена чітка процедура формування «чорних списків» російських акторів, співаків та інших діячів культури (цією місією зараз займається Служба безпеки України). Законопроект «Про медіа» дає право Національній раді з питань телебачення і радіомовлення звертатись до міжнародних платформ щодо видалення чи обмеження трансляції відеоканалів держав-агресорів. Також законопроектом врегульовується термін дії згаданих обмежень, які триватимуть ще упродовж п'яти років після скасування статусу держави-агресора [5].

Представництво ЄС в Україні висловлює підтримку планам щодо прийняття нового Закону «Про медіа». У разі позитивних висновків Єврокомісії щодо нового медійного законопроекту у жовтні 2022 року є сподівання підтримки Закону «Про медіа» Верховною Радою у другому читанні загалом.

Висновки. У складній геополітичній ситуації України, яка перебуває на перехресті стратегічних інтересів великих держав, необхідно вибудувати свою орієнтовану тільки на власні інтереси політику, що сприятиме тому, що Україна зможе стати

впливовим фактором створення механізму оптимальної моделі безпеки Європи XXI сторіччя, від чого залежить перспектива геополітичного, а значить і міжнародного становища держави [17, с. 20].

Нині Україна має справжню перспективу посісти гідне місце у європейській родині. На цьому етапі в умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну європейська перспектива України є найкращим способом підтримати демократію відповідно до європейських цінностей та інтересів. Робота над законопроектом «Про медіа» стане основою для швидкого і цілісного виконання умов Європейського Союзу в медійній частині й дорожньою картою для впровадження необхідних швидких змін. Новий закон про медіа має створити єдину послідовну та комплексну правову базу, яка призведе до ефективного регульованого медіасередовища [7]. Прийняття нового Закону «Про медіа» є на часі та вкрай важливе для наступних кроків на шляху України до ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Геополітичні орієнтації жителів України: результати телефонного опитування, проведеного 06–20 липня 2022 року. Пресреліз підготовлений заступником директора КМІС Антоном Грушецьким. 29.07.2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1125&page=1&t=3> (дата звернення: 24.08.2022).
2. Герасим'юк О. Законопроект про медіа не регулює діяльності журналістів та не блокує блогерів. 02.08.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3542041-zakonoprojekt-pro-media-ne-reguluedialnosti-zurnalistiv-ta-ne-blokue-blogeriv-gerasimuk.html> (дата звернення: 10.09.2022).
3. Динаміка довіри соціальним інституціям протягом 2020–2021 років: результати телефонного опитування. 26.01.2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1093&page=1> (дата звернення: 10.09.2022).
4. Експерти обговорили оновлений законопроект «Про медіа», який має стати ще одним кроком до вступу України в ЄС. 02 серпня 2022. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/experts-discussed-the-updated-draft-law-on-media-which-should-be-another-step-towards-ukraine-s-accession-to-the-eu> (дата звернення: 11.09.2022).
5. Законопроект «Про медіа» урегулює обмеження ретрансляції російських каналів. 02 серпня 2022. URL: <https://detector.media/rinok/article/201518/2022-08-02-zakonoprojekt-pro-media-uregulovuiue-obmezhenya-retranslyatsii-rosiyskykhanaliv/> (дата звернення: 08.09.2022).
6. Кравчук Євгенія. Рада має ухвалити закон про медіа восени. 02.08.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3541927-rada-mae-uhvaliti-zakon-pro-media-voseni-deputatka.html> (дата звернення: 10.09.2022).
7. Крок до вступу України в ЄС. Експерти обговорили оновлений законопроект про медіа. 03.08.2022. URL: <https://www.nrada.gov.ua/krok-do-vstupu-ukrayiny-v-yes-eksperty-obgovoryly-onovlenyj-zakonoprojekt-pro-media/> (дата звернення: 05.09.2022).

8. М'ясникова Катерина, НАМ: Законопроект «Про медіа» уніфікує регулювання медіаіндустрії. 09 вересня 2022. URL: <https://detector.media/infospace/article/202571/2022-09-09-kateryna-myasnykova-nam-zakonoproiekt-pro-media-unifikuie-regulyuvannya-mediaindustrii/> (дата звернення: 10.09.2022).

9. Матвієнків С.М. Регіональні медіа: дефініція поняття та особливості функціонування в умовах російсько-української війни 2022 року. Російсько-українська війна (2014–2022 рр.): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та правові аспекти : наукова монографія. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2022. 1436 с.

10. Медіаспоживання українців в умовах повномасштабної війни. Опитування ОПОРИ. 01 червня 2022. URL: https://www.oporua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintsiv-v-umovakh-rovnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori (дата звернення: 20.08.2022).

11. Проект Закону «Про медіа»: основні новації. 02 серпня 2022. URL: <https://www.mkip.gov.ua/news/7476.html> (дата звернення: 12.09.2022).

12. Проект Закону про медіа 2693-д від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353 (дата звернення: 12.09.2022).

13. Стефанішина Ольга. Новий закон про медіа має закріпити відповідність Копенгагенським критеріям членства в ЄС. 02.08.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3541977-uhvalenna-zakonu-pro-media-zakripit-vidpovidnist-ukraini-kopengagenskim-kriteriam-clenstva-v-es-stefanisina.html> (дата звернення: 20.08.2022).

14. Ткаченко О. Законопроект про медіа зазнав суттєвих змін – фактично він буде перевнесений у Раду. 18.08.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3553313-tkachenko-zakonoproiekt-pro-media-zaznav-suttevih-zmin-fakticno-vin-bude-perevnesenij-v-radu.html> (дата звернення: 10.09.2022).

15. Шевченко Тарас. Новий закон про медіа. 22.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3534538-novij-zakon-pro-media-u-mkip-rozpovili-pro-osoblivosti-i-jmovirni-termini-uhvalenna.html> (дата звернення: 07.09.2022).

16. Шмаленко Ю.І. Європейський вибір як ключовий геополітичний пріоритет України. *Актуальні проблеми політики* : збірник наукових праць. Одеса : Астропринт, 2007, № 30, С. 131–136.

17. Шмаленко Ю.І. Перспективи інтеграції України до Нової Європи. *Бористен*, 2006, № 12 (186), С. 19–20.

18. Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj> (дата звернення: 07.09.2022).

19. Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services. 18/12/2018.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/13/oj> (дата звернення: 07.09.2022).

20. Dorina Baltag. Ukraine's EU membership: still some way off. 3rd March 2022. URL: <https://socialeurope.eu/ukraines-eu-membership-still-some-way-off> (дата звернення: 08.09.2022).

21. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/> (дата звернення: 07.09.2022).

22. Gradus Research Company. Скринінг українського суспільства протягом повномасштабної війни. 2-й етап. Травень 2022 р. URL: <https://www.nrada.gov.ua/75-ukrayintsiv-doviryayut-telemarafonu-yedyni-novyny-doslidzhennya-gradus-research-company/> (дата звернення: 10.09.2022).

23. Marie-Eve Bélanger. Why Ukraine's EU candidate status is far from just a symbolic gesture. June 27th, 2022. URL: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/06/27/why-ukraines-eu-candidate-status-is-far-from-just-a-symbolic-gesture/> (дата звернення: 05.09.2022).

24. Read-out of the College meeting / EC press conference by EC President Ursula von der LEYEN and Commissioner Olivér VÁRHELYI on the EU membership applications by Ukraine, Moldova and Georgia. 17 June 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_3822 (дата звернення: 07.09.2022).

25. Shmalenko Iuliia, Yeftieni Natalia, Semenets-Orlova Inna. Impact of Social Media Influencers on Public Policy and Political Discourse. In: *International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021)*. Atlantis Press, 2021. P. 88–93.

REFERENCES:

1. Hrushetskyi, Anton (2022). Heopolitychni orientatsii zhyteliv Ukrainy: rezultaty telefonnoho opytuvannia, provedenoho 06–20 lypnia 2022 roku. Presreliz KMIS . Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1125&page=1&t=3> [in Ukrainian].

2. Herasymiuk, O. (2022). Zakonoproiekt pro media ne rehuiliue diialnosti zhurnalistiv ta ne blokuie bloheriv. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3542041-zakonoproiekt-pro-media-ne-regulue-dialnosti-zhurnalistiv-ta-ne-blokuie-bloheriv-gerasimuk.html> [in Ukrainian].

3. Dynamika doviry sotsialnym instytutsiam protiahom 2020–2021 rokiv: rezultaty telefonnoho opytuvannia. (2022). Retrieved from: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1093&page=1> [in Ukrainian].

4. Eksperty obhovoryly onovleni zakonoproiekt «Pro media», yaki maie staty shche odnym krokom do vstupu Ukrainy v YeS. (2022) Retrieved from: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/experts-discussed-the-updated-draft-law-on-media-which-should-be-another-step-towards-ukraine-s-accession-to-the-eu> [in Ukrainian].

5. Zakonoproiekt «Pro media» urehulovuie obmezhenia retransliatsii rosiiskykh kanaliv.

- (2022). Retrieved from: <https://detector.media/rinok/article/201518/2022-08-02-zakonoproiekt-pro-media-uregulovui-obmezheniya-retranslyatsii-rosiyskykh-kanaliv/> [in Ukrainian].
6. Kravchuk, Yevheniia. (2022). Rada maie ukhvalyty zakon pro media voseny. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3541927-rada-mae-uhvaliti-zakon-pro-media-voseni-deputatka.html> [in Ukrainian].
7. Krok do vstupu Ukrainy v YeS. Eksperty obhovoryly onovlenyi zakonoproiekt pro media. (2022). Retrieved from: <https://www.nrada.gov.ua/krok-do-vstupu-ukrayiny-v-yes-eksperty-obgovoryly-onovlenyj-zakonoproiekt-pro-media/> [in Ukrainian].
8. Miasnykova Kateryna, NAM: Zakonoproiekt «Pro media» unifikuiye rehulivannia mediaindustrii. (2022). Retrieved from: <https://detector.media/infospace/article/202571/2022-09-09-kateryna-miasnykova-nam-zakonoproiekt-pro-media-unifikuiye-regulyuvannya-mediaindustrii/> [in Ukrainian].
9. Matviienkiv, S.M. (2022). Rehionalni media: definitsiia poniattia ta osoblyvosti funktsionuvannia v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku. Rosiisko-ukrainska viina (2014–2022 rr.): istorychni, politychni, kulturno-osvitni, relihiini, ekonomichni ta pravovi aspekty: naukova monohrafiia. Ryha, Latviia: “Baltija Publishing”. 1436 p. [in Ukrainian].
10. Mediaspozhyvannia ukraintziv v umovakh povnomasshtabnoi viiny. Opytuvannia OPORY. (2022). Retrieved from: https://www.oporua.org/report/polit_ad/24068-mediaspozhyvannia-ukrayintziv-v-umovakh-povnomasshtabnoyi-viini-opituvannia-opori [in Ukrainian].
11. Proiekt Zakonu «Pro media»: osnovni novatsii. (2022). Retrieved from: <https://www.mkip.gov.ua/news/7476.html> [in Ukrainian].
12. Proiekt Zakonu pro media 2693-d vid 02.07.2020. Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69353 [in Ukrainian].
13. Stefanishyna, Olha. (2022). Novyi zakon pro media maie zakriptyty vidpovidnist Kopenhenskym kryteriiam chlenstva v YeS. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3541977-uhvalenna-zakonu-pro-media-zakripit-vidpovidnist-ukraini-kopengagenskim-kriteriiam-clenstva-v-es-stefanisina.html> [in Ukrainian].
14. Tkachenko, O. (2022). Zakonoproiekt pro media zaznav suttievkykh zmin – faktychno vin bude perevnesenyi v Radu. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3553313-tkachenko-zakonoproiekt-pro-media-zaznav-suttevih-zmin-faktychno-vin-bude-perevnesenij-v-radu.html> [in Ukrainian].
15. Shevchenko, Taras. (2022). Novyi zakon pro media. 22.07.2022. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3534538-novij-zakon-pro-media-u-mkip-rozpovili-pro-osoblivosti-i-jmovirni-termi-uhvalenna.html> [in Ukrainian].
16. Shmalenko, Yu.I. (2007). Yevropeyskyi vybir yak kliuchovi heopolitychni priorytet Ukrainy. Aktualni problemy polityky: Zb. nauk. prats. Odesa: Astroprynt, 2007, № 30, P. 131–136 [in Ukrainian].
17. Shmalenko, Yu.I. (2006) Perspektyvy intehratsii Ukrainy do Novoi Yevropy. Borysten, 2006, № 12 (186), P. 19–20 [in Ukrainian].
18. Directive (EU) 2018/1808 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 amending Directive 2010/13/EU on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) in view of changing market realities. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1808/oj>.
19. Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of certain provisions laid down by law, regulation or administrative action in Member States concerning the provision of audiovisual media services. 18/12/2018. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2010/13/oj>.
20. Dorina, Baltag. (2022). Ukraine's EU membership: still some way off. 3rd March 2022. Retrieved from: <https://socialeurope.eu/ukraines-eu-membership-still-some-way-off>.
21. European Council conclusions on Ukraine, the membership applications of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia, Western Balkans and external relations, 23 June 2022. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/23/european-council-conclusions-on-ukraine-the-membership-applications-of-ukraine-the-republic-of-moldova-and-georgia-western-balkans-and-external-relations-23-june-2022/>.
22. Gradus Research Company. (2022). Skrynih ukrainskoho suspilstva protiahom povnomasshtabnoi viiny. 2-y etap. Traven 2022 r. Retrieved from: <https://www.nrada.gov.ua/75-ukrayintziv-doviryayut-telemarafonu-yedyni-novyny-doslidzhennya-gradus-research-company/> [in Ukrainian].
23. Marie-Eve Bélanger. (2022) Why Ukraine's EU candidate status is far from just a symbolic gesture. June 27th, 2022. Retrieved from: <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2022/06/27/why-ukraines-eu-candidate-status-is-far-from-just-a-symbolic-gesture/>.
24. Read-out of the College meeting / EC press conference by EC President Ursula von der LEYEN and Commissioner Olivér VÁRHELYI on the EU membership applications by Ukraine, Moldova and Georgia. 17 June 2022. Retrieved from: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_22_3822.
25. Shmalenko, I., Yeftieni, N., & Semenets-Orlova, I. (2021, December). Impact of Social Media Influencers on Public Policy and Political Discourse. In *International Conference on Social Science, Psychology and Legal Regulation (SPL 2021)* (pp. 88–93). Atlantis Press.

Legislative regulation of the media sphere in Ukraine as important step for Ukraine to join the EU

Shmalenko Iuliia Ivanivna

Ph.D. in Political Science,
Associate Professor at the Department
of Sociology
National University "Odesa Law Academy"
Akademichna str., 2,
Odesa, Ukraine

Matviienkiv Svitlana Mykolaivna

Ph.D. in Political Science,
Associate Professor at the Department
of Political Institutes and Processes
Vasyl Stefanyk Precarpathian National
University
Shevchenko str., 57,
Ivano-Frankivsk, Ukraine

For Ukraine, the European integration path is relevant and even fateful, modern security challenges, in particular in the information sphere, are a matter of the survival of the state and nation existence. The aim of the paper is to study the problems of legislative regulation of the media sphere in Ukraine, which is an important prerequisite for Ukraine's join the EU. The paper, using a number of methods (historical, descriptive, sociological, analysis and synthesis), investigates the problems that arise on the way to the European integration of Ukraine, in particular in terms of bringing media legislation to the standards of the European Union, analyzes the history of the law-making process of regulating the media sphere of Ukraine.

One of the requirements for Ukraine's accession to the EU is the adoption of a new law "On Media", the discussion of which has been ongoing for the past two years. The large-scale invasion of the Russian Federation accelerated the European integration processes in Ukraine. Having received the status of a candidate for the European Union in June 2022, Ukraine began to more actively implement European integration reforms, in particular, in the media space. In August 2022, the parliament adopted the draft Law "On media" No. 2693-d in the first reading.

The new media draft Law "On Media" has certain problematic aspects and was criticized by a number of Ukrainian politicians and experts at the discussion stage. Taking into account experts' warnings about increasing the powers of the National Council on Television and Radio Broadcasting, the new draft law provides for a number of transparent regulatory procedures: procedural issues of the National Council's activities are simplified, the sanctions system becomes clearer and fairer, the procedure for obtaining permits is simplified and more transparent, online media are subject to regulation, whose registration will be voluntary.

The draft Law "On Media" in no way provides for the reduction of quotas for the Ukrainian language on the air and relaxation of restrictions on Russian cultural products. The latest version of the draft Law "On Media" protects Ukraine's national interests in the media sphere: it bans the media of the occupying state, provides a mechanism for combating hostile OTT services, and introduces the procedure for forming "black lists" at the legislative level.

The adoption of the law "On Media" is expected in the near future, which will contribute to the creation of a comprehensive legal framework for effective regulation of the media space. The new Law "On Media" meets today's challenges and is a media road map on Ukraine's path to the EU.

Key words: European choice of Ukraine, European integration reforms, media legislation, mass media, media space, national security.

Явір Віра Анатоліївна

Удосконалення політико-правового забезпечення захисту прав національних меншин як вимога євроінтеграції України

УДК 323.1

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-спец.21>

Явір Віра Анатоліївна
доктор політичних наук, провідний
науковий співробітник
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
вул. Трьохсвятительська, 4,
Київ, Україна

Актуальність проблематики дослідження обумовлена тим, що у червні 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Водночас Єврокомісія висунула низку умов, серед яких – завершити реформу законодавства щодо національних меншин згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії та імплементувати негалицькі, ефективні механізми його реалізації. Європейський Союз дуже послідовний у дотриманні демократичних свобод і стандартів, захисті прав людини незалежно від певних ознак, невід'ємною частиною якого є захист прав національних меншин. Концептуалізація шляхів задоволення вимог євроінтеграції у частині вдосконалення законодавчої бази захисту прав національних меншин в Україні є метою цього дослідження. Використовується системний метод у поєднанні з концептуальним аналізом для формування цілісного бачення досліджуваної проблеми.

В результаті пропонується: 1) удосконалення всієї системи забезпечення прав національних меншин в Україні та приведення її у відповідність до європейських критеріїв шляхом прийняття нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні», політико-правового наповнення інституту національно-культурної автономії, запровадження переліку (реєстру) національних меншин і процедури набуття статусу національної меншини та внесення змін до ст. 11 Конституції України, яка надає особливого статусу мові російської національної меншини; 2) удосконалення законодавчої бази протидії дискримінації та ксенофобії в Україні шляхом внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» та змін до ст. 161 Кримінального кодексу України; 3) узгодження та систематизація політико-правової бази етнополітики України шляхом прийняття стратегії або концепції етнополітики України та здійснення ієрархізації всього масиву нормативних актів етнополітики України; 4) посилення інституційного забезпечення захисту прав національних меншин, що залишається окремою вимогою євроінтеграції України вже багато років поспіль, яку пропонується задовольнити шляхом створення профільного Міністерства етнополітики України.

Доведено, що удосконалення захисту прав національних меншин в Україні для забезпечення успішної євроінтеграції не обмежується лише прийняттям нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні», а охоплює ширше коло питань і передбачає урахування етнополітичних викликів, які стоять перед Україною.

Ключові слова: Європейський Союз, євроінтеграція України, національні меншини, етнополітика.

Вступ. Європейський Союз дуже послідовний у дотриманні демократичних свобод і стандартів, захисті прав людини незалежно від певних ознак, невід'ємною частиною якого є захист прав національних меншин. Це питання порушується Договором про Європейський Союз, де вказується, що ЄС заснований на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави і дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин [1]. Відтак європейська інтеграція будь-якої держави, яка прагне членства в Євроспільноті, передбачає дотримання встановлених демократичних стандартів забезпечення прав національних меншин, яке здійснюється в межах етнополітичної політики і охоплює широке коло питань.

І Україна не стала винятком з цього правила: антидискримінаційні умови, що стосувалися національних меншин, увійшли до Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України (2010). Також демократичні стандарти захисту прав національних меншин зафіксовані в Угоді про асоціацію

між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2014). Зокрема, Україна засвідчила відданість тісним і тривалим відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, а саме на повазі до прав людини і основоположних свобод, у тому числі прав осіб, які належать до національних меншин, недискримінації осіб, які належать до меншин, і повазі до різноманітності... [2]

При цьому політика держави щодо національних меншин має не лише загальнодемократичні універсальні риси, а й національні унікальні, які у законодавстві фіксують особливості національного складу, етнополітичних реалій та викликів, які постають на певних етапах етнополітичного розвитку та державотворення. Наразі одним з головних викликів є російсько-українська війна, яка суттєво ускладнює задоволення умов євроінтеграції. Однак інтеграція до ЄС є цивілізаційним вибором України, що знайшов відображення в Основному Законі і обов'язково буде реалізований.

Концептуалізація шляхів задоволення вимог євроінтеграції у частині вдосконалення законодавчої бази захисту прав національних меншин в Україні є **метою** цього дослідження.

Методи дослідження. Найчастіше у статті використовується системний метод, який у поєднанні з концептуальним аналізом, дає змогу сформулювати цілісне бачення досліджуваної проблеми – реформування законодавчої бази захисту прав національних меншин відповідно до вимог євроінтеграції та етнополітичних викликів.

Результати. Удосконалення політико-правового забезпечення захисту прав національних меншин має здійснюватися з урахуванням як вітчизняного досвіду етнополітичного та етнонаціонального розвитку, так і напрацьованих та апробованих міжнародною спільнотою принципів та підходів, утверджувати європейську ідентичність, базуватися на незворотності європейського та євроатлантичного курсу України. Захист національних меншин належить до сфери етнополітики України.

Відтак пріоритетним завданням етнополітики України є розробка адекватної законодавчої бази, яка, з одного боку, відповідатиме реаліям та викликам етнополітичної сфери та сфери етнонаціональних відносин, а з іншого – наближуватиме Україну до вимог євроінтеграції, зокрема реалізації положень ратифікованих міжнародно-правових документів, насамперед Рамкової Конвенції Ради Європи про захист прав національних меншин [3].

Україна опинилася перед дилемою, позаяк етнополітика держави, зацікавленої у збереженні територіальної цілісності, уникненні міжетнічних і етнополітичних конфліктів, має бути спрямована на нейтралізацію найбільш загрозливих викликів за участю етнічного фактора. Об'єктами підвищеної уваги повинні стати латентні причини міжетнічних та етнополітичних конфліктів, етнотериторіальні претензії сусідніх держав, їх вплив на етнонаціональні відносини, зокрема спроби використання тієї чи іншої національної меншини України для сепаратизації регіонів або ж тиску на етнополітичний курс держави. Ці спроби базуються не лише на етнічній, а й на мовній ідентифікації національних меншин. Відома фраза «Росія закінчується там, де закінчується російська мова» [4] очільника держави-агресора, яка у 2022 р. перейшла від гібридної до відкритої війни проти України, набула нового змісту. Війна, в якій фактор мовної ідентифікації став підставою для захоплення територій, суттєво ускладнює удосконалення забезпечення та реалізацію прав національних меншин на вивчення та володіння рідними мовами відповідно до європейських стандартів.

У червні 2022 р. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Водночас Єврокомісія висунула низку умов, серед яких – завершити реформу законодавства щодо національних мен-

шин згідно з рекомендаціями Венеціанської комісії та імплементувати негайні, ефективні механізми його реалізації [5]. ЄС закликає Україну імплементувати рекомендації Венеційської комісії, що стосуються: 1) ухвалення нової редакції закону про національні меншини; 2) забезпечення балансу між зміцненням української мови та захистом мовних прав меншин, зокрема в сфері освіти. Друге питання перебуває у площині мовної політики і тісно пов'язане з викликами територіальної цілісності України в межах російсько-української війни, тому заслуговує стати об'єктом окремого дослідження. Наразі зосередимося на змінах та реформуванні етнонаціонального законодавства, які суттєво можуть покращити рівень захисту національних меншин в Україні, особливо його практичний бік, і наблизити Україну до демократичних стандартів ЄС. Адже головна проблема етнополітики України полягає у прогалинах політико-правового забезпечення, які стали очевидними в умовах паралельних процесів європейської інтеграції та російсько-української війни.

Удосконалення політико-правового забезпечення захисту прав національних меншин як задоволення однієї з вимог євроінтеграції України передбачає досягнення низки цілей. 1. Вдосконалення всієї системи забезпечення прав національних меншин в Україні та приведення її у відповідність до європейських критеріїв. Попри демократичний характер законодавча база етнополітики продовжує перебувати на перших етапах формування, не забезпечуючи адекватного захисту прав національних меншин, збереження та реалізації їх етнокультурної самобутності. Україні катастрофічно бракує необхідних політико-правових механізмів для цього. На порядку денному оновлення, модернізація законодавства про національні меншини, яке наразі не забезпечує сучасного рівня захисту національних меншин, що відповідає Рамковій Конвенції Ради Європи про захист національних меншин. Для досягнення цієї цілі рекомендується реалізація таких завдань:

1) прийняття нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні». На момент прийняття (1992 р.) йшлося швидше про законодавче закріплення, ніж про особливості практичної реалізації прав національних меншин України. Важливо було закласти підвалини основних демократичних інститутів, які в подальшому мали, але не стали розвиватися. Чинний закон – загальний, декларативний, потребує політико-правового наповнення та осучаснення змісту. Законодавча база із захисту прав національних меншин є недостатньою для запобігання політизації етнічностей та нейтралізації гібридних загроз. Є нагальна необхідність уточнення, деталізації статусу національних меншин, закріплення прав та законодавчих процедур їх реалізації. Створення дієвої системи захисту

прав національних меншин на основі нової редакції рамкового закону є невід'ємним кроком України на шляху до Європейського Союзу;

політико-правове наповнення інституту національно-культурної (етнокультурної) автономії національної меншини в Україні. Етнокультурна автономія є унікальним інститутом забезпечення прав національних меншин, який містить різноманітний набір можливостей та важелів захисту прав національних меншин. Вона є складовою частиною громадянського суспільства, її роль та значення виходять за межі задоволення прав національних меншин. Етнокультурна автономія формується не на території компактного проживання національної меншини, а на території всієї держави і не призводить до зміни адміністративно-територіального поділу країни [6]. Екстериторіальний характер етнокультурної автономії дає можливість поєднувати єдність держави із зміцненням єдності національних меншин. Українське законодавство не містить чіткої правової бази функціонування етнокультурної автономії. Тому окремі національні меншини під виглядом етнокультурної автономії намагаються сформувані етнотериторіальні автономії у складі унітарної України, такими своїми діями дискредитуючи національно-культурну форму автономії. Вони надають перевагу етнотериторіальному самовизначенню, оскільки каналів для реалізації «безпечного», національно-культурного самовизначення в Україні немає. Через відсутність процедури реалізації інститут національно-культурної автономії в Україні не застосовується і перетворюється на предмет політичних спекуляцій. Тоді як на шляху України до ЄС актуалізується питання впровадження конкретних дієвих механізмів захисту прав національних меншин [7];

2) запровадження переліку (реєстру) національних меншин та процедури набуття статусу національної меншини. Правовою прогалиною системи політико-правового захисту прав національних меншин є і відсутність процедури набуття громадянами, які ідентифікують себе як представників національної меншини, цього статусу [8]. Українським законодавством не передбачений офіційний перелік (реєстр) визнаних в Україні національних меншин, не врегульований порядок визначення національних меншин. Це призводить до процесів політизації етнічності в середовищі окремих етнопільнот, які звинувачують владу у порушенні своїх прав внаслідок відмови у визнанні національною меншиною. Право на національну самоідентифікацію є невід'ємним правом людини, але законодавче закріплення ідентифікації представників групи національною меншиною в Україні не передбачено;

3) внесення змін до ст. 11 Конституції України. Цією статтею «в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України». Необхідно

вилучити російську мову, адже – це мова однієї з багатьох національних меншин України, яка не потребує особливого захисту, оскільки є державною мовою у сусідній країні, не перебуває на межі зникнення. Виокремлення її в Основному Законі означає дискримінацію мов інших національних меншин, що неприпустимо для України як держави-кандидата на вступ до ЄС.

2. Вдосконалення законодавчої бази протидії дискримінації та ксенофобії в Україні. Для досягнення цієї цілі рекомендується виконання таких завдань:

1) внесення змін до Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» в частині конкретизації положень. Україна, оголосивши курс на європейську інтеграцію, вже багато років має проблеми з імплементації європейських стандартів в національне законодавство. ЄС, не спостерігаючи поступу в протидії дискримінації, закріпив ухвалення всеосяжного антидискримінаційного закону головною умовою лібералізації візового режиму. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» було прийнято в 2013 р. нашвидкуруч без широкого обговорення антидискримінаційних положень, він позиціонувався більше як формальне виконання вимог ЄС, а не подолання явища дискримінації. Наразі антидискримінаційний закон містить чимало недоліків, які ускладнюють його застосування: неточність формулювань та визначень форм дискримінації, що комплікує притягнення до відповідальності винних й захист постраждалих від дискримінації; брак практичних механізмів реалізації положень антидискримінаційного законодавства [9]. Антидискримінаційний закон більше спрямований на формування засад антидискримінаційної політики, ніж на боротьбу з конкретними проявами дискримінації в українському суспільстві [10]. А Цивільний кодекс і Кодекс про адміністративні правопорушення практично не містять кваліфікації суто дискримінаційних правопорушень;

2) внесення змін до ст. 161 Кримінального кодексу України. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості неодноразово висловлювати стурбованість неефективністю кримінальних антидискримінаційних норм українського законодавства, які поширюються лише на громадян та потребують доведення умисності дій правопорушника (ст. 161 ККУ), тому рідко застосовуються у судочинстві. Незважаючи на те, що згідно з Конституцією чинні міжнародні договори, в тому числі антидискримінаційні, згоду на обов'язковість яких дала Україна, є частиною національного законодавства, практика застосування норм прямої дії в українських судах не є поширеною. Українська судова система досі залишається замкнутою, інтровертною.

Тому спорадичні справи притягнення до відповідальності за дискримінаційні злочини набувають розголосу в ЗМІ. Так, Личаківський районний суд Львова в листопаді 2021 р. постановив стягнути 40 тис. грн моральної компенсації з мешканки Львова В. Гук, яка ображала сусідку-лівійку і вживала щодо неї та її дитини расистські висловлювання [11]. Зокрема, обвинувачена систематично називала громадянку Лівії, яка законно перебуває в Україні, «чорною мавпою», «чуркою», голосно стукала у двері її квартири та штовхала візок з її дитиною. Суд побачив в діях В. Гук ознаки дискримінації за кольором шкіри, які завдали потерпілій емоційні та психічні страждання. Але факт притягнення до відповідальності за дискримінаційні дії, який має бути звичною справою в судовій практиці, широко обговорювався в публічному просторі.

3. Узгодження та систематизація політико-правової бази етнополітики України. Досягнення цієї цілі можливе шляхом реалізації таких завдань:

1) прийняття стратегії або концепції етнополітики України. Необхідно прийняти політико-правовий документ стратегічного характеру, який зафіксує демократичні засади державної етнополітики: визначить цілі, завдання, пріоритети та механізми її реалізації [12]. Системний, стратегічний документ у сфері етнополітики дозволив би оцінити реальну ситуацію в етнонаціональній сфері, виявити ресурси, окреслити головні виклики, концептуалізувати завдання та напрацювати механізми, що сприятимуть досягненню визначеної мети, в тому числі поліпшення захисту прав національних меншин в Україні [13]. Він також має зафіксувати особливості розвитку моделі етнополітики України, її відповідність реаліям етнонаціональних відносин і викликам етнополітичної безпеки, концептуальні засади розвитку етнонаціонального законодавства, імплементацію норм міжнародного права в сфері захисту національних меншин та вдосконалення системи правового регулювання етнонаціональних процесів у поліетнічному українському суспільстві. Стратегія етнополітики України стане основою для напрацювання нових нормативно-правових актів та внесення змін до чинних законів, які покликані забезпечувати: протидію деструктивним етнополітичним явищам (етнополітичній дезінтеграції, сепаратизму, етнополітичним конфліктам, ксенофобії), гармонізацію етнонаціональних відносин в Україні, консолідацію української нації, удосконалення захисту прав національних меншин. Подальший же розвиток відбуватиметься шляхом прийняття окремих профільних законів на основі стратегічного документа;

2) здійснення ієрархізації, впорядкування політико-правової бази етнополітики України. Проблеми відсутності структурованої (на законодавчому рівні) ієрархії політико-правових документів етнонаціональної сфери і точкової відповіді на

виклики призвели до того, що окремі питання отримують високий рівень законодавчого регулювання на тлі ігнорування інших. В результаті маємо Стратегію утвердження української національної та громадянської ідентичності (2021 р.), Стратегію національно-патріотичного виховання (2019 р.), Стратегію сприяння реалізації прав і можливостей осіб, які належать до ромської національної меншини, в українському суспільстві до 2030 р. за відсутності загального стратегічного документа в сфері етнополітики України. Такий підхід порушує ієрархію політико-правових документів: вужча проблема формування громадянської ідентичності чи національно-патріотичного виховання не потребує прийняття окремої стратегії політики її формування, натомість вся державна етнополітика України потребує, але не отримує.

4. Реформування інституційної структури системи захисту національних меншин та всієї етнополітики загалом. У Стратегії національної безпеки України визнається джерелом загроз незалежності України, її суверенітету і демократії недостатня ефективність державних органів, що ускладнює вироблення і реалізацію ефективної політики [14]. Це безпосередньо стосується етнонаціональної сфери. ЄС, висуваючи вимоги щодо зміни законодавства про національні меншини, наголошує, що для належного забезпечення прав національних меншин необхідне й інституційне забезпечення. Наявність окремо визначеного органу, який забезпечуватиме виконання законодавства є одним з кроків успішного реформування сфери захисту прав національних меншин.

Досягнення цієї цілі можливе шляхом створення профільного Міністерства етнополітики України. Зараз в Україні відсутній єдиний орган виконавчої влади, відповідальний за формування, реалізацію, моніторинг та контроль ефективності державної етнополітики України, що негативно позначається на всіх складових цієї політики, включаючи сферу консолідації нації, захисту прав національних меншин, протидії етнополітичним викликам, дискримінації та ксенофобії.

У 2014 р. Кабінет Міністрів України запровадив посаду Урядового уповноваженого з питань етнонаціональної політики, яка наступного року була ліквідована. У 2019 р. була створена Державна служба України з етнополітики та свободи совісті як центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері міжнаціональних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні [15]. З 2020 р. Державній службі України з етнополітики та свободи совісті передано її профільні функції від Міністерства культури та інформаційної політики України.

З огляду на важливість державної етнополітики у структурі внутрішньої політики України для її комплексного формування, координації та реаліза-

ції необхідно удосконалити інституційну структуру забезпечення шляхом відтворення профільного Міністерства етнополітики України, що стане центральним органом виконавчої влади у сфері етнополітики. На формуванні такого єдиного органу наполягають міжнародні моніторингові інституції Ради Європи.

Висновки. Удосконалення політико-правового забезпечення захисту прав національних меншин задля забезпечення успішної євроінтеграції України не обмежується лише прийняттям нової редакції Закону України «Про національні меншини в Україні». Цей процес набагато складніший і комплексний – він передбачає розробку і імплементацію в українське етнопонаціональне законодавство цілої низки політико-правових механізмів, реформування інституційної структури етнополітики та прийняття стратегічного документа, який зафіксує демократичні засади державної етнополітики, створить політико-правову базу для гармонійного поєднання інтересів усіх етнічних складових політичної нації, яка ляже в основу реформування законодавства, у тому числі щодо захисту прав національних меншин. Інакше формальне задоволення євроінтеграційних вимог шляхом поспішного прийняття нової редакції закону про національні меншини може призвести до повторення ситуації з антидискримінаційним законом, який приймався більше задоволення умов лібералізації візового режиму з ЄС, аніж для боротьби з дискримінацією в практичній площині його реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *EU law*. URL: <https://bit.ly/3RZe6A0>.
2. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. *An official website of the European Union*. URL: <https://bit.ly/3U51SHU>
3. Кресіна І.О., Лойко Л.І., Явір В.А. Концепція державної етнопонаціональної політики України (Проект). *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 65–73.
4. Марусик Т. «Росія закінчується там, де закінчується російська мова». Але не для нинішньої влади України? *Радіо Свобода*. URL: <https://bit.ly/3d5Vlwe>.
5. EU Commission's Recommendations for Ukraine's EU candidate status. *An official website of the European Union*. URL: <https://bit.ly/3B7DSv7>
6. Етнокультурна автономія як інститут забезпечення прав національних меншин: світовий досвід і Україна: наукова записка / Кресіна І.О та ін. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2018. С. 105.
7. Кресіна І. О. Статус національних меншин як фактор етнокультурного розколу України. *Держава і право*. 2013. Вип. 59. С. 457.
8. Вітман К.М. Модернізація законодавства про національні меншини в Україні. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Т. 13. С. 172.

9. Вітман. К.М. Порівняльний аналіз українського та молдовського антидискримінаційних законів. *Держава і право*. 2013. № 61. С. 382.

10. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 32. Ст. 412.

11. Іммігрантка з Лівії засудила львів'янку за расистські образи. *ZAXID.NET*. URL: <https://bit.ly/3ddcB2t>.

12. Лендел Р.А. Особливості формування та впровадження етнопонаціональної політики в Україні. *Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса : НУ «ОЮА», 2015. С. 123.

13. Котигоренко В., Панчук М. Проблеми термінології законодавства, що регулює етнопонаціональні відносини в Україні. *Український соціум*. 2020. № 1(72). С. 9.

14. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

15. Про Державну службу України з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dcss.gov.ua/about/>

REFERENCES:

1. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. *EU law*. URL: <https://bit.ly/3RZe6A0>.
2. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. *An official website of the European Union*. URL: <https://bit.ly/3U51SHU>
3. Kresina I.O., Loyko L.I., Yavir V.A. (2010). Kontseptsiya derzhavnoyi etnonatsional'noyi polityky Ukrayiny (Proekt). *Politychnyy menedzhment*. № 2. S. 65–73. [in Ukrainian].
4. Marusyk T. (2021). «Rosiya zakinchuyet'sya tam, de zakinchuyet'sya rosiys'ka mova». Ale ne dlya nynishn'oyi vlady Ukrayiny? [«Russia ends where the Russian language ends.» But not for the current government of Ukraine?]. *Radio Svoboda*. URL: <https://bit.ly/3d5Vlwe>. [in Ukrainian].
5. EU Commission's Recommendations for Ukraine's EU candidate status. *An official website of the European Union*. URL: <https://bit.ly/3B7DSv7>.
6. Etnokul'turna avtonomiya yak instytut zabezpechennya prav natsional'nykh menshyn: svitovyy dosvid i Ukrayina: naukova zapyska. [Ethnocultural autonomy as an institution for ensuring the rights of national minorities: world experience and Ukraine: scientific note]. / Kresina I.O ta in. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V.M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 2018. S. 105. [in Ukrainian].
7. Kresina I. O. (2013). Status natsional'nykh menshyn yak faktor etnokul'turnoho rozkolu Ukrayiny. [The status of national minorities as a factor in the ethnocultural division of Ukraine]. *Derzhava i pravo*. Vyp. 59. S. 457. [in Ukrainian].
8. Vitman K.M. (2013). Modernizatsiya zakonodavstva pro natsional'ni menshyny v Ukrayini. [Modernization of legislation on national minorities in Ukraine.] *Naukovi pratsi Natsional'noho universytetu*

“Odes'ka yurydychna akademiya”. T. 13. S. 172. [in Ukrainian].

9. Vitman. K.M. (2013). Porivnyal'nyy analiz ukrayins'koho ta moldovs'koho antydyskryminatsiynykh zakoniv. [Comparative analysis of Ukrainian and Moldovan anti-discrimination laws]. *Derzhava i pravo*. № 61. S. 382. [in Ukrainian].

10. Pro zasady zapobihannya ta protydyi dyskryminatsiyi v Ukrayini: Zakon Ukrayiny. [On the principles of preventing and countering discrimination in Ukraine: Law of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*. 2013. № 32. St. 412. [in Ukrainian].

11. Immihrantka z Liviyi zasudyta l'viv'yanku za rasysts'ki obrazu. [An immigrant from Libya condemned a Lviv woman for racist insults]. *ZAXID.NET*. URL: <https://bit.ly/3ddcB2t>. [in Ukrainian].

12. Lendyel R. A. (2015). Osoblyvosti formuvannya ta vprovadzhenya etnonatsional'noyi polityky v Ukrayini. [Peculiarities of formation and implementation of ethnonational policy in Ukraine]. *Lyudyna, suspil'stvo, polityka: aktual'ni vyklyky suchasnosti: materialy II*

Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi. Odesa : NU «OYuA». S. 123. [in Ukrainian].

13. Kotyhorenko V., Panchuk M. (2020). Problemy terminolohiyi zakonodavstva, shcho rehulyuye etnonatsional'ni vidnosyny v Ukrayini. [Problems of the terminology of legislation regulating ethno-national relations in Ukraine.]. *Ukrayins'kyy sotsium*. № 1 (72). S. 9. [in Ukrainian].

14. Pro rishennya Rady natsional'noyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 14 veresnya 2020 roku «Pro Stratehiyu natsional'noyi bezpeky Ukrayiny» : Ukaz Prezydenta Ukrayiny №392/2020. [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»] URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> [in Ukrainian].

15. Pro Derzhavnu sluzhbu Ukrayiny z etnopolityky ta svobody sovisti. [About the State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience]. URL: <https://dcss.gov.ua/about/>. [in Ukrainian].

The improvement of political and legal protection of the national minorities' rights as a requirement of the European integration of Ukraine

Yavir Vera Anatoliivna

Doctor of Political Science,
Senior Researcher
Koretsky Institute of State and Law
of the National Academy
of Sciences of Ukraine
Triohsvjatyetska str., 4,
Kyiv, Ukraine

The relevance of the research issue is due to the fact that in June 2022, Ukraine received the status of a candidate for EU membership. At the same time, the European Commission put forward a number of conditions, including completing the reform of legislation on national minorities in accordance with the recommendations of the Venice Commission and implementing immediate, effective mechanisms for its implementation.

The purpose of this study is to conceptualize the ways to meet the requirements of European integration in terms of improving the legal framework for the protection of national minorities rights in Ukraine. A system method is used in combination with conceptual analysis to form a full vision of the problem. As a result, it is proposed to: 1) improve the entire system of ensuring the rights of national minorities in Ukraine by adopting a new version of the Law of Ukraine “On National Minorities in Ukraine”, political and legal implementation of the institute of national and cultural autonomy, introduction of a list (register) of national minorities and procedures for acquiring the status of a national minority, amending Art. 11 of the Constitution of Ukraine, which gives a special status to the language of the Russian national minority; 2) improve the legislative framework against discrimination and xenophobia in Ukraine by introducing amendments to the Law of Ukraine “On Principles of Prevention and Combating Discrimination in Ukraine” and amendments to Art. 161 of the Criminal Code of Ukraine; 3) coordination and systematization of the political and legal basis of the ethnopolitics of Ukraine by adopting a strategy of the ethnopolitics of Ukraine and carrying out the hierarchization of entire array of normative acts of the ethnopolitics of Ukraine; 4) strengthen the institutional support of legislation protecting national minorities' rights by creating a specialized Ministry of Ethnopolitics of Ukraine.

Key words: European Union, European integration of Ukraine, national minorities, ethnopolitics.

НОТАТКИ

Наукове видання

ПОЛІТИКУС

Науковий журнал

**Випуск 4-2,
присвячений євроінтеграційній тематиці**

Коректура • *С. Корзун*

Комп'ютерна верстка • *Н. Кузнєцова*

Формат 60×84/8. Гарнітура Arimo.
Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 14,3. Ум. друк. арк. 17,4.
Підписано до друку 30.09.2022. Наклад 150 прим. Замовлення 1022/425.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.